ספרות עזר · אנציקלופדיות · שדי חמד

שדי חמד אסיפת דינים יום הכיפורים

הרב חיים חזקיהו מדיני

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שדי חמד אסיפת דינים יום הכיפורים

הרב חיים חזקיהו מדיני

מקור הטקסט: אור ברסלב

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שדי-חמד-אסיפת-דינים-יום-הכיפורים/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162152 של הספרייה.

ערכת יום הכיפורים סימן א (בדין קודם יום הכיפורים) א) בענין ברכת הלבנה אם לברך קודם יום הכיפורים או במוצאי יום הכיפורים הוא מחלוקת בין הפוסקים יש מקדימין ויש מאחרין ומנהגנו לברך במוצאי יום כיפור (הצבור מברכין בבית הכנסת תכף אחר תפלת ערבית ומנהגי לילך לביתי להבדיל ולטעום ואחר כך לברך כמו שהזהירו בזה הקדמונים שלא לברך על הלבנה בעינוי ובלא נעילת הסנדל) ואף כי טעם המקדימין נראה יותר נכון מכל מקום נראה שלא לשנות המנהג ומה גם כי לפעמים ממהרים לצאת מבית הכנסת קודם צאת שלשה כוכבים בינונים ובמה שיתעכבו עד אחר אמירת ברכת הלבנה אדהכי והכי תהיה לילה ודאי ולא יהיה ספק בין השמשות חלילה ומרן החבי"ף בשו"ת לב חיים ח"ב סי' קס"א הביא דברי הפוסקים זה אומר בכה וזה אומר בכה ומסיק דהנכון לברך קודם יום כיפור ובספרו עיני כל חי הנדפס מחדש בד' י"ז ע"ד הביא דברי הרב יד נאמן דמקובל אצלו שכל מוצאי יום הכיפורים שלא ברכו הצבור ברכת הלבנה משום אונסא דאתייליד שהיה מעונן מריעין בסופה לשונאי ישראל ונפקא מינה לאפושי ברחמי ע"כ וכתב על זה בעיני כל חי ומזה נתחזק מנהגנו לברך קודם יום הכיפורים ואם היה אז מעונן יברך אחר יו"כ ויזהר לנעול מנעלים ולטעום מידי אחר ההבדלה ואחר כך יברך עכ"ד וממה שכתב ביד נאמן הנ"ל מתבאר דהמנהג הוא לברך אחר יום הכיפורים ואם רצון הבורא יתברך לזכות את ישראל להראות להם סימן למיפש ברחמי אינו נכון בעיני להתחכם על זה לכן כל אחד יחזיק במנהגו ובספר רוח חיים סי' תר"ג אות ג' מחזיק במנהג לברך קודם יום כיפור מתלת טעמי שמברכים במנעלים של בגד ובעודם מעונים ובמרוצה למהר להפסיק התענית עי"ש וירא שמים יצא ידי כולם ומנהג עיר הקדש ירושלים תוב"ב וכן עיר הקדש חברון תוב"ב הוא לברך קודם יום הכיפורים וברכתי גם אנכי הדל עמהם ומלבד הטעם שכתבו הפוסקים כי תקדמנו ברכות להכריע כף הזכיות אף גם ראיתי לידידי הרה"ג מוהרי"ף יצ"ו בספר יפה ללב חלק הששי (הנספח לספר לב חיים ח"ג) סי' תכ"ב שכתב טעם לרמוז שחייב כל אדם לפייס את חבירו קודם יום הכפורים על אשר חטא לו על פי מה שכתב מרן חיד"א בספר יוסף תהלות במזמור ה' על פסוק כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך ירח וכוכבים אשר כוננת מה אנוש כי תזכרנו כי בא ללמד אשר עין בעין יסתכל המסתכל השכל וידוע כי הנה אלוהי עולם השם שליט בעולמו על שמיעט הירח הרבה צבאותיה ליתובי דעתה ומזה ישכיל האדם לפייס את חבירו על אחת כמה וכמה וזהו שאמר כי אראה שמך וכו' ירח וכוכבים אשר כוננת לפייס אותה קל וחומר לאנוש כערכו שאם חטא לו צריך להרבות לפייסו וזהו מה אנוש כי תזכרנו וכו' לכן טוב להקדים לקדש הלבנה קודם יום

הכפורים שישא עיניו בלבנה ובכוכבים לזכור בזה לישא קל וחומר לפייס את חבירו אם הקניטו באיזה דבר קודם יום הכפורים כדי שלא יהיה לו שום קטרוג ודבר המעכב לתשובה ביום הכפורים:

ב) במנהג הכפרות ידוע שמרן הוא הקדוש בסי' הר"ת קרא תגר וכתב דיש למנוע המנהג ושרים רבים כתבו לאשר ולקיים המנהג כי מנהג ותיקין הוא כמבואר בדברי הרמ"א ובכל רבני האחרונים הלא בספרתם ואני הדל טרם בואי לעיר הזאת נהגתי כדעת מרן וגם בעיר גדולה של חכמים אשר גרתי בה כשלש עשרה שנה ראיתי בני עליה והנם מועטים אשר אחזו במנהג זה ורובא דרובא דההיא מתא קושטא שמיה לא נהגו מנהג זה אך בבואי הנה וראיתי שנתפשט מנהג זה בכל בני העיר בין בעדת האשכנזים ובין בעדת הקירימצאקים הי"ו אחזתי גם אנכי ואתנהג במנהג זה בלא נדר משום אל תפרוש מן הצבור: אך בזאת צר לי מאד וחששני מחטאת מחמת הבהלה והמהומה מרוב השחיטה אשר קשה מאד ליזהר בכל הפרטים הנצרכים על פי דת ודין תורתינו הקדושה וכבר ראיתי דברי הגאון בספר מטה אפרים בסי' תר"ה אות ז הן מזהירין מן הדין על כמה פרטים שצריכים ליזהר המשחיטים והשוחטים עיין שלא להבות דב"ק ואחר כל זאת אי אפשר לומר ונקה ולכן נכון הדבר להרחיב ולהרבות זמן השחיטה דכולי האי ואולי יש תקוה שלא יבואו לידי תקלה חלילה: לכן ראיתי נכון לצוות להכריז בכל הבתי כנסיות שבעיר שאין הדבר נחוץ שתהיו הכפרות דוקא בערב יום הכיפורים אלא יכולים להקדימן יום או יומים לפני ערב יום הכיפורים והודעתי להם שגם אני אעשה כן איה"ש וכן עשיתי ונתפרסם הדבר והן רבים עתה ששמחו לקול השמועה הזאת וממני ראו וכן עשו והוגד לי מפי מגיד אמת הי"ו שראה בעיר גדולה מערי ליטא (מינסק) שנהגו כן על פי הוראת הגאון הגדול מאריה דאתרא ושהיו מכריזים בשמו בכל שנה בראש השנה או בשבת שובה להיות זריזין מקדימין לעשות הכפרות יום או יומים לפני ערב יום הכיפורים ובזה היתה הרוחה ולישרי לב (השוחטים) שמחה ומנוחה והוא תיקון גדול לצאת מחשש כמה תקלות ביום הקדוש נורא תהלות.

והנה בבואי אל הארץ הטובה זכיתי בספר מועד לכל חי (בשאלה) ועוררני רב אחד מידידי יצ"ו לעיין שם בסי' ט"ו אות מ"ז שכתב שהנהיג לעשות הכפרות של בני ביתו ביום שלפני ערב יום הכיפורים זולת הגברים באשמורת והגם שכתב בנגיד ומצוה שצריך ביום ט' וכו' מכל מקום יותר טוב הוא שיהא בישוב ובמתון מלשחוט באשמורת בבילבול ויהיו כמה חששות וכו' וכבר ראיתי בס' חיי אדם מה שכתב בזה יהי רצון שלא יצא שום תקלה בשום בית ישראל עתה ראיתי באשל מפרי סי' תר"ה דכתב וזה לשונו

ובמקום הדחק ויש לחוש לשחיטה שאינה הגונה טוב יותר לשחוט יום או יומים קודם ערב יום הכיפורים וכן ראיתי נוהגין עכ"ל הספר מועד לכל חי:

ובנוסח מה שאומרים בשעת עשיית הכפרות זה חליפתי וכו' כתב הרב זכור לאברהם אביגדור בתשובה סי' ג"ן שאין לומר זה תמורתי דתמורה לישנא דאתפוסי הוא ומשמע או שניהם לחיים או שניהם חס ושלום להיפך ואף דאומר אחר כך זה התרנגול ילך למיתה ויכנס פלוני לחיים (כן אני רגיל לומר ויכנס פלוני לחיים ולא כמו שאומרים וכן נעתק בזכור לאברהם ופלוני יכנס לחיים כדי שלא לסמוך ופלוני ללמיתה) יש לחוש שמא יתפסו לשון ראשון דלא כמו שכתב בכנסת הגדולה סי' תר"ה לומר תמורתי אלא יאמר זה תחתי וכו' ע"כ ולפי הנראה לא ראה מה שכתב רש"י בשבת ד' פ"א ע"ב ד"ה האי פרפיסא וכו' בשם תשובת הגאונים שהיו אומרים זה תמורתי עי"ש שלא היו חוששים ללישנא דאתפוסי אף שלא הוזכר שהיו מסיימים כמו שאנחנו מסיימים זה התרנגול ילך וכו' ואף שגם הרב דברי מנחם נמשך אחר דברי הרב זכור לאברהם הנ"ל ועיין בס' רוח חיים בסי' תר"ה אות ג' כמדומה לי שמנהג העולם לומר זה תמורתי ומכל מקום נכון לחוש לזה והנה בספר רוח חיים שם אחר שהביא מה שכתב הרב זכור לאברהם שלא לומר תמורתי סיים ועיין בתשובות באר שבע סי' ג"ן מה שהשיב על הרא"ש ועיין בספר נוהג כצאן יוסף הלכות ימי תשובה ד' ע"ד ע"ג ובתשובות הגאונים שבסוף ספר נהרות דמשק סי' רצ"ט ובמה שכתב בספר מור וקציעה ובספר ראש יוסף ובספר אליהו זוטא שם עכ"ל והנה מה שציין לתשובת הגאונים שבספר נהרות דמשק הנה התשובה ההיא הביאה רבינו הטור בסי' תר"ה ומרן הבית יוסף מראה מקום הוא לפסקי הרא"ש והרב המרדכי בסוף יומא וכונתו בציון זה לפי הנראה היא לסייע להרב זכור לאברהם שהרי בתשובה ההיא אמור רבנן שיאמר זה תחת זה (ולא הזכירו לשון תמורה) ואינו מוכרח שיש קפידא שלא לומר לשון תמורה ועי"ש להרמ"א בדרכי משה שכתב הנוסח בלשון תמורה ושאר הספרים לא היו מצוים בידי ולא הייתי יודע אם יש בהם הכרע לאיזה משתי הנוסחאות אך שוב השגתי ספר באר שבע ועיינתי שם ואינו מדבר בענין הנוסח הזה כלל ודבריו הם שמתפלא על מה שכתבו הגאונים בתשובה שהביא הרא"ש שסומך ידיו על הכפרה וכו' דמה ענין סמיכה לעוף שאין בה שחיטה אלא מליקה וכו' ועוד התפלא על מה שנראה מדברי הגאונים שעושים זה לשם תמורה והלא אין אדם רשאי להמיר וכו' ועוד האריך בתמיהות על דבריהם וסיים ומי שדעתו רחבה יתרץ דברי הגאונים וישא ברכה עי"ש שלא נזכר בדבריו מענין הנוסח אם לומר תחתי או לומרתמורתי וכנראה שכונתו בציון זה היא רק לציין ספרים המדברים בעיקר

מנהג הכפרות (ולא על הנוסח הוא מתכוין) ועיין שם באות ד' מה שהביא בשם הרב מוהר"א גאטינייו בספר תועפות ראם מהא דאין סמיכה בעוף וכו' ושם היה לו לציין דברי הבאר שבע וכן מה שציין לספר מור וקציעה הנה עתה יש בידי ספר הקדוש הזה וראיתי שמתמיה על מה שכתבו הגאונים שתרנגול מובחר לפי שנקרא גבר כדאמרינן מאי קרא הגבר קרא תרנגול ותמורת גבר בגבר טפי מעלי דאם כן למה תרנגולת לנקבה והיא ואותה אינן קרויין גברתא וגם על מה שהקשו הגאונים למה לא יקחו בהמה לכפרה והשיבו דתרנגול מצוי בבית וכו' כתב דלא קשיא מידי שאם היו לוקחים בהמה היה נראה שכונתם לקרבן לכך לוקחים תרנגול שאינו כשר לקרבן אלו תורף דב"ק ותו לא מידי:

ודאתאן עלה (בנוסח זה תמורתי) מסיגנון דברי הרב רוח חיים הייתי מבין שקבל דברי הרב זכור לאברהם (שלא לומר זה תמורתי) בשתיקה כהודאה אך עתה שהשגתי ספרו מועד לכל חי ראיתי שבסימן ט"ז אות ד כתב והנה הרב זכור לאברהם פקפק בלישנא דתמורתי ואני בעניי השבתי עליו בספרי רוח חיים ועיין נמי בספר נוהג כצאן יוסף ובספר עמודי שמים ובתשובות הגאונים שבספר נהרות דמשק סי' רצ"ט עכ"ל סיגנון לשונו מורה שאין דעתו נוחה במה שחשש הרב זכור לאברהם ומה שכתב שהשיב עליו וכו' הנה ברוח חיים שם לא ראיתי שהשיב עליו וכן לא בהשמטות שבסוף הספר כמו שיראה הרואה שם: ועל מה שכתב הרב באר היטב בשם הרב בית חדש דאין לחזור אחר תרנגול לבן דהוי כדרכי האמורי רק אם יזדמן לו לבן יקח הנה ראיתי בספר תניא רבתי בהלכות ראש השנה סי' ע"ב (בד"ה ומנהגנו) כתב ומחזרין למצוא תרנגול לבן על שם אם יהיו חטאיכם וכו' ולא פניתי לעיין בספרים אם הביאו סברתו: ג) בחיוב האכילה בערב יום הכיפורים יש להסתפק במי שיש לו חולי הנופל וכיוצא שבא לו בזמן ידוע ולפי החשבון זמנו הוא ביום הכיפורים ועל פי דברי הרופא אינו רשאי להתענות ביום שבא לו החולי אם חייב לאכול בערב יום כיפור ומצד הסברא נראה דאינו חייב כיון דטעם חיוב האכילה בערב יום כיפור הוא להיות עתיד ומזומן לעינוי של מחר וזה לא יתענה למחר אלא דקשה להקל במצות עשה דאורייתא בפרט אם קל לו לאכול בלא צער אך באשה כי האי גוונא יש להקל ממה נפשך אי דרשינן טעמא דקרא מטעם הנ"ל אשר בזה הוא דיש לנו לחייב נשים אף דמצוה שהזמן גרמא היא אם כן אשה זו שלא תתענה למחר אינה חייבת ואי נימא דגזרת הכתוב הוא אם כן נשים פטורות מצד מצוה שהזמן גרמא כנ"ל נכון לדינא כן כתב הגאון כתב סופר בא"ח סוף סי' קי"ב ולי הדל נראה דיש סברא להחמיר דאף דזמנו קבוע לבא לו החולי למחר מכל מקום מי יודע מה יולד יום

ואולי ירחם ה' עליו ויתרפא למחר היפלא מהשם דבר ואיך נפטור אותו מחובת היום שהוא חייב בודאי ולא אתי ספק ומוציא מידי ודאי ומה גם לפי מה שכתב הגאון העמק שאלה נר"ו בפרשת הברכה בשאלתא קס"ז אות י"ב דהגם דמדברי רש"י ביומא נראה דכל עיקר מצוה זו היא כדי שיוכל להתענות ביום כיפור מכל מקום בדברי רש"י בראש השנה ד' ט' כל דמפיש באכילה ושתיה עדיף משמע דלא מזה הטעם אלא אכילה עצמה היא מצוה ואם כן לפי זה ודאי אין שום צד לפוטרו ואף דדברי רש"י ביומא נכונים וכן כתב רבינו הטור בסי' תר"ד כמו שכתב שם בכתב סופר מכל מקום כיון שיש צד לומר שישלח ה' רפואה למחלתו אין נראה לפוטרו היום ויבטח וישען באלהינו מרחם ישלח דברו וירפאהו:

וכתב בהעמק שאלה שם דלפי הטעם דחיוב אכילה בערב יום הכיפורים כדי שיוכל להתענות ביום כיפור מי שיודע בודאי שאפילו לא יאכל בערב יום כיפור יכול להתענות למחר אין עליו מצוה כלל לאכול בערב יום כיפור ומיושב בזה גירסת רב האי גאון בההיא דמר בריה דרבינא דהוה ציים כוליה שתא לבר מתרי יומי ואם כן הוה ציים גם בערב יום כיפור והוא משום דידע בנפשיה דיכול להתענות אף אם לא יאכל היום וכתב דמטעם זה לא תקנו ברכה על אכילה בערב יום כיפור משום דהאכילה היא רק הכנה למצוה ע"ש ובהורמנותיה דמר אומר אני אף שדבריו נכונים ליישב גירסת רה"ג מכל מקום אין להורות כן ואין למדין ממר בריה דרבינא דדש כולי שתא וממה שסתמו הפוסקים בסי' תר"ד שאסור להתענות בו אפילו תענית חלום ולא חלקו דמי שיודע שיכול להתענות למחר אף אם לא יאכל היום יתענה מוכח דאין לסמוך על זה וחייב לאכול היום שמא יארע לו איזה קלקלה ולא יוכל להתענות אם לא יאכל היום ומה גם דלפי הגירסא שלנו מר בריה דרבינא גופיה לא היה מתענה בערב יום כיפור אף שמסתמא היה יכול להתענות למחר וכל שכן לדידן ויש לעשות סניף להחמיר דעת מי שסובר שאין טעם לחיוב אכילה זו אלא גזרת הכתוב היא: ואם חייב לאכול פת בערב יום הכיפורים הנה הגאון מנחת חינוך כתב בפרשת אמור סי' שי"ג סק"ט (בד"ה והנה הרהמ"ח) דחיוב אכילה זו אינו בפת דוקא כמו בשבת ויום טוב דלא מצינו זה בשום מקום רק מצוה לאכול ויוצא בכל דבר וכן הוא במגן אברהם הלכות מגילה גבי פורים וכאן נמי בודאי הוא כן פשיטות עכ"ד ולפום ריהטא נראה דזה תלוי בטעמי חיוב אכילה זו דאם נאמר דהטעם הוא כדי שנכין עצמנו לתענית של יום הכיפורים צריך לאכול פת או שאר מידי דמיזן ואינו יוצא ידי חובתו באכילת שאר דברים ואין ראיה מפורים ואם הטעם הוא משום קדושת היום עצמו אפשר דיש לדמותו ליום פורים ויוצא ידי חובתו

בכל דבר כמו שכתב הרב מגן אברהם בסי' תרצ"ה סק"ט אלא שהגאון מנחת חינוך סובר דאכילה זו היא גזרת הכתוב עיין לקמן בד"ה וכתב עוד) ולא משום שנכין עצמנו לתענית ולכן סובר דסגי גם בלא פת וכבר הבאתי בריש אות זו שדברי רש"י ביומא (שהיא כדי להכין עצמנו להעינוי) נכונים ואם כן יש להחמיר בזה:

וכתב עוד הרב מנחת חינוך שם דכיון דאכילה זו נפקא לן מלשון עינוי אפשר דאינו יוצא אלא אם אוכל בערב יום הכיפורים שיעור ככותבת דבכי האי גוונא לא הוי עינוי ביום הכיפורים ואכילה זו גזרת הכתוב דנקראת עינוי אבל בפחות משיעור זה דביום כיפור לא עבר על מצות עינוי והוי כמתענה אם כן בערב יום כיפור לא יצא דהוי כמתענה דפחות מככותבת הוי עינוי ובערב יום כיפור אסור להתענות על כן צריך לאכול שיעור כותבת בתוך אכילת פרס ושאני משאר שבת ויום טוב דמצוה לאכול והוי בכזית או בכביצה אבל כאן דנפקא לן מעינוי דיום הכיפורים צריך להיות ההיפוך מיום כיפור עכ"ד ואין כן דעת הרב כתב סופר סי' קי"ד שהבאתי לקמן אות ד' עי"ש דמוכח שסובר דלחיוב אכילה זו יוצא ידי חובתו בפחות מככותבת ביותר מכדי אכילת פרס גם בס' מנחת קנאות להרה"ג מוהרמ"א אבד"ק יאזלוויץ יצ"ו בקונטריס מנחת פתים בסי' תר"ד הוכיח במישור מדברי הרב טורי זהב בסק"א במה שכתב אלא דקשה למה לא אמר בהדיא ואכלתם וכו' שלא כדברי המנחת חינוך דלדבריו לא קשיא מידי דאם היה כתיב ואכלתם היה השיעור בכזית וכדאמרינן ביומא ד' ע"א דמהאי טעמא לא נאמרה אזהרה בעינוי:

ומה שלא תקנו ברכה על אכילה בערב יום הכיפורים רשמתי בשדי חמד ח"א בחלק אסיפת דינים במערכת ברכות סי' א' אות ט"ז וידידי הרב הגדול מוהר"ר צבי הירש הלוי בלווייס בעל הגהות כור לזהב (על חידושי הריטב"א כתב לי בזה וז"ל בספרו שדי חמד בחלק אסיפת דינים הביא בשם הגאון נצי"ב מל"ך שליט"א שחקר למה אין מברכין על אכילת ערב יו"כ ועל תשובתו יש להעיר אבל אין אני רוצה להטריח את כבודו באריכות וגם מה שהביא בשם פתח הדביר שחקר על שלש סעודות של שבת למה אין מברכין ועל דבריו בודאי יש להשיב כי אין הדמיון עולה יפה למה שכתב האבודרהם בענין ארבע כוסות שהם מצוה אחת בהפסק.

וסעודות שבת שלש מצות הם ולמה לא יברך על כל סעודה בפני עצמה ככל שאר המצות אמנם בשנה העברה שאלני חכם אחד מפה על זה וזאת אשר השבתי לו אז: דרשת ממני להגיד לך כיון שאכילת ערב יום הכפורים היא מצוה מן התורה מקרא דועניתם למה לא תקנו חז"ל לברך עליה ברכת על אכילת ערב יום הכפורים הנני להשיבךאבל תחילה אשאל אותך מדוע העמדת דבריך על אכילת ערב יום כפור ולמה לא שאלת על אכילת

שבת ויום טוב שאכילתם היא גם כן מצוה מן התורה ולא תקנו עליהם לברך על אכילת שבת או על אכילת יום טוב אבל אגיד לך פשר דבר חז"ל לא תקנו ברכת המצוה אלא על דבר שניכר מתוך מעשיו שעושה דבר זה מחמת המצוה אשר צונו הבורא יתברך כיון שצונו לעשות דבר זה לשם מצוה זו כגון שצונו לאכול מצה או מרור אשר בלתי צוואת השם יתברך היה יכול לאכול כל מה שירצה להשביע את נפשו והוא יתברך צונו לאכול בדוקא מצה או מרור בזה שייך שפיר לברך אשר קדשנו במצותיו וצונו מה שאין כן סעודת שבת ויום טוב ואכילת ערב יום הכפורים הא גם בלתי צוואת הבורא יתברך היה גם כן אוכל כי הטביע הטבע כי כל אדם יתאוה תאוה לנפשו לאכול כדי שבעה ואין ניכר באכילתו שום ענין שאוכל מחמת צוואת השם יתברך כיון שלא נצטוה על שום דבר מיוחד שיהא ניכר מתוך מעשיו שעושה זאת מחמת הציווי דהא בכל יום ויום הוא אוכל כן לכן לא ראו לתקן בזה ברכת אשר קדשנו במצותיו ודוגמא לזה תמצא בסנהדרין ד' מ"ב ע"א אמר ליה רב אחא מדפתי לרבינא וליבריך עליה הטוב והמטיב אמר ליה אטו כי חסר מי מברכינן דיין האמת דליבריך עליה הטוב והמטיב וליברכינהו לתרווייהו כיון דהיינו אורחיה לא מברכינן ע"כ ועפירש"י שם עכ"ד והאריך עוד לבאר על פי זה כמה עניינים ולפי שאינם שייכים לטעם קביעות הברכה השמטתי בזה דברי הרב יצ"ו אמר המחבר עם שדבריו נראין נכונים יש לפקפק שהיה להם לתקן אשר קדשנו במצותיו וצונו שלא להתענות בערב יום הכפורים דאף שלא תקנו ברכה על קיום הלאוין היינו משום שהקיום הוא בשב ואל תעשה אבל הכא שמקיים המצוה (דשלא להתענות בו) על ידי שעושה מעשה שאוכל בו ביום ודאי שייך לברך וכל כי הא מינכר דמשום מצוה הוא שאינו מתענה דהא בכל יום אי בעי אכיל ואי בעי מתענה והיום הזה שמקבל עליו שלא להתענות ודאי מינכרא מילתא שהוא לקיום המצוה וכי תימא שלא היו יכולים לתקן הברכה שלא להתענות שאם כן היה מובן שכל שאוכל משהו ושותה כל שהו שמוציא עצמו בזה מידי עינוי יוצא ידי חובתו ובאמת אינו יוצא בזה ידי חובתו שהרי צריך לאכול כדי שובעו כדי שיוכל לסבול התענית של מחר ובפרט אם נאמר שצריך לאכול פת וככותבת שכל זה לא היה מובן אם היה מברך שצונו שלא להתענות אם כן הדרא החקירה שהיה להם לתקן לברך על זה והיה מובן שהוא לקיים המצוה דהרי מצד הטבע שהטביע הבורא יתברך לאכול לא היה צריך לאכול היום הזה פת וככותבת והיה יכול לאכול דברים אחרים למלאות נפשו כי ירעב:

אחר זמן רב קבלתי מכתב ידידי הגאון אד"ר אבד"ק מיר ומלפנים בק"ק פאניווזע יצ"ו תוכו רצוף הערותיו היקרות על דברתי בשדי חמדתי ובענין זה כתוב למר ניהו רבה

וז"ל בדבר אכילת ערב יום כפור מה שכתב שם שאין לברך מפני שאין עצם האכילה מצוה רק אם יתענה ביום הכיפורים לי צע"ק דנהי דבהרא"ש פרק יום הכפורים כתב דזהו טעם מצוה אבל מכל מקום מנא לן לדרוש טעמא דקרא ושלא לברך מהאי טעמא יעיין בתשובת רעק"א (סי' ט"ז שנסתפק אם נשים חייבות באכילת ערב יום הכפורים (ובהגהת הרש"ש בסוכה (דף כ"ח ע"ב ל"ז (לא זכר) דברי הגרעק"א) ולא דרש האי טעמא אפילו להחמיר ועיין תוספות פסחיל ודף ק"ט ע"ב) ובכ"מ (ובכמה מקומות) אלא שיש לומר דהכא עדיפא דהוה ליה כמו היקישא דמצה לחמץ כפסחים (ד' מ"ג ע"ב) ועיין תוספות יבמות (דף יו"ד) ומנחות (דמ"ג ע"ב) כעין זה ואם תמצא לומר דמכל מקום למעט בברכות עדיף וכהא דתשובת הגאונים שכתב רש"י ותוספות משמייהו בשבת (דף כ"ד ע"א) שלא לומר עננו בשחרית מטעמא ש"י (שמא יאחזנו) בולמוס קשיא לי טובא איך מצאנו ידינו ורגלינו בברכת ספירת העומר שהלכה רווחת בישראל שאם שכח לברך יום אחד שוב אינו מברך משום דכתיב תמימות (ומעודי נפלאתי באמת מאי טעמא זכה האומר כן לקבוע הלכה כמותו ובטור סי' תפ"ט היא דעה יחידית ואכמ"ל) ואם כן איך תקנו כלל ברכה על ספירת העומר אף שנאמר דגם למיתה דזמן שבעה שבועות לא חיישינן מכל מקום לשכחה בזמן ז"ש (שבעה שבועות) ודאי יש לחוש ואם כן הוו למפרע ברכותיו לבטלה וצל"ע עכ"ד יצ"ו:

דא מי שהיה אנוס בערב יום הכיפורים ולא היה אפשר לו לאכול עד זמן תוספת יום הכפורים נראה להלכה דמצות אכילה דערב יום הכפורים דוחה לאיסור התוספת משום דאיסור עשה קיל טובא מלא תעשה דקיימא לן דעשה דוחהו אבל למעשה אין לסמוך על זה כיון דאכילה בערב יום כפור לא איתברר שהוא מן התורה אפילו בהרמב"ם כתב מרן כסף משנה בשלישי מהלכות נדרים דאפשר דסובר דדרשא זו אסמכתא בעלמא היא אבל אפשר להקל לאכול פחות מככותבת ביותר מכדי אכילת פרס וכו' כן כתב הגאון כתב סופר בסוף סי' קי"ד והרב לימודי ה' בלימוד ט"ן הוקשה לו על מוני המצות דאתו רבנן ובצרי חדא שלא מנו בכלל המצות מצוה זו דלאכול בערב יום כיפור וניחא ליה על פי דברי מרן כסף משנה דאינו אלא אסמכתא עיין שם איברא דמדברי הרבה מרבני האחרונים המובאים בסימן זה הם המדברים בענין אכילה בערב יום הכפורים מוכח דנקטי דהוא דרשא גמורה ומה שלא מנו אותה מוני המצות לא קשיא משום דאינה מצוה בפני עצמה אלא מכשיר מצוה: ה) נשים אף דבמצות עשה שהזמן גרמא פטורות מכל מקום חייבות באכילה בערב יום הכיפורים מתרי טעמי א) כיון דנפקא לן מועניתם בתשעה לחדש וכו' כל דאיתיה בעינוי דיום הכיפורים איתיה באכילה דערב

יום הכיפורים ב) לפי הטעם שהוא להכין עצמו שיוכל להתענות למחר כמו שכתבו רש"י והטור אם כן גם נשים צריכות לזה ואדרבא הן תשושי כח יותר מהאנשים וכן כתב במנהגי מוהרי"ל דגם נשים חייבות ובתשובת הגאון רבינו עקיבא איגר בסי' ט"ז הניח דין זה בצריך עיון לעת הפנאי אבל נראה שהדין אמת כמו שכתב מוהרי"ל אלו תורף דברי הגאון כתב סופר סי' קי"ב וקצת יש לפקפק בטעם הראשון מי שם פה לדרוש כל דאיתי' וכו' ומסורת בידינו שלא לדרוש דרשות מדעתינו אף דרשה דאיתא דכוותה בתלמוד וצריך להתיישב במה שרשמתי בזה בקונטריס כללי הפוסקים סי' ט"ז אות נו"ן אולי יש לחלק בין להקל ללהחמיר ומכל מקום הדין אמת יהיה מאיזה טעם שיהיה כמו שמפורש במנהגי מוהרי"ל ונעלם זה מהרבנים לימודי ה' ויד דוד בחידושיו ליומא על דף פ"א ע"ב שכתב ביד דוד דבלימודי ה' לימוד נ"ט נסתפק אי נשים חייבות בזה וכתב על דבריו ולדידי אין ספק דכיון שמצוות איום הכיפורים גם זה בכלל עכ"ל והרי מפורש כן בדברי מוהרי"ל:

והנה מלשון הרב יד דוד היה נראה דהרב לימודי ה' לא איפשיטא ליה אי נשים חייבות או לא אמנם אחר זמן רב השגתי ספר לימודי ה' וראיתי בגוף דב"ק שגם הוא פשט ספקו דחייבות ובתחלה כתב להביא ראיה מסוגיא דפרק הישן ד' כ"ח יום הכיפורים מדרב יהודה נפקא וכו' וצדד בזה ולא ירדתי לכוונתו ואני בתומי אכתוב מה שנראה מסוגיא דסוכה ד' כ"ח (שציין הרב) והוא דמוכח לכאורה דנשים פטורות מאכילה דערב יום כיפור דהכי אמרינן התם בעמוד א' דהאזרח דכתיב בעינוי יום הכיפורים תענו את נפשותיכם וכל מלאכה לא תעשו האזרח והגר האזרח לרבות נשים ופרכינן למה לי קרא מדרב יהודה אמר רב נפקא דהשוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה ויום כיפור לא תעשה וכרת הוא ומשנינן לא נצרכה אלא לתוספת עינוי סלקא דעתך אמינא הואיל ואין בתוספות עינוי לא עונש ולא אזהרה לא נתחייבו נשים כלל קמשמע לן עד כאן בגמרא ונראה שמזה יש להוכיח דנשים אינן חייבות באכילה דערב יום כיפור דאם כן הוה לן למימר דאיצטריך לרבות נשים מהאזרח דאי לאו הכי נהי דידעינן דנשים איתנהו בעינוי דיום הכיפורים משום דהשוה הכתוב וכו' אבל לא הוה ידעינן דנשים חייבות באכילה דערב יום הכיפורים ואיתרבו נשים בהאזרח ואז ממילא חייבות נמי באכילה דערב יום הכיפורים ומדלא אמרינן הכי מוכח לכאורה דנשים אינן חייבות באכילה דערב יום כיפור: אלא שיש לדחות דלא ניחא ליה להש"ס למימר דהאזרח להכי הוא דאתא דכיון דטעמא דאכילה בערב יום הכיפוריסהוא משום העינוי דיום הכיפורים פשיטא דנשים דאיתנהו בעינוי דיום הכיפורים מדרב יהודה דהשוה הכתוב וכו' איתנהו

נמי באכילה דערב יום כיפור דאין שום סברא בזה לחלק בין אנשים לנשים ולא איצטריך קרא להכי לרבות נשים ומשום הכי אמרינן דקרא אתא לתוספת עינוי זהו מה שנראה שיש לנדד בסוגיא זו ועתה אעתיק לשונו של הרב לימודי ה' והמעיין יבין אם לכך נתכוון או רוח אחרת אתו וז"ל ולמאי דאתאן עלה אפשר לי לדקדק קצת מאותה שהקשו בפרק הישן ד' כ"ח יום הכיפורים מדרב יהודה נפקא ומשני לא צריכא אלא לתוספת עינוי עיין שם ומדלא משני לא צריכא אלא לאכילה דתשעה אף על גב דכתיב גבי בעשור הכי נמי תוספת לא נפקא מבעשור אלא מבערב בפרשה אחרת ואיצטריך דסלקא דעתך אמינא מצות עשה שהזמן גרמא הוא קא משמע לן דכיון דהוי צורך עינוי דכרת הוא חייבות ואין לומר דאדרבא כלפי לייא דלא משני הכי משום דפשיטא מילתא דודאי פטורין משום הכי לא ניחא ליה לאוקמי קרא לחייבינהו דאימא הא גופא קמשמע לן קרא דהיינו טעמא משום דהוה צורך עינוי עכ"ל ודבריו צריכים ביאור לדעתי הקצרה והעתקתי דב"ק ככתבו וכלשונו ומי שדעתו רחבה ישכיל אל דבר: אמנם ממה שכתב אחר כך מתבאר יפה שדעתו היא שנשים חייבות באכילה דערב יום כיפור שהרי כתב ויש לי עוד להביא ראיה מדאמרינן בפרק מי שמתו ד' כ' ע"ב וחייבין בתפלה פשיטא כיון דכתיב ערב ובוקר וכו' כמצות עשה שהזמן גרמא הוי קמשמע לן כיון דרחמי נינהו וכן גרסי בתוספות שמעת מינה דאף דמצוה שהזמן גרמא היא מכל מקום כיון דאיכא טעמא לחייבן אזלינן בתר טעמא והכא נמי דכוותה דאיכא טעמא שכתב רש"י התקן עצמך בתשיעי לעינוי יום עשירי נשים נמי חייבות ומדבריו של גדול רב האר"י יראה דהאכילה והעינוי דתשיעי ועשירי מישך שייכי לנשים יותר מן האנשים ומעתה יש לצוות לנשים לקיים מצות אכילה בתשיעי דבנות חובה נינהו עכ"ל ומבואר שדעתו דנשים חייבות והזהיר לצוות לנשים לקיים מצוה זו.

(כל הכתוב מן ד"ה והנה מלשון הרב וכו' עד כאן הוספתי בקונטריסי בשנתינו היא אסת"ר לפ"ק שזכיתי בספר התורה לימודי ה' ומה שכתוב אחרי כן כבר היה כתוב מאז): וראיתי לידידי הגאון אד"ר אבד"ק פאניוועז יצ"ו בקונטריס גפן אדרת אשר בקובץ יגדיל תורה קונטריס ט' סי' קכ"ג ד' ריי"ד ע"ד אות ה' שכתב בשם הגאון מר רבו לפשוט ספקו של הגרעק"א הנ"ל ממה שאמרו בירושלמי פרק ב' דתענית הלכה י"ג (צ"ל סוף הלכה י"ב) ובפרק א' דמגילה סוף הלכה ד' ובריש פרק ח' דנדרים ר' יעקב בר אחא מפקד לספריא אין אתיא אתתא מישאלכון אימרין לה בכל מתענין חוץ משבת ויום טוב וראש חדש וחול המועד וחנוכה ופורים ומדלא נזכר שם גם ערב יום הכיפורים מוכח דאין חיוב אכילה זו לנשים ומותרות להתענות בו ובאמת אם לא היה מפורש בדברי

מוהרי"ל דנשים חייבות באכילה זו היינו מקבלים הוכחה נכונה זו אך כיון שמפורש בדברי מוהרי"ל בהיפך על כרחין לומר כמו שכתב ידידי הרב אד"ר יצ"ו דיש לומר דר' יעקב בר אחא סבירא ליה כמאן דאמר דקרא דמערב עד ערב לתוספת יום הכיפורים אתי ולא סבירא ליה דרשה זו (דכל האוכל בתשיעי וכו') אף לאנשים כלל:

והשגתי עתה ספר יקר מנחת חינוך וראיתי בפרשת אמור בסי' שי"ג אות ט' ד' קכ"ה ע"ב (בד"ה והנה הרהמ"ח) שהביא ספק זה (אם נשים חייבות באכילה דערב יום הכיפורים) ודעתו בזה דתלוי דין זה בעיקר הדרשה הזו אם היא מדאורייתא או אינה אלא מדרבנן דאם היא מדאורייתא נשים פטורות כיון דהוי מצות עשה שהזמן גרמא כמו בתוספת יום הכיפורים דאמרינן בסוכה ד' כ"ח דאיצטריך האזרח גביה לרבות נשים כיון דליכא עונש ואזהרה הוה אמינא דפטורות משום שהזמן גרמא אם כן גבי אכילה דליכא ריבוי לנשים פטורות ולא שייך לחייבן מדרבנן דאם כן בכל מצות עשה שהזמן גרמא יהיו חייבות מדרבנן כדפריך הש"ס בברכות גבי קידוש היום אבל אם עיקר הדרשה היא מדרבנן וחז"ל אסמיכו אמצות עינוי אם כן כשם שחייבות בעינוי כן חל עליהן תקנת חז"ל בערב יום הכיפורים ועל פי זה הכריח שדעת הרמב"ם דעיקר דרשה זו (דכל האוכל ושותה בתשיעי וכו') היא מדרבנן דאי מדאורייתא היה לו לכתוב בפירוש דנשים פטורות ממצוה זו אלא ודאי מדרבנן הוא ואין חיליק בין אנשים לנשים אלו תורף דב"ק והנה מה שכתב להכריח שדעת הרמב"ם שדרשה זו היא מדרבנן מלא כתב דנשים פטורות אלמא פשיטא ליה בדעת הרמב"ם דנשים חייבות אנכי הרואה בספר למטה יהודה להרה"ג מוהר"ר דוד אברהם קעמפנער יצ"ו בתשובות שבסוף הספר סי' טו"ב שדקדק להוכיח מלשון הרמב"ם דנשים פטורות והוא דבש"ס ריש פרק המביא ובשבת ריש פרק השואל אמרינן דגם בדאורייתא מוטב שיהיו שוגגין ולא מזידין דהא תוספת יום הכיפורים דאורייתא ואכלי ושתו עד שחשכה ולא מחינן בהו והרמב"ם כתב דין זה בלשון נשים שאוכלות עד שחשכה וכו' ואילו בגמרא לא הוזכר נשים בדין זה רק דאכלי ושתו ואף שיש לומר אהאי דאכלי ושתו דקאי אהני נשי וכו' דאמרינן התם מקמי הכי מכל מקום אין דרך הרמב"ם להוסיף מה שלא הוזכר בגמרא בפירוש לכן כתב שהוקשה להרמב"ם היכי מוכיחינן דגם בדאורייתא לא מחינן מדאכלי וכו' הא באכילה בערב יו"כ יש מצוה ואם כן הוו טועה בדבר מצוה דאיסורו קל לפי מה שפוסק הרמב"ם דאף אם לא עשה מצוה פטור אבל בעלמא בדבר שאין לטעות בדבר מצוה אימא לך דמחינן בהו אלא ודאי דהא דאכלו ושתו נשי הוו והן אינן במצות אכילה בערב יום כיפור ולא הוו טועה בדבר מצוה ואפילו הכי לא מחינן בהו משום דמוטב שיהיו שוגגין ולכאורה המצאה נכונה

היא כנגד היסוד של הגאון מנחת חינוך בדעת הרמב"ם כנז"ל אלא שהרב הנ"ל (למטה יהודה) כתב שמצא שהרא"ש גורס דהא נשי דידן דאכלי ושתו ויש לומר שכך היתה גירסת הרמב"ם ולכן כתב נשים שאוכלות כלשון הש"ס ומכל מקום נראה דמגוף דברי הש"ס יש לדקדק דנשים פטורות שאם לא כן קשה קושית הרב הנ"ל והיא הערה נכונה ומה שכתב בשם הרא"ש דבריו הם בפרק בתרא דיומא סי' ח' והביא דבריו מרן הבית יוסף בסי' תר"ח וכן בפרק ד' דברכות סי' ו' אמנם כבר כתבתי למעלה דכיון דבמוהרי"ל מפורש דנשים חייבות באכילה ביום זה שוב אין לנו להנדס ולומר בהיפך על פי איזה הוכחות וכל שלא נמצא בש"ס מפורש דנשים פטורות דברי מהרי"ל שרירין וקיימין (ומה שהחליט הגאון מנחת חינוך בדעת הרמב"ם דדרשה זו אסמכתא מדרבנן היא הנה הרב לימודי ה' בסוף לימוד ט"ן כתב דהרדב"ז בח"ב בלשונות על הרמב"ם סי' פ"ח כתב דרבינ ס"ל דאכילה בערב יום הכיפורים מצוה מן התורה היא דדרשה גמורה היא אף שאינה בכלל מצות עשה וכן מסקנת הרב מגן אברהם בסי' תק"ע):

ובספר פדה את אברהם להרב הגדול כמוהרא"ף יצ"ו במערכת היו"ד אות ה' כתב בזה הלשון בענין שאמרו כאילו התענה תשיעי ועשירי שקיל וטרי הגאון שארית יעקב אשכנזי סי' י"ג אם נשים חייבות בהא דכל האוכל בתשעה כיון דהוא שהזמן גרמא ועלה מן היישוב דההפסקה שלא לאכול להתחיל להתענות איתנהו בנשים עכ"ד יצ"ו ולפי שספר הנ"ל אין מצוי אצלי לא יכולתי להבין הדברים על בוריין ומי שנמצא בידו ישכיל בכונתו ועיין בספר תבואות השדה לידידי הגאון מוהר"א דאייטיש יצ"ו בח"ב בשער המועדים שער ו' אות י"א מה שפלפל בדין זה:

ובמכתב ידידי הגאון אד"ר הנ"ל (עתה אבד"ק מיר) יצ"ו מיום ר"ח טבת תרנ"ו כתב לי בענין זה וז"ל בענין חקירת הגרע"א אם נשים חייבות באכילת ערב יום הכיפורים כבר נדפס בשמי ב"ה בקובץ יגדיל תורה סי' קכ"ג לפשוט מירושלמי ספ"ב דתענית ופ"ק דמגילה דאמר שם ריב"ב מפקד לספריא אין אתת איתא משאלכון תימרון לה בכל מתענין חוץ משבתות ויו"ט ר"ח וחוש"מ חנוכה ופורים ויעי"ש וש"מ תרתי א') ש"מ דביו"ט וחש"מ גם נשים אסורות להתענות ונפשטה ספיקת הגרע"א בת' סי' א' ב') ש"מ דמאכילת עיוה"כ פטורות ומותרות גם להתענות אז אך יש לדחות לענין יו"ט דמ"מ אינן חייבות לאכול פת רק שלא להתענות ואכמ"ל עכ"ל וכבר כתבתי על דב"ק למעלה (בד"ה ראיתי):שוב ראיתי (בשנתינו היא ס "ר) בשו"ת חסד לאברהם תאומים במהדורא תניינא סי' ס"ה שהביא מה שנסתפק רבינו עקיב"א אם נשים חייבות באכילה דערב יום כיפור והגאון המחבר כתב ולדידי אין שום ספק כיון דמצוה זו נפקא מועניתם וכו' ממילא

כיון דנשים ישנן בועניתם ישנן נמי בכל המצות הנכללות בעינוי וכו' ושוב הוקשה לו דמהסוגיא דסוכה ד' כ"ח הנ"ל מוכח דפטורות דאם לא כן מאי קושיא הא איצטרך לרבויינהו בעינוי בכדי שתהיינה חייבות גם במצות עשה דאכילה בערב יום כפור דנפקא לן מועניתם ולא סגי במה דאיתרבו (כלומר במה דאיתנהו) בלאו וכרת ותירץ דבפרק בתרא דיומא ד' פ"א יליף תנא מקרא דועניתם תוספת מחול על הקדש ואמרינן דתנא דיליף מעצם עצם מיבעי ליה קרא דועניתם להא דכל האוכל בערב יום כפור וכו' ונמצא דפליגי תנאי אי קרא דועניתם אתי לתוספת או לאכילה דערב יום כפור וכיון דחד מהני מילי מידריש מקרא דועניתם או תוספת יום הכפורים או אכילה דערב יום כפור נקיט הש"ס חד והוא הדין לאידך דכל חדא וחדא כדאית ליה אתי האזרח לרבויי נשים במילתא דאיכא בכלל העשה וליתא בכלל הלא תעשה אלו תורף דב"ק ונראה לומר לפי דרכו דמשום הכי נקיט הש"ס הך דתוספת ולא עביד איפכא למינקט הך דאכילה ונימא דהוא הדין לאידך משום דהוה מצינן למימר דילמא לא ילפינן מקרא אלא חדא מילתא וכיון דהש"ס קאמר דאתי קרא לאכילה דערב יום כיפור לא הוה אמינא דאיתרבו נמי לתוספת דאין לנו שום סברא לומר מדאיתנהו באכילה דערב יום כפור איתנהו נמי בתוספת משום הכי קאמר הש"ס דאתי לתוספת עינוי וממילא מישתמע דאתי נמי לרבויינהו לאכילה דערב יום כפור דמדאיתנהו בעינוי כאנשים לגמרי מסתברא ודאי דאיתנהו נמי באכילה דערב יום כפור ועוד תירץ הגאון חסד לאברהם דלא הוי מצי הש"ס למימר דהאזרח אתי לעינוי כי היכי דנימא דנשים איתנהו באכילה דערב יום כפור על פי דברי המקנה בקידושין ד' ל"ד דבמצוה דאיכא נמי לא תעשה נשים חייבות בה אף שהיא מצוה שהזמן גרמא וכו' עי"ש שעל פי דבריו יש לסתור מה שכתבתי בטעמא דלא נקיט הש"ס דקרא איצטריך משום אכילה דערב יום כיפור ועל כל פנים למדנו שדעת הגאון גם כן דנשים חייבות באכילה דערב יום כיפור:

ו) מה שטובלים בערב יום הכיפורים יש בזה שני טעמים א) משום טהרה מקרי ב) משום תשובה וכתב הרב מגן אברהם בסי' תר"ו סק"ח דמהאי טעמא טובלים גם נערים ובתולות שהם בני מצות וכן כתב בש"ע הגאון מוהרש"ז סעיף י"ב ובמטה אפרים ס"ח (ובקיצור ש"ע להגאון מוהרש"ג נר"ו בסי' קל"א סעיף ו') דגם נערים ובתולות יש להם לטבול וקצת תימה על הבאר היטב אשר דרכו בקדש צדיק עת"ק דברי המגן אברהם ובזה קרא שמיטה כיע"ש שוב ראיתי דיפה עשה על דבר השמיטה והוא על פי מה שכתב הריב"ש בסוף סי' תכ"ה דאף על גב דבדורות הראשונים היו מטבילין אף את הקטנות כמו שנראה בש"ס מכל מקום כתב הרמב"ן שבטלוה בדורות אחרונים משום

דהוי חומרא דאתי לידי קולא שיבואו בה לידי מכשול להקל באיסור דרבנן עי"ש שהרב השואל התפלא למה לא תקנו טבילה לפנויה כדי שלא יכשלו בה רבים ועל זה השיב דאדרבא אם היו מתקנים כן היה מזה תקלה כי איסור נדה חמיר להו והביא דבריו בקיצור מרן הבית יוסף ביו"ד סוף סי' קפ"ג ובמחצית השקל שם על דברי הרמ"א וכן כתב בבאר היטב א"ח ריש סי' ש"ג ועל פי דברי הבאר היטב בסי' ש"ג הנ"ל ראיתי למרן מוהרד"ף בספר שושנים לדוד ריש פרק במה אשה שכתב ליישב יתור לשון התנא דתני לא תצא אשה (ולא תני סתמא לא תצא) דאתי לאשמועינן דדוקא אשה הוא דלא תצא דילמא מיתרמי לה טבילה וכו' אבל בתולה דאסורה לטבול תצא כיון דלית גבה טבילה ולמיחוייא לא חיישינן שאינם דברים יקרים וכו' עי"ש הנה מבואר מכל זה דאין טבילה לבתולות דאיכא למיחש לתקלה כמו שכתב הריב"ש בשם הרמב"ן:

איברא דדברי מרן מוהרד"ף קשים לדעתי הקצרה שהרי מבואר בדברי הריב"ש דבזמן הש"ס מיהא היו נוהגים להטביל הקטנות אלא דבדורות אחרונים הוא דבטלוה לטבילתא דחשו לתקלה ואם כן איך יתכן לפרש דתני תנא אשה למעוטי בתולה שהרי היא גם כן מותרת לטבול אם תרצה לצורך טהרות ויש לחוש דילמא שלפא ואתי לאתויינהו ארבע אמות ברשות הרבים (ועוד יש לעמוד על דבריו וכבר ראיתי להרב נחמד למראה בריש פרק במה אשה ד' ט"ז ע"ב שעמד על דבריו עי"ש) ודוחק לומר דדוקא כשטובלת ליטהר לבעלה הוא דחשו חכמים דשלפא ומייתינהו משום דבהולה היא ליטהר לבעלה אבל משום טבילת הרשות לא חשו חכמים לזה איך שיהיה הנה מבואר מכל הנז"ל דיש חשש תקלה בטבילת בתולות ואם כן מסתברא דאין להניח לבתולות לטבול גם בערב יום הכיפורים דהוי חומרא דאתי לידי חשש תקלה ולכן לדעתי הקצרה יפה עשה הרב באר היטב שהשמיט דבר זה ואף דנהגו משפחות המיוחסות בישראל שטרם שתתחיל הבתולה לספור שבעה נקיים לדם חימוד טובלת ואחר כך היא לובשת לבנים וכל זה טרם כניסתה לחופה כבר כתב הרב נחמד למראה שם דאין סתירה למנהג זה מתשובת הריב"ש דכיון דטבילה זו סמוכה לפרק בתולה נשאת כדי שתהיה רגילה בזה אף שאינה טבילה של מצוה מותרת לטבול דבכי הא חששא רחוקה היא שתזנה סמוך לחופתה עי"ש אבל בעלמא החשש הוא במקומו ואף ביום אדיר בימי שנה יום הכיפורים כי קדוש היום למיחש בעי כבנהרדעא דאבעיל כמה בתולתא ביומא רבה (עיין יומא ד' י"ט סוף ע"ב) ואף אם לא נחוש שמא תזנה בו ביום או ביום הכיפורים כי אימת יום הכפורים עליהם אבל אחר יום הכפורים כיון שטהרה ממקור דמיה יש לחוש לתקלה ח"ו ושב ואל תעשה עדיף ובתשובת הרשב"א סי' תתל"ח הובאה תשובת

מוהר"ם והביאה מרן בבית יוסף יו"ד סי' קפ"ז (בד"ה וכתוב בתוך) דרואה דם מחמת תשמיש דאסורה לבעלה תתגרש מיד ואסור להשהותה אף אם אינו רוצה לבא עליה דחיישינן שמא יבא עליה כיון דוסתות דרבנן חיישינן משום דאיסור דרבנן קיל וכו' עי"ש והוא הדין דיש לחוש בטבילת הבתולות כיון דאיסור קל הוא נגד איסור נדה: ודע דלפי האמור דיש לחוש למה.

שכתב הריב"ש לאו דוקא בתולה אלא כל פנויה לא תטבול אחת בתולה ואחת אלמנה וגרושה ואף דנראה מדברי השושנים לדוד דמשמע ליה דדוקא בתולה הוא דאסורה לטבול (דהא ודאי אלמנה וגרושה מן הנישואין גם היא נקראת אשה ואי סבירא ליה דגם הן אסורות קשה היכי תנא אשה סתמא) כבר כתב בנחמד למראה שם דמבואר בדברי הריב"ש דכל אשה פנויה היא בכלל האיסור עי"ש וגם דברי השושנים לדוד אפשר לפרש בדוחק שכן היא גם דעתו ואם כן אין חילוק בזה עתה נדפס ספר מור ואהלות לידידי הגאון מהר"א פוסק יצ"ו וראיתי שם באהל ארץ גוד ד' פ"ד סוף ע"א שהביא מה שכתב המגן אברהם לטבול בתולות בערב יום הכפורים והרב המחבר נר"ו כתב דנראה לו שלא תטבלו הבתולות מחשש תקלה וכו' וכן כתב שם ד' צ"ד ד"ה אך עי"ש נהנתי מאד שמצאתי תנא דמסייע לי: אף שנחלקו הרמב"ן והרא"ש גבי ערב תשעה באב אם כל זמן שמותר לאכול דהיינו שלא קבל עדיין התענית מותר גם כן ברחיצה וסיכה דלהרמב"ן אסור והרא"ש השיג עליו שדבר תימה הוא שיאכל וישתה ויהיה אסור ברחיצה ועיין בפוסקים בסי' תקנ"ג מכל מקום נראה פשוט דהרמב"ן מודה בערב יום הכיפורים דכל זמן שמותר לאכול מותר ברחיצה דדוקא גבי תשעה באב יש לומר דאסור משום מה שהנאת הרחיצה וסיכה הנאה דאחר שעה היא כמו שכתב הרמב"ן שנראה שרוחץ לצורך תשעה באב ואינו בדין שיתענג בתשעה באב אבל גבי יום הכפורים לא שייך לאסור מה שנהנה אחר שעה לקדוש ה' מכובד ותבא עליו ברכה כן כתב הגאון מנחת חינוך בפרשת אמור סי' שי"ג אות ט':

ח) מי שהוא אבל תוך שבעה בערב יום כפור כתב הרב מגן אברהם בסוף סי' תר"ו שכל דיני אבלות נוהג עד הלילה לענין ישיבה על גבי קרקע וכיוצא זולת הטבילה דמותר לטבול שעה או שתים קודם הלילה וכן כתב הרב חיי אדם כלל קמ"ג אות ח' ובש"ע הגאון מוהרש"ז סי' תר"ו אך הגאונים ברכי יוסף ושערי תשובה שם הנשיאים הביאו בשם הרב דברי יוסף סי' ס"א דהמיקל לאכול סעודה המפסקת על גבי מטה וספסל לא הפסיד ובא לידי עתה ספר קיצור שלחן ערוך להרב מוהרש"ג וראיתי שם בסי' קל"א אות ו' שסתם גם כן כהמגן אברהם וכתב בהגהה ובשערי תשובה כתב בשם דברי יוסף

וכו' והספר הזה אין אתי ולא ידעתי טעמו עכ"ל ולזכות את הרבים אעתיק תורף דברי הרב דברי יוסף הנ"ל והוא שבתחלה הביא דברי הרב מגן אברהם הנ"ל ושכן כתב המגן אברהם בסי' תקמ"ח ס"ק י"ד דישיבה על גבי קרקע וחליצת מנעל נוהג עד שתחשך כדכתב הטור ביו"ד סי' ת' ודוקא רחיצה מתירים אחר מנחה משום דכשרוחץ עכשיו נהנה ממנו ברגל וכו': וכתב על זה דטעם המתירים לרחוץ אחר מנחה אינו כדכתב המגן אברהם אלא הוא משום דאחר מנחה הוי כאילו נכנס יום טוב כדכתב מרן הבית יוסף והביא ש"ס דמועד קטן ד' י"ט אמר רב הונא בריה דרב יהושע הכל מודים כשחל שלישי שלו להיות ערב הרגל שאסור ברחיצה עד הערב ופירש רש"י דהוא עד הלילה אבל התוספות כתבו בשם הרי"ט דעד הערב היינו מבערב יום טוב ורוצה לומר דלא שרי מצפרא וכן כתב הג"א בשם ראב"ן דהיינו עד תפלת המנחה דעמדו מנחמים וכן כתבו קצת מרבוותא והם הם היש מתירים לרחוץ אחר מנחה שהביא מרן בש"ע הרי דאף על גב דלא הקלו לומר מקצת היום ככולו להתירו מן הבוקר מכל מקום אחר מנחה שרי דהוי כאילו כבר נכנס יום טוב ואם כן לא שנא רחיצה לא שנא שאר דיני אבלות פוסק אחר תפלת המנחה ערב הרגל דכבר נכנס שמחת הרגל:

ומה שהביא המגן אברהם מהטור יו"ד סי' ת' (לענין זקיפת המטה בערב שבת דעלמא דאסור לישב בה עד הלילה) התם בשבת איירי דאינו פוסק האבלות מה שאין כן רגל דמפסיק ומבטל גזרת שבעה וזה מתחיל אחר תפלת מנחה לכן נראה לי דהמיקל לאכול סעודה המפסקת על הכסא וספסל לא הפסיד עכ"ל ועין רואה כי דבריו טובים ונכוחים ראוים למי שאמרן והגאונים ברכי יוסף ושערי תשובה הביאו דבריו לדינא בשתיקה כהודאה המדקדק בדברי הברכי יוסף ושערי תשובה עיניו תחזינה כי השערי תשובה ראה בגוף תשובת הדברי יוסף ולא שהעתיק מהברכי יוסף) ואם כן ודאי דיש לסמוך עליהם ומתוך מה שהעתקתי הראת לדעת כי אין טעם הקילא להיות סעודה המפסקת דאין בזה מעלה ומוריד ועיקר הטעם הוא משום שהוא אחר תפלת המנחה שאם עושה סעודה המפסקת קודם תפלת המנחה אין לי מי שיתירנו לאכול על הספסל והברכי יוסף והשערי תשובה כתבו סתם לפי שדברו חכמים בהוה שרוב בני אדם עושים סעודה המפסקת אחר תפלת המנחה ובספר מטה אפרים סוף סי' תר"ו סתם כהמגן אברהם ומכל מקום לא הזניח סברת הדברי יוסף וכתב ויש מקילין וכו' ואם המחבר שערי תשובה מר ניהו הרב מוהרא"ף מחבר ספר מטה אפרים (עיין במה שכתבתי בקונטריס כללי הפוסקים סי' ט"ו אות כ"ח) צריך לומר דחזר בו מסברתו שבשערי תשובה דשם נראה דנקיט לדינא כהרב דברי יוסף והרה"ג מוהרא"ף בספרו פדה את אברהם במערכת

הפ"א אות ד כתב עשינו מעשה עם הרב חינא וחסדא להקים את האבל בערב פסח אחר מנחה גדולה תכף ולומר לו לא יבא עוד שמשך וכו' וכן עשינו בערב יום כפור בשביל סעודה המפסקת אלא דהרב קול אליהו ח"ב סי' ס"ד החמיר עד הלילה והפריז על המדה וכו' עכ"ל:

ט) מנהג פשוט להשכים בליל ערב יום הכיפורים לומר סליחות קודם עשיית הכפרות אלא שיש מקומות שמרבין בסליחות ויש שאין מרבין בליל ערב יום הכיפורים כמבואר בדברי הפוסקים בסי' תר"ד וזה היה פשוט בעיני שאין חולק בדבר אמנם עתה ראיתי בספר תניא רבתי בהלכות יום הכיפורים ברישׁ סי' ע"ח כתב בערב יום הכיפורים אין משכימין לומר תחנונים וסליחות ואין נופלים על פניהם וכו' עי"ש ואיה"ש צריך לעיין בפוסקים אם הביאו סברתו שוב ראיתי שבספר רוח חיים סי' תר"ה הביא דברים אלו בשם שיבולי הלקט כלל ק"א וכתב שהם מחזקים גם הלילה ליום טוב וסיים דאף שמנהגנו הוא להשכים גם בליל ערב יום כיפור ולומר סליחות מכל מקום אין להרבות משאר לילות ואדרבא נכון למעט כדי להראות שהוא יום טוב עכ"ל ומנהג הקירימצאקים הי"ו למעט בסליחות בליל ערב יו"כ ומשמיטים איזה פיוטים מהנהוגים אצלם לאומרם בכל לילי הסליחות ואמרו שכן המנהג מקדם קדמתה מאבות אבותיהם ואין אתם יודע טעם ההשמטה והייתי סבור שטעמם בזה לפי שבלילה הזו כל העם טרודים בעשיית הכפרות (אשר נוהגים לעשותם כל בני העיר איש לא נעדר) וגם עושים אחר הסליחות סדר התרת נדרים לכן ממהרים לצאת על ידי השמטת הפיוטים ועתה אני אומר שאולי טעם המייסדים המנהג היה כדי להראות שמחזקים הלילה הזאת כמו יום טוב ויהיה מאיזה טעם שיהיה המנהג נכון הוא:

י) מי שברור לו שאם יתענה צום גדלי' יזיק לו צום יום כפור ויהיה לו מחלה שנוגע לספק פיקוח נפש ויצטרך לאכול ביום כיפור ותענית צום גדלי' ברור לו שלא יזיק ולא יגרע שום דבר מהתענית נשאל הרה"ג מוהרמ"ק דומ"ץ מעזריטש יצ"ו בספר אהל משה סי' ט"ז אם יצום צום גדליה ולא יחוש למה שיגרום לו שלא להתענות ביום הכפורים לפי שאם לא יתענה ביום כפור הרי הוא אנוס או נימא לא יתענה בצום גדליה כדי שיוכל להתענות ביום כיפור וכתב דלכאורה תלי בפלוגתא דהרדב"ז וחכם צבי שהובאה בבאר היטב סי' צ' סקי"א בחבוש בבית האסורים ולא היה יכול להתפלל בעשרה והתחנן לפני השר ולא אבה ליתן לו רשות רק יום אחד איזה יום יבחר לו אם יצא תכף או יבחר לו יום ראש השנה בכדי לשמוע קול שופר (אמר המחבר תיבות אם יצא וכו' עד קול שופר אינם בבאר היטב רק הם תוספת שהוסיף משה מדעתו הרב המחבר יצ"ו

לבאר יום הבחירה וכתב כן לפי שלא נמצא אצלו ספר שו"ת הרדב"ז ששם צייר יום הבחירה יום הכיפורים או יום פורים והקולות יחדלון כי לא נזכר שם קול שופר עיין שם והיא בתשובות הרדב"ז דפוס ווארשא תרמ"ב בחלק ד' סי' אל"ף פ"ז ונחזור לדברי הרב יצ"ו) ופסק הרדב"ז שלא יחמיץ המצוה ויתפלל תכף בעשרה ואין מעבירין על המצות והחכם צבי חולק עליו והביא ראיה מפרק התכלת ד' מ"ט דאיבעיא לן צבור שאין להם תמידין ומוספין איזה מהם קודם ומוקי לה במוסף דהאידנא ותמיד דלמחר תדיר עדיף או מקודש עדיף ולהרדב"ז אף אי תדיר עדיף מוספין קדמי דאין מעבירין על המצות והאריך ושוב מצא סוגיא ערוכה בפרק קמא דמועד קטן ד' ט' ע"א רומיא דקראי כתיב פלס מעגל רגליך וכו' וכתיב ארח חיים פן תפלס לא קשיא כאן במצוה שאפשר על ידי אחרים כאן במצוה שאי אפשר על ידי אחרים ופירש רש"י פלס וכו' לשקול ולעיין איזו מצוה גדולה ותעשה הגדולה פן תפלס משמע כל מצוה שיבוא לידך עשה אותה בין גדולה בין קטנה ולא תניח קטנה מפני גדולה מצוה שאפשר על ידי אחרים תפלס אי אפשר על ידי אחרים אל תפלס מצוה שבאה לידך עשה גדולה או קטנה ובחיי אדם כלל ס"ח ובנשמת אדם הכריע כהחכם צבי דלא שייך בזה אין מעבירין על המצות ואם כן בנדון דידן נמי להרדב"ז צריך להתענות צום גדליה אף שזה מדברי קבלה וזה מן התורה אין מעבירין על המצות ולהחכם צבי לא יתענה בצום גדליה כדי שיוכל להתענות ביום כיפור אלו דברי הרב יצ"ו:

והנה אנכי לא אטפל להשיב ולהורות כדת מה לעשות בשאלה הלזו רק לפי שרואה אנכי שיש לפלפל בדברי הרב יצ"ו אמרתי לרשום מה שיש לי להעיר אזן שומעת בענין זה על כל מה שכתב הרב יצ"ו ואכתוב בסיעתא דשמיא על סדר דבריו וראיותיו והמעיין יכריע לענין דינא ואומר כי מאי דפשיטא ליה דאף היכא שזו מדאורייתא וזו מדברי קבלה סובר הרדב"ז שאין מעבירין על המצות במחילת כבוד תורתו אין נראה לי כן בדעת הרדב"ז שהרי כתב באותה תשובה בזה הלשון אבל מה שראוי לסמוך עליו הוא דאנן קיימא לן דאין מעבירין על המצות ואין חולק בזה כלל הילכך המצוה ראשונה שתבא לידו שאי אפשר לעשותה והוא חבוש בבית האסורין קודמת ואין משגיחין אם המצוה שפגעה בו תחילה היא קלה או חמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות וזה פשוט מאד עכ"ל הרי דקאמר טעמא דאין מעבירין על המצות משום שאין אתה יודע שכרן של מצות וזה ודאי אין שייך לומר כן אלא בשתי מצותשוות ששתיהן הן מצות של תורה שאף שזו נראית קלה בעינינו וזו נראית חמורה מכל מקום כיון שלא נתפרש שכרן אנו אומרים אולי הקלה בעינינו חמורה היא אבל כשהאחת של תורה

והאחרת מדברי קבלה אטו מי אית לן לספוקי בהו איזו קלה ואיזו חמורה הא ודאי של תורה חמורה ואם כן בדין הוא לדחות הקלה מפני החמורה ותצא דינ"א (לפי דרך הרב יצ"ו) לדחות מצוה דמדברי קבלה שהיא צום גדלי' מפני מצוה של תורה שהיא עינוי יום הכיפורים ותרווייהו רבנן קדישי הרדב"ז והחכם צבי שוים בדין זה ובטלה מחלוקת שהמציא ביניהם הרב הנ"ל יצ"ו:

ורבין חסידא בארעא דרבנן סוף אות א' נסתפק במי שיש לפניו שתי מצות אחת דאורייתא ואחת דרבנן ופגע ברישא בההיא דרבנן אי אמרינן בכי האי גוונא אין מעבירין על המצות ויעשה המצוה דרבנן או לא נאמר כלל זה אלא בשתיהן דאורייתא או שתיהן דרבנן וכתב לדייק דגם במצוה דרבנן נגד של תורה אין מעבירין וכו' והוא מדברי רש"י בפרק ערבי פסחים ד' ק"ג (עלה דאמרינן התם לא נחלקו על המזון שהיא בתחלה) שכתב דכיון שגמר סעודתו בההיא איחייב ברישא דאין מעבירין על המצות עכ"ל דמשמע טעמא משום דברכת המזון קדמה ואתיא הא אי נר ובשמים אתו ברישא אינהו הוו קדמי משום דאין מעבירין וכו' ולפי זה נראה דכל שכן דמידי דהוא מדברי קבלה דאתי ברישא קדים לדאורייתא מטעם דאין מעבירין על המצות אך כבר בא חכם הרב גזע ישי בסימן כ"ו ודחה דיוקו מדברי רש"י הנ"ל ומסיק לדידי חזי לי מסברא דליכא משום אין מעבירין טל המצות במצוה דרבנן מפני מצוה דאורייתא כי למצוה דאורייתא משפט הבכורה דהוי מקודש טפי ממצוה דרבנן וכבר כתבנו דלגבי תדיר ושאינו תדיר וכן מקודש ושאינו מקודש ליכא משום מעביר על המצוה היכא דמעביר על שאינו תדיר מפני התדיר וכן על שאינו מקודש מפני המקודש עכ"ל ואם כן לגבי שתי מצות דאורייתא ודדברי קבלה יש לומר גם כן דדאורייתא קודמת דהויא מקודש טפי ואף שצדד שם לומר דגם בדרבנן אמרינן (לגבי מצוה דאורייתא) דאין מעבירין על מצוה דרבנן היינו משום שהחכמים עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה עי"ש אבל בדברי קבלה דאינם צריכים חיזוק ודאי אית לן למימר דמצוה דאורייתא דעדיפא מדברי קבלה הוא קודמת ואין על המצוה דדברי קבלה משום אין מעבירין על המצות כלל:

שם (בגזע ישי) סי' כ' הביא תשובת הרדב"ז גבי חבוש בבית האסורין הנ"ל והביא שכדברי הרדב"ז כתב מפורש הרמב"ם בפירוש המשנה ריש פרק שני דאבות אמתניתין דהוי זהיר במצוה קלה כבחמורה וכו' שהכונה שלפי שלא הגיד הכתוב שכר מצות עשה לא נוכל לידע איזו קלה ואיזו חמורה אצל השם יתברך ולכך אמרו אין מעבירין על המצות וכו' עי"ש דב"ק שמתבאר כדברי הרדב"ז ושכן מתבאר מסוגיא דמועד קטן ברומיא דקראי דפלס ואל תפלס הנז"ל והביא מה שהקשה הגאון חכם צבי על הרדב"ז

והרבה להשיב על דבריו ועוד הביא דברי איזה רבנים שדברו בזה ושקיל וטרי בדבריהם ובסוף הסימן כתב כלל היוצא מכל מה שכתבנו דבמצות שלא פורש בתורה מעלת האחת על חברתה כגון ששתיהן תדירות או מקודשות או שאינן תדירות ולא מקודשות אף שנראה לנו שזו חמורה וזו קלה לא למראה עינינו נשפוט ואין מעבירין על הקלה (בעינינו) מפני החמורה אמנם במצוה שמפורש מעלתה על חברתה כגון תדיר ואינו תדיר מקודש ואינו מקודש ובאה לידו תחלה השאינה תדיר או השאינה מקודשת מעביר עליה כדי לעשות התדירה או המקודשת וכו' אלו תורף דב"ק על פי סוגיא דמועד קטן ודברי הרמב"ם והרדב"ז הנ"ל ומדבריו יש לנו ללמוד לשתי מצות דאורייתא ודדברי קבלה שאין על המצוה דדברי קבלה משום אין מעבירין וכו' ויכול לדחותה כדי לקיים מצוה דאורייתא:

הן אמת דבמכתב לחזקיהו בסוגיא דיומא דף ל"ג ע"ב (בדפי הספר ד' ע"ז ע"ב בד"ה תו חזיתיה) כתבתי דלפי שיטת הרמב"ן דאין לדישון מזבח הפנימי עיקר מן התורה ובכל זאת איתמר בש"ס התם גבי דישון אין מעבירין וכו' מוכח דאף דחדא מצוה דאורייתא וחדא מדרבנן אמרינן בההיא דרבנן אין מעבירין וכו' והבאתי שהראוני שהרב בתי כנסיות בבית אבטינס ד' ל"ג ע"ד קדמני בזה עי"ש מכל מקום הא אנן הכא במאי עסקינן אליבא דהרדב"ז והרי לשיטת הרדב"ז והרמב"ם הנז"ל ודאי נכונים דברי הרב גזע ישי שכיון שהטעם דאין מעבירין וכו' הוא לפי שאין אתה יודע שכרן של מצות ואין אתנו יודע איזו קלה ואיזו חמורה אם כן במצוה שידוע שהיא גדולה על חברתה ודאי לא נוכל לומר על הקלה אין מעבירין אלא מעבירין הקלה מפני החמורה ואף לשיטת הרמב"ן הנ"ל יש לומר דמאי דמוכח מסוגיא דיומא אינו אלא לקדימה אבל לא לדחות של תורה לגמרי ועוד יש לומר כמו שצדד בגזע ישי דבמצוה דרבנן חכמים עשו חיזוק לדבריהם ולכן אין דוחים אותה מפני מצוה דאורייתא החמורה ומינה דהיכא דאיכא תרי מצות חדא דדברי קבלה וחדא מדאורייתא יש לנו לומר דמעבירין על הקלה דדברי קבלה מפני החמורה של תורה כיון שדברי קבלה אין צריכים חיזוק כן נראה לי הדל שלא כדברי הרב אהל משה יצ"ו שכתב שלדעת הרדב"ז יש לו לקיים המצוה דדברי קבלה אף שיצטרך לבטל מצוה של תורה:

אלא דבנדון השאלה הנ"ל אם יתענה בצום גדלי' או לא כדי שלא יצטרך לאכול ביום כיפור נראה לדעתי הקצרה דכיון דמצוה של תענית צום גדלי' היום הוא זמנו ועינוי של יום הכיפורים לא הגיע זמנו רק שאנו באים לדון מחמת שעל ידי העינוי היום יבא לידי ביטול העינוי הגדול ממנו שהוא יום הכיפורים אם יש לו לחוש לזה ויבטל

העינוי של היום או לא יחוש ויתענה היום הנה בכי האי גוונא כולי עלמא מודו שחייב להתענות היום (צום גדלי') שהוא חובת היום ואין פוט"ר אותו מפני מה שיצטרך לחלל יום הכיפורים לאכול בו שאף שהדבר פשוט שאסור לאדם לעשות קודם יום הכיפורים דבר שיגרום לו לחלל את יום הכיפורים משום פיקוח נפש כל מקום זהו כשעושה דבר הרשות דבענין זה כיון שאינו מוכרח לעשות אותו הדבר אסור לו לעשותו כדי שלא יגרום לו לבטל העינוי דיום כיפור אבל כשעושה מפני שברי בחיובא הוא היום לעשותה אינו רשאי לבטל מצות היום מפני מה שימשך מזה לבטל העינוי דיום כיפור והיה ביום ההוא אם יצטרך לאכול אין בו עון אשר חטא כי הוא עשה בצום גדלי' ברשות המצוה והחובה אשר הוטלה עליו בו ביום ומה שיאכל ביום כיפור מקיים מצות השם וחי בהם אמר רחמנא כן נראה מצד הסברא:

וגם יש להביא ראיה לזה מתשובת הריב"ש שהביא מרן הבית יוסף בסוף סי' רמ"ח (בד"ה וכתב עוד) על היוצאים בשיירא במדבר והכל יודעים שצריכים לחלל את השבת כי מפני הסכנה לא יוכלו לשבת לבדם בשבת אם ראוי למחות בידם שלא יצאו בשיירא במדבר תשובה דבר זה מתורתו של הרז"ה למדנו שהוא נתן טעם להההיא דאין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים קודם שבת משום דמקום סכנה הוא וכל שלשה ימים קודם השבת קמי שבתא מיקרי ונראה כמתנה לדחות את השבת מפני שאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש והוא הדין ליוצא במדבר בשיירא וכל מקום סכנה שאדם עתיד לחלל את השבת עכ"ל הרז"ה ולפי זה כל היוצא מן הישוב למדבר ביום א' ויום ב' ויום ג' מותר לפי שאלו השלשה ימים מתייחסים לשבוע שעבר ונקראים בתר שבתא ואין לו להמנע מחמת שבת הבאה שאז אם יארע לו סכנה ויצטרך לחלל מפני פיקוח נפש מותר הוא ואין כאן חילול אבל היוצא ביום ד' וכו' אסור לפי ששלשה ימים אלו מתייחסים לשבת הבאה ונקראים קמי שבתא ואם כן נראה כנכנס בכונה במקום סכנה כדי שיחלל בו את השבת ואף שהרי"ף והרמב"ם פירשו הברייתא בדרך אחרת מכל מקום הדין אמת וכן כתב מורי הר"ן עכ"ל הריב"ש וסיים מרן שכן כתב הרשב"ץ בתשובה ושכתב דלדבר מצוה מותר לצאת אפילו בערב שבת עי"ש ופסק כן בשלחן ערוך הרי דאזלינן בתר השתא ולא חשחין אנחנא למה שעתיד לבא וכל שהמעשה שעושה עתה הוא בהיתר אף שידענו בבירור שיהיה מוכרח לחלל את השבת מותר ומזה נובין ונדון לנדון שלנו שהוא מתענה בצום גדלי' לקיים מצותו דפשיטא שאין לו למנוע מזה מפני מה שיצטרך לחלל את יום כיפור וכשיאכל ביום כיפור אנוס הוא על פי הדבר ואין בו שום חטא על זה:איברא דבההיא דיוצאים למדבר אין הכל מודים להתיר ויש חולקים וסוברים דלא

התירו כשהוא קודם שלשה ימים לפני השבת לדבר הרשות או בתוך שלשה ימים לפני השבת משום מצוה אלא להפליג בספינה שאינו ברור שיחלל את השבת שהרי אפשר שיגיעו לנמל קודם השבת אבל כשידוע ודאי גמור שהוא צריך לחלל את השבת לא התירו בשום ענין ועיין בשלחן ערוך הרב מוהרז"ש בסעיף י"ג שיש להחמיר כדבריהם ואין למחות בהמקילים ואם כן הכי נמי יש לומר בנדון דידן לפי ציור השאלה שאם יתענה בצום גדליה יבא בודאי לידי ספק פיקוח נפש ויצטרך לאכול ביום כיפור יש לומר דאסור לו להכניס עצמו בזה אף שהוא עושה בזה מצוה כמו שאסור לצאת למדבר אף לדבר מצוה כן נראה לכאורה:

אמנם נראה שגם המחמירים שם מודים בנדון דידן שהם לא החמירו אלא להתבטל מן המצוה שהיה לו לעשות והם אמרו שישב בטל כדי שלא יהיה נראה כמתנה לחלל את השבת אבל בנדון שלנו שיצטרך לעבור איסור לאכול ביום צום גדליה שאסור לאכול בו מדברי קבלה מהיכא תיתי להתיר לו לעבור על איסור מפני שלא יהא נראה כמתנה לחלל את צום כיפור דהא ודאי איסור דשלא יהא נראה כמתנה לחלל וכו' אינו אלא מדרבנן כמו שמתבאר מדברי הגאון בשלחן ערוך שלו הנז"ל שמדרבנן הוא שיש לחוש להא דנראה כמתנה לחלל ואם כן איך יתכן להתיר לו לעבור עתה על איסור דדברי קבלה מפני שלא יהיה נראה כמתנה וכו' ומה גם שיש לחלק דהתם כיון שהדבר ידוע לכל שצריך הוא לחלל את השבת מיחזי שפיר כמתנה לחללו אבל בנדון דידן שאינו ידוע לכל שמחמת תעניתו בצום גדליה יבא לידי ספק פיקוח נפש ויצטרך לאכול ביום הכיפורים אין זה מקרי כמתנה לחלל יום הכיפורים ולכן צריך הוא להתענות בצום גדליה כיון שברור לו שהתענית בו לא יזיק לו לבו ביום ולא יגרע שום דבר מהתענית ואם יהיה זה סבה שביום כיפור יצטרך לאכול היתר הוא ואין כאן חילול כמו שביאר הריב"ש גבי היוצאים במדבר כנז"ל כן נראה לדעתי העניה:

ונראה שיש להביא ראיה שצריך להתענות בצום גדליה ולא לחוש על אשר בסבת זה יהא מוכרח לחלל את יום כיפור אף שתענית זה קל וזה חמור דהנה רש"י בסוכה ד' כ"ה ד"ה שחל שביעי שלהם בערב פסח כתב דמטעם עוסק במצוה פטור מן המצוה מותר ליטמאות למת אף על פי שטומאה זו תעכב על ידו אכילת פסח אלמא דמצוה קלה הבאה לידך אינך צריך לדחות מפני החמורה העתידה לבא עכ"ל והתם לאו במת מצוה שדוחה כל התורה כולה משום גדול כבוד הבריות מיירי אלא בטומאת מת מן הקרובים דאיכא עליה מצוה וכדכתבו רש"י ותוספות שם אלמא דלא משגחינן במה שעשיית מצוה הקלה תגרום לבטל ממנו מצוה החמורה כקרבן פסח שיש בה כרת והכי

נמי יתענה בצום גדלי' שהיא מצוה קלה ולא נחוש על מה שזה יהיה סבה לבטל החמורה ובפרט שעל הרוב אף כשיצטרך לאכול ביום כיפור לא יצטרך לאכול כשיעור בבת אחת ויוכל לאכול פחות פחות מכשיעור וכן בשתיה שאז לא יהיה החילול חמור כל כך כי אין בו איסור כרת כמובן אך יש לדחות דשאני התם שדוחה החמורה בשב ואל תעשה לא כן בנדון השאלה הנ"ל שיצטרך לעבור על עינוי יום הכיפורים בקום עשה אפשר דבכי האי גוונא יש לנו לומר דיבטל הקלה הגורמת לבטל החמורה ומכל מקום יש לצדד דדחיה זו שייכה כשהמצוה קלה שנאמר לו לבטלה כדי שלא יצטרך לעבור על החמורה בקום עשה תהיה ביטולה בשב ואל תעשה אבל כשגם ביטול הקלה הוא בקום עשה כנדון השאלה אולי יש לומר שדינם שוה לביטול החמורה בשב ואל תעשה שהדין נותן להתבטל מפני הקלה אף שתגרום ביטול החמורה וכמו כן בנדון השאלה כיון שאם לא יתענה בצום גדלי' הרי הוא עובר על הקלה בקום עשה יהיה הדין נותן שיקיים את הקלה שחייב בה עתה אף שבסבתה יצטרך אחר כך לבטל החמורה בקום עשה ועדיין צריך להתיישב בזה:

עוד כתב הרב הנ"ל (אהל משה) יצ"ו וז"ל ואמנם לדעתי מסוגיא דמועד קטן אין שום ראיה דהתם אף לפירוש רש"י מיירי דשתי המצות ששוקל יוכל לקיים שתיהן ביום אחד או ביום המחרת דהוי שהייה מועטת אבל באופן שאלתינו דיתארך הזמן ימים רבים מי יודע שאין חוששין שמא ימות ואף שהמגן אברהם בסי' תקס"ח ס"ק י"ג כתב דלזמן מועט לא חיישינן שמא ימות אמנם בשער המלך הלכות סוכה השיג על המגן אברהם וגם דעת הפוסקים דמה שיתאחר יותר משבעה ימים נקרא זמן מרובה והראיה (שהביא בהחכם צבי) מפרק התכלת נמי אינה ראיה כמו שכתב הקצות החשן בסי' ק"ד סוף סק"ב דזה שהגיע הזמן מיקרי מקודש ואם כן יש מעלה גדולה בזה שזמנו מקודש עכ"ל יצ"ו מדבריו נראה בעליל דמשמע ליה דהגאון חכם צבי הביא הסוגיא דמועד קטן להוכיח ממנה שלא כדעת הרדב"ז אלא יש לו לפלס המצוה ולהניח הקטנה דהאידנא כדי לעשות הגדולה דלמחר והיה סלקא דעתין לומר כן גם בנדון שאלתו שלא יעשה המצוה דצום גדלי' היום כדי לעשות הגדולה דהוא צום כיפור ולזה דחה דהתם שאני שאין שם שהייה מרובה כי גם השניה יכול לעשותה היום או מחר לכן יש לו לפלס ולהניח הקטנה כדי לקיים הגדולה אבל בנדון שאלתו שיעבור זמן רב יותר משבעה ימים אין לו לפלס ויש לו לעשות המצוה דהאידנא כן נראית כונתו אמנם המעיין בגוף דברי הגאון חכם צבי ישר יחזה שמה שהביא סוגיא דמועד קטן הוא אדרבא להוכיח ממנה כסברת הרדב"ז שאין לו לברר ולדחות מצוה הקטנה שבאה לידו כדי לעשות הגדולה דאין מעבירין על

המצות דהכי מוכח משינויא דגמרא דבמצוה שאי אפשר על ידי אחרים נאמר פן תפלס לפי פירוש רש"י דמצוה הבאה לידך עשה גדולה או קטנה וכן כתב מפורש בזה הלשון אלא שרואה אני דברי הרדב"ז תלמוד ערוך הם במועד קטן וכו' ואחר שהביא הסוגיא ופירוש רש"י סיים ואמר ומסתמא דברי הרדב"ז במצוה שאי אפשר על ידי אחרים מיירו עכ"ל ולכאורה אין הלשון מדוקדק דמאי מסתמא דקאמר הא ודאי בהכי מיירי דהא בתפלה בצבור קא עסיק והיא מצוה דרמיא עליה ואי אפשר לעשותה על ידי אחרים אלא נראה שכונתו לומר דלא נימא דלהרדב"ז גם במצוה שאפשר על ידי אחרים הדין כן אלא דעובדא הכי הואי אהכי קאמר דקושטא דמילתא הוא דדברי הרדב"ז הם דוקא בכי האי גוונא דמיירי דהיינו מצוה שאי אפשר לעשות על ידי אחרים ואם כן מיסתייעא מילתיה מהאי סוגיא דיש לו להקדים לעשות המצוה דהאידנא אף שהיא קטנה ולפי זה בנדון השאלה גם כן שהוא מצוה שאי אפשר לעשות על ידי אחרים הדין נותן שיתענה צום גדלי' אף אם יהיה נדחה צום כיפור וכל שכן לפי מה שכתב הרב יצ"ו דבכאן יש חשש שמא ימות כיון שהוא לזמן מרובה לפי הסכמת הפוסקים דיותר משבעה ימים הוי זמן מרובה אם כן בודאי שיש לו לקיים המצוה דהאידנא:

והנה הגאון חכם צבי שם אחר שהביא סייעתא להרדב"ז מסוגיא דמועד קטן הנ"ל סיים וז"ל וההיא דברכת הלבנה שכתב הרב תרומת הדשן שיש לנו להמתין לא קשיא דהתם המצוה ההיא נעשית באופן יותר משובח לכן יש להמתין כדי לקיימה על צד היותר טוב וכן ההיא דתמידין ומוספין יש לומר דכחדא מצוה חשיבי דתרוייהו עבודת הקרבנות וכחד בהמה נינהו אבל במצות שונות אין מעבירין קלה מפני חמורה הא מיהא במצוה אחת שאפשר לעשותה היום שלא מן המובחר ולמחר מן המובחר טוב להמתין למחר ואין בזה משום מעבירין על המצות עכ"ל הנה מדבריו הללו נראה שאחר שהוכיח מסוגיא דמועד קטן כדעת הרדב"ז הוקשה לו מדברי הרב תרומת הדשן שכתב להמתין מלברך ולא אמר דאין מעבירין על המצוה כדאמר מר הרדב"ז וכן הוקשה לו מסוגיא דהתכלת גבי מוספין ותמידין דהוה לן למימר אין מעבירין וכמו שהקשה כן בתחלת התשובה ומיישב דיש לחלק בין מצות שונות למצוה אחת וההיא דתמידין ומוספין נמי מצוה אחת חשיבי וכו' והדבר תמוה איך ניחא ליה ליישב בזה דברי הרדב"ז שהרי גם הרדב"ז במצוה אחת מיירי תפלה בצבור דבין של אותו היום ובין של יום פורים ויום הכיפורים מצוה אחת שתעשה יותר מהודרת הוא וקאמר דאין מעבירין וכו':לכן נראה שחזר בו ממה שכתב לסייע לדינו של הרדב"ז מסוגיא דמועד קטן לפי מה שיש לומר דמה שאמרו שם דמצוה שאי אפשר על ידי אחרים יש לו לעשות הקטנה שבאה לידו אינו אלא

בשתי מצות שונות אבל במצוה אחת יש לו להמתין למחר לעשותה מן המובחר ודבר זה לא למדנו מפורש מסוגיא דמועד קטן רק שלפי דברי הרב תרומת הדשן מוכרחים אנחנו לחלק כן ומינה דבנדון הרדב"ז דהוא מצוה אחת (תפלה בצבור) יש לו להמתין ליום מצויין (פורים או יום הכיפורים) כדי שתהיה התפלה מן המובחר כן נראה לומר בכונתו אף שהוא דוחק גדול ודבריו סתומים מאד לכונה זו והרב גזע ישי בסי' כ' (בד"ה ומה שכתב) הבין הדברים כפשטן שכונתו ליישב דברי הרדב"ז דלא תיקשי לן עליה מההיא דמוספין דהאידנא ותמיד דלמחר והיה בהני"ח דתרוייהו כחדא מצוה חשיבי ובחדא מצוה מודה הרדב"ז שיש להמתין לעשותה מהודרת ועל זה הרבה להשיב עליו דהא נדון הרדב"ז מצוה אחת היא דהיינו תפלה בצבור ומכל זאת קאמר דאין מעבירין על היום שבא ראשון וכו' עי"ש ולפי דבריו צריך לומר שדעת הגאון חכם צבי מסכמת לדינו של הרדב"ז אחרי שיישב מה שהיה קשה עליו מסוגיא דהתכלת ומדברי התרומת הדשן (אלא שישובו אינו מובן כמו שתמה עליו הרב גזע ישי כנז"ל) והרי עינינו הרואות לרבני האחרונים שמייחסים אליו שחולק על דינו של הרדב"ז במי שהיה חבוש בבית האסורין הנ"ל ואם כן מוכרחים אנחנו לומר שגם הם הבינו בכונתו שחזר בו וכו' וכמו שכתבתי למעלה ואף שבאמת הוא דוחק נסבול זה הדחק כי היכי דלא נישוייה לגאון עצום דכוותיה דלא ידע מאי קאמר חס ושלום:

ולפי זה אם נאמר דתענית צום גדלי' וצום כיפור כחדא מצוה חשיבי דזה וזה יום תענית הוא יהיה הדין נותן לדעת הגאון חכם צבי להמתין ליום כיפור לעשות המצוה מן המובחר והוא דאף על גב שאינו מחוייב לחוש למה שיהיה גורם לו לאכול ביום הכיפורים כיון שעתה הוא מחוייב לקיים המצוה בשעתה ואם אחר כך יצטרך לאכול ביום כיפור אינו נקרא חילול וכמו שלמדנו כן מההיא דהולכי מדברות שאין חשש בדבר כל שעושה בהיתר דהיינו ביום א' וב' וג' אפילו אם יוצא לדבר הרשות ואם לדבר מצוה אפילו בערב שבת שרי מכל מקום הרי לדעת הגאון חכם צבי במצוה אחת יש לו להמתין לעשותה מן המובחר והכא נמי נאמר כן שיש לו להמתין לעשות התענית מן המובחר ביום הכיפורים והיה בהניח דתרוייהו כחדא מצוה חשיבי דזה וזה יום צום אבחרהו:

אמנם מלבד מה שכתב הרב אהל משה יצ"ו דהכא יש לחוש למיתה כיון שהוא יותר משבעה ימים דלדעת הפוסקים חשיב זמן מרובה עוד נראה לדעתי הקצרה דעד כאן לא אמרו להמתין כדי לעשותה מן המובחר אלא כשמבטל המצוה ביומיה בשב ואל תעשה כמו בברכת הלבנה וקרבן מוסף ותפלה בצבור אבל הכא בנדון השאלה אם נדחה התענית ליום כיפור יצטרך היום לעבור על מצות עינוי צום גדלי' בקום עשה שיאכל

וישתה בו ביום וזה לא מצינו שיאמרו הפוסקים שמותר לעבור היום בקום עשה כדי לעשות מצוה מן המובחר ואין לומר דכיון דשיעור אכילה לאבד התענית הוא בכזית כמבואר בסי' תקס"ח לענין נדר להתענות או בככותבת לדעת הסוברים דשיעור תענית צבור הוא כמו ביום הכיפורים ורק לתענית שעל ידי נדר הוא בכזית כמו שכתבתי דעות אלו בשדי חמד בחלק אסיפת דינים במערכת בין המצרים סי' ב' אות ט"ז אם כן יאכל זה בצום גדלי' פחות פחות מכשיעור ולא יאבד תעניתו היום וגם יוכל להתענות גם ביום הכיפורים דזה אינו דנהי דאינו מאבד תעניתו בפחות מכשיעור מכל מקום איסורא מיהא איכא אף בפחות מכשיעור ואם כן אינו רשאי לעבור על המצוה בקום עשה כדי לעשותה ביום כיפור מן המובחר כאמור:

ומה שהביא בשם הגאון קצות החשן שדחה ראית הגאון חכם צבי מההיא דפרק התכלת הנה לפי הנראה הביא דבריו בקיצור נמרץ ולא הייתי מבין כונתו ולא נטפלתי בדב"ק לפי שלא היה אצלי ספר קצות החשן ואחר זמן רב השגתיו בעזר ה' וראיתי דב"ק וז"ל (אחר שהביא דברי הרדב"ז הנ"ל) וראיתי בתשובת הגאון חכם צבי סי' ק"ו שהקשה על הרדב"ז מהא דפרק התכלת תדיר עדיף או מקודש עדיף ואי כסברת הרב אף אי תדיר קודם אין מעבירין על המצות ומוסף קדים אלא ודאי דלא אמרינן אין מעבירין אלא בשתיהן (שוות) אבל לא בחד מינייהו עדיף ולא קשיא מידי לפירוש רש"י בלשון אחר ופירוש תוספות דמקודש היינו אותו שזמנו מוקדם ואם כן היא היא איבעיא דש"ס תדיר עדיף או מקודש עדיף והיינו או שזמנו עכשיו נקרא מקודש עדיף אף על גב דמצוה שיזדמן אחר כך היא עדיפא ומסקינן דשניהן שוין ואם כן הוא הדין הרדב"ז אין חוששין למצוה קלה או חמורה דהמצוה ראשונה היא נקראת מקודש לפי שזמנה עכשיו ומקודש שוה למצוה החמורה שיבא אחר כך עכ"ל ולכאורה אינו מובן איך תתיישב בזה קושית הגאון חכם צבי דאף דנימא דהיינו בעיין דמקודש עדיף וכו' כלומר דמה שזמן מצותו קודם חשיב מקודש מכל מקום היכי מסקינן דשניהם שוים ואיזה שירצה יקדים הלא לפי דברי הרדב"ז אף אם המצוה שבאה לידו תחילה היא קלה והמצוה שלאחר כך היא חמורה צריך לעשות הקלה ולא ישגיח כלל על החמורה משום דאין מעבירין על המצות וכל שכן אם שתי המצות שוות דפשיטא שיש לנו לומר שיעשה המצוה הראשונה שבאה לידו משום דאין מעבירין על המצות:

ובשם הרה"ג מוהר"י העשיל ממעזריטש כתב (באהל משה שם) לפשוט הספק הזה ממחלוקת הרז"ה והרמב"ן שהביא הר"ן בפרק ר' אליעזר דמילה אמתניתין דמרחיצין את הקטן (בד"ה והביא דאישתפיך חמימיה) באי אישתפוך חמימי דלאחר המילה ואיכא

חמימיה לקודם המילה אי דחינן המילה כדי שלא נצטרך לחלל השבת במכשירין או נימא השתא מיהא כדין מהלינן ובתר הכי פיקוח נפש הוא שדוחה את השבת וזו דעת הרמב"ן דשרי למימהליה שאין למצוה אלא שעתה ואין דוחין את המילה מפני שנצטרך אחר כך לדחות את השבת דבתר הכי פיקוח נפש הוא דדחי ליה ודעת הרז"ה והרשב"א לדחות המילה בכדי שלא נצטרך לחלל השבת ואם כן שאלתינו תליא בהך פלוגתא דלהרז"ה והרשב"א לא יתענה בצום גדלי' כדי שלא ידחה יום הכפורים ולהרמב"ן יתענה ומה שיודחה יום הכפורים הוא מחמת פיקוח נפש (אמר המחבר כונתו מסתמא לפסוק כהרז"ה והרשב"א כי ברבים היו ועוד שמרן הבית יוסף בסוף סי' של"א כתב דנראה מהרי"ף והרמב"ם והטור בהלכות מילה שסוברים כן) והרב המחבר כתב דיש לדחות דהרז"ה והרשב"א אסרו למול משום שצריך לעשות מעשה אבל בשאלתינו שהוא בשב ואל תעשה והחיוב בא עליו תיכף אפשר דמודו שיתענה צום גדלי' אף שידחה יום הכפורים שהדבר נעשה מאליו בלי שום דחיה שהרי הוא מתענה ואינו עושה שום דבר עכ"ד יצ"ו ולי הדל נראה שאין נידחית בזה ראיה זו דאף שהחילוק בין לעבור בשב ואל תעשה לבקום עשה הוא חילוק נכון מכל מקום בנדון כזה לא יועיל חילוק זה דהתינח אם מה שהיינו אוסרים היה מעשה דרשות היה מקום לומר דממה שאסרנו לעשות מעשה לא נוכל ללמוד לאסור מה שהוא בשב ואל תעשה אבל כשמצינו שאסרו מעשה דמצוה רבה דמילה שהיא דאורייתא ונכרתו עליה י"ג בריתות והיא מצוה שיש בה כרת מפני שלא נצטרך אחר כך לחלל את השבת יש לנו ללמוד במכל שכן שיש לנו לאסור המצוה קלה דדברי קבלה כדי שלא נצטרך אחר כך לחלל את יום כיפור אף שאם באנו לקיים המצוה דדברי קבלה אין אנחנו עושים שום מעשה מכל מקום יותר יש לנו לחוש למה שלא נצטרך אחר כך לחלל את יום הצום הנורא על ידי קיום המצוה דדברי קבלה:

ובעיקר דברי הרז"ה הללו שאוסר למול היכא דאישתפיך חמימי כדי שלא נצטרך לחלל את השבת תמיה לי ממה שכתב הרז"ה עצמו גבי אין מפליגין בספינה וכו' שהבאתי לעיל (בד"ה וגם יש להביא) דמותר להפליג ביום ראשון ושני ושלישי בשבת אף שודאי יצטרך לחלל השבת אבל ביום ד' וכו' אסור וכתב הרשב"ץ דאם יוצא לדבר מצוה גם בערב שבת מותר והיינו לפי טעמו של הרז"ה ואם כן למדנו דלהרז"ה משום מצוהאין אנו חוששים למה שנראה כמתכוין לחלל את השבת אף שבאמת ידוע הוא שיחלל שבת מותר לעשות כן ומה שיחלל אחר כך את השבת פיקוח נפש הוא ושרי ואם כן באישתפיך חמימי נמי נימא הכי שיעשה המצוה למולו אף שיודע שיצטרך לחלל שבת אחר כך משום פיקוח נפש הוא ושרי וצריך לומר דדוקא בערב שבת הוא דשרי לצאת

לדבר מצוה אף שידוע שיחלל את השבת ולא חיישינן למיחזי כמתכוין לחלל את השבת אבל ביום שבת עצמו שהחילול עתיד להיות בו ביום והרי הוא עושה מצוה זו על דעת כן שיחלל תיכף את השבת כמו באישתפיך חמימי בכי האי גוונא לאו מיחזי כמתכוין לחלל את השבת הוא אלא מתכוין ממש לחלל את השבת חשיב ולפיכך אסור ואם כנים אנחנו בחילוק זה נראה דבנדון השאלה הנ"ל יש לומר דמטעם זה גם להרז"ה יתענה בצום גדלי' ולא יחוש למה שעל ידי זה יצטרך לאכול ביום כפור כיון שאינו עושה מעשה זה אלא לפני כמה ימים קודם יום כפור הרי זה דומה ליוצא למדבר ולשאר מקום סכנה משום דבר מצוה לפני השבת דשרי ולא חיישינן למיחזי כמכוין לחלל את השבת כיון דמשום מצוה הוא עושה:

שוב כתב (הרב אהל משה שם) דמטעם אחר טוב שיאכל בצום גדלי' כדי שיהא מוכשר ביום כפור מהא דקיימא לן בסימן תקצ"ה דודאי דרבנן נדחה משום ספק דאורייתא דהכי אמרינן התם מי שאינו בקי בתקיעות ולא בסדר תפלת מוסף ולפניו שתי עיירות באחת בקיאים בתקיעות ולא בתפלת מוסף ובאחת בקיאים בתפלת מוסף ולא בתקיעות הולך למקום שבקיאים בתקיעות אפילו של מוסף ודאי ושל תקיעות ספק משום דתקיעות דאורייתא וברכות דרבנן הרי מפורש דודאי דרבנן נדחה משום ספק דאורייתא וכמו כן יש לומר דודאי דדברי קבלה נדחה מפני ספק של תורה ואם כן יש לדחות תענית דצום גדלי' מפני התענית דיום כפור ואין סברא לחלק דבברכות דראש השנה שאני דמבטל הברכות בשב ואל תעשה אבל הכא קום עשה הוא שיאכל בצום גדלי' וגם דכאן יש חשש שימות דנראה ברור דאין לחלק דהנה מה שיש לחוש שמא ימות הרי הוא ספק אם יקיים את המצוה דאורייתא וכבר פשטינן מהתם דאף דהברכות נדחות בודאי והתקיעות הוא בספק שמא לא ימצא שם תוקעים ומכל מקום נדחות הברכות מחמת ספק דאורייתא וכן בנדון דידן דחיישינן שמא ימות אם כן הוי ספק ודברי קבלה נדחין מחמת דאורייתא אף מחמת ספק דאורייתא וגם אין לחלק בין שב ואל תעשה לקום עשה כיון דאמרו בש"ס דדחינן לדרבנן מחמת ספק דאורייתא ודאי אין שום חילוק בין קום עשה לשב ואל תעשה וזה ברור כשמש ואם כן בשאלתינו במי שחושש שאם יצום בצום גדלי' לא יוכל להתענות ביום כפור ודאי יאכל בצום גדלי' מחמת הספק אולי יצטרך אחר כך לדחות יום הכפורים עכ"ל יצ"ו:

ולפום ריהטא נראה דאין לדמות נדון השאלה להההיא דתוקעין ומברכין לפי מה שכתב הריטב"א בחדושיו בסוגיא ההיא (בדף ל"ד ע"ב) דהא דמניחין את הודאי דרבנן (ברכות) מפני הספק של תורה (דתקיעות) היינו שהעיר שתוקעין בה כבר הוחזקה משנים שעברו

שיש שם שופר ותוקע אלא שעכשיו אנחנו מסתפקים אולי אין שם שופר או תוקע דמשמע מזה דאם יש לפניו מקום שמברכין בודאי ואין לו מקום שהוחזק מכבר שיש שם שופר ותוקע רק שמסתפק על מקום אחד אולי יש שם שופר ותוקע אינו מניח מקום הודאי שמברכין מפני מקום הספק שלא הוחזק מכבר שיש שם שופר ותוקע וכן כתב בקונטריס מנחת פתים שבסוף ספר מנחת קנאות בדף ס"ה ע"ג דמשמע מדברי הריטב"א דאי לאו דמוחזק מימים שעברו אין לו להניח מקום שמברכין ולחפש איזה מקום דילמא תוקעין שם ונמצא שמה שהולכין אחר הספק של תורה הוא משום שמעמידין אותו המקום על חזקתו אבל אם לא היה לאותו מקום שום חזקה אין מניחין הודאי דרבנן מפניו ואם כן לגבי השאלה דנדון שלנו שאין שייך לומר שהוחזק יום הכפורים שאיש הזה יתענה בו כיון שאנו חוששים בו שמא ימות לפי שהוא זמן מרובה דהיינו יותר משבעה ימים וממילא הדר דינא לפי מה שביאר הריטב"א שאין לו להניח הודאי דדברי קבלה שהוא תענית צום גדלי' מפני הספק דיום כפור כיון שאין שייך על זה חזקה:

ומה שכתב (הרב אהל משה יצ"ו) דודאי דרבנן נדחה אפילו בקום עשה מפני ספק דאורייתא יש להביא ראיה לדבריו מדברי הרב הלק"ט בח"א סי' קמ"ג שכתב על ברכת מעין שלש (שהוא ספק מחמת פלוגתא אם הוא דאורייתא) שאם נסתפק אם ברך או לא דצריך לברך משום דאיסור ברכה שאינה צריכה אינה אלא מדרבנן וברכת מעין שלש היא ספק דאורייתא והאיסור דרבנן נדחה מפני ספק דאורייתא הרי דאף לברך בקום עשה קאמר דשרי מפני הספק של תורה ואף שמרן הפרי חדש חולק בדינו של הרב הלק"ט וכתב דברכת מעין שלש אם נסתפק אם ברך אינו חוזר ומברך דלא יהא אלא ספק שב ואל תעשה עדיף כבר ביאר טעמו הרב זכור לאברהם בח"א במערכת הבי"ת ד' ט"ו ע"א דאף דספק דאורייתא עדיף מודאי דרבנן ומפני זה כשאכל כדי שביעה ומסתפק אם ברך צריך לברך מכל מקום בברכת מעין שלש דאעיקרא ספק הוא אם חייב לברך אותה מן התורה או אינו אלא מדרבנן אם כן כשנסתפק בה אם כבר ברך או לא הנה בכי האי גונא לא הוי ספק דאורייתא דהא אפילו למאן דאמר שהיא מדאורייתא מכל מקום מה שצריך לברך משום דספק דאורייתא לחומרא אינו אלא מדרבנן דחומר הספקות הוא מדרבנן לדעת הרב פרי חדש בסי' ק"י בכללי הספק ספיקא וכן דעת הרב הלק"ט בח"ב סי' עז"ר ולכן כתב דשב ואל תעשה עדיף דתרוייהו דרבנן ואין לדחות ודאי דרבנן מפני ספק דרבנן אבל בודאי דרבנן נגד ספק דאורייתא דחונן הודאי דרבנן ומברך בקום עשה משום הספק דאורייתא ומכל מקום לנדון שלפנינו מסתברא דהמצוה דרבנן שזמנה עתה אין לדחותה לעבור עליה בקום עשה מפני החשש שמא יבא אחר זמן לדחות בסבתה

את של תורה אף שדחייתה תהיה גם כן בקום עשה והשם לא ימנע טוב להולכים בתמים ולא תאונה אליו רעה אחר זמן השגתי ספר אשל אברהם החדש להגאון מבוטשאטש וראיתי בסי' תר"ב שכתב וז"ל בהגהה למחרת ראש השנה וכו' צום גדלי' ספק חשש על ידי שיתענה ביום כפור שייך בכך מה שאמרו חז"ל עוקרים מצוה דאורייתא בשב ואל תעשה על ידי תקנה דרבנן ויתענה ואם אחר כך לא יוכל להתענות ביום כפור הקדוש הרי אז יהיה אנוס ומותר ובפרט אם פקוח נפש הותרה והגם שיהיה אז קום ועשה מכל מקום הרי פורשים לספינה או למדבר בשיירא גם שעל ידי זה יהיה פקוח נפש אז דוחה שבתורתנו הקדושה וכל שכן שכן הוא מצד תענית דברי קבלה שלא לעשות קום ועשה נגד דברי חז"ל ובפרט דצום גדלי' יותר משלשה ימים לפני יום הכפורים ושלשה ימים לפני שבת פורשים אל שיירא כנ"ל ואם על ידי צום גדלי' ספק חשש אבר יש לומר דקיל עכ"ל הרי פשיטא ליה להרב הנ"ל כמו שכתבתי בס"ד דצריך להתענות בצום גדלי' שבא לפניו ואין פוטר אותו מחשש שלא יוכל להתענות ביום כפור שאם לא יוכל להתענות הרי הוא אנוס ברשות התורה:

יא) אין נותנים חרם (במקומות שיש רשות לזה מצד הממשלה) וכן אין משביעים אדם בבית דין עד אחר יום כיפור כן כתב הרמ"א בסי' תר"ב בשם מהרי"ל וכתב הגאון חתם סופר בחלק חשן משפט סי' ע"ז (בד"ה ויעיי' מג"א) שזה מנהג קבוע אבל יש מקומות שנוהגים כן כל חדש תשרי וכן נוהגים פה ואין הטעם משום לתא דיום טוב שרוב חדש תשרי הוא כמו יום טוב ואין אומרים באשכנז תחנה ממוצאי יום כיפור עד סוף החדש וכעין שאין נותנים חרם בשבת ויום טוב וכתב בחינוך פרשת ויקהל כדי שישבתו גם החוטאים מיגונם דאם כן גם בניסן יהיה כן שהוא יום טוב טפי אלא הטעם הוא משום שכל החדש תלוים קצת בדין אפילו אחר סוכות וכתב עוד שם בחתם סופר דמשמע מדברי הגאון בפרי מגדים שאם רצה הנתבע לישבע אין מונע ממנו השבועה משמע שטעם המניעה היא לטובת הנתבע ואין כח בתובע להביא הנתבע בסכנת הדין וכו' וכתב שאין דבריו מוכרחים דכיון דבעון שבועת שקר נפרעים מכל העולם לאו כל כמיניה להביא את כל העולם בסכנה וכו' עי"ש מה שכתב לענין מעוברת שכתב הרמ"א בחשן משפט סי' צ"ו דאין מוסרין שבועה למעוברת עד שתלד וקצתיש לדקדק על הרב פרי מגדים דאף אם לא היה בשבועה עונש לכל העולם כי אם להנשבע אם הוא רוצה לישבע למה אין מונעים ממנו שבועה הרי זה בעצמו אסור להביא עצמו לידי חשש סכנה והאומר הריני מסכן בעצמו ומה לאחרים עלי בכך או איני מקפיד בכך מכין אותו מכת מרדות כמו שכתב הרמב"ם בפרק אחד עשר מהלכות רוצח דין ה' וכל שכן שימנעו בית

דין להביאו לידי חשש סכנה וכן יש לדקדק על הרב חתם סופר שנראה דלולא שהעונש מגיע לכל העולם הוה ניחא ליה דברי הרב פרי מגדים ואמאי הרי כיון דאף אם נשבע באמת לפעמים נענש כעובדא דבש"ס דמייתי בחתם סופר למה לא ימנעו ממנו השבועה בבית דין בימים אלו שהם ימי הדין כשם שאנו חוששים לחשש סכנה של כל העולם כן יש לנו לחוש לסכנה דידיה ולכן מן הראוי למנוע ממנו שבועה אף אם הוא רוצה ומצינו בכמה דברים שכתבו הפוסקים בכיוצא בזה שאם אומר הריני מסכן בעצמי ומה לכם עלי אין שומעין לו כגון לענין קטלנית ולענין עלייה לספר תורה אב ובן ושני אחים זה אחר זה שהוא מחשש עין הרע ולענין שני מחותנים משם אחד ולעניין עשיית מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה כמו שרשמתי במקום אחר והא נמי דכוותייהו היא ועיין בספר חמדת משה לידידי הרה"ג מלאדיז יצ"ו בסי' ח"י שנסתפק באם יש חשש שיפסיד התובע אם אין משביעין אותו עתה כגון שהנתבע נחוץ לדרכו ולא יהיה בעיר אחר יום הכיפורים אם משביעים אותו או אף בכי האי גוונא אין משביעים אותו והביא דברי הפרי מגדים הנ"ל דמשמע דאם רצה הנתבע לישבע משביעין אותו וכתב על דבריו דכיון שעונש שבועה הוא על כל העולם נהי שהנתבט יכול לחוב בעצמו אבל איך יכול לחוב לכל העולם וכו' ובמחילת כתה"ר אומר אני דגם לעצמו אינו יכול לחוב כאמור ועי"ש שהביא שו"ת הגאון חתם סופר הנ"ל ולענין ספקו אם מפני הפסד של התובע אם משביעים אותו נשאר נבוך בדין זה ולא איפשיטא ליה:

יב) מי שנדר או נשבע בערב יום תשעה באב בחצי היום שלא לאכול בשר ששים יום נסתפק הרב משה ידבר אם מותר לאכול בשר בערב יו"כ בסעודה המפסקת דנימא מקצת יום ששים ככולו או דלמא אסור כל יום ששים כן כתב הרב יהודה יעלה (ספרדי) בחלק יו"ד סי' כ"ה וכנראה דהרב משה ידבר לא איפשיטא ליה והרב המחבר כתב דהדין פשוט דמותר לאכול בערב יום כיפור אחר חצי היום שכבר שלמו ששים יום מעת לעת בחצי יום תשעה בתשרי שהרי תכף בשעה שנדר התחיל נדרו וזה נדר ששים יום ולא ששים וחצי והביא מתניתין ריש פרק קונם יין שאיני טועם יום אחד שבת אחת וכו' ונפסקה להלכה בסי' ר"ך ופירש הרא"ש שאם נדר יום אחד והיה עומד בחצי היום אסור עד למחר בחצי היום וכו' וכן כתב הרב המאירי וכו' ואין סברא לחלק בין יום אחד שבוע אחת וכו' לששים יום וכו' אלו תורף דב"ק: ומי שנשבע שלא לאכול בשר ולא לשתות יין בערב יו"כ נשאל על זה הרב הלק"ט בח"א סי' כ"ו והשיב דאעיקרא אפילו להתענות מותר בו והוא אחד מעשרת ימי תשובה ואף בראש השנה ושבת בינתים מותר להתענות וכל שכן ערב יום כיפור אלא שבגליל היו נוהגים להרבות בשמחה והשוו אותו לעינוי

כדאמרינן כל האוכל ושותה בו כאילו התענה תשיעי ועשירי עכ"ל והרבנים המו"ל (שו"ת הלק"ט הוצאה שניה) יצ"ו ציינו לעיין בשלחן ערוך סי' תר"ד ובמגן אברהם סוף סי' תק"ע וכונתם לתמוה על הרב הלק"ט דהרי שלחן הלכה פסוקה דמצוה לאכול בו וכתב הרמ"א דאסור להתענות בו אף תענית חלום גם בסי' מבואר שיש מבוכה אם מה שאסור להתענות בו הוא מדאורייתא ממש או אינו אלא אסמכתא מדרבנן ודעת הרב מגן אברהם שם שהיא דרשה גמורה והיכי פשיטא ליה להרב הלק"ט שמותר להתענות בו ויפה העירו על זה וכבר הרבנים בית הרואה ויד אהרן המה ראו כן תמהו על הלק"ט בזה כמו שכתב בשמם מרן חיד"א בברכי יוסף וציין גם דברי הרב מגן אברהם כיעויין שם ומסתמא אין אצלם ספרים הללו והרב יד אהרן כתב עוד ולשאלתו עיין בדברי מרן הבית יוסף בסי' תי"ח ובשפתי כהן יו"ד סי' רט"ו עכ"ל ודברי מרן שבסי' תי"ח הם בד"ה ומיהו לדעת הרמב"ם וכו' ששם נסתפק על ראש חדש וערב יום כפור אם שבועה חלה עליו ורצה לומר דתלי הא באיסור התענית בהם אם מן התורה או מדרבנן ושקיל וטרי עוד עיין שם ודברי השפתי כהן שבסי' רט"ו הם בס"ק י"א שכתב דאף אם איסור התענית בהם הוא מדאורייתא מכל מקום כיון שאינו מפורש ומדרשא הוא דאתו שבועה חלה עליהם עי"ש והתמיהות הללו בריאות וטובות ומה שכתב ידידי הרב המובהק מוהר"ר בן ציון אלקלעי יצ"ו בחבורו על הלק"ט (שנדפס בעיק"ו ירושת"ו בשנת תרנ"ה) ונקרא בשם הלכה רווחת שם בסי' כ"ו בביאור כונת הרב הלק"ט לסלק מעליו כל התמיהות הנ"ל במחילת כתה"ר לא נראו דבריו בעיני דלאו שפיר חזו והמעיין יבחר ויקרב:

ובספר ארחות חיים החדש לידידי הגאבד"ק ספינקא יצ"ו הביא בסי' תר"ד דברי הרב הלק"ט וציין לעיין במגן אברהם סוף סי' תק"ע אף הוא היה מתכוין למה שנתכוונו הרבנים המו"ל הנ"ל והביא שם דברי מר מחותנו ידידי הגאון אבד"ק ברעזאן יצ"ו וז"ל דברי הלק"ט תמוהים שלא הזכיר מכאן ובפרט מדברי הרמ"א דאפילו תענית חלום אסור להתענות בו אך דמכל מקום יש לומר דהשבועה מבשר ויין חלה דאין חיוב לאכול בשר דוקא אפילו בשבת כמו שכתב ביורה דעה ריש סי' שמ"א ושפתי כהן שם עכ"ל ומשמע מדבריו דלהתענות לגמרי אין שבועה חלה עליו ואיני יודע למה כתב כן בפשיטות ובדברי הגאון שפתי כהן סי' טו"ר הנ"ל מבואר דאף אם אכילה בערב יום כיפור מן התורה מכל מקום כיון שאינו מפורש בתורה שבועה חלה עליו ואם כן אף אם בכלל המצוה דאכילה ביום הקדוש הזה היא לאכול בשר שבועה חלה עליו ומה שכתב שאין חיוב לאכול בו בשר חידוש הוא לגדול שכמותו שלא זכר מתניתין דפרק ח' דנדרים משנה ו' קונם בשר שאיני טועם עד הצום אינו אסור אלא עד לילי הצום וכתב רבינו

עובדיא שמצוה להרבות בסעודה בערב יום כיפור הרי קאמר דאיכא מצוה באכילת בשר ולכן מותר לאכול בו גם הגאון ישועות יעקב בסי' תר"ח סוף אות ב' כתב דמצוה לאכול בשר בערב יום כפור דאין שמחה אלא בבשר וכיון דקיימא לן דאין שמחה אלא בבשר בהמה יש לאכול בשר בהמה כבשאר רגלים אך פשיטא דאף בשאר רגלים די באכילת בשר בהמה פעם אחת ביום ולכן בסעודת שחרית של ערב יו"כ אף שאין לאכול מאכלי חלב מכל מקום מותר לאכול בשר עוף וכו' ובסעודה המפסקת היו רגילים בבשר בהמה וכו' אלו תורף דב"ק הרי דנקיט דאיכא חיובא לאכילת בשר בערב יום כפור ושמחה זו למדנו מההיא דבגליל היו מרבין בו בשמחה כמו שהזכיר הרב הלק"ט אלא דמה שכתב הטעם משום דאין שמחה אלא בבשר הנה הרשב"ש בסי' קע"ו הביא דבריו הרב ערך השלחן בהשמטות לסימן תק"ע כתב דאם נשבע שלא לאכול בשר בשבת ויו"ט שבועה חלה עליו דרק בבשר קדשים הוא דאמרו אין שמחה אלא בבשר כו' עיי"ש:

והרב ארעא דישראל במערכת הרי"ש אות ט' נסתפק במי שנשבע שלא לאכול ולשתות בליל ערב יום כיפור אם חלה שבועה עליו או אם נשבע להתענות לילה ויום תשיעי אם מיקרי כולל או דילמא גם בלילה אסור להתענות וחייב לאכול ולא חלה שבועה וכתב שכבר ראה להרב בני חיי בריש הלכות יום הכפורים ושאר אחרונים דסברי דמה שאמרו האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב וכו' היינו גם בלילה אך כתב דאין נראה לו כן מההיא דריש פרק קמא דכתובות דף ה' ע"א במה שאמרו גזרה שמא ישחוט בן עוף בשבת ופריך יום הכפורים שחל בשני שבת ידחה (שמא ישחוט לצורך תשיעי) ותירצו התם אית ליה רווחא הכא לית ליה רווחא פירש רש"י דבחתן הסעודה היא בלילה אבל ערב יום הכפורים הסעודה היא ביום דמתבאר מזה דאין חיוב סעודה בערב יום כפורים אלא ביום וממילא משמע דשבועה חלה עליו אם נשבע שלא לאכול בלילה וגם אם נשבע שלא לאכול לילה ויום תשיעי חיילה בכולל וכן מוכח ממתניתין דסוף פרק קונם יין בשר שאיני טועם עד שיהיה הצום אך לפי מה שכתבו התוספות בפרק קמא דברכות ד' ח' (ד"ה כאילו התענה) וכפי מה שהבין בדבריהם הרב פרי חדש בריש הלכות יום הכפורים תורה יוצאה דגם בלילה איכא מצוה אבל לדעתי אין הכרח לדבריו דאימור דבערב דאמר קרא היינו לאשמעינן תוספתכדכתב איהו גופיה בסמוך עיין שם עכ"ל ולא ידעתי למה לא הזכיר מה שכתב הרב מגן אברהם בסי' תר"ד בשם הרב שני לוחות הברית גבי מי שנשבע שלא לאכול בשר חוץ מיום טוב אם מותר לאכול בליל ערב יום כיפור דתליא במנהגי המקומות אם מרבין בתחנונים באשמורת אין מחזיקין הלילה ליום טוב וכו' ודעת המגן אברהם נוטה יותר דאינה יום טוב מדנופלין על פניהם

במנחה עי"ש שוב ראיתי בבני חיי שם שכתב שיש שאין נופלין על פניהם במנחה והוא טעות כמו שמתבאר מדברי השל"ה ומגן אברהם (הנ"ל) וכו' וזולת זה לא ראיתי שכתב דבר מה שכתב בשמו שבכלל מה שאמרו כל האוכל וכו' הוא גם הלילה ומה שהכריח מההיא דשמא ישחוט בן עוף נראה דאפשר לדחות דלעולם אימא לך דגם בלילה אסור להתענות אלא דסגי ליה במאי דאכיל כל דהו ולא בעינן סעודה רק שלא יהיה מעונה ואף אם יאכל לחם צר ומים לחץ הרי בהכי נפיק מידי עינוי וללחם צר אין שום טירדא אבל משום סעודת היום דבעיא הכנה דרבה ודאי איכא למיחש דמחמת טירדתו יבא לשחוט בן עוף ובדרך זו אפשר לדחות גם הראיה מההיא דנדרים ד' ס"ג ע"ב אף לפירוש הר"ן דלילי הצום דקתני היינו יום כיפור וכן פירש רבינו עובדיא דודאי להרבות בסעודה אינו אלא ביום ולא בלילה ומכל מקום תענית אפשר דאסור גם בלילה וכל שכן למה שנראה מדברי רש"י דבשאר צומות קאמר תנא דמתניתין שהרי כתב עד לילי הצום עד אותה לילה שיצום למחר ואותה לילה מותר לאכול בשר פשט דבריו מורה דמפרש שאוכל בליל הצום ממש לולא כמו שפירש הר"ן דכי קתני לילי הצום לאו דוקא וכו') שכן היה דרכם לאכול בשר בלילה שיחליפו כח לתענית של יום מחר וכן הבין מרן מוהרד"ף בשושנים לדוד שם בכונת דברי רש"י ודייק לה נמי מדהעתיק רש"י לילי צום ולא לילי הצום בה"א הידיעה דלישתמע צום הידוע דהיינו צום כיפור הן אמת שבסוף דבריו הוקשה לו על פירוש רש"י ולא מצא מנוח כי אם להעמיס בדברי רש"י פירוש הר"ן ושאר המפרשים דעל צום כיפור קאמר תנא דמתניתין וסיים שהוא דוחק גדול והצריך עיון מכל מקום אף אם תהיה כונת רש"י כפירוש שאר המפרשים כבר כתבתי שאין מזה הכרח שמותר להתענות בלילה:

ומכל מקום פסק דינו של הרב ארעא דישראל שאם נשבע שלא לאכול בליל ערב יו"כ שבועה חלה עליו הוא אמת ולא מטעמיה (מפני שמותר להתענות בה) דאפילו נימא שאסור להתענות בה מכל מקום כבר כתבתי מסקנת הגאון שפתי כהן בסי' רט"ו הנ"ל דאם נשבע שלא לאכול בערב יום כפור שבועה חלה עליו אף אם נאמר שאסור מן התורה להתענות בו מכל מקום כיון שאינו מפורש בתורה שבועה חלה ואם כן ליל כיומו דלא עדיפא הלילה מהיום עצמו ולקמן באות ט"ו הבאתי דברי הגאון ספר החיים דאין מצוה כלל לאכול בלילה דלא כמי שכתב דחשיבא יום טוב ואם כן ודאי שבועה חלה: יג) תרנגול הכפרה דערב יום כיפור שנשחט ונמצא טריפה אם צריך ליקח אחר לכפרה כמו שכתב בספר תורת אביגדור דצריך כפרה אחרת כמו בקרבן שנמצא טרפה או אינו צריך דאף דתרנגול טרפה אינו ראוי דהקריבהו לפחתיך אבל מאחר שלא נודע

הטרפות עד אחר שחיטה נראה שכבר קיים המנהג ונתכפר אלו דברי השואל שבספר כנף רננה סי' ט"ן והגאון המחבר האריך בתשובתו שאין צריך כפרה אחרת דעיקר ענין הכפרות הוא מה שנותנים דמיהן לעניים ואין נפקא מינה בין כשרה לטרפה ויתן דמי הטרפה לעניים ונבחר לה' מזבח כי על ידי הצדקה שנותן לעניים הוא שמתכפר לו ומה ששוחטים התרנגול הוא לעורר לב האדם לתשובה והחי יתן אל לבו שכל המעשים הנעשים בכפרה זו היה מן הראוי לעשות בגופו ממש שאם לא נכנע לבבו ולא שב בתשובה קרינן ביה זבח רשעים תועבה וכיון שנעשו המעשים הללו בשחיטת תרנגול זה ושוב נותן הצדקה לעניים דמי פדיון הכפרות הרי שב ונתכפר ורפא לו וכתב שם (בסוף ד"ה והנה הכפרה) שאם נתנבלה הכפרה בשחיטה יש ליקח כפרה אחרת וסיים בסוף התשובה אבל בגוף ענין הכפרה משבח אני תמימי דרך שפודין הכפרות ונותנים לעניים והוא ממש אותו התיקון שכתבו המקובלים כאשר ביארתי הכונה הפשוטה לדעת הטור והפוסקים שהוא תיקון פגם ברית והמדקדק בטור יראה שכתב מתחלה ענין הכפרות ואחר כך כתב ורגילים לתת דמיהם לעניים יראה מבואר שכיסה הנעלם וגילה דרך צדקה ובספר נגיד ומצוה כתב שזה יותר טוב והצדקה ודאי נחשבת קרבן כמבואר בא"ח סי' של"ד ובאחרונים ליו"ד סי' קפ"ה:

יד) אסור להתענות בערב יום הכיפורים אפילו תענית חלום כן כתב הרמ"א בסי' תר"ד וכתב הרב מגן אברהם שאם רוצה להתענות עד זמן סעודה המפסקת ואז יאכל שפיר דמי וכן כתבו הרבנים מוהרז"ש בשלחן ערוך שלו ומטה אפרים באות ט"ו אמנם הרב חיי אדם בכלל קמ"ג אות ב' אחר שכתב סברת הרב מגן אברהם דמי שחלם בו וירא לנפשו ורוצה להתענות עד סעודה המפסקת רשאי דמן התורה סגי כשיאכל פעם אחת סיים ומיהו כיון דלאחר חצות חל עליו שם תענית מוטב שלא להתענות ואם רוצה יקבל עליו להתענות יום אחר ויקובל כאילו התענה היום עכ"ל ובספר ספר החיים להגאון מהר"ר שלמה אבד"ק יוזעפיף כתב על דברי המגן אברהם ולדעתי אין נראה כן כיון דקיימא לן זריזים מקדימין למצות והוא עצמו גם כן הוי דאורייתא שהרי ילפינן זה מאברהם ולכך אתי שפיר מה שהאריך המגן אברהם אם גם הלילה הוי יום טוב ומותר לאכול בשר ולדעתי זה אינו דבלילה לא הוי יום טוב ואין מצוה כלל באכילתו והטעם כמו שכתב המגן אברהם עצמו כיון דעיקר המצוה לאכול הוי די בפעם אחת ביום רק מכח זריזין מקדימין הוי מצפרא והרי קיימא לן דאין מקדימין טפי מצפרא וכמו שאמרו בפרק קמא דפסחים מנא לן דזריזים מקדימין ואין מקדימין טפי מצפרא לכך בלילה לא שייך זה וליכא מצוה כלל אבל ביום שפיר הוה ליה מצוה מן התורה לאכול מיד מכח דזרוזין

מקדימין ואף זה דאורייתא לכך אין להתענות בו אפילו תענית חלום עכ"ל והנה אינו מבורר אצלי דהא דזריזין מקדימין למצות הוא מן התורה (כדכתב הרב הנ"ל) וצריך לעיין בזה איה"ש אמנם אף אם נאמר כן ונאמר גם כן דלאכול בערב יום הכיפורים היא מצוה מן התורה (וזה אינו פשוט כמו שמתבאר ממה שכתבתי לעיל אות ד) מכל מקום משמע לי דכל שאינו מתעצל במצוה ורק מפני איזו סבה מוכרחת אינו מקדים לעשותה אינו עובר משום הא דזריזין מקדימין ואם כן זה שחלם וירא לנפשו ולכן מתענה איזה שעות כדי שתתיישב דעתו ולא יהא לבו נוקפו מפחד ד' יש לומר דאין בכי האי גוונא משום זריזין מקדימין ויכול לקיים המצוה אחר כך:

ט) תוספת מחול על הקודש שצריך ליום הכיפורים אם הוא מן התורה וכמה שיעורו עיין במה שכתבתי בקונטריס הכללים מערכת התי"ו אות ד"ן: טז) על הדלקת הנרות ליום הכיפורים אם צריך לברך או לא הוא מחלוקת הראשונים עיין למרן בבית יוסף סימן תר"י ובשלחן ערוך כתב יש מי שאומר שמברך על הדלקת נר יום הכיפורים וסיים הרמ"א וכן המנהג במדינות אלו אמנם רבני הספרדים האחרונים הסכימו שלא לברך משום ספק ברכות להקל דכיון שלא נתברר בינינו הספרדים איך הוא המנהג חזר הדין להקל במקום שיש מחלוקת בפוסקים וכבר אסף איש טהור הרב הגדול מוהרי"ץ פלאג"י יצ"ו בספרו הבהיר יפה ללב בסי' תר"י דעות הסוברים כן הלא המה הרבנים מוהריק"ש בספר ערך לחם ופרי חדש (וכתב דלא כמו שכתב בספר האגודה בפרק יום הכיפורים דכשחל יום הכיפורים בשבת כולי עלמא מודו דצריך לברך) ומחזיק ברכה בשם הרדב"ז משום דקיימא לן דאמנהגא לא מברכינן וביום הכיפורים שחל בשבת אין ההדלקה מצוה שהרי אינו אוכל ואם כן אינו מדליק אלא משום מנהג ואין מברכים על המנהג וכתב הרב יצ"ו דכן משמע בארחות חיים דף ק"ה ע"ג אות כ"ה והיה נראה לי שכונתו לומר שבספר ארחות חיים משמע שגם בחל יום הכיפורים בשבת אין לברך אמנם השגתי עתה ספר ארחות חיים וראיתי דב"ק (והם בהלכות יום הכיפורים בסי' כ"ד אות כ"ה) וז"ל יש מקומות נהגו להדליק וכו' ויש מקומות נהגו שלא להדליק שמא יראה את אשתו וכו' ואם חל בשבת חייבים הכללהדליק בכל מקום שהדלקת נר בשבת חובה ובמקומות אלו נהגו להדליק וצריך עיון אם חייבים לברך על הנר ויש מי שאומר שאינו מברך כלל לפי שאינו אלא מנהג בעלמא עכ"ל ומדכתב יש מי שאומר שאינו מברך כלל משמע ליה להרב יצ"ו שכונתו (בתיבת כלל) לומר שאף אם חל בשבת אינו מברך אמנם לי הדל נראה דאחל בחול הוא שנסתפק אם לברך או לא ולא היכא דחל בשבת שהרי כבר כתב שאם חל בשבת חייבים להדליק בכל מקום לפי שהדלקת נר בשבת חובה הרי דהדלקה

ביום הכיפורים בחול קרי מנהגא ובשבת קרי חובה אלא ודאי שכונתו היא על היכא דחל בחול שכתב שבמקומותיו נהגו להדליק טל זה הוא שנסתפק אם צריך לברך ועל זה הוא שהביא היש מי שאומר שאין צריך לברך ותיבת כלל לא לרבות חל בשבת אתי אלא לישנא בעלמא הוא דהא קיהיב טעמא לפי שאינו אלא מנהג בעלמא ובחל בשבת מר הוא דאמר דחובה הוא ואי נמי יש לומר דהיש מי שאומר שאין לברך כלל כונתו היא אף כשחל בשבת משום דסבירא ליה דגם אם חל בשבת כיון שיום הכיפורים הוא ואין בו אכילה ושתיה אין בו חיוב הדלקת הנר אלא מנהג בעלמא הוא ואין לברך ומביא דבריו ללמוד מהם דכשחל בחול דאינו אלא מנהג שבזה כולי עלמא מודו שאינו אלא מנהג אין לברך אבל כשחל בשבת דלדעת רבינו הארחות חיים ההדלקה בו היא חובה משום שהוא שבת בזה לא נסתפק כלל ופשוט דלדעתו יש לברך כמו בשאר שבתות השנה כן נראה לדעתי הקצרה בדעת הארחות חיים (ועיין לקמן בד"ה וראיתי להרב ערך השלחן):

וכתב עוד ביפה ללב שגם הרב שלחן גבוה העלה דהעיקר הוא שלא לברך ושכן דעת הרב רוב דגן בדף קנ"ד ע"ב ושכן כתב הרב זכור לאברהם בח"א דף מ"ג ע"ב בשם הרב גור אריה בשם המקובל מוהר"ם ריקאנטי סי' קס"ד (ומבואר שם דאפילו בשבת אין לברך) ועוד הביא שכן דעת הרב הגדול מוהר"ר מרדכי הלוי בכתיבת ידו וסיים ששמע מפי מגידי אמת שכן דעת מר אביו מרן החבי"ף ומה שכתוב בספרו מועד לכל חי סי' ט"ז דף קל"א אות ל"ב דיש לברך על ההדלקה בביתו כמו בשבת הוא טעות המעתיק והספרים שציין (במועד לכל חי והם ערך השלחן והרדב"ז וגור אריה ומחזיק ברכה ושלחן גבוה וזכור לאברהם) יוכיחו על זה שהרי הם כתבו שלא לברך אלו תורף דב"ק:

והנה מריש הוה משמע לי שדעת הרדב"ז נוטה לברך והוא ממה שכתב בחלק חמישי סי' שני אלפים ר"ט בזה הלשון שאלת על מה שכתב הרא"ש שמדלי ק נר ליום הכיפורים במקום שנהגו ומברכים עליו והא קיימא לן אמנהגא לא מברכינן מידי דהוה אערבה שהוא מנהג נביאים כבר קדמך המרדכי וכמה אחרים שאמרו שאין לברך דאיך יאמר וציונו והוא לא נצטוה על זה ונראה לי בטעמו של הרא"ש דמשום שלום הבית קבעוה חובה שהרי בליל שבת אין שם מצוה מפורשת אלא שהוא בכלל כבוד שבת ונצטוינו על כבוד שבת ביום הכיפורים נמי כתיב לכבוד ה' מכובד ואמרינן בגמרא זה יום הכיפורים וכיון שאנו מצווין לכבדו הדלקת הנר בכלל מצות כבוד הוא ומצו לברוכי ולא דמי לערבה שאין לה עיקר מן התורה כלל ואין בין יום הכפורים לשבת אלא שזה בסקילה וזה בכרת הילכך לכבוד נמי שוים הם עכ"ל הרי שישנו בנותן טעם לשבח לדברי הרא"ש

וכיון שלא נחלק עליו ולא אמר שאין כן מנהגינו הוה משמע לי שכן דעתו נוטה אמנם אחרי שמרן חיד"א כתב בשמו בתשובה אחרת שפסק שלא לברך בהכרח צריכים אנחנו לומר דלדברי הרא"ש הוא דאמר בההיא דבחלק חמישי וליה לא סבירא ליה:

ויש להרגיש בין על הרב השואל ובין על הרדב"ז שהיה להם להקשות על הרא"ש מדידיה אדידיה דגבי הדלקה כתב לברך אף שהוא מנהג בעלמא ודבריו הם בפרק יום הכיפורים סי' ז"ך ואילו גבי טבילה בערב יום הכיפורים כתב שם בסי' כ"ד דרב סעדיא אמר דבעלותו מלטבול מברך על הטבילה ואין דבריו נראים דאין רמז בתלמוד לטבילה זו ואין לה יסוד ולא מנהג נביאים ולא עדיפא מערבה דאמרינן חביט חביט ולא בריך וכו' וכן הוא בקיצור פסקי הרא"ש בסי' כ"ד שלא לברך ובסי' ז"ך לברך ואי הכי הוה להו להקשות דידיה אדידיה דהא עדיפא מלהקשות דקיימא לן דלא מברכינן אמנהגא דהא דבר זה (שלא לברך אמידי דמנהגא) לאו מר בר רב אשי חתים עלה שלא ראינו ולא שמענו שנזכר דבר זה בתלמוד מפורש שאין לברך על המנהג רק שמההיא דערבה דאמרינן בסוכה דף מ"ד חביט ולא בריך אמר מנהג הוא ילפי לה והרי כמה פוסקים סוברים גבי הדלקה עצמה לברך (ועיין בתוספות פרק היה קורא דף י"ד (ד"ה ומים) שכתבו דמברכים אמנהג) ולא נפלאת היא מה שהרא"ש יסבו"ר ול"ו ידע דמברך ולכן היה להם להחזיק קושיא על פי דבריו שבסי' כ"ד דגלי דעתיה דנקיט דבמידי דמנהגא אין מברכין היפך ממה שכתב גבי הדלקה ועל כל פנים תירוץ הרדב"ז עולה יפה גם על מה שכתב בסי' כ"ד מהטעם שביאר דהדלקה שאני שהיא בכלל כבוד היום והגאון חתם סופר בחלק יו"ד סי' קצ"א עמד (בד"ה והנה הרא"ש) בסתירת דברי הרא"ש הללו וכתב דצריך טעם לחלק ביניהם ולא ראה מי שהתעורר בזה ואני הדל תלמיד תלמידיו הנה הבאתי דברי מי שגדול מרן הרדב"ז שכתב לחלק בטוב טעם ודעת:

וראיתי להרב ערך השלחן בסי' תר"י שעל מה שכתב מרן יש מי שאומר דמברך הביא מה שמרן הפרי חדש פסק כהמרדכי שלא לברך ושמרן חיד"א במחזיק ברכה הביא מתשובת הרדב"ז דאפילו חל יום הכיפורים בשבת אין הדלקה מצוה שהרי אינו אוכל ואינו אלא מנהג ואין מברכין על המנהג וכתב על זה ותימה דנמשך אחר הסמ"ג והרי הרמב"ם והמרדכי סוף יומא והארחות חיים והכל בו בהלכות שבת בשם הר"ד סברי דחייב להדליק כשחל בשבת משום דבירושלמי ר' סימון בשם ריב"ל פסק כן עי"ש וגם בשאר יום הכפורים כתב הרא"ש דמברכין משום שלום הבית ונראה דאזיל לטעמיה דמברכין על הלל דראש חדש אף שהוא מנהג אבל להרמב"ם ורבינו ישעיה והרדב"ז שכתבתי בסי' תכ"ב שאין מברכים על ההלל דראש חדש משום דמנהג הוא הכא נמי

דכוותה עכ"ל ותימה הוא מה שמחליט בדעת הרא"ש דמברכים על המנהג ושמפני זה הוא מה שפסק גבי הדלקה ליום הכיפורים לברך ולא זכר שר דברי הרא"ש גבי טבילה בערב יום הכיפורים שאין לברך על המנהג ומה שסובר הרא"ש דמברכים על הלל דראש חדש הנה מגוף דין זה אין סתירה למה שכתב גבי טבילה בערב יום הכיפורים דשאני הלל שיש בו קריאה ושייך ביה לומר וציונו כיון שהוא כקורא בתורה כמו שכתבו התוספות בסוכה דף מ"ד וביאר כונתם הגאון חתם סופר ביו"ד סי' קצ"א הנ"ל שרצונם לומר דשייך על כל פנים וציונו שהרי ציונו ללמוד תורה וגם הלל בכלל ולפי דרכנו למדנו שהרב ערך השלחן הבין בדעת הארחות חיים דכשחל בשבת ההדלקה היא חובה וכיון שכן ודאי שחייב לברך ומה שכתב דצריך עיון אם יש לברך וכו' היינו ודאי לכשחל בחול וכמו שכתבתי אני הדל למעלה בסיעתא דשמיא:

ובספר קנין פירות בסי' ס' דף ק"ד אות ב' כתב וז"ל ועיין למרן הקדוש בסי' תצ"ד ובהלכות שבת סי' רס"ג סעיף ט' שכתב דדוקא ביום הכיפורים שחל בחול הוא דיש מי שאומר שלא לברך אבל כשחל בשבת חייבים הכל להדליק ולברך וכן כתב מור"ם בהלכות יום הכיפורים דמזכיר בברכת הדלקה גם את יום הכיפורים ועיין זכור לאברהם וכו' (העתיק דב"ק וסיים) ועיין להרב שלמי תודה סי' תע"ו דאין לברך כשחל בשבת דכיון דתלי במנהגא אם להדליק או לא אין מברכים אמנהגא וכשחל בשבת אין ההדלקה מצוה שהרי אינו אוכל שיצטרך לאור הנר ואינו מדליק אלא משום יום הכיפורים דתלי במנהגא עכ"ל ועם שמרן לא כתב בסיגנון שכתב בשמו מכל מקום ממה שכתב בסי' רס"ג סעיף ה' וביום הכיפורים בלא שבת יש מי שאומר שלא יברך נראה דכשחל בשבת כולי עלמא מודו דיברך ומה שציין לסימן תצ"ד אולי היא טעות וצריך להיות סי' תר"י ששם כתב יש מי שאומר שמברך על הדלקת נר יום הכיפורים ומה שכתב בשם ספר שלמי תודה ספר זה אינו מצוי אצלי אבל הן הן הדברים שכתב שם למעלה מזה בשם הרדב"ז דפוס אשכנזי עי"ש:ועל סתירת דברי הרא"ש מטבילה להדלקה שעמד הגאון חתם סופר כנז"ל הוה נזדמן לידי ספר שו"ת מהר"ם ריקאנטי ומחובר לטהור ספר מעשה בצלאל לידידי הגאון אבד"ק סייני יצ"ו וראיתי שכתב ליישב (אעתיק דב"ק לפי שצריך אני להשיב הספר לבעליו) וז"ל בסי' קס"ד נראה ליישב דמעשה דמנהג שהוא לתכלית הפרשה מאיסור אלים ממעשה דמנהג שאינו להפרשה מאיסור (ועל דבר שהוא לשמור מאיסור שייך גם כן ברכה כעין שכתב בחתם סופר א"ח סי' צ"ט דעיקר ברכת עירוב הוא על השמירה מאיסור הוצאה) ולכן מברכים על הדלקת נר יום הכיפורים שהוא להפרישו מאיסור תשמיש עיין פסחים ד' ג"ן מה שאין כן טבילת ערב יום הכיפורים

דאינו להפריש מאיסור וכן בטבילה דעל דם טוהר שכתב החתם סופר הנ"ל לברך הוא גם כן משום דהא אין בועלים על דם טוהר ומיגדר ושמירה לחשש איסור עיין בית יוסף יורה דעה סי' קצ"ד עכ"ל ודבריו נכונים אבל לא היה צריך לזה שכבר יישב הרדב"ז בטוב טעם ודעת כנז"ל וכמעט הרי הוא כמבואר כן בדברי הרא"ש בסי' ז"ך:

טו"ב) על הצעת השלחן ליום הכיפורים כמו בשבת שכתב הרמ"א בסוף סי' תר"י בשם המרדכי ומנהגים הנה מרן בבית יוסף תמה ואמר ואיני יודע טעם לעריכת שלחן ביום הכיפורים כתב הרב מאמר מרדכי שמנהג פשוט ביניהם אחר סעודה מפסקת לערוך שלחן במפה יפה ועורכים עליו ספרים הרבה במקום הפת ומכסים אותם במפה אחרת ומניחים כן עד מוצאי יום הכיפורים ונראה שהמנהג נכון מאד ואין לשנותו שהוא לרמוז שזה היום אדיר ונורא מכובד מאד ואין לנו לכבדו במאכל ומשתה כי אם לעסוק בתורה ותפלה ולשוב אל ה' ודברי ריצוי ותחנונים לפני אבינו שבשמים יתברך שמו ובשם הרב נזירות שמשון כתב ידידי הגאבד"ק סאפינקא יצ"ו בספר ארחות חיים בסי' תר"י אות ז הטעם כדי שיזכור תמיד שהוא יום הכפורים ולא יחלל בשום דבר כמו שכתב בסי' ש"א סעיף ט"ז בהגהה שלא יצא בשבת כדרך שהוא יוצא בחול ומהאי טעמא מציעים השלחן בשבת ויום טוב כל היום כמו שכתב רמ"א בסי' רס"ב: אמר המחבר למודע"י אני צריך כי אות זו (י"ח) הוא תורת חכם ידידי הגאון מוהר"ר מנחם נתן אווערבאך איש ירושלים תוב"ב מחבר ספר היקר זכות אבות יצ"ו בן הגאון המפורסם אבד"ק לוגשיץ שליט"א נכד הגאון האדיר המפורסם הרב מקאלוע וראב"ד דעיהק"ו ירושת"ו בעהמח"ס אמרי בינה זצ"ל, אשר בקשני לספחה אל קונטרס הזה אף גם לעיין בה ולחוות דעתי הדלה על חקירתו הגדולה ועם כי לא עלתה בידו כעת להשלים רצונו ובשתים לא עלתה לי מגודל טירדתי בסידור קונטריסי בעח"י תפלה עושה מחצה ויתעננו הלומדים בחריפותו ובקיאותו כי שלמה משנתו ועוד חזון איה"ש כי אקח מועד אולי אבנה גם אנכי לעשות רצון צדיק אשר חפצתי בעה"י:

יח) יש לחקור הא דנוהגין כמה אנשים לעשות בערב יום כיפור סגולות שונות שלא ירגישו הצום ואחרים מתחכמים עוד לאמר שזה הסגולה היא יותר בדוקה ומנוסה שלא יבא שום תאוה לא לאכילה ולא לשתיה ואני העני בדעת חושש אם יאות לעשות כן דפשטות הקרא דכל הנפש אשר לא תעונה וגו' הוא חיוב להיות בו בעינוי ואיך נעשה דברים הגורמים להסיר העניו ביום הקדוש הזה ובשבת (ד' קט"ו) פירש רש"י ד"ה מותר בקטבת ירק דהכא משום עגמת נפש ואינו אוכל והרי קרוב לענוי שרי ודוקא מן המנחה ולמעלה שהוא שואף ומצפה לאכול ואיכא עגמת נפש וכן מפרש הר"ן (עיין

במגן אברהם סי' תרי"א ס"ק ד') חזינן דכל מה שנוכל להוסיף הענוי הוא מצוה ואיך נעשה לכתחילה בקום ועשה להסר כל הענוי: והנה הא דאיתא בשלחן ערוך (סי' תר"ח) דאוכלים ומפסיקים קודם בין השמשות שצריך להוסיף מחול על הקודש דמשמע דעד קודם בין השמשות אין שום סרך לאסור האכילה ושתיה יש לעיין דהלא באוכל קודם בין השמשות דפשיטא דלא יש שיעור עיכול עד הלילה ולהמבואר בשלחן ערוך הלכות שבת (סי' רע"א) דאם גמר סעודתו וקידש היום קודם שיברך ברכת המזון מזכיר של שבת דלא אזלינן בתר התחלת סעודה (ועיין בטורי זהב סי' קפ"ח ס"ק ז' מה שהאריך בפירוש התוספתא שם ובמגן אברהם סי' רט"א ס"ק י"ד וסי' רס"ז ס"ק א' ד"ה וצ"ע) לפי זה אל הדין לענין יום הכיפורים למה יהא מותר לאכול עד קודם בין השמשות דכל זמן שלא נתעכל המזון חשוב כאלו השתא אכל ונימא דאסור לאכול כל זמן שלא יש שיעור שיתעכל המזון קודם בין השמשות:

א) ולכאורה נוכל לדמות למה שכתב מרן רעק"א זצ"ל (באו"ח סי' קפ"ו)] לענין קטן שאכל ביום אחרון של שנת י"ג לעת ערב קודם הלילה ובתחלת הלילה שנעשה גדול עדיין לא נתעכל המזון אם מחויב לברך על השביעה שבמעיו או כיון דבשעת אכילתו הוי קטן אינו חייב מדאורייתא לברך וכתב דאם נידון דאורייתא יש לומר דאם בירך קודם הלילה דכשהחשיך צריך לחזור ולברך כיון דבעידן דבירך לא היה חייב מן התורה לברך אינו יכול לפטור חיובו של דאורייתא ומסתייע מדברי המגן אברהם (סי' רס"ז) ואף דמסיק הגרע"א ז"ל דאינו דומה להא דנסתפק החכמת אדם דאם אכל כשהוא אונן ונקבר המת קודם שותעכל המזון שבמעיו דהתם החיוב נמשך מן התחלת האכילה עד אחר העיכול אלא דבעידן דעוסק במצוה דהיינו באנינות פטור מלברך בזה יש לומר דתוכף כשגמר המצוה צריך לעשות מצותו דבברכת המזון אבל בבר מצוה דבעידן אכילה הגברא בעצמותו אינו בר חיוב יש לומר דמעולם לא נתחייב מדאורייתא עיין שם ולפי זה הוא הדין הכא בנידון דידן בעת שאוכל בערב יום כיפור הגברא בעצמותו אינו בר חיוב אז כי עדיין לא הגיע הזמן להיות בעינוי ומשום הכי אף דלא נתעכל האכילה בלילה מה שאכל אז בהיתר אכל אולם לפום ריהטא יש לעיין בזה מהא דאיתא ביומא ד' פ"א) זר שבלע שזופין של תרומה והקיאן ואכלן אחר הראשון משלם קרן וחומש שני אינו משלם אלא דמי עצים לראשון בלבד וכתבו התוספות ישנים שם (ובכתובות ד' ל' ומנחות ד' ס"ט) דאף דעדיין לא נתעכל מכל מקום בתרומה כיון שנתחללה באכילת הראשון נפקא ליה מתורת תרומה כמו בכהן שסך דבן בתו מתעגל (כריתות ד' ז' עי"ש) ועיין בכפות תמרים יומא דהקשה על הרמב"ם מסוף פרק גיד הנשה (ולפי מה שכתבו

התוספות ישנים דדוקא בתרומה נתחלל באכילת הראשון לא דמי לאכל חלב חצי זית והקיאו וחזר ואכל ואכמ"ל) חזינן דהעיקר תלוי בשיעור עיכול דאם הקיאן אחר העיכול אף בשאר איסורין חשיב כאילו לא הקיאן ולפי זה בברכת המזון דבר מצוה אם לא נתעכל עד הלילה אף דבשעה שאכל לא היה הגברא בר חיובא מדאורייתא מכל מקום אזלינן בתר השתא דכל זמן שלא נתעכל חייב מן התורה ואינו יוצא בזה שבירך קודם הלילה (וכהדר"ג בשדי חמד במערכת ברכות אות יו"ד עומד לימין דעת הרבנים שהביא הרב פתחי תשובה (ביו"ד סי' שמ"ג) דמה שמברכינן עד שיתעכל הוא זמן החיוב ולא תשלומין ומטעם זה סבירא להו דאונן דאכל ונקבר המת קודם שיתעכל דמברך ברכת המזון אחר הקבורה ובמערכת אנינות (אות ג') חוזר ושונה דהוא הדין בברכת המזון דכן הוא קבועות זמנה עד שיתעכל המזון אם קודם שנתעכל נקבר חיובא רמיא עליה לברך כיון שלא עבר כל זמנה דומיא דתפילה והבדלה מכל הלין מוכח כדברי ואני מתפלא על הדרג"ת שעיניו משוטטות בכל למה לא הביא בשם מרן רעק"א ז"ל במקום שהביא בשם הכתב סופר דהוא נכדו של הגאון רבינו עקיב"א ז"ל והיה לו דין קדימה להביאו וכמו כן בכללי הפוסקים (סי' ט"ו אות ל"ב) בענין החיי אדם הביא הדרכ"ת להקת נביאים אחרונים שפלפלו בדברי החיי אדם ולא הזכיר שגם מאורינו הגרע"א ז"ל מביא בכמה מקומות דברי החיי אדם וחכמת אדם ובהלכות אבלות (סי' ש"פ) כתב דהחכמת אדם צדד להקל הרי דהחזיק אותו מרן הגרע"א זי"ע לפוסק) נמצא דבנדון דידן שאוכל לכתחלה קודם שיעור שיתעכל המזון במעיו דבעת שיתחיל זמן חיוב הענוי עדיין לא נתעכל המזון היה לנו לאסור לאכול עד שיעור שיתעכל המזון במעיו קודם בין השמשות:

ב) והנה בספר קול אליהו (סו' ט') חקר במי שאכל או שתה והקיאו אם חייב לברך ברכת המזון והעלה להמבואר (בסוף גיד הנשה) שאף שהקיאו חייב לענין איסורי מאכלות אסורות כמו כן לענין ברכה איכא למימר בתר הנאת גרונו אזלינן ואף דקיימא לן כל שנתעכל המזון שוב לא יברך והכא נמי אין לך עיכול גדול מזה שהרי הקיאו וכתב דהא ליתא דלא יבצר אם לאנשאר לו תמצית מהאוכל במעיו אך מי שאכל כזית ממש והקיא שיעור כזית ממש בהא ודאי לא יברך לאחריו שהרי נתעכל ולכאורה מהאי דזר שבלע שזופין תרומה דחידשו התוספות דאף שלא נתעכל נתחללה התרומה באכילת הראשון משמע דלא כקול אליהו דלדבריו למה לי הטעם בתרומה כיון שנתחללה התרומה נפקא ליה מתורת תרומה תיפוק לי' דלא יבצר אם לא נשאר לו תמצית מן התרומה במעיו אך יש ליישב ואין כאן מקום להאריך) נמצא להאמור כל זמן שלא ידעינן אם יש שיעור

עיכול גם כן חייב לברך מן התורה כי אף דספק ברכות להקל מכל מקום האי הוי ספיקא דאורייתא דהחיוב הוא ודאי והפטור אם כבר נתעכל הוא ספק והשתא כל שכן דמצות עינוי ביום הכיפורים שחמורה מברכת המזון דהיה להחכמים ליתן שיעור לאכול עד זמן שיתעכל המזון במעיו קודם בין השמשות ואף דמרן אא"ז מו"ר זצ"ל באמרי בינה (ח' או"ח סי' ט"ו) האריך שם להשיג על הקול אליהו דאינו דומה אכילת איסורין לברכת המזון דברכת המזון לכולי עלמא בעינן אכילת שביעה והנאת גרון (וראיתי לכ"ג בספרו שדי חמד במערכת אכילה אות יו"ד) שהביא בשם הספר פתח הדביר שכמה רבנים כתבו דהנאת גרונו לא מהני לברכה וכמו שהעלה מרן זקני שר התורה ז"ל ומאד דאבה נפשי שאין לי הספר הנז' לעיין בו מאיזה טעם המה דוחים דברי הקול אליהו) וגם פושט ספקות מרן הרע"א זצ"ל דאינו מתחייב לברך שנית כיון דעיקר חיובא דברכת המזון הוא רק על אכילה ושביעה יע"ש בדבריו הנחמדים מכל מקום לנדון דידן הלא אכילת ערב יום כיפור היא אכילת איסורין ובאיסורין מפורש (בגיד הנשה) דאף דהקיאו חייב כל שכן היכא דלא הקיאו ולא נתעכל עדיין במעיו דיש לעיין הא דמותר לאכול עד קודם בין השמשות ועיין תוספות בכורות (דף י"ט) גבי פדיון הבן כל שעתא ושעתא רכב עליו חיוב דפדיון הבן ואינו דומה לשאר חוב דמאותו שעה נשתעבדו נכסיו כו' עי"ש הוא הדין הכא כל שעה ושעה רכב על האדם החיוב שיוכל לקיים מצות עינוי ובאוכל קודם שיעור שיתעכל הרי עושה מעשה עתה שיגרם אחר כך איסור שלא יהיה מעונה (ואפשר הא דהרמב"ם סובר דאין תוספת יום כיפור אלא לאכילה ושתיה לא למלאכה (דעמדו עליו האחרונים ז"ל) מהאי טעמא דבאכילה ושתיה כדי שיהא על כל פנים מעט שיעור עיכול מה שאכל מה שאין כן במלאכה לא שייך טעם הזה האמנם דהיא סברא קלישתא להעמיס בכוונתו ככה מכל מקום קצת טעמא איכא מיהו):

ג) ועיין בהר"ן שבת (פרק י"ט בד"ה ואינו כן) דעת הרז"ה ז"ל שכל שאנו יודעים בתחלת הדבר שיבא לידי איסור מלאכה דוחין את המצוה כדי שלא יבא בסוף לידי כך (ולכאורה מדברי הרז"ה נוכל לפשוט ספיקא דמרן רע"א ז"ל (בתשובות סי' קנ"ט) בענין לעשות מקח בערב שבת שיוחל ויהיה נגמר הקנין בשבת עי"ש ולפי המבואר בהר"ן תליא בפלוגתת הרמב"ן והרז"ה הנ"ל ועיין בספר מים חיים ממרן זקני בעל דבר משפט סי' ו' מה שהאריך בזה ואכמ"ל) הרי דאפי' המצוה נדחה כדי שלא יבא לידי איסור אחר כך וגדולה מזו מצינו בנדה (דף ל"ח) דהחסידים הראשונים לא היו משמשין מטותיהן אלא ברביעי בשבת שלא יבואו נשותיהן אח"כ לידי חילול שבת של הלידה לפי זה לכל הפחות היה להפוסקים להביא דמצד מדת חסידות לא יאכלו בערב יום כיפור רק עד

שיעור שיוכל להתעכל קודם בין השמשות כדי שלא יבואו לידי חילול העינוי ממש כמו המדת חסידות שלא שמשו מטותיהן רק ברביעי מטעם זה והא דלכאורה קשה איך יעברו החסידים הראשונים מצות עונתן של תלמידי חכמים שהיא רק משבת לשבת כדרשת הש"ס בבבא קמא (ד' פ"ב) מקרא אשר פריו יתן בעתו וכו' (עי"ש תוספת יום טוב פרק ה' משנה ו' דהוכיח ממתניתין דאוכלת עמו מלילי שבת ללילי שבת) משום האי חששא דיבא אחר כך לידי חילול שבת של הלידה אף דאפשר דאלו החסידים הראשונים היו מזמן קודם שסדר רבינו הקדוש המשנה מכל מקום כמו דמצינו באברהם אבינו שקיים אפילו עירובין קודם שנצטוה כן אלו החסידים הראשונים שדקדקו כל כך במצות לחוש לחשש רחוק כזה שמא יבואו לידי חילול שבת ודאי דהיה להם לחוש גם לדרש של הפסוק אשר פריו יתן בעתו ומדקראו להם שעשו מדת חסודות אף שבטלו מצות עונה מוכח כשיטת הרז"ה הנ"ל דכל שאנו יודעים בתחלת הדבר שיבוא לידי איסור מלאכה בסוף נדחה מפניה אפילו מצוה (ולכאורה מדברי הרז"ה נוכל לפשוט ספקות השואל ומשיב שהביא כ"ג במערכת הכללים (מערכת א' אות שמ"ט) לענין לולב שאינו יבש כעת אבל סופו להתייבש בתוך החג אם כשר לצאת בו דודאי אינו יוצא בו וכל הספרים כמעט רובם ככולם אשר כתה"ק רשם לענין אי אזלינן בתר השתא או מעיקרא לא ראיתי מעולם ודברי הנודע ביהודה תניינא שציין לעיין בסי' קמ"ב (הוא טעות הדפוס וצ"ל ל"ו) וסי' קע"ו בהג"ה לא מצאתי שם שום הגה באותו סי' גם היה לכהדר"ג לרשום דאזלינן בתר השתא לענין ברכה בערב יו"כ שהביא בשם הגאון עמק שאלה (במערכת ברכות אות ט"ז) דשמא יארע אונס שלא יוכל להתענות הוי ברכה לבטלה הרי דאזלינן בתר השתא:

ד) איברא בזה יש לעיין לשיטת הרז"ה דהלא לענין דאין מפליגין בספינה פחות משלשה ימים כתב הרז"ה בספר המאור שם וז"ל דבין בזו בין במה שאמרו אין צרין על העיירות של נכרים דכולהו מקום סכנה היא וכל שלשה ימים קודם לשבת קמי שבתא מקרי ונראה כמתנה לדחות את השבת מפני שאין דבר שעומד בפני פיקוח נפש והוא הדין להפריש במדברות וכל מקום סכנה שאדם עתיד לחלל בו את השבת עכ"ל והלא כל האיסור דאין מפליגין שלשה ימים קודם השבת הוא דוקא לדבר הרשות אבל לדבר מצוה מפליגין הרי דמצוה אינה נדחה מפני זה שיעשה אחר כך מלאכה וכמו שהשיג הרי"ף שם על היש אומרים דאין מפליגין מטעם גזירת תחומין והקשה לדבר מצוה אמאי שרי עי"ש ברי"ף ותו דהלא לכאורה הרז"ה סותר דבריו למה שכתב בפרק ר' אליעזר דמילה נראה בעליל מדבריו דבכל דברים שנדע שיבואו אחר כך לאיסור אף דהשתא עדיין היתר

הוא אסור לעשות ואף מצוה נדחית לפי זה אפילו שלשה ימים הראשונים יהיה אסור להפליג בספינה דמאי מהני מה שאלו השלשה ימים שייכים לשבת שעברה דסוף סוף יעשה מלאכה בשבת הבא על ידי זה שמפליג עתה בספינה וזה הטעם דשייכים לשבת שעבר שייכים רק לענין הבדלה למי שלא הבדיל דיש לו זמן עד אמצע השבוע וכדומה אבל לא לענין זה וראיתי בתשובת רדב"ז (ח"ג סי' ע"ז) שהאריך בדברי הרז"ה ובספר תוספת שבת (סי' רמ"ח) הרבה גם כן להשיג על הרז"ה שסובר דאיסור הפלגה היא מטעם מלאכה למה התירו במקום מצוה לגרום לחלל שבת באיסור תורה ע"ש ולא אדע למה לא הקשו על הרז"ה מדידי' אדידי' למ"ש (בפרק רבי אליעזר דמילה) ולא ראיתי מי שיעורר בזה ובפרט דשם (בפרק ר' אליעזר דמילה) למר שכתב הר"ן דמצות מילה היא יותר מצוה קבועה ממצות שחיטה ביום טוב כל שכן דשאר מצוה אינה קבועה כל כך כמו מילר ואפילו הכי במילה אומר הרז"ה דדוחין המצוה ואיך מתיר להפליג בשלשה ימים הראשונים למדבריות שיש ודאי סכנה ויעשה מלאכה ועי' במג"א (סי' רמ"ח ס"ק יו"ד) דהביא בשם תשו' הריב"ל דכיון דיודע בודאי שיחלל שבת אסור (ואין אתי המהריב"ל לעיין בו) נמצא לפי זה דאף דבשעה שמפליג עדיין זמן היתר הוא לגמרי אף על פי כן אנו דנין על הסוף שיתהוה מזה כמו כן נדון דידן אף בשעה שאוכל עדיין אין הזמן החיוב להיות מעונה בכל זאת הלא בכח אכילה ההוא יתהוה איסור דאורייתא שכל זמן שלא יתעכל המזון במעיו אינו מקיים מצות עינוי ואיך לא חשו חז"ל לזה לאסור לאכול עד שיעור שיתעכל ועיין בשיטה מקובצת ביצה דף ח' שכתב דכל שעושה על דעת שידחה הלאו לבסוף ואי אפשר לו בלאו הכי הוי כדוחה אותה בתחלה משמע דזה איסור דאורייתא ע"ש:

ה) אולם כד דייקינן בה שפיר יש לחלק מכל הלין דשאני קום ועשה לשב ואל תעשה דהחסידים הראשונים דנמנעו מלשמש חשו שלא יבואו לאיסור לעבור בקום עשה וכן האי דאין מפליגין כל הני המה אסורים בקום עשה לאפוקי העינוי ביום כיפור אף שאם לא נתעכל בזמן החיוב להיות מעונה הוא רק שב ואל תעשה לכן לא חשו חז"ל לגזור לאסור לאכול עד כשיעור העיכול כיון דכי אתחיל מערב יום כיפור לאכול כמאן דאגמרי בידים בהאיעדנא דלית ביה איסור דמי ודומה לזה כתב נמוקי יוסף בבבא קמא בסוגיא דאשו (דף כ"ב) וז"ל אשו משום חציו כאלו בידו הבעירו ואי קשיא לך אם כן היכי שרינן עם חשכה להדליק את הנרות והדלקתה הולכת וגומרת בשבת וכו' וסיים כי נעיין במילתא שפיר לא קשיא לן שהרי חיובו משום חציו כזורק החץ שבשעה שיצא החץ מתחת ידו באותו שעה נעשה הכל ולא חשבינן ליה מעשה דמכאן ולהבא וכו' עד וכן

הדין לענין שבת דכי אתחיל מערב שבת אתחיל וכמאן דאגמרי בידים אלי עדנא דלית ביה איסור חשוב עכ"ל ע"ש דלכאורה צריך הבנה דהלא סוף סוף בשביל הדלקתו בזמן ההיתר דולק בשבת והאיך מותר להדליק דלמה יגרע מאין מפליגין שלשה ימים קודם לשבת או מהאי מעשה דהחסידים הראשונים דעל כל פנים דולק מחמתו אלא ודאי דשאני התם דאחר כך יעשה מעשה איסור זהו אסור אבל היכא דהנר דולק מעצמו אחר כך בלי שום מעשה בשבת שרי אף דאם אשו משום חציו לא נשרף בעת שזרק החץ רק אחר כך אם כן יש מעשה השרפה אחר כך וכן הנר מה שדולק הרי ניכר המעשה מכל מקום מעשה מחדש לא אתעבידא בהו רק מה שעשה בזמן ההיתר מה שאין כן בכל אלו הנז' שגם אחר כך יעשה מעשה דנין על השתא לא על הקודם וכמו כן העינוי ביום כיפור אף שמלא כרסו על ידי אכילה דקודם ואינו מרגיש העינוי מכל מקום הלא אינו עושה בזמן החיוב של עינוי שום מעשה להסיר העינוי רק ממילא דמי לנר הנדלק בערב שבת ודולק בשבת הגם דיש לדון בזה דאינו חשיב שב ואל תעשה כיון שמתחלה בעת שאכל בהיתר היה על ידי מעשה אפשר דנחשב כמעשה כמו בנזיר שנכנס לשידה תיבה ומגדל ובא חברו ופרע עליו ראש המעזיבה דחשבינן ליה כאלו אחר כך עושה מעשה מחמת תחלת המעשה של הכניסה בהיתר (וכן משמע מדברי התוספות שבועות (דף י"ז ד"ה או אף שכתבו דלרב אשי חשוב שהיה כמעשה כיון דתחילת הלבישה על ידי מעשה יעו"ש והארכתי בזה במקום אחר) אך זה אינו ראיה דשאני בנזיר שהיה לו לחשוב בתחלת הכניסה דאפשר יתרמי אחד שיפתח את המעזיבה ואותו הפותח עושה ממש מעשה מצטרפינן פשיעתו דלא חשש לשמא יפתח אחד לאותו מעשה ומשום הכי חשיב כאלו הוא עצמו עושה מעשה:

ובזה נראה לי ליישב מה שהקשה השאגת אריה סי' ל"ב על תוספות יבמות ודף צ') עש"ה שכתבו דמה שאינו פושט אחר כך הטלית בלא ציצית אף לא מתחייב בשעת העיטוף מכל מקום אחר כך הוי קום ועשה הואיל דמתחלתו אי אפשר אלא על ידי מעשה ואף תחלת מעשה של היתרא גורם לאיסור שלאחר שעה להיות נחשב כעושה מעשה בידים ומסתייע מנזיר ולמה שכתבתי אינו דומה לנזיר כלל ושפיר כתבו התוספות דהוי שב ואל תעשה ומשום הכי עקרו חז"ל מסדן הציצית וגדולה אמרו בסנהדרין (דף ס"ה) דידעוני הוי לאו שאין בו מעשה ופירש רש"י מה שאינו מדבר בשעת מעשה אלא לאחר המעשה ועמד על זה מרן אא"ז זיע"א באמרי בינה (ח' א"ח סי' א') דהלא אחר כך עושה קצת מעשה שמדבר ואינו מסלק העצם מתוך פיו ומאי שנא מהא דפרע את המעזיבה אחר כך ע"ש בדבריו הנחמדים על פי מה שכתבתי נמי אתי שפיר דהלא הדיבור בעצמו אינו

איסור רק העצם שמשים לתוך פיו והוא אינו מדבר אבל בפרע את המעזיבה חשוב כאלו הוא בעצמו פרע את המעזיבה היוצא מכל מה שביארתי דעל כל פנים יש דעות בזה דכל דבר שתחלת עשייתו אי אפשר אלא על ידי מעשה הגם דתחלת המעשה הוא של היתר רק דגורם לאחר כך לאיסור אף דהוא בשב ואל תעשה אחר כך נחשב התחלת עשיה למעשה כמו שכתב השאגת אריה הנ"ל וכמו שמוכח עוד מכמה וכמה מקומות אשר אין בידי לפורטן, ולפי זה הדרא קושיא לדוכתא דלמה לא החמירו להפסיק מלאכול בערב יום כיפור עד שיהא שיעור עיכול שיתעכל טרם כניסת הלילה:

ובמקום אחר הרחבתי הדיבור על דברי המקור חיים (סי' ת"ל) שהקשה על המגן אברהם (סי' תל"ד) כשיש חמץ בבית אף שלא ידע בו דמי לאוכל חלב בשוגג והקשה הא בחלב גופא לא נקרא שוגג רק כשמכוין לאכילה אבל בשאינו מכוין לאכילה כלל כגון קסבר רוק הוא ובלעו לא מקרי שוגג רק מתעסק ומכל מקום חייב בחלב מטעם דמתעסק בחלבים ועריות חייב שכן נהנה אבל בשאר איסורים שאינו נהנה פטור מתעסק ומכל שכן כשאין מתכוין כלל דמותר ואפילו באפשר ולא קמכוין כמבואר בפסחים (ד' כ"ה) ואם כן הכא גבי חמץ כיון שאינו נהנה ולא קמכוין אמאי אסור וחידש דדוקא בדבר שאסרה תורה לעשות מעשה בזה אמרינן דלא אסרה תורה לעשות מעשה רק בכונה ודבר שאין מתכוין מותר אבל כשאסרה התורה דבר שאין בו מעשה כגון הכא שאסרה התורה שלא יהא חמץ בביתו אפילו כשאינו מתכוין אסור עכ"ל ולכאורה קשה הלא מי הכניס החמץ בביתו דנימא דמקרי שב ואל תעשה הלא החמץ לא בא מעצמו לבית אם כן לכאורה הוי מעשה אך כוונתו דאם הניח החמץ מקודם פסח אז היה החמץ ברשותו בהיתר והא שאחר כך נתעכב החמץ בבית בפסח זה לא מקרי מעשה כי התחלה היה בזמן ההיתר אך על זה יש לדון דאפשר גם בבא החמץ בזמן ההיתר והמשיך בשהייתו בביתו עד זמן האיסור אפשר חשוב כמעשה במאי דלא מסלק המעשה שעשה מתחלה כי תחלת ביאת החמץ לבית בא על ידי מעשה והבאתי שמה דברי המשנה למלך (פרק ג' דהלכות ביאת מקדש הלכה כ"א) ודברי מרן א"ז זצ"ל באמרי בינה (חלק ארח חיים סי' א') ודברי הש"ס גיטין (ד' ל"ה) גבי פרוזבול דמשני שב ואל תעשה ובדברי אמרי בינה חלק חשן משפט דיני גביית חוב ואכמל"ב:

ח) ולחומר התמיה נראה לומר דהנה הגמרא ביומא (ד' פ"א) ממעט תוספת יום כיפור מעונש ואזהרה דרק על עצומו של יום הוא מוזהר ממילא בפירוש רבתה תורה דלענין ענוי יום כיפור אין הולכין בתר שיעור עיכול דאם לא כן הלא שיעור עיכול הוא יותר זמן משיעור תוספת יום כיפור ואי נימא דהעינוי מתחיל מזמן האכילה עד שיעור

עיכול איך ממעטינן עונש ואזהרה לתוספת הלא מצד העינוי שמענו עונש ואזהרה אלא ודאי דהעינוי אינו מתחיל רק בעצומו של יום ולא איכפת לן במה שעדיין לא נתעכל האכילה וזה לדעתי הסבר דברי רבינו יעקב מקורבי"ל המובא בתוספות פרק ערבי פסחים ובהרא"ש פרק תפלת השחר סי' ו' דלענין מצה אין לאכול עד שתחשך מדאמרינן בתוספתא אמרו עליו על הלל שהיה כורך פסח מצה ומרור ואימת אכלן משתחשך והטעם משום דכתיב בפסח ואכלו את הבשר בלילה ולילה ממש בעינן ומצה אתקש לפסח דאם אכלה מבעוד יום לא יצא ולא שייך כאן תוספת עכ"ל ופירוש הדבר דלא נימא דאף אם אוכל מבעוד יום המצה בשיעור זמן טרם שיתעכל בלילה דחשיב כאלו אכל בלילה קמשמע לן דלא אזלינן בתר השתא כיון דבפירוש גלתה התורה בלילה הזה בעינן דאכילה יהא בעצם לילה ממש ולא לצרף שיעור העיכול לזמן שאכל ביום ומזה נמי מוכח דבברכת המזון אזלינן בתר השתא דמצרפינן שיעור עיכול לזמן אכילה דאם לא כן למה לי קרא למעט שלא יאכל המצה מבעוד יום מואכלו את הבשר בלילה תיפוק לי דבכל מקום אזלינן בתר מעיקרא או דאזלינן בתר השתא ולעניות דעתי הכוונה בדברי הר"י מקורבי"ל היא מלתא חדתא אשר לא שיערו בה רבותינו בביאורה ונפשוט ספיקא של מרן רעק"א בענין בר מצוה וגם יש הוכחה גדולה מזה לדברי כת"ר שהחליט דבברכת המזון (כמו שהבאתי לעיל בסי' א') דכן הוא קביעות זמנה עד שיתעכל כיון שלא עבר כל זמנה אם קודם שנתעכל נקבר חיובא רמיא עליה לברך דומיא דתפלה והבדלה והוא מילתא דמסתבר אך מדברי תשובת מהרי"ט (ק' א"ע סי' ט"ז) לא משמע כן שכתב לענין אם האשה הצריכה לקבל חליצה והיא איננת מקרי הגברא לא חזי כלל ע"ש מה דמסכים עם מהר"א בן חיים דאף אם כבר קבעו לחליצה למחר ומת אביה אף דיש חשש עגון לא התירו החליצה משום דהיא איננת חשיב דגברא לא חזי כלל למילתא ומפורש דלא כמרן הגרע"א ז"ל והמהרי"ט הביא ראיה מהרא"ש דבהבדלה פוטר הרא"ש לגמרי שלא יבדיל אפילו למחר כלל הרי דסובר דבאונן אינו נמשך החיוב מן התחלת האכילה עד אחר העיכול ומקרי עבר כל זמנה דאם לא כן בהבדלה דיש זמן עד יום שלישי בשבתא כמבואר (בסי' רצ"ט) לא האונן פטורלהבדיל אפילו למחר אלא ודאי משום דהגברא בעצמו מקרי אז אינו בר חיוב ובמקום אחר הוכחתי דהמהרי"ט סובר כתשובת חכם צבי במה שהעלה דאם היא אינה מקפדת להשאר עגונה אין כופין אותו דהכפייה היא משום לתא דידה דאין חוסמין אותה דאם לא כן מאי איכפת לן אם היא אינה גברא דחזי דהלא עיקר החליצה היא משום לתא דידיה והארכתי בזה דלא יתנגד לזה ממה שכתב המהרי"ט דטעם המרא"ח למניעת האוננת מחליצה משום דהיא מצוה ואונן פטור מכל

המצות האמורות בתורה (ובמה שהשיג על זה החכם צבי בסי' א' אכמב"ל דמשמע מזה דאונן דפטור מכל המצות הוא דאורייתא דלא כשבות יעקב דסובר דהוא מדרבנן והלום ראיתי בס' שדי חמד מערכת הכללים (אות א' סי' רע"א) דעמד על הג' מוהרצ"ח חיות בהגהותיו ליבמות מה שלא כתב לתרץ בפשיטות דפטור האונן הוא מדרבנן אבל מדאורייתא עולה ליבום יעו"ש ולבבי לא כן ידמה דמדברי מהרי"ט דמסכים עם מהר"א בן חיים ז"ל דאף במקום עגון לא התירו החליצה משום דמקרי דהגברא לא חזי כלל נראה דסובר באמת דהוא דאורייתא וכמו שכתב כ"ג בשם ספר עוגת אליהו ומניה וביה מוכרע הדבר דאם לא כן הלא עשה דוחה את לא תעשה ולמה החמיר המהרי"ט אפילו במקום עגון נימא דעשה דחליצה ידחה האנינות אלא ודאי משום דאי אמרה אינה מקפדת על עיגון מיעקרא המצוה דחליצה ודמי להאי דכתובות (ד' מ') אי אמרה לא בעינא ליתא לעשה ועל כן מוכרחים לומר דמהרי"ט סובר בחדא כהחכם צבי דהיכא דשניהם אינ מקפידים ליתא לעשה דחליצה ואנינות היא דאורייתא ואינו דוחה המצוה דחליצה אנינות דאורייתא ויש לדבר טובא בפרט הזה ובמה שכתב כ"ג בזה בדברי חכמים (סי' קי"ט) אך אין המקום מרשה לי פה לבא באריכות) עד שתחשך כי בזה אזלינן בתר מעיקרא ובהיתר אכל ובזה יהיה מובן דברי הכפות תמרים דמתרץ קושית הגמרא דלא רצה הקרא לומר אל תסיר מן הענוי דהוא לשון מגומגם דמשמע בכניסת יום כיפור הוא מעונה כבר ומוזהר אל תסיר מן העינוי וזה אינו דבכניסת יום כיפור הוא שבע דכל האוכל ושותה בתשיעי וכו' ולכאורה מהו הגמגום לשון דאם באמת מצרפין זמן העיכול להיות אסור לאכול עד שיעור עיכול דאזלינן בתר השתא הרי באמת החיוב דבכניסת יום כיפור יהא מעונה כבר והא דכל האוכל ושותה בתשיעי היינו ביום עד זמן שיתעכל קודם שיכנס הלילה ולא מתרץ כלום אך אם אנו אומרים דבעינוי בפירוש רבתה תורה דלא ניזיל בה בתר השתא רק בתר מעיקרא בזמן אכילה ממש דבריו כו"פ (כפתור ופרח) וע"כ הדבר מוכרח לומר כן דאם לא כן יקשה הא דסוכה (ד' כ"ח) לא נצרכה אלא לתוספת יום כיפור סלקא דעתך אמינא הואיל ומיעט רחמנא לתוספת מעונש ואזהרה לא נתחייבו נשים כלל קמשמע לן מהאזרח וקשה והלא בעינוי בעצם של יום כיפור דחייבות מדרב יהודה נפקא דהשוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין ממילא מוכח דחייבות גם בתוספת יום כיפור כיון דשיעור עיכול הוא יותר זמן משיעור התוספת אלא ודאי מדאיצטרך האזרח לתוספת יום הכיפורים דנשים שמעינן דלא משגחינן בהא לאסור העינוי עד זמן שיעור להתעכל וגם מהא דביצה (ד' ל') דהוכיחו הש"ס דלא מחינן בהו בין בדרבנן בין בדאורייתא מהא דתוספת יום כיפור דאורייתא היא ואכלו ושתו עד שחשיכה (ועל

פירש"י שם כבר עמד השער המלך הלכות שביתת העשור אכמ"ב) ולא אמרינן להו ולא מידי ועיין שם בהר"ן שכתב ולי נראה כיון שצותה התורה תוספת צריך להוסיף מחול אל הקודש איזה זמן חוץ מן הזמן שהוא נזהר בו מן הספק שאם לא כן לא היה צריך להזהיר על התוספת עכ"ל ואי איתא דאזלינן בתר השתא עד שיעור שיתעכל שפיר צריך להזהיר על התוספת מטעם זה בפרט להר"ן (פ' י"ט דשבת) שהבאתי לעיל (באות ג') שכל שאנו יודעים בתחלת הדבר שיבא לידי איסור דוחין את המצוה כדי שלא יבא בסוף לידי כך כל שכן הכא בחומרא דיום כיפור אלא ודאי דכמו שכתבתי העיקר משום גזרת הכתוב דעצם עצם וכמו במצה דגזרת הכתוב דבלילה דוקא לילה כמו שכתב מהר"י קורב"ל (בהגה) כן ביום כיפור היפך הדבר דעינוי הוא מתחיל רק מלילה ולא מצרפינן אכילה לשיעור העיכול ותבלין לזה נוכל ליתן ממה שכתב (הרא"ש פרק בתרא דיומא סי' כ"ב) הכינו עצמכם בתשעה לחדש להתחזק באכילה ובפירש"י ד"ה כל האוכל עי"ש:

ט) אחרי שביארתי דברי הר"י מקורב"ל דבמצה בפירוש רבתה התורה דלא מצרפין אכילה דביום לשיעור עיכול דלילה כיון דכתיב בלילה הזה בעינן דאכילה תהיה בעצם לילה ממש נלמוד ממנו דהיכא דאוכל בלילה רק שהאכילה באותו זמן היה שלא בהכשר ואחר כך טרם שנתעכל מה שאכל אז נתכשר מצרפינן העיכול לשיעור אכילה ויצא ידי חובת מצה דאם לא כן למה לי קרא דבלילה דלא מצרפינן אכילה דביום לשיעור עיכול דבלילה תיפוק לי דאפילו בלילה ממש כשאכל באופן זה לא יצא אלא ודאי דאם רק אכל בלילה לא משגחינן בזה מה שלא היה התחלת האכילה בהכשר כיון דבעת העיכול הוא בהכשר לפי זה מאד יקשה מהא דפריך הש"ס בראש השנה (ד' כ"ח) גבי כפאו ואכל מצה דיצא מהא דעתים חלים ועתים שוטה דפירוש הקושיא היא אמאי יצא דכפאו שד כיון דבאותו שעה הוי שוטה ופטור מן המצות אכילה דאותו שעה לאו כלום היא וכדכתב הטורי אבן שם דכי הדר חלים באותו הלילה ונעשה בר חיובא צריך לחזור ולאכול דאכילה קמייתא לא פטרתו כיון דלא באותו שעה בר חיובא במצות ואם איתא למה שכתבתי בפירוש הר"י מקורב"ל אמאי לא משני הש"ס דכפאו ואכל מצה דיצא אייריי בכי האי גוונא דטרם שנתעכל אותה האכילה שאכל על ידי כפייה שוב היה לו רצון לאותו אכילה ומשום הכי יצא ול"ד (ולא דמי) לתרומה כשהפריש בעודו שוטה נגמר כל המעשה בעת שטותו אבל הכא לא עבר כל זמנו דבעוד שלא נתעכל האכילה חשיב כאלו עתה אכל שלא בכפייה וכעין שכתב הר"ן בשם הרא"ה דדוקא כי האי גוונא יצא שיודע הוא שעכשיו הוא פסח וזו מצה אלא שאין מכוין לצאת אבל קסבר חול הוא ואכל מצה או קסבר לאכול בשר ואכל מצה לא יצא דאם איתא דיצא למה לי' למנקט

כפאו פרסיים לנקוט חד מהני גווני עי"ש הוא הדין דבכי הא דאכילה לבד היה בכפיה וטרם שנתעכל היה ברצון ודאי דלא יצא מדלא נקט הש"ס בגוונא זה (ולפי זה לכאורה ליתא מה שכתבתי על מרן רעק"א לענין בר מצוה אמאי לא פושט מכאן דלא אזלינן בתר השתא רק בתר מעיקרא) ואם כן לכאורה ליתא מה שכתבתי בכוונת הר"י מקורב"ל וגם יהא מופרך מה שכתב הדכת"ר להחליט דבברכת המזון הוא קבוע זמנה עד שיתעכל כיון שלא עבר כל זמנה ואם קודם שנתעכל נקבר חיובא רמיא עליה לברך ואי איתא כן אמאי לא משני הגמרא כי האי גוונא אולם אחר התבוננות נראה דאין השגה לדברינו דלמה שהעלה המקור חיים (סי' תנ"ד) דבמצה בעינן תרוייהו הנאת גרון והנאת מעיו יעו"ש (ואא"ז מו"ר באמרי בינה (דיני פסח סי' כ"ג) הוכיח מדברי הריטב"א סוכה דסובר נמי כן) לפי זה שפיר לא יוכל הש"ס לתרץ דאיירי בכי האי גוונא דבמצה בכי האי גוונא לא יצא מטעם אחר דבעינן שגם החיך יהנה בשיעור אכילה בשעת אכילה ולא מועיל מילוי הכרס לבד והשתא אתו שפיר דברי מהר"י מקורב"ל במה שכתב דהוה אמינא לומר כיון דכשאוכל ביום הרי יש לו הנאת גרון והעיכול הוא בלילה יש לו הנאת מעיו בזמן החיוב מצרפינן ויצא ידי חובת מצה קמשמע לן קרא דבלילה דבמצה קפיד קרא שיהיה שניהם ביחד ואם כנים אנחנו בזה בל"פ (נל"פ) ד' הירושלמי (פ"ו דנזיר) אחר שהביא בשם פלוגתת ר"י ור"ל באבר מן החי שחלקו ואכלו איתא שם רבא בר מלל בעי כזית מצה שחלקו ואכלו בפלוגתא דר"י ור"ל א"ר יוסי בר בון מ"מ לא נהנה חיכו כזית ופירש הפני משה דר"י פריך בלשון בתמי' דמכל מקום נהנה חיכו בכזית ויוצא ואבר מן החי חידוש הוא ובעי שלם ולפי מה שכתבתי לפרש דברי הר"י מקורב"ל והוכחתי מש"ס ר"ה הנז' דבמצה בעינן הנאת גרון והנאת מעיו בבת אחת לא בזה אחר זה נוכל לפרש דר"י סובר דאינו יוצא אם חלק הכזית מצה בפיו כיון דבעינן שיהנה גרונו בשיעור שלם בבת אחת וכמו דחזינן דקפיד התורה במצה לענין דאין מצרפין האכילה לשיעור עיכול משום דבעינן דבלילה ממש יקיים שניהם האכילה והנאת מעיו מה שלא מצינו כן בשאר שיעורי אכילה הוא הדין דהנאת גרון לחוד לא מצרפינן אם נהנה גרונו בזה אחר זה דבעינן בבת אחת ומשום הכי אם חלק הכזית בפיו סובר ר"יבירושלמי דלא יצא כיון דלא נהנה חכו בכזית בבת אחת לפי זה לכאורה יהא מוכח דלא כחתם סופר שסובר שאם אכל חצי זית והקיאו וחזר ואכל שיצא ולענ"ד לא דמי מצה לשאר איסורין דלא קפדינן בהו הן לענין צירוף שיעור עיכול לאכילה הן מצד דבמצה בעינן תרווייהו הוא הדין דבעינן שהנאת החיך יהיה בבת אחת ואם הקיאו וחזר ואכל סוף כל סוף לא נהנה חכו בכזית בבת אחת ויש לפלפל בזה טובא בדברי אא"ז מו"ר זצ"ל אך לא עת

האסף פה איברא הא דכתב הלבוש (בסי' תע"ה) דטעמא דבלע מצה יצא ובלע מרור לא יצא משום דאכילת מצה אף שהוא זכר לגאולה וחירות מכל מקום בעיקר אכילתו הוא לאכול לשובע למלא את כריסו כשהוא רעב לפיכך יוצא בה אף בבליעה דאף בבליעה מתמלא הכרס ואוכל לשובע נפשו אבל אכילת מרור אינו למלאות הכרס אלא לזכר וימררו וכשאינו מרגיש טעם המרירות אינו יוצא בה ובמצה יוצא דגם במצרים אכלו למלאות הכרס (ואא"ז מו"ר בא"ב הנז' הוכיח מזה דלא כהח"ס הנ"ל דבאכל חצי זית והקיאו וחזר ואכל דיצא דנראה מהלבוש דאינו יוצא משום דבאכילת מצה המצוה היא על מלוי כרס מכזית ודבריו צדקו מאד) משמע לכאורה דסובר דבמצה לא בעינן הנאת גרון לפי זה הדרא קושיא אמאי לא משני הגמרא דשאני כפאו ואכל מצה דיצא דאירי בכי האי גוונא שהאכילה היה בכפיה והמלוי הכרס טרם שנתעכל היה ברצון דלדעת הלבוש בזה מקיים המצוה וצריכין אנו לדחוק דאין כוונת הלבוש דלא בעינן כלל הנאת גרון רק דעיקר אכילת אדם הוא בשביל למלא כריסו ואף שממילא נהנה גרונו על זה אין עיקר דעתו ורצונו מה שאין כן במרור דצריך דוקא ליתן דעתו שירגיש המרירות לפיכך בלע מצה יצא דסוף סוף נהנה החיך גם כן דלפי זה הוכחת אא"ז מו"ר זצ"ל מוכרחת דלא כהחתם סופר דסובר דבאכל חצי זית והקיאו וחזר ואכל דיצא דמדברי הלבוש מפורש להיפך דעל כל פנים מילוי כרס שהיא עיקר באכילות אדם למלא כריסו ובחצי זית לא נתמלא הכרס אבל לעולם דהלבוש נמי סובר דבעינן הנאת גרון והנאת מעיו עוד יש לומר דכמו שכתב הטורי אבן דראיית הרא"ה אינה מוכרחת דהני דשלחו לאבוה דשמואל לא נחתי לרבותא וכו' אלא לאשמעינן דהא דתוקע לשיר שוה למצה בהא מילתא דמיירי ביה במצה אבל לא נחית לאשמעינן מילתא חדתא דלא איירי ביה עיי"ש הוא הדין דלא נחתי לאשמעינן האי מילתא דכי הדר חלים טרם שנתעכל דיצא אך מה שכתבתי בראשונה הוא יותר מחוור דכמובן מאליו דברי הטורי אבן בזה לדחות דברי הרא"ה הוא דוחק גדול ובמה שביארתי דבאכילת מצה בעינן הנאת גרון דוקא בשיעור שלם והנאת מעיו בבת אחת לכאורה יש לפקפק בהא דהוכיח המהר"ם בן חביב שם דלהסוברים די"ג שנים ויום אחד דקטן בעינן מעת לעת מי שנולד ראש השנה בחצות ושמע תקיעת שופר קודם חצות דצריך שישמע אחר חצות מחדש דקודם חצות היה קטן ופטור כמו בכפאו ואכל מצה כשהוא שוטה הוא שוטה לכל דבר וגם אא"ז מו"ר זצ"ל בא"ב (ח' א"ח סי' י"א) העלה דאף לדידן דקיימא לן דלא בעינן י"ג שנה ויום אחד מעת לעת מכל מקום אם נשלם בשבת הי"ג שנים וקידש קודם צאת הככבים חייב לקדש שנית בלילה ממש דאז חל חיובו של תורה ולפי מה שכתבתי דבמצה בעינן תרתי הנאת גרון והנאת

מעיו יל"ע ואכמ"ב גם י"ל קושית הטו"א מהא דהיה לו בנים בגיותו ונתגייר דקיים פו"ר ע"ש ולכאורה לפמ"ש ל"ק ובמק"א יישבתי עפ"י מה שתרצתי קושית המהרי"ט אלגאזי הל' בכורות בענין ממזר למה יוצא במצות פו"ר הא הוי מצוה הבאה בעבירה ואחר כך ראיתי במנחת חינוך שכ' קצת מזה בסי' א' ואכמב"ל:

י) ונחזור לדברינו דלענין אכילה בערב יום כיפור ודאי דלא יש מקום להחמיר להפסיק לאכול עד שיעור שיתעכל כשתחשך דגדולה מזה מצינו באיסור חמץ דהבעל המאור סובר שבאכילתו מקיים המצוה דתשביתו כיון שהוא מבער מן העולם והוה ליה לכל הפחות לאסור לאכול החמץ עד שיעור זמן שיתעכל קודם הלילה ויש לדבר בזה באורך עפ"י מ"ש לעיל בכוונת המהר"י מקורב"ל ואכ"מ) ואדרבא עוד מצוה להרבות מצד הכנה לתענית (ובמק"א עמדתי על מרן רעק"א שחקר לענין נשים אם מחויבות באכילת ערב יום כיפור כאנשים אשר כמדומני שראיתי בשדי חמד שעמד ג"כ עליו ואין בזכרוני כעת איה מקום משכן כבודו דלטעמא דהראשונים הנ"ל ודאי דחייבות) ופלפלתי עפ"י דברי הפנ"י ביצה (ד' ל') בענין דחידש דבר מתמי' שנשים חייבות במ"ע שהזג"ג שהוא בשב ואל תעשה וליישב תמיהת הצל"ח אך אכמ"ב אולם לעשות סגולות שלא ירגישו כלל העינוי בעצם היום הק' על דעתי אני עומד שאין אריך לעשות כן לא מצד מדת חסידות ולא מצד להסיר מעצומו של היום הק' ואצפה להתבשם מתורתו הק' אשר יחוה דעתו הרמ"ה בזה לדינא להלכה למעשה: מנחם נתן אויערבאך סימן ב (בדין קדושת היום) א) מנהג היה בעיר זו למכור ספר כל נדרי בליל יום כיפור והיה נמשך אמירת כל נדרי עד אחר שחשיכה ועל טוב יזכר שם הרב הזקן המ"ץ אשר קדמני ר' יהושע ז"ל מרמניסקי אשר ראה והתקין שתהיה מכירת הכל נדרי ושאר הספרים בשבת תשובה ולפעלא טבא אמרין יישר וכבר העיד כן מרן חיד"א בספר שיורי ברכה סי' שמ"א ד' י"ט ע"ב על כמה קהלות ששינו מנהגם כדי לומר כל נדרי קודם חשיכה ושכן ראוי לעשות יעי"ש אך בזאת חם לבי בקרבי כי לא הועילו חכמים בתקנתם והן עוד היום מאחרים לבא לבית הכנסת וכמה פעמים הוכרז ברבוים על זה וה' הטוב יכפר וצריך להודיע להשליח צבור כי לא ימתינו בשביל איזה נכבדים המאחרים לבא כי אף בחול אין נכון לעשות כן מפני טורח צבור ככתוב בפוסקים ואף כי בליל ויום הקדוש הזה ועוד שנמשך מזה לומר הכל נדרי בלילה וגם כי הרבה בני אדם כיון שיודעים שלא ימהרו להתחיל בבית הכנסת יתעכבו בבתיהם ויהיו נכשלים באיזה מהעינוים חס ושלום ותוספת מחול על הקדש מן התורה ובמקום חשש איסור אין חולקין כבוד לכן על השליח צבור מוטל להקדים ולא לאחר

אלא כאשר יבואו הזריזים מקדימין ויש מנין בבית הכנסת יתחילו תכף ולא יחושו על המאחרים ובטחונינו בהשם שיעלה לרצון תפלותינו ועינויינו אמן:

ב) בני הכפרים וכן העומדים בלאזרטו (קארנטין) ואין להם ספר תורה יכולים לומר כל נדרי כי ספר תורה אינו מעכב לפי הטעמים שנאמרו באמירת כל נדרי בליל יום כיפור וכן יברכו ברכת שהחיינו וגם מצא בשיירי כנסת הגדולה שכתב בפירוש דהוצאת ספר תורה אינו מעכב לומר כל נדרי שאם לא הוציא ספר תורה כלל אין בכך כלום שו"ת לב חיים ח"ב סי' קס"ב ובספר שלמי צבור ד' ש"ך סוף ע"א הביא דברי השיירי כנסת הגדולה הנ"ל וסיים על זה וז"ל וכבר כתבו גורי האר"י שיש סמך גדול וסודות נוראים בענין הוצאת ספר תורה ע"כ משמעות דבריו הוא שמבין בכונת גורי האר"י שיש עיכוב בדבר שלא לומר כל נדרי בלא ספר תורה אמנם מרן החבי"ף נראה שהבין בכונתו דצריך להדר אחר ספר תורה דכלפי מה שכתב השיירי כנסת הגדולה שאם לא הוציא ספר תורה כלל אין בכך כלום דמשמע קצת דאין צורך בספר תורה כלל (כמשפט לשון אין בכך כלום) קאמר דבגורי האר"י כתבו שיש סודות וכו' ואם כן צריך להדר אחר ספר תורה לכתחלה מיהא ואם אי אפשר למצוא ספר תורה אינו מעכב כלל ויאמרו כל נדרי בלא ספר תורה והכי מסתברא ויש לתמוה קצת על הלב חיים הנ"ל שראה דברי הרב שלמי צבור ד' ש"ך סוף ע"ב ולא הזכיר מה שכתב שם בעמוד א' הנ"ל כיעו"ש:

ג) יום כיפור שחל בשבת אומרים כל נדרי ואחר כך זמן ואחר כך מזמור שיר ליום השבת דאין לומר דמזמור שיר הוא תדיר נגד הזמן דרגל ותדיר קודם דיש לומר דנהי דנגד זמן דרגלים הוא תדיר מכל מקום זמן גם כן תדיר בשאר דברים כגון קנה כלים ובית חדש ופרי חדש ואף דרש"י סוכה נ"ו פירש תדיר דזמן נגד סוכה משום דאיתיה בכל הרגלים דמשמע דמאי דאיתיה בעניינים דרשות לא חשיב תדיר וכן מוכח ממה שאמרו בפרק כלהתדיר בבעיא דתדיר ומקודש דדחי מצוי קאמרת ופירש רש"י שאין תדירתו חובה וכו' מכל מקום גם מזמור הנ"ל אינו חובה רק מנהג בעלמא כדאיתא בסי' רס"ב והוי מצוי וגם ברכת זמן בשאר דברים הוי מצוי ויש להקדים הזמן דהוא נקרא מקודש נגד המזמור שהוא מנהג בעלמא ואף אם היה המזמור שיר תדיר הא קיימא לן דתדיר ומקודש איזה שירצה יקדים כמו שכתב הרמב"ם משום דבעיין לא איפשיטא וכיון דזמן מיקרי חובת היום דהוא מדינא מה שאין כן המזמור הנ"ל דהוא מנהג בעלמא יש קפידא להקדים חובת היום דהיינו זמן ואחר כך המזמור אלו תורף דברי הגאון בשו"ת מוהר"ם מרוטונבורק האחרונים סי' ח"י והאריך מאד בענין זה עי"ש ואין כן מנהגינו אלא אומרים מזמור שיר קודם פיוט לך אלי ואחר הפיוט אומרים כל נדרי ושהחיינו

ואף דהרב המגיה בשלמי צבור ד' קצ"ג כתב דהנכון להקדים פיוט לך אלי להמזמור עי"ש מכל מקום נתפשט המנהג כנז"ל לפי שכן הוא בהמחזורים שביד העם ולא רציתי לשנות מנהגם ועי"ש בשם השיירי כנסת הגדולה סי' רס"ז שבמקומו לא היו נוהגים לומר מזמור שיר וכו' והוא הנהיג לאומרו קודם הפיוט ובאמת שדברי הגאון מוהרמ"מ הנ"ל נכונים בטעמם וכן ראיתי להגאון מוהרא"ז מרגליות בס' מטה אפרים סי' תרי"ט אות י"ג שפקפק על מנהגינו מטעם אחר וכתב שמנהגם הוא להקדים ברכת זמן למזמור שיר וכן ראיתי להגאון מוהרש"ל אבד"ק יוזיעפוף בספרו ספר החיים בסי' תרי"ט שנשאל על זה והשיב שיש לומר שהחיינו קודם מזמור שיר ליום השבת ופלפל מאד בדין תדיר קודם וביאר שם (בדף מ"ה ע"ה ד"ה והנה) שאף שמקדימין שהחיינו שהוא משום יום הכיפורים להמזמור שהוא משום שבת מכל מקום בתפלה שפיר מקדימין להזכיר של שבת לשל יום הכיפורים וכתב כמה טעמים עי"ש:

ד) לא ידעתי טעם למנהגנו שאין אומרים חצי קדיש קודם תפלת ערבית ליל יום כיפור (כמו שנוהגין בכל ימות השנה בחול ובשבת ויום טוב) רק מתחיל השליח צבור והוא רחום ואומר ברכו ובספר שלמי צבור בד' ש"ך אות יו"ד כתב ואין אומרים קדיש קודם והוא רחום כמו שכתב בשיירי כיון שאין אומרים מזמורים כבשאר לילות אין אומרים קדיש עכ"ל ומלבד דעליה אני דן והיא גופא קשיא למה לא יתקנו לומר מזמור ואחריו קדיש כבכל השנה אף גם קשה לפי מנהגנו שמחזירין הספר תורה להיכל ואומרים מזמור לדוד הבו וכו' ושובה למעונך וכו' אם כן היה נכון לומר אחר זה חצי קדיש כבכל ימות השנה ובספר בתי כנסיות סי' קנ"ג בד' ס"א ע"א הזכיר מנהג הנ"ל וכתב דהיה נראה לו לתקן לומר איזה מזמורים קודם ברכו כדי שביני וביני יצניעו הספר תורה בהיכל קודם אמירת ברכו ובשעת אמירת ברכו איש על מקומו יבא בשלום ולא יתבלבלו ולא יהיו טרודים בזה בעת אמירת ברכו ויכוונו את לבם אך לא מלאו לבו לשנות המנהג ותקן שבעוד שמברכים להמלך ולהקהל ומזכירים נשמות המתים יחזירו הספר תורה וכו' עי"ש שלא כתב שום טעם להמנהג הזה:

אחר שנים רבות השגתי שו"ת הלק"ט וראיתי בח"ב סי' ש"ז שכתב הרב טעם למה שנוהגים שאין אומרים קדיש אחר קריאת התורה בשבת במנחה ומפסיקין ולמה לא יקדשו תיכף אחר הקריאה כמו בשאר הימים וכתב ליישב שכוונו בזה שחצי קדיש יעלה לכאן ולכאן על הקריאה ועל התחלת התפלה שיש לומר קדיש זולת בתפלת שחרית שכדי לסמוך גאולה לתפלה תקנו הקדיש קודם יוצר מה שלא תקנו בערבית שלא היו מתחילין אלא והוא רחום וכו' וברכו ובליל שבת לא היה צורך להתחיל אלא

ברכו שהחצי קדיש על התחלת התפלה אומרו אחר השכיבנו ולהיות שכבר נהגו כל זה שכתבתי יהיה לענין דינא בעיר חדשה או אם יתרצו לחזור ולתקן ומר בריה דרב שם כתב וז"ל אמר המני"ח ומטעם זה אין אומרים קדיש ליל יום הכיפורים עיין בא"ח סי' נ"ד בהרב המגיה וז"ל כי לעולם אין אומרים קדיש בלא תהלה שלפניו ולכן לעולם מתחילין ערבית בלא קדיש עי"ש והספרדים נהגו לומר בימות החול איזה פסוקים ולומר קדיש דערבית ובשבת אומרים מזמור שיר ליום השבת ובכל חג וחג אומרים מזמור השייך לחג בראש השנה הרנינו וכו' אבל ביום הכיפורים שאין מזמור קבוע מדבר בו ואין אומרים אלא בקשות וכל נדרי לכן אין אומרים קדיש וכדי שנדע שאין אומרים קדיש אלא על מזמור לכך תקנו שבליל יום הכיפורים לא יאמרו מזמור ולא קדיש כדי שאגב זה יתנו ההמון לב לדעת על מה זה וילמדו כי אין לומר קדיש אלא בתהלה ואם נאמר איזה מזמור כיון שאינו מדבר בעניינו של יום גנאי לאומרו ולא נכון לעשות כן ודוק עכ"ל וכפי הנראה כונת הרב לומר שני טעמים על העדר קדיש בליל יום כיפור א) לפי שאין לנו מזמור מיוחד השייך ליום כיפור ומה שכתב בסוף דבריו ואם נאמר איזה מזמור וכו' נעוץ לתחלתו למה שכתב שאין ליום כיפור מזמור קבוע וכו' טעם ב) כדי להודיע ולפרסם שאין אומרים קדיש בלתי אמירת איזה פסוקים וכו' ובחרו ליל יום כיפור לעשות שינוי זה לפי שהוא זמן קהלה לכל עדת ישראל שכולם באים לבית הכנסת אף אותם שאין רגילים לבא בשאר לילות ולא נתקררה דעתי הקצרה בדברי הרב והשגתי ספר לב חיים ח"ג וראיתי בסי' קל"ה שעמד בענין זה וכתב שהיה רוצה לתקן לומר איזה מזמור ואחריו חצי קדיש ולא מלאו לבו לעשות חדשה בארץ ומצא שכן כתב הרב בתי כנסיות וכו' (הנז"ל) והביא גם שו"ת הלק"ט הנ"ל ועתה בבואי אל הארץ הקדושה ראיתי בבית תפלתי (פה עיהק"ו חברון תוב"ב) שאמרו חצי קדיש וגם והוא רחום וברכו ואמרו לי שכן נוהגים בקהל קדוש בית אל שבעיר קדשנו ירושלים תוב"ב והנאני:

ה) מה שנוהגים לקרות יחידי בליל יום כיפור במחזורים מפני שאימת יום כיפור עליהם כמו שכתב מרן בש"ע סי' ער"ה סעיף ח' משמע מדברי הפוסקים דבין השליח צבור ובין היחידים מותרים דלא כדמשמע מדברי הרא"ם בספר היראים בעמוד זמנים דדוקא לשליח צבור הוא דהותר וגם משמע דדוקא סדר תפלה מותר אבל סדר לימוד משנה או תהלים וכיוצא אסור דאימת יום כיפור שייך באומרו סדר תפלות או סליחות מה שאין כן בשאר לימוד על כן טוב ליזהר מלקרא יחידי אם אפשר והמיקל לא הפסיד שם חדש דף ע"ב ע"ב ואני אומר דהמיקל הפסיד דהוה עובדא בזמנינו שאחד נשאר בבית הכנסת בליל כיפור שחל בשבת כדי לעסוק בתורה כל הלילה והיה רחוק מחבורת האנשים

והטה הנר בשוגג ולא אהניא ליה אימת יום כיפור ומכל מקום ללמוד תהלים מותר כבכל ליל שבת כיון שהם שגורים בפיו לא חיישינן שמא יטה כיון דאין צריך לראות בספר אלא ראשי פרקים והשאר יודע בעל פה כמו שכתב מרן חיד"א ביוסף אומץ סי' ד"ן ובמורה באצבע סי' ד"ן אות קמ"ח דלא כדמשמע מהרב שם חדש דגם קריאת תהלים בכלל האיסור בעלמא כן כתב הרב פתח הדביר ח"ג סי' ער"ה אות יו"ד וי"ב:

ו) חולה שאוכל ביום הכיפורים כתב הרב מגן אברהם סימן תרי"ח סק"י דאין לו לקדש משום שאין דעתו מיושבת עליו וכתב הרב קנין פירות במערכה זו אות ב"ן דהרב עיקרי הד"ט סי' כ"ח אות ג' הקשה מדין זה על מה שכתב הרב בית יהודה בח"ב סי' פ"ז דחולה שאוכל בליל תשעה באב דמבדיל קודם וכן כתב הרב כנסת הגדולה וכו' עי"ש וספר עיקרי הד"ט אינו מצוי אצלי וממה שכתבתי בשדי חמד ח"א בחלק אסיפת דינים במערכת בין המצרים סי' ב' אות ה' נראה דהרבנים ברכי יוסף וזכור לאברהם וקמח סלת ומשפט כתוב ולב חיים ושערי תשובה סברי כהכנסת הגדולה ואם כן היה נראה דלדידהו הוא הדין דחולה שאוכל ביום הכיפורים יקדש לפי דברי הרב עיקרי הד"ט דתלי הא בהא אך לי הדל נראה דהרבנים הנ"ל שחייבו לחולה להבדיל בליל תשעה באב ודאי מיירו בחולה שדעתו מיושבת עליו ויוכל להבדיל ודכוותא ביום הכיפורים פטור מקידוש לפי מה שכתב השבולי הלקט שהביא המגן אברהם בטעם שלא לומר קידוש משום דלדידיה משום פיקוח נפש כחול שויוהו רבנן ובחול אין שייך קידוש ולא הזכרה אבל בתשעה באב לענין הבדלה לא שייך טעם זה דאף דלדידיה לא חשיב תשעה באב ומטעם זה אינו אומר בברכת המזון נחם כמו שכתב בשמו בברכי יוסף סי' זקנ"ת מכל מקום מוצאי שבת הוא וכיון שגם לדידיה הוא חול נראה פשוט שזקוק להבדיל כנלע"ד לחלק אחר זמן רב השגתי ספר עיקרי הד"ט וראיתי שכבר כתב לחלק כן והוקשה לו מיום הכיפורים שחל בשבתובא לכלל ישוב עי"ש ולענין דינא הנה השגתי עתה ספר תניא רבתי הנדפס בוארשא עם ביאורי מוהרש"ה וראיתי בהלכות יום הכיפורים בדף פ"ה (בסוף ד"ה ותניא כשאסרו) שכתב ומי שלא התענה ביום הכיפורים אינו מזכיר מעין המאורע בברכת המזון כן מצאתי בשם רבינו אביגדור וכתב על זה בביאורים (באות כ"ט) וז"ל בשיבולי לקט כלל ק"ג מבואר טעמו של רבינו אביגדור עכ"ל וכבר הזכרתי שהרב מגן אברהם כבר הביא טעמו של השיבולי לקט ולענין דינא כתב הגאון מטה אפרים בסוף סי' תרי"ח שיזכיר יעלה ויבא ורצה והחליצנו ויבצע על שתי ככרות ואם יש טורח להחולה רשאי להקל שלא להזכיר ושלא לבצוע על שתי ככרות וקידוש אינו רשאי לומר משום חשש ברכה לבטלה ואם שכח לומר יעלה ויבא או שהיה עליו לטורח

אז קודם שיאמר ברכת הטוב והמטיב יאמר ברוך שנתן ימים קדושים לעמו ישראל את יום הכיפורים וכו' ואינו חותם והשגתי מקרוב ספר למטה יהודה להרה"ג הראד"ק יצ"ו וראיתי בחלק התשובות סי' כ' שעל פי מה שאמרו בירושלמי אמתניתין דבפרק כל כתבי דף קי"ז בפלוגתא דתנא קמא ור' יוסי לענין הצלת מזון כמה סעודות יציל דלר' יוסי מצילין לעולם מזון שלש סעודות ולרבנן אינו מציל אלא כנגד הסעודות שעתיד לעשות דפריך בירושלמי על דעתיהון דרבנן ביום הכיפורים לא יציל כלל ומשני כל עמא מודו שמצילין מזון סעודה אחת מפני הסכנה ועל זה שקיל וטרי הרה"ג הנ"ל ומתוך השקלא וטריא אסיק שחולה שאוכל ביום הכיפורים צריך להזכיר המאורע בברכת המזון עי"ש דב"ק:

ז) חולה מסוכן שאינו מתענה ביום כיפור ומתפללים בביתו יכול לעלות לספר תורה בשחרית כי הקריאה ביום כיפור היא מחמת קדושת היום כמו בשבתות וימים טובים אבל במנחה מספקא לן אם הקריאה היא משום התענית אלא דבשאר תענית קורים ויחל וביום כיפור בפרשת עריות ואם כן מי שאינו מתענה אינו יכול לעלות או נימא דגם קריאה זו מחמת קדושת היום לקרות גם במנחה כמו בשבת וגם מי שאינו מתענה יכול לעלות וצריך עיון לדינא הגאון רבינו עקיבא איגר בשו"ת סי' כ"ד ומשמע דביום כיפור שחל בשבת גם במנחה יכול לעלות והשגתי עתה ספר לב חיים חלק שלישי וראיתי בסי' קל"ד שנשאל בחולה מסוכן שאוכל ביום הכיפורים והוא רגיל לעלות לתורה בכל שנה אם מותר לעלות בשנה זו ומתבאר מדברי תשובתו דעל קריאת שחרית מיירי והשיב בסי' תקס"ו סעיף ו' כתב מרן שלא יעלה לספר תורה מי שאינו מתענה וכתב הרב באר היטב באם קראוהו לספר תורה מותר לעלות והרב טורי זהב אוסר ובנדון השאלה יש לאסור משני טעמים אליבא דכולי עלמא א) דאינהו קיימי בשאר תענית צבור ואנן במאי עסקינן ביום הכיפורים דעינוי יום הכיפורים דאורייתא וכל שכן דבסדר היום קורא המפטיר תענו את נפשותיכם והוא אכל ושתה ולאו אורח ארעא לקרותו לתורה אף בספר ראשון וכו' וכל שכן שמנהגנו הוא שלא לקרות לתורה בשאר תענית צבור את מי שאינו מתענה ב) דהרב בית חדש לא התיר אלא אם כבר קראוהו לעלות לא כן בנדון שאלתינו שהוא רוצה לעלות פשיטא דאף שרגיל לעלות בכל שנה לא יעלה בשנה זו כיון שהוכרח לאכול ויתן עלייתו לאחר אם מקפיד על זה אלו תורף דב"ק:

והנה בשדי חמד מערכת בין המצרים סי' ב' אות ב' הבאתי דברי הגאין חתם סופר בסימן קנ"ז דמה שכתבו הפוסקים בסימן תקס"ו סעיף ו' דמי שאינו מתענה יצא מבית הכנסת היינו דוקא בתענית בה"ב שאינו אלא מנהג וזה שאינו מתענה אינו אצלו חובה וכל

שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתם אבל תשעה באב אית ביה תרתי לטיבותא א) דגם החולה חשיב קצת מתענה דהרי אינו אוכל אלא מה שצריך לו דוקא ועל מה שאינו צריך הרי הוא ככל אדם ומחויב בדבר קרינן ביה ב) אפילו אם אינו חייב בדברים שאינם צריכים לו מכל מקום תשעה באב יום הוא שנתחייב בקריאת התורה שחרית ומנחה ולכן אף מי שאינו מתענה יכול לעלות לתורה דלא יצא מכלל חיוב הקריאה וכתב כן להלכה ולמעשה ושהסכימו עמו בעלי הוראה ואני הדל כתבתי שם דמתבאר מדברי רבני האחרונים (שרשמתי שם) דלא שמיעא להו כדאמר מר החתם סופר אלא בכל תענית צבור הדין כן שלא יעלה מי שאינו מתענה זולת אם חל ביום שני או חמישי שהוא יום קריאת התורה דבזה הוא דיכול עלות בשחרית מי שאינו מתענה עיין שם:

ומכל מקום לענין יום הכיפורים נראים לדעתי הקצרה דברי רבינו עקיבא הנ"ל דחיוב קריאת התורה בו הוא משום קדושת היום כמו בשבת ויום טוב ולכן בשחרית יום הכיפורים נראה שיכול מי שאינו מתענה מפני סכנת חוליו לעלות וזה אפילו אם חל יום הכיפורים בחול וכל שכן בחל בשבת ויכול לעלות אף במנחה ומה שכתב בלב חיים שכיון שקורין ביום הכיפורים מצות עינוי אין בדין שיעלה לספר תורה מי שאכל ושתה הנה כיון שחולה זה התורה התירה לו לאכול ביום זה ועושה מצוה בזה כמו שכתבו הפוסקים יש לומר דאכילתו חשיבא עינוי דומיא דאכילת ערב יום הכיפורים שהיא מצוה ואפיקתא רחמנא בלשון עינוי ואם כן חולה זה שמצוה עליו לאכול אינו יוצא מכלל תענו את נפשותיכם ומה שכתב שמנהגינו הוא שלא לעלות בשום תענית צבור מי שאינו מתענה נראה ודאי דעל שאר תעניות הוא שאמר שכך מנהגם ומשאר תענית צבור בא ללמוד הרב ליום הכיפורים (ולא שידע הרב שהמנהג הוא כן ביום הכפורים עצמו כן משמע לי מתוך דב"ק) ואין זה מוכרח דשפיר יש לומר כסברת רבינו עקיבא דיום הכיפורים חיוב הקריאה בו הוא משום קדושת היום כמו בשבת ויום טוב וכן היא דעת מר חתנו הגאון חתם סופר גבי תשעה באב דיום הוא שנתחייב בקריאת התורה ובקונטריס פאת השדי במערכת בין המצרים סי' ב' אות ה' הבאתי דברי רב אחד יצ"ו שהכריח דקריאת התורה ביום תענית אינה משום תענית שהרי באמירת עננו נחלקו הראשונים אם יאמרו אותו בשחרית מחשש שלא יוכל להתענות ואילו בקריאת התורה כולי עלמא מודו דקורין בשחרית והבאתי שם בשם קונטריס מנחת פתים אשר בסוף ספר מנחת קנאות שכתב בשם שו"ת שנות חיים סי' שמ"ב שמי שאינו מתענה יכול לעלות לספר תורה ולכן לדעתי הקצרה היה נראה שאף במנחה יכול לעלות מי שאינו

מתענה לולא שרבינו עקיבא הניח דין זה בצריך עיון לדינא אבל בשחרית יום הכיפורים מיהא נראה שיכול לעלות זולת אם נהגו ביום הכיפורים עצמו שלא יעלה מי שאינו מתענה דאז יעשה כמנהגם אבל אם אין מנהג על זה בפרטות על יום הכיפורים אין ללמוד יום הכיפורים משאר תעניות צבור:

ח) כתב הרב מגן אברהם סי' רפ"ב אות ג' דאף דכשחל יום טוב בשבת דינא הוא דיכולים להוסיף על מנין הקרואים אליבא דכולי עלמא מכל מקום ביום כיפור שחל להיות בשבת אין יכולים להוסיף משום שהפרשיות מכוונים שמסיימים במילי דכפרה לכן טוב שלא לשנותם עי"ש ולכאורה לפי הטעם זה היה לנו להתיר ביום כיפור שחל בחול שהרי יכולים להפסיק כדרך שמפסיקין ביום כיפור שחל להיות בשבת אך בדברי המגן אברהם מבואר דבין בחול בין בשבת אין מוסיפין ומצאתי בשו"ת חתם סופר סי' ק"ע שכתב דגם בחל בחול יש קפידא כדי שלא ישוה יום כיפור שחל בחול ליום כיפור שחל בשבת ועיי"ש שכתב דאף על גב דהר הלבוש סבירא ליה דשפיר דמי להוסיף מכל מקום קשה לעשות מעשה נגד המגן אברהם כשאין בו צורך גדול דאפילו לשנות הניגון הנהוג לאו שפיר דמי אבל אם כבר נהגו להוסיף גם ביום כיפור שתל בשבת אזי יכולים להחזיק במנהגם ואין שום חשש ופיקפוק וכתב בשם הרב אליהו רבה שהעיד שכן המנהג בפראג שמוסיפין ביום כיפור שחל להיות בשבת והיכא דנהוג נהוג ואריך עי"ש: ט) מנהגנו לומר ברכת על התורה ועל העבודה במנחת יום כיפור ואם חל בשבת מזכירין של שבת כמו שפסק מרן בסי' תבר"ך ושמעתי שגדול אחד גער במפטיר ולא הניחו לברך ברכת על התורה ומסתמא טעמו הוא משום שכתב הרמ"א בשם מרדכי והגהות מיימוניות ומוהרי"ל שלא לאומרה ואנן לא קיימא לן הכי אלא כמו שכתבו רבוותא קמאי ובתראי (הזכירם לטובה בתשובתו) למעלה מעשרים גדולים שסוברים לברך גם על התורה ועל העבודה וכן הוא המנהג ואין שום חשש ברכה לבטלה חס ושלום שו"ת תפארת אדם סי' כ"ח ואף דבעינן ברכות כתבו הרבה פוסקים דלא אזלינן בתר רובא וחוששין למיעוט הסוברים שלא לברך מכל מקום בדבר שהמנהג הוא לברך אין אומרים ספק ברכות להקל ועושים כהמנהג עיין מה שרשמתי בשדי חמד ח"א בחלק אסיפת דינים במערכת ברכות סי' א' אות י"ט סק"ו וגם דעת הרבה פוסקים דבברכת שבח והודאה למקום ברוך הוא לא אמרינן ספק ברכות להקל כמו שרשמתי שם בסק"ה:

יוד) מי שרואה קרי בליל יום הכפורים וזה דרכו תמיד כל הימים לטבול לקריו כדי להתפלל ולבו נוקפו להתפלל ביום הקדוש הזה עוד טומאתו בו אם מותר לטבול עיין לקמן בסי' ג' אות כ"ט: יא) בשו"ת שאגת אריה סי' ע"ב ע"ג האריך להוכיח דאיסור

לאו דמחמר נוהג ביום כיפור כשבת אבל איסור שביתת בהמתו ועבדו דאין המלאכה נעשית בעצמו ואין בשבת אלא עשה ליתיה ביום כיפור ובפנים מאירות ח"ב סי' קמ"א כתב דאיסור שביתת בהמתו ומחמר ביום כיפור כשבת ועמ"ש בסי' תצ"ה דגם ביום טוב מצווה על שביתת עבדו ובהמתו דאיכא נמי לאו ובכלל לא תעשה כל מלאכה הוא כן כתב הרב ערך השלחן סי' תי"ו אות ב' ובספר רוח חיים סי' תרי"א ציין לעיין בזה בשו"ת חסד לאברהם תאומים סי' נ"ט ואינו מצוי אצלי אך ראיתי בספר שו"ת ריב"א (רבינו יואל בר' אליעזר אונגאר) בסוף סי' יו"ד שכתב דיש ראיה דאין איסור מחמר ביום הכיפורים וז"ל דלדעת רבים מגדולי הפוסקים אין שביתת בהמתו ואין איסור מחמר ביום טוב והוא הדין ביום כיפור דלמען ינוח שורך ולא תעשה מלאכה אתה ובהמתך וכו' רק בשבת נאמר ויש להביא ראיה משעיר המשתלח שקשרו חוט השני בין קרנותיו והוי משא דלמה לא עבר המוליכו לצוק על איסור מחמר וגם הרי בהמתם של ישראל היה ולמה לא עברו על שביתת בהמתם ואם נאמר כיון דכתיב שורך בלשון יחיד בעינן דוקא בעלים מיוחדים ולא של שותפות הא תינח לר' אלעאי בחולין ד' קל"ו אבל לרבנן דלא ממעטי אלא שותפות נכרי קשה וגם בשותף נכרי בסי' רנ"ו אינו מתיר אלא בהתנה שיהיה יום שבת של הגוי ולא ממעטינן של שותפות (א"ה עיין ח"ס ח"מ סי' קצ"ד כעין זה) עכ"ל והוא חידוש גדול שהגאון שאגת אריה האריך בדין זה ומסיק דיום הכיפורים כשבת לדין מחמר כמו שכתב בשמו הרב ערך השלחן נעלם ממנו הא דשעיר המשתלח שהיו קושרין חוט בין קרניו כו' דמוכח דאין דין מחמר ביום הכיפורים כמו שכתב הגאון ריב"א הנ"ל:

אמנם בהורמנותיה דמר (הריב"א) אומר אני שכתב כן לפי שלא ראה דברי התוספות ישנים ביומא באותו פרק באותו מקום אמתניתין בדף ס"ז ע"א ומה היה עושה חולק לשון של זהורית וכו' שכתבו חולק לשון של זהורית ואם תאמר למה ידחה הבאת הלשון חוץ לתחום וכי הוי זה כמו דחיית השעיר בשבת וטומאה ויש לומר שאין מביאים אותו ביום הכיפורים שכבר הביאו אותו מאתמול אי נמי על ראש שעיר מביאים אותו דמחמר כלאחר יד הוא כדאמרינן בפסחים בריש פרק אלו דברים גבי סכין עכ"ל ואם כן בין לתירוץ ראשון בין לתירוץ שני לא היה בשעיר המשתלח דין מחמר דאף לתירוץ שני ההיתר הוא משום שהיה כלאחר יד והתירו בשעיר המשתלח אבל בעלמא גם זה אסור ודברי ריב"א הנ"ל צריכים עיון וגם על הגאון שאגת אריה יש לתמוה לכאורה שלא נסתייע מדברי תוספות הללו דמוכח והרי הוא כמבואר דאיסור מחמר איתיה ביום הכיפורים נמי ושמא משום שיש לדחות דהתוספות הוצרכו לזה משום יום הכיפורים

שחל בשבת אבל משום יום הכיפורים שחל בחול לא היו צריכים לזה דאף אם לא היה מוליכו מאתמול ואף אם היה מחמר להדיא הוה שרי ומשום הכי לא מייתי ראיה מדבריהם אבל על כל פנים להוכיח מהא דשעיר המשתלח דאין איסור מחמר ביום הכיפורים נראה דלא יתכן לפי דברי התוספות הללו:

ואני אמרתי בחפש"י בספרן של צדיקים ומצאתי בשו"ת תורת חסד להגאון מלובלין יצ"ו שבסימן ל"ג עמד בחקירה זאת והביא דברי הגאון שאגת אריה דאסור מן התורה והרבה להשיב על ראיותיו ומכל מקום מסיק שם באות י"א דמוכח מהירושלמי בפרק ששי דיומא הלכה ג' בהא דחלה המשתלח מהו ומסיק בדברי חכמים דאם חלה מרכיבו על החמור ומוכח דהשאלה היתה אם מותר להרכיבו על החמור ואם איסור מחמר אינו אלא מדרבנן מאי מבעיא ליה אטו לא ידע דמשום מצות שילוח השעיר מותר לעבור על איסור דרבנן והרי בלאו הכי הוא עובר על איסור תחומין דרבנן בהליכתו ודוחק לומר דמשום דאיכא שני שבותין מספקא ליה אלא ודאי דאיסור מחמר ביום כיפור הוא מדאורייתא ואין לדחות דהשאלה היא על יום כיפור שחל בשבת דהא לא הוזכר שם שבת כלל אלו תורף דב"ק ועם שלכאורה יש לדחות הוכחתו דאף שהוא דוחק לומר דמספקא ליה משום תרי שבותין מכל מקום יש לומר דעל שבות אחת הוא דמיבעיא ליה אם העמידו דבריהם לבטל מצות שילוח בשנה זו כדי שלא לעבור אאיסור דמחמר דרבנן או לא ואין ראיה ממה שמוליכו חוץ לתחום דאסור מדרבנן דיש לומר כמו שכתב רבינו הטורי זהב בסימן תקפ"ח דמשום הכי לא גזרו בתקיעת שופר משום שמא יתקן כלי שיר שאם כן היו מבטלים בזה מצות התורה לגמרי שגם בראש השנה שחל בחול היה אסור לתקוע ואין כח ביד חכמים לבטל המצוה לגמרי ורק משום שמא יעביר את השופר ברשות הרבים הוא דגזרו רק בשבת ותתקיים מיהא מצות התורה ביום טוב של ראש השנה שחל בחול והכא נמי אם היו גוזרים משום תחומין היו מבטלים את מצות התורה לגמרי ולזה אין כחם יפה משום הכי לא גזרו אבל להרכיבו על החמור מספקא להו אם העמידו דבריהם דאיסור מחמר דרבנן לבטל מצות שילוח באקראי דומיא דשופר שביטלו מצות שופר באקראי כשחל בשבת משום גזרה ומסקינן לרבנן מרכיבו על החמור דלא העמידו דבריהם במקום ביטול מצות שילוח אף שהוא באקראי ולא דמי לשופר משום דהתם גזרו משום חשש שיעבור איסור תורה שיעבירנו ברשות הרבים אבל הכא דאין חשש שיעבור איסור תורה רק איסור מחמר דרבנן הוא דאיכא לא העמידו דבריהם במקום ביטול מצות שילוח:

אמנם נראה לקיים ראיית הגאון יצ"ו מן הירושלמי הנ"ל והוא דעל כרחין לומר דמחמר ביום הכיפורים הוא איסור תורה והותר משום מצות שילוח שאם תאמר דאינו אלא מדרבנן ולא העמידו דבריהם במקום ביטול מצוה דאורייתא אפילו באקראי (משום דליכא חשש איסור תורה כנז"ל) אם כן תינח ביום הכיפורים בחול אבל ביום הכיפורים שחל בשבת דאיכא איסור תורה ודאי יש לאסור להרכיבו על החמור משום מחמר בשבת דאסור מן התורה והרי סתמא אמור רבנן בש"ס ירושלמי הנ"ל חלה המשתלח מרכיבו על החמור ומשמע בין בחול בין בשבת (דאף דאי בעינן לאוקומי מילתייהו דרבנן בירושלמי הנ"ל דמיירי בשבת דוקא לא ניתן ליאמר כדאמר מר הגאון יצ"ו דשבת מאן דכר שמיה התם אבל לומר דמיירי בין בחול בין בשבת הא ודאי קושטא דמילתא הכי הויא דהא סתמא קאמרינן מרכיבו על החמור) והשתא אי אמרת בשלמא דמחמר ביום הכיפורים איכא איסור תורה ואפילו הכי מותר משום מצות שילוח משום הכי מותר בין בחול בין בשבת אלא אי אמרת דמחמר הוא ביום הכיפורים מדרבנן ומה שלא העמידו דבריהם במקום ביטול מצות שילוח הוא משום דליכא חשש איסור תורה אם כן תינח בחל בחול אבל בחל בשבת דאיסור מחמר מן התורה אמאי שרי אלא ודאי כדברי הגאון יצ"ו דדעת הירושלמי הנ"ל דאיסור מחמר מן התורה בין בשבת בין ביום הכיפורים וקים להו לרבנן דמשום מצות שילוח שרי ועוד הוכיח שם הגאון תורת חסד יצ"ו דמחמר ביום הכיפורים הוא מדאורייתא ממה שכתבו התוספות ישנים שהבאתי למעלה, (בד"ה אמנם בהורמנותיה) בתירוץ שני דעל ראש השעיר מביאין אותו דמחמר כלאחר יד הוא משמע דמחמר ממש הוא איסור תורה דדוחק לפרש שכונתם לומר דאף משום שבות ליכא כי אם משום שבות דשבות דאין זה במשמע מדבריהם אלא מוכח דסברי דמחמר גמור אסור מן התורה וכדמוכח מהירושלמי הנ"ל והכי נקטינן עכ"ד וכבר כתבתי למעלה בריש אות זו שכן דעת הגאונים שאגת אריה ופנים מאירות וערך השלחן כנז"ל ועיין בספר ארחות חיים החדש בסי' תרי"א סוף אות ד:ואם מעביר ארבע אמות ברשות הרבים וכן זורק ביום הכיפורים חייב כמו בשבת הנה בשו"ת חסד לאברהם תאומים במהדורא תניינא סי' ס"ד כתב בשם הגאון השואל דכנראה תליא בפלוגתא דקמאי בפירוש מה שאמרו בשבת דף צ"ו ע"ב מעביר ארבע אמות ברשות הרבים הלכתא גמירי לה דיש מפרשים שהוא הלכה למשה מסיני לחייב בשבת ולדידהו אין דנין מהלכה לחיוב ביום הכיפורים ולהיש מפרשים דגמירי לה היינו שכן מקובל אצלם שהעברה תולדה דהוצאה היא גם ביום כיפור ויום טוב חייב בזה משום מלאכה וכתב הגאון המחבר דאם נאמר דמותר מן התורה יש לומר שגם איסור דרבנן אין בו שלא מצינו בשום מקום שגזרו חכמים

על זה ובדוכתי טובא בש"ס מוכח דאיסורא מיהא איכא א) אמרינן בשבת דף קי"ד יום הכיפורים שחל בשבת לא היו תוקעים וכו' ועל כרחין דארבע אמות ברשות הרבים אסור ביום כיפור דאי שרי לגמרי ליתקעו כי היכי דלידעו דבשבת אסור לטלטל ארבע אמות ברשות הרבים מה שהיה מותר ביום הכיפורים ב) ביומא דף ע"ח דשרי לעבור במים ביום הכיפור ואמרינן תינח ביום כיפור דליכא מנעל שבת דאיכא מנעל מאי והיינו אי שרי לעבור במים ולא חיישינן דאתי לאתויי ד' אמות ברשות הרבים מבואר דאילו היה ביום כיפור מנעל היה אסור לעבור במים דילמא אתי לאתויי וכו' אלמא דאסור וכו' (כתב לבאר שאין ממקומות אלו הכרח לומר דאסור מדאורייתא רק דעל כל פנים מדרבנן מיהא מוכח מהם דאסור וסיים) ואחרי כל האמור הרבה סוגיאות מבוארות דמעביר ארבע אמות ברשות הרבים ביום הכיפורים ויום טוב אסור אלא שיש לדחוק ולפרשם אסור מדברי סופרים והוא דבר זר לומר כן מאחר שלא מצאנו בשום מקום בתלמוד שגזרו חז"ל ואסרו העברה ארבע אמות ברשות הרבים ביום כיפור ויום טוב שוב כתב להוכיח ולהכריח דלכולי עלמא אף להמפרשים דמעביר וזורק הוא הלכה למשה מסיני חייב המעביר והזורק ארבע אמות ביום הכיפורים וביום טוב כמו בשבת אלו תורף דב"ק:

יב) בבואי פה (קראסוב) ראיתי שהיו נוהגים לצוות לגוי להדליק נרות ביום הכיפורים בשעת הנעילה כדי לקרות לאורן ובס"ד ביטלתי המנהג הזה וכן היו נוהגים להדליק על ידי גוי בשבת כשחל יום טוב במוצאי שבת וביטלתיו בעה"י עיין בברכי יוסף ומחזיק ברכה סי' תקי"ד והביא שו"ת נודע ביהודה ח"א סי' ל"ג וכן ראיתי בשו"ת חתם סופר ח"ו סי' פ"ו (ד"ה ונבהלתי) שכתב דהגאונים בעל ההפלאה ומר רבו אסרו בכח שלא להדליק שום נר ביום כיפור בנעילה וכן אנו נוהגים אחריהם וביאר שם דכשחל יום כיפור בחול היה אפשר לצדד להקל יותר מאם חל בשבת וסיים דאפילו חל בחול אין להתיר עיין שם באורך ועיין עוד בספר זכרנו לחיים ח"ב דף י"ט ע"א והגאון כתב סופר בסו' קט"ז כתב דיש לצדד ללמד זכות על הנוהגים כן ביום כיפור שחל בחול אבל ביום כיפור שחל בשבת אין להנוהגים היתר על מי להשען ויש למחות בידם כל האפשר עי"ש ועיניך תחזינה שלא זכר תשובת הגאון מר אביו חתם סופר הנ"ל שכתב דהגאונים אסרו בכח וכו' וכן אנו נוהגים וכו' כנז"ל ואם כן פשיטא ודאי דהכי נקטינן לאסור איסר ובספר מטה אפרים סי' תקצ"ט ס"ד (לענין יום טוב שחל במוצאי שבת) כתב דאם יש עכומ"ז יצוה להעכומ"ז להדליק קצת נרות להאיר להקהל ויתפלל השמש עם הצבור ואחר כך ידליק כל הנרות של בית הכנסת לצורך יום טוב עכ"ל ובודאי לא אמר הרב לעשות כן אלא ביום טוב שאפשר להדליק על ידי עכומ"ז אחר שחשיכה שהצבור לא יתפללו אלא

אחר שחשיכה אבל ביום הכיפורים דצריך להדליק מבעוד יום כדי לקרות סדר הנעילה ודאי דאין שום היתר כנז"ל (וקצת תימה שלא כתב בסי' תרכ"ג שום דבר מזה לענין סדר הנעילה דמילתא דשכיח הוא שיצטרכו לנרות והיה לו לבאר מה יעשה ישראל בזה):
וכל זה היינו כשכבר התפללו הצבור בלחש ובשביל השליח צבור אין שום צורך להדליק דדי לו בנרות הדולקים לפניו בכי הא יש למחות שלא להניח לצוות להדליק לצורך הצבור כדי לומר פיוטים עם הש"ץ דמי בקש מידם לומר פיוטים באיסור אך אם היום מעונן מאד וקודם שהתפללו הצבור נעילה גבר החשך מאד עד שאי אפשר להם להתפלל ומצוים לעכומ"ז להדליק יש להניחם בזה כמו שכתב בשו"ת נודע ביהודה הנ"ל גם מבואר שם דלטלטל ממקום למקום נרות הדלוקים מערב יום כיפור שרי: וכתב הרב קנין פירות במערכת יום הכיפורים אות צ"ט (וכנראה הם דברי הרב שני לוחות הברית שהזכיר שם באות ע"ד) נרות יום הכיפורים שכבו פשיטא שלא יאמר לכותי שידליקם ולא כמו שעושים רבים מעמי הארץ ואפילו לרמז לעכומ"ז להדליק אסור ומצוה עושה כשיניחם כך ובמוצאי יום הכיפורים ידליקם:
יג) אם יש חילוק מלאכות ביום הכיפורים כמו בשבת או אין בו חילוק מלאכות שיום הכיפורים בזה שוה ליום טוב נסתפק בזה הגאון שער המלך בראשון מהלכות שמיטה ויובל וכתב להוכיח דיום הכיפורים דינו כיום טוב מדאמרינן בשלישי דמכות דף כ"א ע"ב דמאי דלא תני תנא יש חורש וחייב משום תשעה לאוין דהיינו דחייב משום זורע גם כן הוא משום דאין חילוק מלאכות ביום טוב ואם איתא דיש חילוק מלאכות ביום הכיפורים ליתני יש חורש וכו' ויום הכיפורים (במקום יום טוב) והוי תשע שוב כתב דנראה שזה תלוי במחלוקת ר' יוסי ור' נתן בהבערה ללאו יצאתה או לחלק דלמאן דאמר לחלק יש לומר דרק בשבת גילתה תורה חילוק מלאכות דחמיר דזדונו בסקילה ולמאן דאמר ללאו יצאתה אבל לחלק ילפינן מדכתיב ועשה אחת מהנה כדאיתא בפרק כלל גדול דף ע' יש לומר כיון דמקרא דכתיב בדין חטאות הוא דילפינן הכי הרי יום הכיפורים נמי דחייב חטאת יש בו חילוק חטאות ומתניתין דלא תני יום הכיפורים איכא למימר בפלוגתא לא מיירי ושלא כדברי הגאון רמ"ע מפאנו בסי' קכ"ג דפשיטא ליה דאין חילוק מלאכות ביום הכיפורים אלא הדבר שנוי במחלוקת אלו תורף דב"ק וכתב על זה הרב טעם המלך וז"ל הנה גם הרב טורי אבן במגילה דף ז' ע"ב עמד בזה ורצה להביא ראיה מדתנן אין בין יום הכיפורים לשבת אלא וכו' ואי אין חילוק מלאכות ליום הכיפורים הא טובא איכא בינייהו והעלה גם הוא דיש לומר מתניתין ר' יוסי היא דיליף חילוק מלאכות מאחת מהנה ואין חילוק בין שבת ליום הכיפורים וצדקו דבריהם וכן מפורש בירושלמי

פרק שלישי דשבועות הלכה ד') אמתניתין שבועה שלא אוכל ואכל אוכלין שאין ראוין וכו' הדא אמרה אין אבות מלאכות ביום הכיפורים והכי פירושו וכו' שאין חיוב ביום הכיפורים על מלאכות הרבה בהעלם אחד דאין חילוק מלאכות ליום הכיפורים ועי"ש להרב פני משה אלו תורף דב"ק ולפום ריהטא איני מבין כונתו שנראה שהוא בא להביא ראיה להגאונים שער המלך וטורי אבן דלר' יוסי שוה יום הכיפורים לשבת לענין חילוק מלאכות מדברי הירושלמי והוא לפי הנראה עזר כנגדו שהרי הירושלמי סתמא נקיט בפשיטות דאין חילוק מלאכות ביום הכיפורים ומשמע דלדברי הכל קאמר הכי בין לרבי נתן ובין לר' יוסי והוא כנגד היסוד של הרב שער המלך דתלי האי דינא בפלוגתא ועל הירושלמי קשה מדתנן אין בין יום הכיפורים לשבת והא איכא חילוק מלאכות:

והנה אמת דלפי מה שפירש הגאון טורי אבן לא קשיא מידי על הירושלמי מהא דאין בין שבת ליום הכיפורים והוא שבתחלה כתב (על מה שאמרו בגמרא בהאי אין בין וכו' הא לענין תשלומין זה וזה שוים) דהוא הדין דהוה מצי למימר הא לחילוק מלאכות זה וזה שוים ומתניתין ר' יוסי היא דיליף חילוק מלאכות מאחת מהנה דאילו לר' נתן דיליף מהבערה דלחלק יצאה יש לומר דדוקא בשבת גלי קרא ולא ליום הכיפורים וכו' והדר קשיתיה אמאי לא דייק בגמרא הא לענין חילוק מלאכות זה וזה שוים ור' יוסי היא ולא ר' נתן כדדייק לענין תשלומין ותירץ דמתניתין דאין בין וכו' במזיד מיירי כדקתני שזה זדונו בידי אדם וכו' אבל בחילוק מלאכות דבשוגג לא מיירי עכ"ל דמתבאר דפשיטא ליה דחילוק מלאכות לא נאמר אלא על השוגג ולקרבן אבל לא על המזיד ולחיוב מלקות ומשום הכי מתניתין אתיא ככולי עלמא כיון דאיירי במזיד דלא שייך ביה חילוק מלאכות והירושלמי דקאמר דאין חילוק מלאכות ליום הכיפורים יש לומר דנקיט כר' נתן דיליף חילוק מלאכות מהבערה ודוקא בשבת גלי קרא ולא ביום הכיפוריםאבל לשיטת הגאון שער המלך שמתבאר דלא שאני ליה בין שוגג למזיד וגם במזיד סבירא ליה דשייך חילוק מלאכות שאם לא כן היכי מוכיח ממתניתין דמכות יש חורש תלם אחד וכו' דאין חילוק מלאכות ביום הכיפורים מדלא קתני יום הכיפורים והוו תשע מלקיות וכו' הא מלקיות במזיד הוא דהוו אלא ודאי דמשמע ליה דחילוק מלאכות שייך גם על המזיד ולמלקות ואי הכי קשה היכי נקיט הירושלמי בסתם דאין חילוק מלאכות ביום הכיפורים הא ממתניתין דמגילה שמעינן דסתמא דמתניתין נקיט דיש חילוק מלאכות ביום הכיפורים מדקתני אין בין שבת ליום הכיפורים וכו' הא לענין חילוק מלאכות זה וזה שוים דנקיט כר' יוסי דיליף מחיובי חטאות ולדידיה הוא הדין ביום הכיפורים דאית ביה חיוב חטאת ואין לומר דהירושלמי נקיט כאידך סתם מתניתין דקתני יש חורש תלם אחד וכו'

ויום טוב ומדלא תני ויום הכיפורים וליהוו תשע מוכח דגם ביום הכיפורים אין חילוק מלאכות כדאמר מר הרב שער המלך בראשית דבריו דמלבד דקשה להמציא פלוגתא בין תרי סתמי וגם קשה על הירושלמי מאי חזית דסמיך אהך סתמא ולא אסתמא דאין בין שבת וכו' ותו דעד כאן לא אמר הרב שער המלך הכי אלא מקמי דנחית למימר דהא מילתא בפלוגתא מיתניא בין ר' נתן ור' יוסי אבל לבתר דנחית להאי סברא הא קאמר דהא דלא תני מתניתין דמכות יום הכיפורים הוא משום דלא מיירי בפלוגתא ואי הכי אין לנו תו הוכחה לענין הלכה מהא דלא תני יום הכיפורים במקום יום טוב ואם כן כיון דמוכח מאידך סתמא (דאין בין שבת ליום הכיפורים) דלענין חילוק מלאכה זה וזה שוים היכי פסיק ותני בירושלמי דאין חילוק מלאכות ביום הכיפורים באופן דלדידי חזי דמדברי הירושלמי הנ"ל קשה על הרב שער המלך ומה שכתב הרב טעם המלך שצדקו הדברים וכו' שכן מפורש בירושלמי ועל שניהם (שער המלך וטורי אבן) הוא אומר כן לדעתי הקצרה דבריו נפלאו ממני:

ומרן מוהריט"א בספרו שמחת יום טוב סי' פ"ח נסתפק גם כן בדין זה אם יש חילוק מלאכות ביום הכיפורים כשבת והביא מה שכתב הרמ"ע מפאנו בפשיטות דאין חילוק מלאכות ביום הכיפורים ותמה עליו מדתנן אין בין שבת וכו' דמשמע דלענין חילוק מלאכות זה וזה שוים וליכא למימר דאין בין לאו דוקא כדכתבו התוספות בשאר דוכתי דהא דייקינן מינה דהאי אין בין וכו' הא לענין תשלומין זה וזה שוים אלמא דהאי אין בין דוקא הוא שוב מצא בירושלמי דשבועות פרק ג' הלכה ד' דאתמר בהדיא דאין חילוק מלאכות ביום הכיפורים וכדברי הרמ"ע אלו תורף דב"ק ולא כתב ליישב מה שהוכיח בהיפך ממתניתין דאין בין שבת וכו' וכבר כתבתי דברי הגאון טורי אבן דאין הכרח ממתני' משום דמיירי במזיד וכו' ואולי גם דעתו היא כן אף שלא ביאר ועל כל פנים הדין אמת כדברי הרמ"ע מאחר שמפורש כן בירושלמי והגאון ישועות יעקב בהלכות תחומין סי' ת"ד אות ב' קרוב לסופה לא ראה מה שכתב הרמ"ע שהביא הגאון שער המלך והוא נתעורר בספק זה אם יום הכיפורים שוה לשבת או דינו כיום טוב וכתב שבמקום אחר פלפל בזה והסכים דהדבר תלוי בזה דלרב נתן דיליף חילוק מלאכה בשבת מקרא דלא תבערו אש ביום השבת ומניה ממעט דדוקא בשבת ולא ביום הכיפורים ולמאן דיליף חילוק מלאכה מאחת שהיא הנה הוא הדין ביום הכיפורים ושהביא ראיה דלדידן נקטינן דיש חילוק מלאכה ביום הכיפורים אבל רב נתן סבירא ליה דאין חילוק מלאכה ביום הכיפורים אלו תורף דברי קדשו והרב נחמד למראה בח"ב בריש פרק כלל גדול (סוף דף י"ט בגוף הספר נרשם בהדף ט"ו והוא טעות כי הוא דף י"ט) הביא מה שהוכיח

הרב שער המלך ממתניתין דיש חורש וכו' דביום הכיפורים אין חילוק מלאכות ודינו כיום טוב כנז"ל ודחה דבריו דמאי דלא תני יום הכיפורים הוא משום שעיקר זדונו בכרת כדדחי בגמרא אמאי דהוה בעי למימר דמתניתין דשזה זדונו בידי אדם וזה זדונו בכרת אתיא כר' יצחק דאמר מלקות בחייבי כריתות ליכא דאי כרבנן אידי ואידי בידי אדם הוא ודחינן ואפילו תימא רבנן זה עיקר זדונו בידי אדם וזה עיקר זדונו בכרת והכי נמי לא מצי תנא למיתני יום הכיפורים בהדי הנך דכולהו עיקר חיובן מלקות ואילו יום הכיפורים עיקר חיובו כרת הוא אלא דאם התרו למלקות לוקה ולעולם אימא דיש חילוק מלאכות ביום הכיפורים אלו תורף דב"ק ואין דבריו נוחים לדעתי הקצרה במה שכתב דלא הוי מצי למיתני יום הכיפורים משום דלא דמי להנך וכו' דאמאי לא הרי כל כונת התנא היא לאשמעינן דמשכחת בחרישה אחת דחייב כמה מלקיות ומנה מספר שמנה ומאי נפקא ליה לתנא אם כל המלקיות הן מעיקרן או שעיקרן כרת סוף סוף הא משכחת בחרישה אחת כמה מלקיות ואם היה הדין דיש חילוק מלאכות ביום הכיפורים לא הוה מישתמיט מלמיתני דמשכחת תשע מלקיות כשהוא ביום הכיפורים ואינו דומה למאי דדחי בש"ס זה עיקר זדונו וכו' דכלפי מאי דהוה בעינן למימר דמתניתין לא אתי כרבנן דרבי יצחק שפיר דחינן דמתניתין אתיא ככולי עלמא ומפרשינן לרבי יצחק כפשטה ולרבנן זה עיקר זדונו וכו' אבל למנין מלקיות אפשר היה לתנא למיתני יום הכיפורים אם היה הדין דיש חילוק מלאכות ביום הכיפורים ולישכח תשע מלקיות:

אמנם מה שנראה לדחות הוכחה זו הוא על פי מדותיו של הגאון שער המלך עצמו והוא דכיון דפלוגתא היא ור' יצחק סבירא ליה דאין מלקות בחייבי כריתות אם כן יש לומר דמשום הכי לא תני יום הכיפורים משום דבפלוגתא לא מיירי כי היכי דאמר מר דבפלוגתא דר' נתן ור' יוסי לא מיירי והכי נמי יש לומר דאף דלמאי דקיימא לן כרבנן דיש מלקות בחייבי כריתות משכרת לה ביום הכיפורים דהוו תשע בפלוגתא לא מיירי שוב ראיתי שם בנחמד למראה לקמיה בדף כ' ע"ב (ד"ה ולע"ד) שכתב לדחות כן וזה נכון וראיתי מה שכתב עוד שם (בד"ה ומעתה) ויש לעמוד על דבריו הן במה שכתב דכיון דאין חילוק מלאכות ביום הכיפורים אם חרש וזרע וחזר וחרש אינו חייב על חרישה שניה והן במה שכתב דלפי מה שכתב מרן הבית יוסף בסי' תרי"א דכיון דמסיק הש"ס הא דרפרם ברותא היא אידחיא הא דרפרם מהלכה לגמרי וכן כתבו התוספות וכו' אם כן הדין נותן דיש חילוק מלאכות ביום הכיפורים כשבת עי"ש ואין להאריך והמעיין בדב"ק ישר יחזה מה שיש לעמוד על דבריו: והגאון מוהר"ם תאומים (מחבר ספר דבר משה) בספרו אוריין תליתאי בסי' ע"ח כתב שהגאון ישועות יעקב נסתפק בזה ולא מצא הכרע

לדבר (אמר המחבר כבר הבאתי למעלה בד"ה ומרן מוהריט"א תורף דב"ק ומה שהסכים לדינא) ומילתא דמיבעיא ליה פשיטא לי כי מצאתי הדבר מבואר בירושלמי פרק ג' דשבועות הלכה ד' וכו' (הביא דברי הירושלמי ומה שפירש הגאון פני משה וסיים) הרי מפורש דיום הכיפורים כיום טוב דאין בו חילוק מלאכות וציין לעיין בספר ברוך טעם בשער הכו"ל דין ד' ואינו מצוי אצלי וכיונה דעתו לדעת הקדוש הרמ"ע שסובר כן כנז"ל וחידוש הוא שלא ראה דברי הגאון שער המלך ואולי לא היה נמצא בידו והשגתי עתה חלק ב' מן ספר ארחות חיים החדש וראיתי בריש סי' תרי"א שכתב בשם שו"ת זכרון יצחק סי' פ' שמר אביו הגאון בעל ספר משנת חכמים הוכיח דאין חילוק מלאכות ליום הכפורים (ולא הודיענו הוכחתו) ושוב הביא הרב המחבר יצ"ו שבישועות יעקב נסתפק וכו' ושבאוריין תליתאי (הנ"ל) מצא מפורש בירושלמי וכו' וגם ציין לספר ברוך טעם הנ"ל ותמיה לי שלא ראה דברי השער המלך אף גם על מה שכתב דהישועות יעקב לא מצא הכרע לדין זה ואילו ממה שכתבתי למעלה בשמו מתבאר ק שמצא הכרע והסכים וכו' כנז"ל:

ולענין מוקצה למאן דאמר דבשבת דחמיר לאינשי שרי וביום טוב אסור דקיל להו ואתי לזלזולי נסתפק הגאון פרי מגדים בספר ראש יוסף בחידושיו למגילה ד' ז' יום הכיפורים למי דומה אם לשבת או ליום טוב כיון דלית ביה סקילה והביא דבריו ידידי הגאון טוב ש"מ אבד"ק ברעזאן יצ"ו בספר ארחות חיים החדש בסי' תרי"א ס"ק ד' וכתב על דבריו דנראה דדומה לשבת וראיה מדברי התוספות בחולין ד' ק"א ד"ה הזיד בשבת ושגג ביום הכפורים פטור שכתבו דאף דשבת בסקילה מה שאין כן יום הכפורים אפילו הכי אם היה יודע שהוא יום הכפורים הוה שב מידיעתו דיום הכפורים חמיר ליה דהוא יום סליחה וכפרה וכנראה מלשון מרן בסי' תרי"א דכל שאסור לטלטל בשבת אסור לטלטל ביום כפור ולא ביום טוב: עוד הביא שם (בארחות חיים) דבספר ת"מ בפסחים ד' מ"ז נסתפק למאן דסובר מוקצה מן התורה אם גם ביום כיפור אסור מן התורה דמוקצה נפקא לן מוהכינו את אשר יביאו וביום הכפורים לא שייך זה והגאון יצ"ו כתב דבאסיפת זקנים בריש ביצה בשם הגהת רש"י כתב דאף למאן דאמר מוקצה מן התורה אינו אלא באכילה אבל בטילטול לכולי עלמא הוא מדרבנן אם כן אין נפקא מינה ביום הכפורים מזה: יד) במה ששנינו בסוף יומא (דף פ"ה ע"ב) עבירות שבין אדם לחברו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חברו ראיתי להרב מראה הגדול ח"א בדרוש ו' לתשובה (בד"ה ואשר) שכתב דנראה דהא דבעינן ריצוי חברו היינו בשאר שנים אבל בשנת השמיטה כיון שמקיים מצות השמיטה כתקנה ומשמט חובות חברו גם ה' לא ימנע טוב ומכפר

לו גם עבירות שבין אדם לחברו בלא ריצוי מדה כנגד מדה וכו' עי"ש ועם כי לא מצאתי סתירה מפורשת לזה מכל מקום אין דעתי העניה מסכמת לחלק בזה אלא נראה דבכל זמן הוא הדין דאין יום הכיפורים מכפר בלא ריצוי חברו בעבירות שבין אדם לחברו:

טו) צריך לומר כל סדר הוידוים אף אם יש בהם עונות שלא עבר עליהם וכמו שכתבו גורי האר"י ובעל נפש ישתכל יפה בדברי הרמב"ם בזה הביאותים בקונטריס שם הגדולים דף ל"ז ע"ב וילבש חרדה כן כתב מרן חיד"א בברכי יוסף סי' זר"ת אות ב' ספר שם הגדולים שבידי הוא דפוס חדש ואין הדפים מכוונים לשל דפום ישן לכן לא אוכל להעתיק דבריו עם כי זכורני שראיתי להבות דב"ק (שהוכיח לאיש חסיד שלא רצה להתודות כל הכתוב בסדר הוידוי כי ידע אינש בנפשיה שלא עבר עליהם והוא השיב לו דטועה בזה) וז"ל ספר החסידים בסי' תר"א כתיב חטאנו רשענו כלל עצמו בכלל לפי שכל ישראל ערבים זה לזה לכך צריך בלשון רבים לבקש סלח לנו אבינו כי חטאנו ואנו אומרים על חטאים שחייבים עליהם סקילה שרפה הרג וחנק אף על פי שידע האדם שלא חטא בכך שיהא חייב אף על פי כן צריך שיתודה כך לפי שכל ישראל ערבים זה לזה ועוד כדי שיודה החייב שלא יתבייש להתודות והוסיף מרן חיד"א בפירושו שם כי לא ידע האדם מה פעל ועשה בגילגולים שעברו וכן כתב רבינו האר"י שיתפלל בלשון רבים וכבר כתבנו בכמה מקומות מה שהשיב הרמב"ם לחסיד שלא היה רוצה להתודות וכו' והשיב לו דברים הראוים אליו עכ"ל והרב יפה ללב נר"ו בסי' זר"ת אות ט' הביא מה שכתב בספר החסידים הנ"ל ושכן כתב בספר החסידים סי' כ"ב וכתב עוד בשם ס' פ"ג ערבית יום הכיפורים וכן יאותה ליראי ה' כשישאלו כפרה על נפשם כהיום הזה לכוין לכפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל שהוא משרשו או הקרוב לשרשו וכו' וכבר אמרו על חסיד אחד שמצאוהו צועק ובוכה ומתודה בקול מר ושאלוהו מה כל החרדה והשיב כי איש אחד משרש נפשו המיר דתו היום במקום פלוני וייצר לו כי נפשו לא מטוהרה לכן יתודה ככל הוידוים אף עונות שלא חטא ויכוין לכל אחד מאלו ויכופר לו ולהם:

טז) בקריאת התורה במנחה שהקורא שלישי הוא המפטיר אין אנחנו נוהגים לומר קדיש אחר קריאת התורה קודם ההפטרה וכן בשלחן ערוך סי' תבר"ך לא נזכר לומר קדיש קודם ההפטרה ובספר מטה אפרים שם כתב בפירוש שלא לומר קדיש אך בספר תניא רבתי בסי' פ"א ד' פ"ז ע"א כתב ומקדישין בין קריאת התורה להפטרה ומפטיר בנבואת יונה וכו' וצריך לעיין בפוסקים איה"ש אם הביאו דבריו: יז) מה שנהגו שלא ללבוש הקיטי"ל בראש השנה ויום כיפור בשנה ראשונה של חתונה מה טעם יש בזה ואם אחד רוצה ללבשו אם גוערים בו נשאל הגאון מוהר"ם שיק חוף סי' כ"ח וכתב שלא ראה

בפוסקים שהזכירו מנהג זה ואולי הוא משום שהחתן מסתמא הוא פחות מבן עשרים כי בן י"ח לחופה ולבישת הקיטיל יש בו שני טעמים א) להדמות למלאכי השרת וזה אין שייך בבן פחות מעשרים שאין בו דעת צלולה כבן עשרים שמטעם זה אינו מוכר בנכסי אביו פחות מבן עשרים וטעם ב) כדי לזכור יום המיתה וכיון דאין בית דין של מעלה מענישים לפחות מבן עשרים לא ראו להקפיד בו שילבש הקיטיל וכו' ומכל מקום כיון שלא נזכר מנהג זה בשלחן ערוך אין גוערים במי שרוצה ללובשו עיין מגן אברהם סי' תר"ץ ס"ק כ"ב:

חי) בסדר עבודת יום הכיפורים ובפיוטים שיסדו על זה האריך בספר טהרת המים (לרב גדול משאלוניקי) בקונטריס שיורי טהרה במערכת העי"ן מאות נ"א עד סוף אות ע"ח עי"ש ביאור יפה בכמה דברים שבפיוטים גם הגאון מוהר"א תאומים בשו"ת חסד לאברהם מהדורא תניינא בחידושים שבסוף הספר האריך מאד בפילפולים חריפים וישרים כדרכו בקודש עי"ש מדף ל"ב עד סוף הספר גם הרב בית דוד בסי' תל"ו כתב סדר עבודה לספרדים וכתב עוד שהרא"ש בסוף יומא כתב סדר העבודה באורך ואחר כך כתבה בקיצור נמרץ ולפי שיש הרבה שיבושים מהמדפיס טרח וכתב לה כפי מה שצריך להיות והוא זה א) תמיד של שחר ב) וידוי פרו ג) הגרלה ד) וידוי פרו שנית ה) שחיטת פרו ו) הקטורת ז) הזאת דם הפר על הכפורת אחת ושבע ח) שחיטת שעיר ט) הזאת דמו על הכפורת אחת ושבע י) הזאת דם הפר על הפרוכת אחת ושבע יא) עירוי דם הפר ודם השעיר ליתן על ארבע קרנות מזבח הזהב ושבע על טהרו יב) וידוי שעיר המשתלח יג) שילוחו של שעיר המשתלח יד) הוצאת אמורי פר ושעיר טו) קריאת התורה טז) אילו ואיל העם יז) הקטרת אמורי פר ושעיר יח) הוצאת כף ומחתה יט) פר העולה ושבעה כבשים ושעיר הנעשה בחוץ כ) תמיד של בין הערבים זה סדר של ר' אליעזר ולר' עקיבא עם תמיד של שחר פר לעולה ושבעה כבשים ואחר כך עבודת היום שעיר הנעשה בחוץ ואילו ואיל העם ואמורי פר ושעיר והוצאת כף ומחתה ותמיד הערב ויש לידע שחסר גם כן לשון שאחר הזאת דם הפר לפני הפרוכת מביא (בסדר שבהרא"ש) הזאת דם פר ושעיר על קרנות המזבח ואינו כן כי קודם להזאת קרנות היה חוזר ונוטל דם השעיר ומזה על הפרוכת ממנו כמו שעשה מדם הפר ואחר כך היה מערבן להזאת הקרנות ואין ספק שהוא טעות סופר כי בפנים בסדר העבודה בארוכה הביאו הרא"ש וצריך להגיה בסדר עבודה הקצר כך הזאת דם הפר על הפרוכת אחת ושבע הזאת דם השעיר על הפרוכת אחת ושבע עירוי דם הפר וכו' וכן הוא בסדר אתה כוננת וכן מבואר במשנה ד' ג"ן ע"ב ויליף לה בדף נ"ו ע"ב מדכתיב וכן יעשה לאהל מועד וכן כתב רש"י בחומש:

וחקר הרב בית דוד בסי' תל"ו ד' קי"ד סוף ע"א למה לא תקנו ברכה לכהן גדול קודם סדר עבודה שיברך אשר קדשנו במצותיו וציונו לעשות כך וכך כמו שתקנו בשאר מצות ולא כתב שום טעם ובגליון הספר שלפני כתוב עיין אבודרהם ד' ע"ד שכתב שהיו מברכים הכהנים על הקרבנות עכ"ל וחתים עלה ח"פ הי' והנה דברי הרב אבודרהם שציין לפי הנראה כונתו היא למה שכתב בדיני ברכת המצות ומשפטיה (בד"ה צריך אני שתמסור לי וכו' ובדפוס שלפני ווארשא תרל"ח הוא בדף ח' ע"א ושם בעמוד ד' קרוב לסופו כתב) וז"ל וכן על הקרבת הקרבנות ועל הסמיכה וזריקה והקטרת אמורין ושאר מעשיהן והוא הדין ליציקת שמן על תנוך אזן מצורע ועל בוהן ידו ומאי דמי להו וכל מעשה מנחות דהיו מברכים עליהן עכ"ל ונראה מדברי הרב הכותב שכונתו לומר שלפי דברי הרד"א תורה יוצאה שעל כל מעשה עבודת הקרבנות ביום הכיפורים היה מברך שלא כדברי הרב בית דוד דפשיטא ליה שאין מברכים וחתר לדעת טעם הדבר שאין מברכין ושפיר קאמר:

והנה ביום הכיפורים היו בכלל העבודות הרבה חטאות כידוע ולגבי חטאות אינו פשוט שהיה מברך והא מילתא מספקא ליה להרב אביר יעקב (שיטה למסכת כריתות) בסוגיא דדף כ"ה ע"א דבהדי דשקיל וטרי בסוגיא דעגלה ערופה כתב בדף קי"ד ע"ב דממה שכתב הרב מוהרד"א שהיו מברכין על הקרבת הקרבנות ולא חילק בין שאר הקרבנות לחטאות ואשמות מוכח ודאי שגם על הקרבת חטאות ואשמות היו מברכין והקשה מאי שנא מהשבתגזלה והחזרת רבית שכתב הרב מוהרד"א עצמו שם (והם דברי תשובת הר"י בן פאלאט) שאין מברכים עליהן משום שהם מצוה הבאה בעבירה ורצה לחלק בין עבירה שהיא במזיד כגזלה ורבית לחטאות שהן באות על השוגג ולא חשיבי מצוה הבאה בעבירה והוקשה לו דהא איכא ארבע אשמות שבאות גם על המזיד וסתמא קאמר שהיו מברכים על הקרבנות ואף שיש לחלק דשאני גזל שאם היה צריך לברך היה צריך להזכיר בברכה את העבירה אשר קדשנו וכו' להשיב את הגזלה להחזיר הרבית אבל במעשה חטאת אין צריך להזכיר גוף העבירה מכל מקום הרי ידוע שהכהן העובד היה צריך שיכוין בעבודתו לשם זבח ולשם בעליו והשוחט חטאת ואשם היה צריך שתהיה מחשבתו לשם אותו חטא שחטא ושבא עליו כמו שכתב הרמב"ם בסוף פרק קמא ממעשה הקרבנות וכין שכן מאי שנא מהשבת גזלה וכי תימא דשאני השבת גזלה שהברכה צריך לברכה הגוזל עצמו לכן אי אפשר לו לברך דהוי מצוה הבאה בעבירה אבל החטאות ואשמות שמקריבם הכהן והוא לא חטא ועושה מצות השם להקריבם שפיר מצי לברך אכתי קשה מה נענה לסמיכה שהיו הבעלים סומכים ולדידיה באה

בעבירה היא וכשהיו מברכים היו צריכים להזכיר את העון וסיים ולבי נוטה שלא היו מברכים על חטאות ואשמות אלא דאין לי ראיה חותכת להחליט כן ובפרט באשם תלוי וכו' אלו תורף דב"ק ולפי זה אין לנו בירור על חטאות של סדר עבודת יום הכיפורים אם היו מברכים או לא אלא דלדעתי הקצרה מסתמיות דברי הרד"א נראה דגם על חטאות ואשמות היו מברכים ואף שהיו מכוונים על אותו החטא מכל מקום כיון שלא היו צריכים להזכיר בפה את מעשה החטא (כמו בהשבת גזלה שצריך לברך שציונו להשיב את הגזלה) והיה די שיאמרו בברכתם שציונו לעשות מעשה חטאת וכיוצא והוא בא לתקן מה שעיוות אין קפידא א בזה משום מצוה הבאה בעבירה:

ועל כל פנים בשאר מעשה הקרבנות נראה ודאי שהיה מברך הכהן גדול ביום הכיפורים כדרך שהיה מברך בשאר ימים ויפה העיר הכותב על הרב בית דוד כנז"ל והרב יפה ללב יצ"ו בחלק ג' בקונטריס אחרון על חלק א"ח שבראש ספרו הנ"ל כתב בסי' תרכ"א דף י"ט ע"ג ליישב חקירת הרב בית דוד על פי מה שכתב הרב אביר יעקב לחלק בין השבת גזלה (שאין מברכים) לעריפת עגלה (דמברכין) דהשבת גזלה משום שצריך להזכיר בברכה את העון אשר חטא לומר וציונו להשיב הגזלה לכן אין לברך אבל בעגלה ערופה אין צריך להזכיר החטא בהברכה וכו' וסיים ולפי זה יצא לנו דאין לברך בסדר עבודה כיון שהיום על כל קרבן בא זכרון מזכרת עון כדתנן בא לו אצל פרו וכו' ומתודה עויתי וכו' כפר נא לעונות וכו' ועוד תנן בא לו אצל פרו שניה וכו' ומתודה וכו' כפר נא וכו' וכן בפרק ו' משנה ב' בא לו אצל שעיר המשתלח וכו' ומתודה וכו' אלו תורף דב"ק ולי הדל אין נראה לומר שלא היה הכהן גדול מברך כלל על סדר עבודת יום הכיפורים והשם הטוב יזכנו לראות בנין בית הבחירה וכהנים בעבודתם ודבר מי יקום והיו הדברים האלה משום דרוש וקבל שכר:

וכתב עוד ביפה ללב שם בטעם שלא תקנו לברך בתחילה קודם סדר העבודה על פי מה שכתב הרב באר עשק סי' ק"ג דאחד מהתנאים הצריכים כדי לברך קודם המצוה הוא שתהא המצוה נגמרת וכל סדר היום בעבודת יום הכיפורים כחדא מצוה הוא וידוע שהכהן הגדול היה בספק סכנה בכניסתו אל בית קדש הקדשים והיה מתפלל תפלה קצרה שלא להבעית את ישראל שלא יאמרו שמת שם וכו' וכו' ומשום חששא זו שמא ימות על היותו נכנס למקום סכנה כמו שהיו אומרים לו ראה שאתה נכנס למקום אש להבת שלהבת ושמא לא יגמור כל סדר העבודה כולה לכן לא תקנו לו שיברך בתחלה שמא לא יגמור כל סדר העבודה ונמצאת ברכתו לבטלה ולי ההדיוט יש לפקפק במה שכתב שכל סדר העבודה כחדא מצוה חשיבא (ואין, צריך לברך אלא ברכה אחת וכיון

שאפשר שלא יבא לידי השלמה אינו מברך) שהרי מדברי הרד"א משמע שאף על קרבן אחד היה מברך על הזריקה בפני עצמה וכן על שאר עבודותיו ולא אמרינן שכל עבודות קרבן אחד חשובות מצוה אחת וכל שכן שלא נאמר שכל העבודות הנעשות בכמה קרבנות ביום הכיפורים חשובות כאחד ועוד לו יהי כן הרי מצינו כיוצא לזה שחששו הקדמונים לענין אמירת עננו ביום התענית שלא לאומרו בתפלת שחרית שמא יאחזנו בולמוס ולא יוכל להתענות ובכל זאת אמור רבנן דבתפלת המנחה יאמר עננו כמו שכתבו הפוסקים בסי' תקס"ה סעיף ג' ואם כן הכא נמי דהחשש הוא שמא ימות בהיכל הרי יכול לברך תכף בצאתו בשלום מן הקדש על העבודות שיש לו עוד לעשות אחר ההקטרה או על כל פנים סמוך לגמר עבודת היום (קודם הקרבת תמיד של בין הערבים) ואף דבעינן ברכת המצות עובר לעשייתן מכל מקום כשאי אפשר לברך עובר ממש יכול לברך בעודו עוסק במצוה קודם שגמר אותה:

יט) אם יש לברך ביום כיפור ברכת שעשה לי כל צרכי (שהיא על נעילת סנדל שאסורה ביום הכיפורים) וכן ברכת נטילת ידים וברכת המעביר חבלי שינה (שהן על נטילת הידים ורחיצת הפנים שאסורות בו ביום) רשמתי בקונטריס פאת השדי בחלק אסיפת דינים במערכת בין המצרים סי' ב' אות ט': כ) בנוסח על חטא שאומרים על חטא שחטאנו לפניך באונס קשה לכאורה אונס רחמנא פטריה ולנערה לא תעשה דבר ואינו בגדר חטא כלל והמפרש מחזור רומאניא פירש שהכונה שאנסוהו עכו"ם לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה ואם לאו יהרגוהו והן מאותן שיעבור ואל יהרג וכן פירש הרד"א והקשה עליהם הרב בית דוד בסי' תל"ז ד' קי"ד ע"ב דלמה יתודה הרי יפה עשה כדין יעבור ואל יהרג ואדרבא אם היה נהרג היה מתחייב בנפשו ואף לדעת הסוברים דרשאי להחמיר על עצמו והוא משובח מכל מקום אין נראה להתודות על כך לכן פירש דקאי על עבירות שדינם ליהרג ולא לעבור וכתב הר"ן שאם עבר ולא נהרג פטור ומכל מקום ביטל מצות ונקדשתי ועל זה מתודה אי נמי בשאר מצות קאמר ובאונס ממון וכיוצא שמן הדין לקבל העונש ולא לעבור: ומה שאומרים על חטא שחטאנו לפניך בוידוי פה פירש המפרש מחזור רומאנייא דהיינו שהתודה ופירסם חטאו ואמרינן חציף עלי מאן דמפרש חטאיה והקשה הרב בית דוד שם דלא מצינו שזה נקרא חוטא כדי שיתודה אלא איסור בעלמא הוא דאיכא כדכתיב אשרי נשוי פשע כסוי חטאה והא קיימא לן בסי' תר"ז אם רצה לפרט החטא הרשות בידו לכן פירש שהודה בדבר שאסור להודות כגון בדבר של שקר או בשמץ מינות כההיא דנאמן עלי הדיין עכ"ל ויפה השיב על דבריו הרב טהרת המים במערכת החי"ת אות ל"א דבחטא שאינו מפורסם בדברים

שבינו לבין המקום ברוך הוא יש איסור לפרסם ויש צד חילול השם ח"ו וכן מבואר בכל הפוסקים ואם כן יפה פירש המפרש הנ"ל שחטאנו בוידוי פה שהתודה על חטא שבינו למקום ולא היה מפורסם:

כא) על מה שנוהגים ביום הכיפורים וכן בשאר ימים טובים לומר בשעת הוצאת הספר תורה שלשה פעמים י"ג מדות ושלשה פעמים פסוק ואני תפלתי ערער הרב השואל (מוהר"ר יוסף איזאקזאן) בשו"ת בנין ציון ח"א סי' ל"ו מדאמרינן האומר שמע שמע הרי זה מגונה ולפירש"י האומר פסוק שלם וכופלו משתקין אותו ועל כל פנים לדברי הכל האומר פסוק וכופלו מגונה מיהא הוא ומה שכופלין פסוקים (אודך כי עניתני וכיוצא) בהלל כתב רש"י בסוכה ד' ל"ח הטעם משום שכל ההלל כפול ורשב"ם בפסחים דף קי"ט ע"ב כתב הטעם משום שאמרוהו ישי ודוד ושמואל וטעמים אלו אין שייכים לאמירת י"ג מדות ופסוק ואני תפלתי וניחא ליה להרב השואל לומר דרק באמירת שמע שמע ומודים מודים דמיחזי כשתי רשויות הוא דמשתקין אותו או הוי מגונה אבל לכפול שאר פסוקים שרי הגאון המחבר הביא מה שכתב רבינו יונה על מה שכופלין בסליחות פסוק שמע ישראל שכיון שמנהג אבותיהם בידיהם מכמה שנים כשאומרים אותו כל הקהל מוכחא מילתא שאין כונתם לשתי רשויות ומרן הבית יוסף הוקשה לו על זה בסי' ס"א מהירושלמי שהביא רבינו הטור שם אהא דהאומר שמע שמע וכו' דוקא בצבור אבל ביחיד שרי וזה היפך דברי רבינו יונה וכל שאומרים אותו כל הקהל ביחד איכא למיחש טפי ושמא ישלומר התם כשאומר אותו יחיד בצבור אבל כשכל הקהל אומרים אותו ליכא למיחש מידי ולענין הלכה נקטינן כהנך רבוואתא דאסרי וכן פסק בשלחן ערוך והרב בית חדש כתב דמשמעות סוגיא דפרק אין עומדין הוא דדוקא ביחיד האומר לפני רבים משתקין משום דמיחזי כשתי רשויות אבל כשאומרים כל הצבור לתקוע בלב כל ישראל שימסור נפשו על קדושת שמו יתברך טוב מאד לכפול שלשה פעמים דבשלשה הוי חזקה ועל כיוצא לזה לא אסרו לומר שמע שמע ולכן אין לבטל המנהג שנהגו כן דלא כמו שכתב בשלחן ערוך ללמדם שלא יאמרוהו והמגן אברהם ואליהו רבה כתבו שנעלם ממנו סוגיא דפרק ה' דסוכה ד' ג"ן ע"ב דאף שהיו כולם אומרים אנו ליה וכו' פריך מהאומר שמע שמע וכתב שדבריהם תמוהים דהתם לא היו אומרים כולם כי אם הכהנים בלבד (והוכיח שכן הוא) ואם כן מה ראיה מזה שגם אם יאמרו כל הקהל איכא חשדא דשתי רשויות דמי יחשוד את מי ולכן סברת הבית חדש נכונה ועם שאין לפסוק נגד פסק השלחן ערוך מכל מקום בדברים שנהגו כן אין לבטל המנהג ואולי מה שכופלים י"ג מדות וכן ואני תפלתי נתייסד המנהג על פי רבינו יונה ובית חדש ועוד

יש לומר דלאלו אין אנו צריכים לזה דאף דמה שחילק הרב השואל הוא דוחק שהרי גם באלו יש לחוש שאומרים כן לשתי רשויות כמו שחששו בגמרא באמירת אנו ליה יש ליישב באופן אחר דדוקא באומר שני דברים שוים דרך תחינה ובקשה או דרך שבח ותהלה שייך החשד דשתי רשויות לא כן בקורא פסוקי תנ"ך וראיה לזה שהרי מצוה לחזור הפרשה שנים מקרא ועל פי האר"י יש לכפול כל פסוק ופסוק וקורין פסוק שמע ישראל שני פעמים זה אחר זה ואין קפידא וכיון דמה שמזכירין י"ג מדות אינו דרך תחנה שאם כן היה אסור לאמרם בימים טובים אלא על כרחין אין אומרים אלא כקורא פסוק בתורה בואני תפלתי לכן אין בזה משום קורא שמע וכופלו אלו תורף דב"ק:

ולפום ריהטא יש לפקפק לכאורה דנהי שאין אמירת פסוקים אלו משום תחינה שאם כן היה אסור משום תחינה בשבת כמו שאמר הרב אבל אין הכרח שאומרים אותם כמי שקורא בתורה בעלמא שאם כן מאי שנא פסוקים אלו מכל פסוקים שבתורה ולמה בחרו באמירת פסוקים אלו ומוכרחים לומר שאמירת פסוקים אלו הם דרך שבח ותהלה ואם כן היה לנו לאסור אמירתם כפול כמו בפסוק שמע ישראל כשאומרו דרך שבח ותהלה (לא כקורא בתורה) שאסור לכפלו גם מה שכתב דאף שאין לפסוק נגד הש"ע מכל מקום וכו' איני מבין דב"ק שאם לא נבטל מנהגם הרי זה היפך פסק מרן שכתב דהאומרים אותו שני פעמים מלמדים אותם שלא לאומרו ואיך יתקיימו שתיהן שלא לפסוק נגד השלחן ערוך ושלא לבטל מנהגם ומה שכתב דבקורא פסוקי תנ"ך לית לן בה אין להקשות על זה ממה שכתבו התוספות בפרק אין עומדין דף ל"ג ע"ב ד"ה אמר פסוקא במה שנוהגים לומר שבעה פעמים ביום הכיפורים ה' הוא האלקים דהוא שבק להקדוש ברוך הוא וכו' וגם מצינו בקרא שתי פעמים ה' הוא האלקים גבי אליהו עכ"ל דמשמע דאף שהוא מקרא קודש אי לאו דבקרא גופיה הגיעו כפול לא היינו יכולים לכפלו וזה לכאורה היפך דברי הרב אמנם נראה דלא קשיא דהתם משום שאומרים דרך שבח להקדוש ברוך הוא ולא כקורא פסוק בעלמא הוצרכו לומר הטעם משום דהוכפל בכתוב עצמו אבל בקורא דרך קריאה אף שבפסוק אינו כפול שפיר דמי לכפלו ועיין במה שכתבתי בחלק הכללים מערכת השי"ן אות צ"ו בשם הרב אברהם אזכור במערכת השי"ן אות נד"ר:

ומה שכתב דדוקא באומר דרך תחינה ובקשה אסור וכו' יש לפקפק שהרי בירושלמי והובא בדברי הראשונים בפרק אין עומדין ובטור סי' ס"א מחלק בהא דהאומר שמע שמע הדא דתימא בצבור אבל ביחיד תחנונים הם אלמא דבדרך תחנונים שפיר דמי ואף שהראשונים דחו הירושלמי משום דבש"ס דילן לא פלוג רבנן בין צבור ליחיד הנה כבר הבאתי בשדי חמד מערכת ראש השנה סי' א' אות ה' ס"ק ח"י דברי מי שגדול בשו"ת

שאלת שלום מהדורא תניינא סוף סי' מ"ח דיש לומר דש"ס דילן דאינו מחלק הוא משום דסובר דגם ביחיד אינו תחנונים כיון שאומרו דרך שבא והודאה אבל על כל פנים מה שנראה מדברי הירושלמי דכשאומר דרך תחנונים מותר יש לומר דגם הש"ס דילן מודה וגם בצבור מותר דלמעט בפלוגתא עדיף עי"ש אלמא דבדרך תחנונים שפיר דמי: וראיתי להגאון מוהר"ן טריויטש בקובץ על יד סוף פרק שני מהלכות קריאת שמע שהביא קושית המגן אברהם דאישתמיטיתיה להבית חדש סוגיא דסוכה וכו' כנז"ל והשיב על זה ולי נראה דיפה כיון הבית חדש דכתב זאת לשיטת הרי"ף והרמב"ם דבקרא הפסוקים לא הוי אלא מגונה ועיקר סברת מגונה היינו שנראה כמתלוצץ ויפה עולה סברת הבית חדש דבצבור לא שייך מתלוצץ אבל מודה הבית חדש באומר מלה במלה וכופלה דמשתקין היינו דהוי איסורא אם כן אין לחלק בין צבור ליחיד ושם דמקשה הגמרא ממלה מלה דמשתקין מקשה שפיר עכ"ל נראה שכונתו ליישב דלא אמר הרב בית חדש לחלק בין יחיד לצבור אלא בגוונא דלא הוי אלא מגונה וכגון באמירת פסוקים לשיטת הרי"ף דבאומר פסוק שלם וכופלו רק גנאי הוא דאיכא (שלא כפירוש רש"י דבפסוק שלם משתקין אותו) אבל תמיה לי שהרי הרב בית חדש כתב דמשמעות סוגיא דפרק ן עומדין הוא דדוקא ביחיד האומר בפני רבים משתקין אותו אבל כשאומרים כל הצבור וכו' אלמא דבגוונא דמשתקין קאמר דיש לחלק בין יחיד לצבור וזה כנגד היסוד של הרב מוהר"ן הנ"ל שכתב לדעת הבית חדש דבגוונא דמשתקין אותו דאיכא איסורא מודה הבית חדש שאין לחלק בין יחיד לצבור ומה שנראה מדבריו דבגוונא דאין משתקין רק דמגונה ליכא איסורא הנה לשון מרן בסי' ס"א סעיף ט' אסור לומר שמע שני פעמים בין שכופל התיבות שאומר שמע שמע בין שכופל הפסוק משמע דבתרוייהו איכא איסורא אף בגוונא דאינו אלא מגונה:.

כב) בחזרת המוסף אחר גמר סדר העבודה אומרים ובכן היה לאין מחמד כל עין וכו' ועתה וכו' אבל נתת לנו וכו' יום אדיר בימי שנה והרב יפה ללב יצ"ו בקונטריס אחרון שביפה ללב ח"ב בסי' תרכ"א אות ב' רחש לבו להוסיף תואר גדול ולומר יום אדיר וגדול בימי שנה על פי מה שדרשו בפסיקתא כי גדול יום ה' זה יום הכיפורים והאריך קצת ששאר ימים טובים שהם ששה א' דראש השנה וא' דשבועות ושנים שנים דפסח וסוכות הם בגדר ששה ימי החול ויום הכיפורים הוא השביעי בגדר יום השבת כמו שכתב הגאון מוהרש"א בחידושי אגדות במתניתין דריש יומא וכתב שמר אביו מרן החבי"ף בספר כפר לחיים ד' י"ג ע"א כתב דלא מלאו לבו להוסיף מה שלא תארו הקדמונים ומר בריה יצ"ו כתב על דבריו ולא איתיישבא בלבאי מילתא כי האי עכ"ד ולי ההדיוט נראין דברי

אבא שאין להוסיף תואר זה ביום הכיפורים שמאחר שליום השבת אין מתארים בתואר יום גדול אם יתארו כן ליום הכיפורים הרי מגרעות נתן ליום השבת ובפרט כשחל יום הכיפורים בשבת שמזכירים בו את השבת בלא תואר גדול ואף שבשבת בנוסח רצה והחליצנו שבברכת המזון אומרים השבת הגדול והקדוש וכו' כי יום זה גדול וקדוש וכו' מכל מקום בתפלה שאין אומרים כן על השבת אם יאמרו גדול על יום הכפורים הוא קצת כזילזול בכבוד השבת ולכן נראה דאהניא שיטתיה דסבא קדישא שלא להוסיף על מה שתארו הקדמונים וראיתי ביפה ללב ח"ג בנימוקיו לא"ח (שבראש הספר) בסי' תרכ"א אות ב' הן לו הובא שם דברי הרב מוהרי"ץ פיגו"ן יצ"ו שהאריך בענין זה הוא הצד צדדים לכאן ולכאן והלכה זו העלה דבחל יום הכיפורים בחול אין להוסיף תואר גדול וכשחל בשבת נכון להוסיף ולומר יום אדיר וגדול וכו' ואחריו ארי עלה הרה"ג מוהר"ר רנ"י די שיגורה יצ"ו שר המסכים לדעת הרה"ג המחבר יצ"ו שיש לומר ביום הכיפורים אדיר וגדול לא שנא חל בשבת לא שנא חל בחול ודעתי העניה כמו שכתבתי למעלה שלא להוסיף על הנוסח שבידינו מטעם הנ"ל והבוחר יבחר:

כג) חולה שיש בו סכנה וצריך לשחוט לו וראה השוחט שהסכין הוא פגום נשאל הגאון בספר כנף רננה בסי' ס"ב אם מותר להשחיז את הסכין להעמידו יפה ובתשובתו הביא מהשכתב המגן אברהם בסי' שכ"ח ס"ק ט' לבאר הטעם שכתבו הקדמונים דמוטב לשחוט ולא להאכילו נבלה (משום דבנבלה עובר על כל זית וכזית ובשחיטה ליכא אלא איסור אחד) דאף כשאין צריך רק כזית אחד מכל מקום כל משהו ומשהו הוי איסור אחר דחצי שיעור מן התורה וכמו שכתב הפרי מגדים אך בשו"ת חתם סופר סי' ע"ט כתב דהרשב"ץ בחלק שלישי סי' ל"ח הקשה על הר"ן וכי חולה אוכל הרבה זתים וכתב החתם סופר דלא קשיא מידי דעל כל פנים צריך יותר מזית אחד עי"ש ומבואר דבשביל זית אחד אין שוחטין רק מאכילין נבלה אם כן לעולם אין היתר לחלל שבת בהרבה מלאכות אלא כשאינה כל כך הרבה כשיעור הזתים שצריך אכן העיקר כמו שכתבתי לדעת מגן אברהם כנז"ל דבלאו הכי יש עוד הרבה טעמים דמוטב לחלל שבת מלהאכיל נבלה וכו' (האריך קצת לפלפל בענין זה ומסיק בסוף ד"ה והנה ביומא) ולפי זה מותר גם כן להשחיז הסכין ולהעמידו כדי לשחוט כדי שלא להאכילו נבלה אמנם זה בשבת אבל ביום כיפור צריך עיון אם מותר להשחיז סכין כדי לשחוט ובנודע ביהודה נסתפק אם איסור נבלה הוי איסור מוסיף לגבי יום כיפור משום דנבלה יש בה טומאה עי"ש אכן הריטב"א בקידושין ד' ע"ג כתב בפשיטות דנבלה שנתנבלה היום אין איסור נבלה חל על איסור יום כיפור ועיין שבועות כ"ד ופסחים ל"ו אם כן כשישחוט בסכין פגום

וינחור ויעקור (בדליכא נכרי) נמי לא יהא ביום כיפור איסור נבלה ואין לחלל יום כיפור בהשחזת סכין בחנם ואין כאן צורך בשחיטה רק אי נימא דמחיים איכא איסור עשה דשאינו זבוח עיין תוספות ביצה כ"ה אך לדעת ריצב"א בתוספות שבועות כ"ד אין בזה איסור עשה אם כן אסור להשחיז סכין רק לשחוט בהסכין כמות שהוא דאף דביבמות ל"ג ב' קאמר נפקא מינה לקברו בין רשעים גמורים עי"ש אין נראה להתיר בשביל זה חילול יום כיפור בהשחזת סכין כמובן וכו' ומסיק דבכי האי גוונא מוטב להשחיז הסכין על גבי עץ או אבן דמבואר בסימן תק"ט דאינו אלא איסור דרבנן מלהאכילו ספק איסור עשה דשאינו זבוח אלו תורף דב"ק:

סימן ג (בדין עינוי ביום הכיפורים) א) יולדת אחר שלשה ימים עד שבעה נראה מדברי הפוסקים בסי' תרי"ז דדוקא אם אמרה צריכה אני מאכילין אותה הא סתמא אין מאכילין אותה עי"ש והרא"ש בפרק מפנין סי' ה' כתב לענין חילול שבת ואסיקנא נהרדעי אמרי חיה שלשה שבעה שלשים שלשה וכו' שבעה אם אמרה אין צריכה אני אין מחללין עליה שבת הא סתמא מחללין עליה את השבת וכתב שם הגאון קרבן נתנאל אות ל"ד מכאן תימה רבה על ש"ע סי' תרי"ז שפסק לאחר שלשה אם לא אמרה צריכה אני אין מאכילין אותה הא אפילו באיסור סקילה מקילינן כל שכן באיסור כרת ואין אחד מהאחרונים שהרגיש על כן פסק הלכה דבסתמא מאכילין אותה ביום כיפור תוך שבעה עכ"ל ולפי הנראה לא הביט עין בדברי רבינו הטור שכתב בסי' תרי"ז כסיגנון לשון מרן אף דבקיצור פסקי בשבת שם ובטור סי' ש"ל כתב כמו שכתב הרא"ש הנ"ל עי"ש והיה לו לתמוה עליו מדידיה ולא זו בלבד אלא שגם דברי הרא"ש קשו אהדדי שבפרק בתרא דיומא סי' יו"ד הביא לשון הרמב"ן משלשה ועד שבעה אמרה צריכה אני מאכילין אותה ולא חלק עליו וכן פסק בקיצור פסקי שם משמע הא סתמא אין מאכילין אותה והוא היפך ממה שכתב בפרק מפנין הנ"ל וגם מה שהקשה על מרן כאן מדברי הרא"ש היה לו להגדיל התימה עליו מדידיה אדידיה דבסי' ש"ל ס"ד כתב כדברי הרא"ש הנ"ל דאם אמרה אין צריכה אני אין מחללין דמשמע דבסתמא מחללין וכבר הרגיש בכל זה הגאון דגול מרבבה בסי' תרי"ז וכתב ובסי' תרי"ז מירי בשחברותיה אומרות שאינה צריכה וכן מדוקדק לשון שלחן ערוך הגאון מוהרש"ז בסי' תרי"ז אות ד' משלשה ימים עד סוף שבעה ימים ללידתה אם אמרה צריכה אני לאכול אף על פי שחברותיה וכן הרופאים אומרים שאינה צריכה אף על פי כן מאכילין אותה מיד פחות פחות מכשיעור עכ"ל והרי הוא כמבואר שאף הוא היה מתכוין ליישב שני פסקי דינים ההיא דסי' ש"ל והאי דקמן דבסי' ש"ל שאין חברותיה אומרות אינה צריכה לכן מסתמא נמי מחללין אבל הכא דמיירי בשחברותיה

אומרות אינה צריכה משום הכי בעינן אמירתה ואם כן אם אין חברותיה אומרות אינה צריכה גם בדינא דקמן מאכילין אותה בסתמא וכן ראיתי לרב אחד גדול בדורנו אבד"ק סאגוראן יצ"ו הובאו דבריו בקובץ יגדיל תורה קונטריס ט' סי' קכ"ז אות ח' שפירש כן כונת דברי שלחן ערוך הרב הנ"ל ודקדק על מה שכתב בש"ע הנ"ל בסי' תרי"ח סעיף י"ג וכתב שגם בנתיב חיים פסק דבסתמא מאכילים עי"ש גם הרב קנין פירות במערכת יולדת אות א' בשם הרב גאל שהביא דבריו הרב פחד יצחק (במערכת יולדת ודיניה) כתב דבסתמא כגון ששתקה מאכילין אותה כמו שמחללין עליה את השבת ושכן כתב הר"ן ביומא דברי הר"ן הם בריש פרק יום הכיפורים (בד"ה ולענין חיה) שכתב ולענין תענית דיינינן לה כלענין חילול שבת דשלשה אינה מתענה שבעה אמרה אינה צריכה מתענה והולכת ואם לאו מאכילין אותה עי"ש מתבאר שדעת רבנן קדישי הנ"ל להקל להאכילה בסתמא (שלא אמרה צריכה אני ואין חברותיה אומרות שאינה צריכה):

גם בספר האשכול בהלכות מילה סי' ל"ו (צד 114) הביא מסקנת הש"ס דנהרדעי אמרי שלשה שבעה שלשים וכו' וביאר דין השלשה וסיים משלשה עד שבעה אמרה אינה צריכה אין מחללין שתקה מחללין מספק וכתב על זה הגאון נחל אשכול בס"ק ט' וז"ל מספק כרה"פ (כרוב הפוסקים) ובשלחן ערוך סי' ש"ל לא פירש בשתקה ובסי' תרי"ז כתב אמרה צריכה מחללין משמע סתם לא וזה נגד רוב הפוסקים והטור בסי' ש"ל כתב להדיא סתמא מחללין וכן תמיהני על הרע"ב שפירש לא אמרה צריכה אני אין מחללין משמע שתקה אין מחללין נגרר אחר לשון מר זוטרא אבל מסקנא דנהרדעי דוקא אמרה איני צריכה אין מחללין אבל שתקה מחללין עכ"ל ודברי רבינו עובדיא שהזכיר הם בסוף פרק מפנין עי"ש וצריך לעיין במפרשים אם עמדו על דברי הרע"ב על כל פנים למדנו שדעת רבינו האשכול היא דבסתמא מחללין ומעיד הגאון נחל אשכול שכן דעת רוב הפוסקום וגם הר שבח של מי בסוגיא דשבת ד' קכ"ט כתב שהדין אמת דגם בסתמא מאכילין וכתב ליישב לשון מרן שכתב אם אמרה צריכה אני מאכילין דנקט הכי משום סיפא דמכאן ואילך הרי היא ככל אדם עי"ש בדף ר"ג וכן כתב בספר איסור והיתר בדין פיקוח נפש בכלל ט"ן אות ב' משלשה ועד שבעה אם אמרה אינה צריכה אין מחללין עליה את השבת אבל אם שתקה ואין צריך לומר אם אמרה צריכה אני מחללין עליה את השבת עכ"ל ומשמע ודאי דכל שכן לענין עינוי ביום הכיפורים דבשתקה ולא אמרה צריכה אני מאכילין אותה אמנם צריך עיון דבאיסור והיתר כלל ס' אות ב' כתב ויולדת וכו' משלשה עד שבעה תלוי באמרה צריכה אני עכ"ל ומדלא כתב תלוי באמרה אינה צריכה אני מוכח דבסתמא אין מאכילין:

וראיתי להגאון אבד"ק יוזעפוף בספרו ספר החיים בסי' תרי"ז סעיף ד' שדקדק מלשון מרן (אם אמרה צריכה אני וכו') דבסתמא אין מאכילין אותה והביא דברי הדגול מרבבה שהקשה הפסקים אהדדי ומה שתירץ דבסי' תרי"ז מיירי כשחברותיה אומרות אינה צריכה וכתב על זה שהוא דוחק ולכן חילק ידע באופן אחר דבההיא דסי' ש"ל דמיירי בדברים השייכים ליולדת דוקא לענין זה הוא דמסתמא מחללין שהדברים ידועים שצריכים לכל יולדת ואפשר שהיא בעצמה אינה מרגשת שצריכה לאותו דבר ולכן כל שלא אמרה בפירוש שאינה צריכה מסתמא מחללין עליה אבל לענין אכילה הרי היא כשאר חולה ועינוי האכילה היא מרגשת ולכן דוקא אם אמרה צריכה מאכילין אותה ולא בסתמא והאריך להכריח ולהסביר חילוק זה והעלה כן לדינא דיולדת תוך שבעה כל שלא אמרה צריכה אני אין מאכילים אותה אלו תורף דב"ק והוא שלא כדברי רבנן קדישי הנז"ל ואף שלפום ריהטא דבריו נראים נכונים מכל מקום לדינא אפשר לסמוך על דברי רבנן קדישי הנז"ל ובפרט שנמצא כן מפורש לחד מקמיא רבינו בעל האשכול כנז"ל והשגתי ספר ארחות חיים החדש וראיתי בסי' תרי"ז אות ד שהביאדברי הגאונים דגול מרבבה וקרבן נתנאל הנז"ל בלי חולק וכנראה אין אצלו ספר החיים הנ"ל מדלא הזכיר סברתו: וכתב בספר קנין פירות ד' ב"ן אות ה' בשם הרב מוהרי"ך הובא בס' צרור הכסף סי' י"ג דאם ילדה דרך משל ביום ראשון בשבוע בין השמשות וביום רביעי הוא יום הכיפורים חשיב יום כיפור תוך שלשה ולא תתענה כלל:

ודע דמה שנזכר בדברי הפוסקים בדינים אלו יולדת לאו דוקא אלא אף המפלת יש לה דין יולדת לענין חילול שבת ויום הכיפורים ודוקא שהפילה לאחר ארבעים כן כתב הרב מטה אשר בנימוקיו על רבינו ירוחם בד' קכ"ב ע"ב בשם ס' גור אריה סי' ש"ל וסי' תרי"ז אחר זמן רב נדפס ספר ארחות חיים החדש לידידי הגאבד"ק סאפינקא יצ"ו וראיתי בסי' תרי"ז אות ד' בהגהה מידידי הגאון אבד"ק ברעזאן יצ"ו שכתב בשם כתבי הרע"ק דבמפלת קודם הזמן של לידה אין להתיר תוך שלשה באמרה שאין צריכה ודוקא ביולדת בזמנה גם באמרה אינה צריכה מאכילין עכ"ל ולפי השערתי אין מצוי בעקד ספריו הספר היקר מטה אשר הנ"ל ונראה דכדאי הוא לסמוך עליו כי הוא רב גדול ומובהק וכל שכן שכתב כן בשם הרב גור אריה גם ראיתי שהרב פחד יצחק באות היו"ד (במערכת יולדת ודיניה) כתב כן מדעת עצמו (שלא ציין מי בעל דברים כדרכו בקודש וגם שכתב בלשון נראה לו) וז"ל עוד נראה לי שהמפלת יש לה דין יולדת לענין זה וכן לענין שבת דהא תנן בפרק בתרא דיומא עוברה שהריחה מאכילין אותה וכו' וכתבו רש"י והר"ן והביאם מרן הבית יוסף דהמפלת בחזקת סכנה היא מיהו דוקא כשהפילה לאחר ארבעים יום

דבתוך ארבעים יום אין חוששין לולד וכן פסק טי"ד וב"י לקמן קצ"ד ס"ב עכ"ל והאמת שאף שספר גור אריה על השלחן ערוך אין אצלי מכל מקום לפי מה שראיתי בספר אוצר הספרים שהמחבר ספר גור אריה על השלחנות מייחסו בשם גור אריה הלוי גאל והרגיל בספר פחד יצחק יודע שבהרבה מקומות מביא וקורא בשם הרב גאל לבי אומר לי שהרב פחד יצחק העתיק דברי הרב גור אריה כמות שהם ונשמט לציין המראה מקום ואם האמת הוא כן נמצא דהרב פחד יצחק לאו סברא דנפשיה קאמר מכל מקום יש לסמוך על הרב גור אריה בפרט שהרבנים מטה אשר ופחד יצחק אשר ראו דב"ק ולא ערערו על דבריו מוכח קצת דנקטי אינהו נמי הכי:

ב) אשה שישבה על המשבר אף שעדיין לא ילדה דינה כדין יולדת תוך שלשה ימים ולא תתענה כלל ואף דלא כתבו כן הפוסקים בפירוש לענין יום הכיפורים מכל מקום יש ללמוד כן ממה שכתבו בסי' ש"ל ס"ג לענין חילול שבת שהרי השוו הפוסקים יום כיפור לשבת לענין יולדת בשלשה ושבעה ושלשים כנ"ל ברור וכן הוריתי הלכה למעשה ובפרט בהיות שהמילדת והנשים היו אומרות שצריכה לאכול כדי שתתחזק לסבול חבלי יולדת ללדת בריוח כן כתב הרב מאמר מרדכי סי' תרי"ז סק"ג ובספר מטה אפרים סי' תרי"ז ס"ד באלף למטה כתב בתחלה דלהאכילה ביום כיפור דינה כיולדת לענין שבת וסיים ומכל מקום נראה דבימים אלו מתחילין משעת לידה ממש ולא עיינתי עדיין בזה עכ"ל ולפי הנראה יש לסמוך על פשיטות המאמר מרדכי הנ"ל שהורה כן הלכה למעשה דודאי יש לומר דמה שלא כתבו הפוסקים בפירוש לענין יום כיפור הוא משום דסמכו על המובן דאם לגבי חילול שבת החמורה חשיבה יולדת כל שכן לענין איסור יום הכיפורים דקיל לגבי שבת:

ג) לענין יולדת דקיימא לן דתוך שלשה ימיה לא תתענה כלל וכו' כמבואר בסי' תרי"ז וכתב מרן דימים אלו אין מונין אותם מעת לעת כתב הגאון ישועות יעקב דאין דין זה מוכרח ורבים מהקדמונים חולקים על זה ומקור הדברים בעירובין ד' ס"ז בההוא ינוקא דאישתפיך חמימיה וכו' ועוד עובדא שנית שם ד' ס"ח ואמרינן אי צריך לאמיה ניחום ליה אגב אמיה וכתבו התוספות דעובדא השני' הוה דליכא נכרי והיה צריך על ידי ישראל ועל כרחין דסברי דהני שבעה יומי בעינן מעת לעת שהרי המילה היא בשמיני ולא מהני אף אם אמרה צריכה אני ולומר דאירי שאמו חולה בחולי שיש בה סכנה מאי קאמר נישיילה לאימיה נישיילה לרופא אם צריכה דהיינו אם היא חולה שיש בה סכנה וכן כתב הריטב"א שם להדיא ובמסכת גטין ד' ז' (ד' ח' ע"ב ד"ה אע"ג) כתבו באמת דאירי על ידי נכרי וכתבו דדוחק לומר דבעינן מעת לעת וכאן לא עברו עדיין שבעה

ימים מעת לעת מבואר מדבריהם דבעינן מעת לעת אלא שכתבו שדוחק לומר דעדיין לא עברו מעת לעת ואין כונתם לומר שדוחק לומר דבעינן מעת לעת דאין שייך בזה ענין דוחק לומר דהרי דינא הוא או דבעינן מעת לעת או דלא בעינן אלא ודאי כונתם כיון דבעינן מעת לעת נוכל לומר דהך עובדא איירי שלא עברו מעת לעת לזה כתבו שדוחק לאוקומי שלא עברו מעת לעת והתרומת הדשן לא הבין כן לשון התוספות ולכן עשה מחלוקת בין תוספות להרא"ש שכתב להדיא בפרק מרובה סי' ט"ו דהני ימים דיולדת לענין שבת בעינן מעת לעת ולדעתי גם התוספות מודים להרא"ש ואני תמה על השלחן ערוך שהשמיט דעת החולקים וכיון דספק נפשות להקל ניזיל לקולא בזה והארכתי מאד במעשה שבא לידי ביולדת תוך שלשה שהיתה חולה קצת להקל ליתן לה על כל פנים פחות מכשיעור ושלא כדברי השלחן ערוך אף שאני תמיד מיראי הוראה ובפרט נגד המשביר (מרן) מכל מקום לחומר פיקוח נפש היקלתי והסכימו עמי חכמי העיר עכ"ל וכן כתב בסי' ש"ל אות ב' לענין יולדת לחלל עליה את השבת ודבריו שם הם קיצור מדבריו שבסי' תרי"ז וכתב שהדין שוה בין לענין חילול שבת ובין לעינוי יום הכפורים עיין שם וכן כתב הגאון בפלפלא חריפתא על דברי הרא"ש שבפרק מרובה סי' ט"ו דשוים הם שבת ויום הכפורים וכתב שמפני שנעלם מעיני מרן הבית יוסף (בהיותו עסוק בהלכות שבת) תשובת התרומת הדשן (שהביא בבית יוסף סי' תרי"ז) לכן לא פירש שם דאין מונים ימים אלו מעת לעת וקצת נראה שנוטה דעתו כן עיי"ש:

והנה מה שכתב הגאון ישועות יעקב בתחילת דבריו דהתוספות סוברים דעובדא השני' שבפרק הדר ד' ס"ח ע"א בינוקא דאישתפיך חמימיה וכו' בדליכא נכרי והיה צריך להביא על ידי ישראל וכו' ומזה הכריח דסברי דבעינן מעת לעת וכו' הנה לא גילה איה מקום דברי התוספות ומובן שאין כונתו על דבריהם שבגטין שאחר כך הביאם והתוספות בפרק מרובה ד' פ' ע"ב (בד"ה אומר) כתבו דלספרים דלא גרסי התם על ידי נכרי נוכל ומר דעל ידי ישראל ותוך שבעה דמחללין עליה וכו' וכתב שם הגאון מוהרש"א שכונתם למה שמפורש בדברי הרא"ש שם דתוך שבעה מעת לעת מחללין על חיה ומתבאר אם כן שדעת התוספות שם דבעינן מעת לעת ואם לדבריהם נתכוון הגאון יש לו תנא דמסייע מר ניהו הגאון מוהרש"א שפירש כן בכונתם ובחידושי הריטב"א לעירובין בפרק הדר ד' ס"ח ע"א שציין בישועות יעקב (שכתב להדיא דהני שבעה דחיה מעת לעת הם) ראיתי שכתב כן בשם התוספות ובתוספות בעירובין לא דברו בזה רק כתבו שפירשו בגטין ד' ח' ואם כן מוכח דהריטב"א הבין בכונת התוספות דגטין דסברי דמנינן מעת לעת ואם כן בהכרח לומר שהבין (הריטב"א) במה שכתבו ודוחק לומר וכו' דלא על הדין דמעת לעת

הוא אלא אמאי דנימא דההוא עובדא תוך שבעה מעת לעת הואי וכדפירש דבריהם הגאון ישועות יעקב ואף אם נאמר שמה שכתב הריטב"א בשם התוספות אין כונתו על דבריהם שבפרק קמא דגטין הנ"ל אלא שכתבו כן במקום אחר על כל פנים כיון שהריטב"א מעיד בגדלו שכן דעת התוספות יהיה באיזה מקום שיהיה כך היא חובתינו להשוות דבריהם ולומר שגם בפרק קמא דגטין סברי הכי ולא נימא דפלג"ן בהדייהו ודבריהם בשתי המקומות סתרא"י נינהו ואני הדל מצאתי עוד שבחידושי הריטב"א בפרק ר' אליעזר דמילה ד' ק"ל ע"ב (בסוף ד"ה כשם שאין מביאין אותו) כתב בתחילה להכריח דעובדא דההוא ינוקא על ידי נכרי קאמר דאיך אפשר על ידי ישראל והא אחר שבעה הוה ודחה וז"ל ואי מהא לא איריא דמשמע דהני שלשה שבעה ושלשים מעת לעת נינהו והילכך לא משכחת (נראה דתיבת לא הוא בטעות הדפוס וצריך להיות הילכך משכחת) לה מילה בשביעי שלה וכגון שנולד בערב עכ"ל הרי מפורש גם כאן דעת הריטב"א דמנין הני יומי מעת לעת:והגאון מוהראנ"ח בחלק שני ובספר מים עמוקים) בסוף סי' ל"ח אחר שנשא ונתן בהוראת הרשב"ץ במילה שלא בזמנה שאין למולו בחמישי בשבת משום שנראה כמתנה לחלל את השבת ורצה לומר שלפי סברא זו גם ביום רביעי בשבת יאסר כמו שאסור להפליג בספינה מרביעי בשבת מטעם זה שנראה כמתנה לחלל את השבת ודחה זה דלא דמי לדין ההפלגה וכו' ושוב כתב ומכל מקום עדיין יש לדקדק שאין נימול לרביעי משום דכי נקטת שלשה ימים מעת לעת אין משלימין לו שלשה עד יום שבת בבוקר ונמצא בכל ליל שבת עדיין הוא בכלל הסכנה ושייך הכא נמי כמתנה לחלל השבת ואף על פי שיש לספק אי מנינן הנך שלשה ימים מעת לעת או לא מכל מקום אית לן למיזל לחומרא וכל שכן דבפרק הערל אמרינן דיום א' של תינוק חשבינן מעת לעת ובפרק קמא דגטין נראה מדברי התוספות דלא חשבינן מעת לעת והרא"ש נראה דפליג עלייהו בפרק מרובה גם התרומת הדשן נסתפק בחיה תוך שלשה ימים לענין אכילה ביום כפור אם מונין מעת לעת עכ"ל ומתבאר שגם הוא הבין מדברי התוספות בגטין כמו שהבין רבינו התרומת הדשן דהדוחק קאי אלומר דבעינן מעת לעת ולכן ייחס בדעתם דלא חשבינן מעת לעת ועם שכתב בלשון נראה והיה אפשר שאומר כן כמסתפק לפי שעלה בדעתו שיש לפרש דבריהם כמו שפירש הגאון ישועות יעקב אבל הרי גם על הרא"ש כתב בלשון נראה אף שבדברי הרא"ש מפורש דמונין מעת לעת ובאמת שדברי הגאון ישועות יעקב נראין בכונת התוספות כמו שהכריח ממטבע הלשון שאין שייך בזה לומר שהוא דוחק דהא דינא הוא או דמנינן מעת לעת או דלא מנינן והיה להם לומר ולא מסתברא למימר דהני שבעה ימים מעת לעת מנינן וההוא עובדא הוה תוך שבעה

של מעת לעת דמלשון זה היה מובן שאין דעתם נוחה לומר דמנינן הני יומי מעת לעת (או משום דפשיטא להו איפכא דלא מנינן מעת לעת או משום דלא ברירא להו האי דינא אי מנינן מעת לעת או לא) אלא ודאי הדוחק הוא לאוקמי ההוא עובדא דבתוך מעת לעת הואי אבל הא פשיטא להו דהני יומי מעת לעת מנינן להו:

ולא תעזוב נפשי לשאו"ל במה שכתב הרב מהראנ"ח דכיון דאיכא ספיקא אי מנינן הני יומי מעת לעת או לא אית לן למיזל לחומרא לאסור למול גם ברביעי משום שנראה כמתנה לחלל את השבת דלפום ריהטא משמע דהא דאסרינן משום שנראה כמתנה לחלל את השבת אינו אלא מדרבנן ואי הכי כי מספקא לן איבעי לן למיזל לקולא ככל ספק בדרבנן דנקטינן לקולא:.

והנה בשו"ת הרב מוהראנ"ח הנ"ל כתב הרב המעתיק בסיום התשובה עכ"ן כתוב ופתרונו עד כאן נמצא כתוב ואין רגיל לכתוב כן בכל התשובות ובמקומות שכותב כן כנראה להורות נתן שנראה לו מתוך כתבי הרב המחבר שלא סיים דברי תשובתו (אף דמר ניהו רבה חתים בה) והיה כתוב עוד ולא נמצא הסיום ואם האמת הוא כהשערתי יש לומר דבמסקנתו הסכים למה שמפורש בדברי הרא"ש ולא סמך על מה שנראה מדברי התוספות שהרי כתב שבדברי הרא"ש אמרינן בפרק הערל דיום א' של תינוק חשבינן מעת לעת (ויש איזה טעות סופר) וכונתו לפי הנראה למאי דאמרינן התם בדף ע"א סוף עמוד א' גבי תינוק חולה שחלצתו חמה שנותנים לו כל שבעה דאלו השבעה מונים מעת לעת ואף דבפרק ר' אליעזר דמילה ד' קל"ז ע"א איבעיא לן באלו השבעה אי בעינן מעת לעת ולא איפשיטא כתב הרי"ף דאיפשיטא דמונין מעת לעת ופירש הר"ן כונתו דאיפשיטא בפרק הערל והרא"ש סובר דלא איפשיטא ומכל מקום כיון דספק נפשות הוא יהבינן ליה מעת לעת ובספר האשכול בהלכות מילה סי' ל"ה (צד 110) הביא הסוגיא דפרק הערל וסיים והני שבעה ימים מעת לעת נינהו כדמסיק שם וכן כתב בהלכות גדולות ורב אחא ובנחל אשכול שם הביא מה שכתב הרא"ש דלא איפשיטא הבעיא וספק נפשות להקל וגם מה שכתב הר"ן בדעת הרי"ף (שכתב דאיפשיטא הבעיא) וסיים ומצאתי בהלכות גדולות דגריס אמר שמואל נותנים לו שבעה ימים מעת לעת להברותו איני והא תני יום הבראתו כיום הולדו מאי לאו דלא בעינן מעת לעת לא עדיף יום הבראתו וכו' וכן נראה גירסת השאלתות פרשת אחרי (שאלתא צ"ג) לכך הביא רבינו כאן הלכות גדולות ורב אחא עכ"ל והאריכו הגאונים בשאילת שלום והעמק שאלה על דברי השאלתות איך היתה גירסתו בש"ס בזה עי"ש וחידוש הוא שלא זכרו שלשת הרועים הנ"ל דהסמ"ג בעשין כ"ח הביא מימרא דשמואל וגריס בה מעת לעת כגירסת

בעל ההלכות גדולות וכבר קדם בזה הרב שבת של מי בסוגיא דשבת ד' קל"ז עיין שם ועל מה שתמה הגאון קרבן נתנאל על מה שכתב הר"ן דאיפשיטא הבעיא בפרק הערל דלשאר שינויי דשאר אמוראי בתראי דמוקמי לברייתא במילי אחריני ליכא פשיטותא יפה השיב הרב שבת של מי בסוגיא ההיא (בדפי הספר ד' רכ"ז סוף ע"ב) דאין כונת הר"ן דנפשטה הבעיא מברייתא דלודא רק כונתו מדמשני התם סתמא דתלמודא בעינן מעת לעת שמעינן דהכי נקיט הש"ס והיינו דנפשטה הבעיא וכן כתב ידידי הגאון אבד"ק ראקישאק יצ"ו בספרו שפת אמת (ביאור על ספר הלכות גדולות) בהלכות מילה שבסוף מסכת שבת עיין שם (נחזור לעיקרא דדינא דשבעה ימים דתינוק):

הנה מפורש שדעת הראשונים הלכות גדולות והשאלתות וספר האשכול דבעינן מעת לעת להברותו וכן פסקו כל הפוסקים דמונים מעת לעת וכונת הרב מוהראנ"ח להוכיח מזה דדבר התלוי בבריאות אינו מספיק הזמן שנתנו בו חכמים אלא אם כן הוא מעת לעת ואם כן גם ביולדת שפטרו אותה והקילו בה מחמת חלישות גופה בשלשה ובשבעה ובשלשים כולם הם מעת לעת כן נראה כונת הרב מהראנ"ח והיא ראיה ברורה לדעתי הקצרה והנה אמת דרבינו התרומת הדשן כבר נרגש מזה שהרי כתב ואף על גב דבפרק הערל פוסק דיום הבראתו של תינוק בעינן מעת לעת אלמא מידי דהבראת הגוף בעינן מעת לעת יש לומר דיש חילוק בין חולי הגוף מחמת לידה לחולי הגוף דעלמא עכ"ל:

אמנם להרב מוהראנ"ח נראה לו דוחק כמו שהוא האמת שאם היו אומרים בש"ס בפירוש בדין יולדת דלא מנינן מעת לעת כי הוה קשיא לן מההיא דתינוק היינו מוכרחים לומר דיש חילוק בין החולים כדאמר מר הרב תרומת הדשן אבל כיון שלא נמצא זה מפורש בש"ס דאין מונין ליולדת מעת לעת מסתמא יש לנו לומר דחולי הבא מחמת לידה הרי הוא כחולי הבא מעלמא ומונין מעת לעת וכל שלא ידענו איזה טעם וסברא נכונה לחלק בנושאים הדעת נותנת שהם שוים וילמד סתום (יולדת) מן המפורש (תינוק) ומנינן מעת לעת בתרוייהו ואם כן לא נפלאת לומר שמסקנת רבינו מוהראנ"ח היתה כפי מה שנראה לו מדברי הרא"ש בפרק מרובה דמנינן מעת לעת לפום מאי דמשמע ליה דדין היולדת שוה לדין התינוק שחלצתו חמה שדעת כל הפוסקים דמנינן ליה שבעה מעת לעת כנז"ל ואף אם נאמר שלא דבר עוד מרן מוהראנ"ח בזה ואין לנו אלא מה שכתוב בספר מכל מקום נראה דאית לן למיזל לקולא בדין היולדת למנות לה מעת לעת שכבר כתבתי עדות נאמנה מגדול בדורו הריטב"א בחידושיו לעירובין שהתוספות סוברים כן וכן היא דעתו וכיון שהתוספות והרא"ש והריטב"א סוברים כן והדבר נוגע לספק נפשות נראה ברור שיש לפסוק כן לכל הפחות באשה שהיא חולה קצת כהוראת

הגאון ישועות יעקב הן אמת דרבינו התרומת הדשן כתב בסוף התשובה דאף דבעלמא בפלוגתא דרבוותא פוסקים להקל משום ספק בפיקוח נפש שאני הכא דהאשיר"י לא כתב כן אלא כדי ליישב דעת ההלכות גדולות ואהא פליג רב אלפס ור"י וקיימא לן כרב אלפס היכא שאין התוספות חולקים והכא התוספות מסייעי וכו' אלו תורף דב"ק הרי שביאר שאין אומרים בזה ספק פיקוח נפש להקל ושגם הרא"ש לא כתב כן אלא אליבא דהלכות גדולות ויתכן שמפני זה כתב הרב מהראנ"ח שנראה מדברי הרא"ש דמונים מעת לעת ולא כתב שמפורש בדברי הרא"ש משום שיש לומר דאליבא דהלכות גדולות קאמר וליה לא סבירא ליה ואם כן גם מדברי הריטב"א אין הכרח דנקיט הכי שהרי ליישב דברי בעל הלכות גדולות הוא שכתב כן כמו שיראה הרואה ומזה יש להעיר על הגאון ישועות יעקב שכתב שבעל תרומת הדשן עשה מחלוקת בין הרא"ש שכתב להדיא דמונים מעת לעת ובין התוספות דגטין וכו' וליתא אלא גם התוספות דגטין מודו להרא"ש וכו' וכיון דספק נפשות אזלינן לקולא וכו' אלותורף דבריו וכל זה נדחה קרינן לה לפי דברי התרומת הדשן הנ"ל שהרי לדידיה גם הרא"ש סובר כהתוספות (לפי הבנתו בדבריהם) דאין מונין מעת לעת ולא כתב דמונים מעת לעת אלא אליבא דהלכות גדולות וביאר גם כן דאין שייך לומר בזה ספק בפיקוח נפש להקל אמנם האמת הוא שכל דברי רבינו התרומת הדשן בזה הם דחוקים במחילת כבוד קדושתו שאם הרא"ש לא היה סובר שהדין הוא דבעינן מעת לעת היה לו לכתוב שהרב הלכות גדולות סובר דהני שלשה ושבעה מעת לעת נינהו והוה מישתמע דרק אליבא דבעל ההלכות הוא דקאמר וליה לא סבירא ליה אלא ודאי מוכח שכונתו שכן הדין פשוט וברור דמונים מעת לעת ואתי שפיר פסק דינו של הגאון ישועות יעקב להקל באשה שחולה קצת כנז"ל:

ואומר אני הדל בהורמנותיה דרבינו התרומת הדשן שמה שכתב כן אליבא דהרא"ש הא גרמא ליה למר לפי שלא ראה דברי הרא"ש בתשובה כלל כ"ו סי' ג' (אההיא עובדא שניה שבפרק הדר הנ"ל דאמרינן נישיילה לאמיה אי צריכה ליחים ליה אגב אימיה) וז"ל פירש רש"י דאי אפשר על יד ישראל דאמרינן חיה משבעה עד שלשים אפילו אמרה צריכה אני אין מחללין עליה את השבת אבל עושין לה על ידי ארמאי ואפילו אם תמצא לומר דמשכחת לה דביום המילה הוי תוך שבעה משום דשבעה של חיה מנינן לה מעת לעת כדאמרינן בריש פרק הערל (ד' ע"א) דקטן שחלצתו חמה נותנים לו שבעה ימים להברותו אפילו הכי אי אפשר לומר דניחים לה על ידי ישראל וכו' דאי על ידי ישראל לא הוה שרי להרבות בשביל הקטן כדאיתא במנחות ד' ס"ד חולה שאמדוהו לשלש גרוגרות וכו' ועוד אמרינן בחולין ד' ט"ו המבשל לחולה אסור לבריא שמא ירבה בשבילו אלא ודאי

על ידי נכרי קאמר דניחים ליה אגב אמיה אבל לצורך הקטן אסור אפילו על ידי נכרים וכו' וביאר דאיסור דרבנן ועל ידי נכרי מותר בשביל הקטן לפני המילה כאידך עובדא דאישתפיך חמימיה והורה רבא להביא על ידי נכרי מחצר שלא עירבו אבל לא לומר לנכרי להחם חמין כדי לרחוץ את הקטן לפני המילה ובהלכות גדולות משמע דאפילו איסור תורה שרי על ידי נכרי לצורך המילה שפירש הוראת רבא אפילו דרך רשות הרבים ולפי זה צריך לפרש האי עובדא דאמר ניחים ליה אגב אמיה דמיירי לאחר שלשה שכבר נתרפא הילד אבל סוגיא דגמרא לא משמע כדבריהם לכך נהגו בו איסור כמו שפירשתי אלו תורף דב"ק הנה שפתיו ברור מיללו דדעת עצמו היא דמנינן להני יומי מעת לעת ומביא ראיה מההיא דחלצתו חמה דריש פרק הערל ולא משמע ליה לחלק כדאמר מר התרומת הדשן אך בחלקו"ת ישית בין חולה דעלמא לחולה דמחמת לידה ובודאי דאין לומר בענין זה דחזר בו הרא"ש בתשובה מפסקיו (או מפסקיו לתשובה) ובאנו למחלוקת הפוסקים באיזה מהם יש לנו לתפוס עיין במה שרשמתי בקונטריס כללי הפוסקים סי' י"א אות ח' שלא נאמרו הדברים אלא בסתירה מפורשת שאין לנו מקום פתור אלא לומר שחזר בו אבל הכא אין לנו הכרח לומר דאליב דהלכות גדולות הוא דקאמר ואדרבא משמעות דברי הרא"ש הנ"ל הם דסברא דנפשיה הוא דקאמר ואם כן אמרינן שפיר ילמד סתום (בפסקיו דסברא דנפשיה הוא) מן המפורש (בתשובה הנ"ל) כן נראה ברור ואם כן חזר הדין למה שכתבנו דכיון שהתוספות והרא"ש והריטב"א סוברים דמונים ימים אלו מעת לעת והדבר נוגע לפיקוח נפש הכי אית לן למינקט לכל הפחות באשה חולה קצת אלא שעל כל פנים בודאי נכון לעשות כמו שכתב הגאון ישועות יעקב להאכילה פחות פחות מכשיעור שמסתמא גם זה יספיק לה לצאת מידי חשש סכנה:

שוב ראיתי שבספר האשכול שם (בהלכות מילה) בסי' ל"ו צד 114 הביא מסקנא דאמרי נהרדעי חיה שלשה שבעה שלשים ואחר שביאר דיניהם כתב וז"ל חזי לן דהני תלתא זימני מעת לעת חשבינן כההיא דאמרינן להברותו שבעה ימים מעת לעת וכתב הגאון בנחל אשכול וז"ל גם הרשב"א לשבת ד' ק"ל מיישב דעת הלכות גדולות באופן ששבעה ימים שלמים בעינן ונחתו לסברא זו הריטב"א בעירובין ד' ס"ח ותוספות שם ובבא קמא ד' פ' כמו שכתב מוהרש"א בשני מקומות אלה והרא"ש בבבא קמא שם כתב בפשיטות מעת לעת וכן איסור והיתר ריש כלל ט"ן אף על גב דלא מפורש בגמרא בהדיא אין זה סתירה דהא בכתובות ד' ס' גבי פירש מן החלב שלשה ימים אין מחזירין לא מפורש בבבלי מעת לעת ובירושלמי מפורש וכן קיימא לן וכן לא מפורש בפסחים ד' ה"ן גבי תרנגולת שישבה על הבצים שלשה ימים ובירושלמי מפורש מעת לעת וכן בשלחן

ערוך סי' פ"ו לענין כ"א יום ומה שכתב בתרומת הדשן והביאו בשלחן ערוך סי' תרי"ז דמהתוספות בגטין ד' ט' לא משמע כן (תימה) הכי מפני כך נדחו כל הנך רבוואתא בספק נפשות להקל וכן כתב הגאון מהר"ר נתן אדלער בגיליון מ' דבעינן מעת לעת כה"ג (כהלכות גדולות) ובנודע ביהודה קמא באבן העזר כתב חכם אחד שמה שאמרו אין מעידים אלא עד שלשה ימים היינו מעת לעת שאי אפשר לומר שזה ישתנה במ"ט שעות וזה בע"ב שעות והוא משיבו אפשר כמו בנותן טעם לפגם בלינת לילה שלהסוברים סוף לילה גורם לאו באריכות השעות תלוי אלא זמן עלות השחר גורם השינוי והכא נמי סוף שקיעת החמה שלשה פעמים גורם שינוי צורת פנים דבריו נכונים בענין זה אבל לענין חולשת הלידה לא מסתבר למימר לזאת תסיר החולשה במ"ט שעות ולזו בע"ב שעות שהרי אנו רואין שהשקיעה לא גרמא מידי להברותה ולהחזיקה ואדרבא אנו רואין להברות התינוק בעינן מעת לעת כראיה שהביא רבינו ובספר תורת שבת העיר על פרישת העונה אם בשעה אחרונה ביום מותר מיד בלילה (ונדה ל"ח שיפורא גרים ואבן העזר ס"ד סעיף י"ד) מכל זה אין ראיה נגד נדון דידן דהסברא נותנת לחזור לבריאות תלוי באורך הזמן עכ"ל ומתוך מה שכתבתי למעלה מתבאר מה שיש להעיר על דברי הגאון נחל אשכול הן במה שכתב בשם התוספות בעירובין (דהתוספות בעירובין לא דברו מזה) והן במה שכתב על הריטב"א שם והרא"ש דסוברים דבעינן מעת לעת (שיש לדחות כמו שדחה התרומת הדשן על דברי הרא"ש דאליבא דהלכות גדולות קאמר וליה לא סבירא ליה וכן יש לדחות בדרך זה מה שהביא מחידושי הרשב"א שגם הוא אליבא דהלכות גדולות קאי כיעויין שם) והן במה שתמה על התרומת הדשן איך נפסוק כן בספק פיקוח נפש (שהרי כבר ביאר בתרומת הדשן שאין שייך בזה לומר ספק פיקוח נפש להקל כמו שכתבתי למעלה) על כל פנים לדאתאן עלה הנה דעת רבינו בעל האשכול מפורשת דחשבינן מעת לעת ולדידיה כל הני רבוואתא דסברי גבי שבעת ימים דלהברותו שהם מעת לעת הכי נמי הני תלת זימני שלשה שבעה ושלשים דגבי יולדת מעת לעת נינהו וכן מפורשת דעת האיסור והיתר והגאון נחל האשכול הביא לנו שכן דעת גדול האחרון מוהרנ"א (כמדומה שהוא מר רבו של הגאון חתם סופר) בגיליון שלו וכן היא דעת עצמו כמו שמתבאר מדבריו הנ"ל ואם כן פשיטא שיש לסמוך עליהם לכל הפחות באשה חולה קצת וכדברי הגאון ישועות יעקב הנ"ל ולא זו בלבד אלא נראה לדעתי הקצרה אחרי ראותי חבל נביאים הנז"ל דאפילו בסתם אשה יש להתיר לה בהנך שלשה ימים דמעת לעת והגאון ישועות יעקב שהצריך חולה קצת כתב כן לפי שלא ראה דברי הראשונים

בדין קטן להברותו ודברי רבינו האשכול דיליף מניה ליולדת כנז"ל ועל כל פנים באשה חולה קצת ברור שיש להקל:

וראיתי שהגאון חתם סופר בחלק יורה דעה סי' ק"ץ (ד"ה ויש) כתב ביולדת דאמרינן בסוף פרק מפנין שלשה ימים ופסק הרא"ש בפרק מרובה דמעת לעת קאמר ואמנם התוספות בגטין ח' ע"ב פליגי וסברי דדוחק לפרש כן דמעת לעת אמרינן עיין בדבריהם והכי פסקו הפוסקים עכ"ל והנה גם הוא הבין בכונת התוספות דהדוחק הוא לומר דמונין מעת לעת ומוכח שדעתו דאין מונין מעת לעת אחרי שכתב בשתיקה כהודאה שכן פסקו הפוסקים (ומסתמא לא ראה בזה תורת רבו הגאון מוהרנ"א בגליון שהביא בנחל אשכול הנז"ל) אמנם לענין דינא אין להביא ראיה מדבריו בזה שהרי המעיין בדב"ק יראה דלא נחית לעיין בפרטות בדין זה רק מראה מקום הוא לכמה עניינים שנאמרו בש"ס ופוסקים שתלו זמנם במספר ימים (שלשה שבעה וכיוצא)אם הם מעת לעת או לא בעינן מעת לעת ואם היה מעמיק העון בזה אף הוא ראה דברי הריטב"א בעירובין ד' ס"ח הנ"ל שמעיד על רבותינו התוספות שסוברים שמונים מעת לעת ולא היה מחליט בדעת התוספות בגטין שסוברים בהיפך אף גם זאת היה מזכיר שאינו פשוט שהרא"ש סובר דמונים מעת לעת שהרי לדעת הרב תרומת הדשן לא כתב הרא"ש כן אלא אליבא דהלכות גדולות וכו' כמו שכתבתי למעלה (נחזור לדין שלפנינו):

גם הגאון מטה אפרים בסי' תרי"ז אות ד כתב דאם יש חשש קצת סכנה שהאשה חולה בטבעה המיקל לחשוב מעת לעת לא הפסיד ובאלף למטה שם כתב שכן כתב בספרו בית אפרים יו"ד סי' ט"ז וידידי הגאבד"ק גאווזדאווין יצ"ו בספר נזר ישראל סוף סי' ל"א (לענין יולדת בשבת) כתב דימים אלו אין מונים אותם מעת לעת וציין מגן אברהם ומחצית השקל ובליקוטי רימ"א שם כתב ועיין בבית אפרים יו"ד סי' ט"ז דסובר דחשבינן מעת לעת כיון דהוא ספק פיקוח נפש מקילין וכתב שאם היה בא לידו שאלה בזה היה מיקל עכ"ל ומובן שהרב בית אפרים לא זו בלבד ביום הכיפורים הוא מיקל כי גם בשבת החמורה מיקל והנה לענין חילול שבת בדברים הצריכים לה נראה שאין שייך לחלק בין אשה לאשה דכל הנשים שוות בזה ולכן סתם וכתב שאם היה בא מעשה לידו היה מיקל אבל תמיה לי מדוע אם כן בספרו מטה אפרים הטיל תנאי לענין יולדת ביום הכפורים שאם האשה חולה בטבעה המיקל לא הפסיד דמשמע שאם אינה חולה המיקל מפסיד והלא בשבת החמורה הדין שוה לכל הנשים ועוד יש לדקדק שמדבריו במטה אפרים משמע שדבר זה הוא כעין הלכה ואין מורין רק שאם הורה המורה להקל לא הפסיד

ואילו גבי שבת כתב שאם היה בא מעשה לידו היה מיקל כמו שכתב בשמו בליקוטי רימ"א הנ"ל:

ואחר שזכיתי בספר התורה הזה (בית אפרים) עיינתי במיליה דמר וראיתי שכתב ובאמת בגוף דין התרומת הדשן שכתבו בפשיטות בשלחן ערוך וגם המג"ע (צריך להיות המג"א וכונתו על המגן אברהם) נמשך אחר זה בסימן ש"ל יש לתמוה על מה שכתב שהתוספות חולקים על הרא"ש שכתבו שדוחק לומר דבעינן מעת לעת וכו' האריך לבאר כונתם דמה שכתבו שהוא דוחק לא על הדין דמעת לעת הוא וכו' וכדכתב הגאון ישועות יעקב שהבאתי למעלה ובתוספת ביאור והסבר הדברים ושוב הביא מה שכתב עוד בתרומת הדשן דהרא"ש לא כתב דמונין מעת לעת אלא אליבא דהלכות גדולות וכיון דלא קיימא לן כהלכות גדולות אין מונין מעת לעת ולא אמרינן בזה ספק נפשות להקל וכו' וכתב על דבריו וז"ל ובעיני יפלא שלדעתי אין מי שיחלוק על הלכות גדולות בזה דמעת לעת מנינן רק שנחלקו עליו מטעם אחר שאי אפשר לפרש ההיא דעירובין דמיירי על ידי ישראל דמכל מקום אסור לרבות בשיעור ונהי שאין הכרח לומר דבעינן מעת לעת אבל על כל פנים אין מי שיאמר דלא בעינן ומצד הסברא אין לחלק בין חולשה דלידה לחולי דעלמא ומבואר בהגהות אשירי בפרק הדר ובחידושי הרשב"א בפרק ר' אליעזר דמילה דמעת לעת בעינן רק שאף על פי כן אסור להרבות בשביל האם (ואף שבתחילת התשובה כתב הסבר לחלק בין חולשה דלידה לחולי דעלמא כתב כן לפרש דברי הרב תרומת הדשן אבל מר ניהו גופיה לא סבירא ליה לחלק בהכי וסיים וז"ל) ולולא דברי התרומת הדשן ואחריו נמשכו שלחן ערוך והאחרונים אי הוה מיקלע עובדא הוה אמינא דהמיקל לא הפסיד דעל כל פנים יש בזה דין ספק נפשות להקל וקצרתי שאינו מענינינו כל כך עכ"ל ולכאורה נראה שדבריו שבתשובה סותרים למה שכתב במטה אפרים שהרי בתשובה כתב דלולא דברי התרומת הדשן וכו' היה אומר המיקל לא הפסיד משמע דעתה שכבר ישנם דברי התרומת הדשן אינו אומר דהמיקל לא הפסיד ואין נח לי לומר דבדרך ענוה כתב כן אבל דעתו היא כמו שכתב במטה אפרים שזה דוחק אבל הנכון הוא שבתשובה כתב כן לאשה דעלמא ובמטה אפרים כתב כן לאשה שחולה בטבעה וכו' ודבריו מתאימים והיו לאחדים:

והנה בעיוני בדב"ק בגוף הספר למדתי שני דברים שלא ידעתים מתוך מה שכתב בשמו בליקוטי רימ"א הנ"ל והם א) דהגהות אשירי נמי נקטי כדעת הרא"ש דמנינן מעת לעת אלא שכעת לא מצאתי דברי ההגהות אשירי שבמקום השייך לזה דהיינו בפרק הדר סי' י"א לא דבר מענין מעת לעת וכן בפרק ר' אליעזר דמילה אמנם אהניא לי שנתעוררתי

לחפש בענין זה בספר אור זרוע הגדול (שדברי ההגהות אשירי בהרבה מקומות הם בשם האור זרוע) וראיתי שבחלק שני סי' ח"ק אות ג' כתב מעשה שילדה שבעה ימים לפני הפסח והתיר רבינו גרשום להחם המים לרחיצה גופה בליל פסח מדאמרי נהרדעי חיה שבעה שלשים וכו' עד שבעה אמרה צריכה אני מחללין וזו אמרה צריכה לפיכך התיר ורבינו אליעזר אסר שאין ברחיצה זו משום פיקוח נפש וכו' עיין שם הרי דבליל פסח אחר שבעה ללידתה דנו בה דין עד שבעה אמרה צריכה וכו' ומוכרח שסוברים דבעינן מעת לעת וכן ראיתי לידידי הגאון מוהר"א פוסק יצ"ו בספר כורת הברית בדיני יולדת ד' קל"א בנחל כרית אות י"א שהוכיח כן מתשובה זו וכתב שכן פסק הגאון בנין ציון בסי' כ"ה וכן כתב בשם האחרונים בהך דסי' תרי"ז שפקפקו להקל על פי שיטת הראשונים דצריך מעת לעת עי"ש ומה שכתב (הגאון בית אפרים) בשם הרשב"א לשבת ד' ק"ל כבר כתבתי למעלה על דברי הגאון נחל אשכול שיש לדחות דאליבא דהלכות גדולות קאמר וליה לא סבירא ליה וכדדחה התרומת הדשן מה שמפורש בדברי הרא"ש כנז"ל (ועוד למדתי מדברי הגאון בית אפרים) ב) שכל דבריו באותה תשובה בדין יולדת לא דבר אלא על יום הכפורים ועל זה הוא שכתב אי הוה מיקלע עובדא הוה אמינא דהמיקל לא הפסיד דהרי על דברי התרומת הדשן דמיירי על יום הכפורים קעסיק שכן כתב בתחילת התשובה ואין לדמות זה להא דתענית יולדת דאין מונין מעת לעת ובתר הכי כתב וז"ל וגדולה מזו כתב בתרומת הדשן סי' קמ"ח שממנו מקור הדין דגבי תענית יולדת לא בעי מעת לעת וכו' ואחר כל זה כתב ובאמת גם בגוף הדין של התרומת הדשן שכתב בשלחן ערוך וגם המג"א נמשך וכו' (כמו שכתבתי לשונו למעלה) ולא כתב בפירוש על יולדת לענין חילול שבת אי מונים לה השלשה ימים מעת לעת או לא אלא שהרב נזר ישראל יצ"ו הנז"ל (בד"ה גם הגאון) הבין כן בדעתו לפי שהרב מגן אברהם השוה דין שבת ליולדת לדין עינוי שפסק מרן השלחן ערוך בסי' תרי"ז וכיון שבבית אפרים תמה על שניהם אם כן מה שסיים אחר כך אי הוה מיקלע עובדא וכו' אתרי דיני דיולדת קאמר ולכן כתב כן בשמו ליולדת לדין חילול שבת (כן נראה לי בכונת הרב יצ"ו אף שהוא דוחק) ולי הדל נראה שאינו מוכרח לומר כן שאף שהרב מגן אברהם השוה שבת ליום הכפורים היינו להחמיר שאם החמיר התרומת הדשן ביום הכפורים כל שכן שיחמיר לשבת אבל הרב בית אפרים שבא להקל יש לומר שלא היקל אלא לענין יום הכפורים ולא לשבת החמורה ולכל הדברות מה שכתב הרב יצ"ו בשם הרב בית אפרים שאם היה בא לידו שאלה בזה היה מיקל במחילת כבוד גאונו לא דקדק הדק היטב כדרכו בקדש והיה לו לכתוב בשמו שאם היה בא מעשה היה אומר המיקל לא הפסיד כלשונו ממש

שמזה אפשר להבין שהוא עצמו לא היה מיקל ואין להאריך ומכל מקום למדנו מדברי הגאון בית אפרים שגם הרשב"א והגהות אשירי סברי דמונים מעת לעת ובספר מנחת קנאות בקונטריס מנחת פתים בסי' תרי"ז על דברי מרן בסעיף ד' (שאין מונים מעת לעת) כתב דבספר האשכול בהלכות מילה פסק דהני שבעה ימים מעת לעת נינהו ועיין בנחל אשכול שם שהגאון ר"ן אדלער הגיה כן על הגליון בשלחן ערוך שלו עכ"ל וכבר כתבתי אנכי ההדיוט דברי הספר האשכול והנחל אשכול באורך ועיניך הרואות כי לא לבד ספר האשכול סובר כן כי ברבים היו הסוברים כן:

גם אשו"ר בספר משנה ברורה לידידי הגאון אבד"ק ראדין יצ"ו בסי' ש"ל ס"ק יו"ד שאחר שהביא מה שכתב במגן אברהם דהשלשה ושבעה דיולדת לענין שבת לא חשבינן להו מעת לעת כדאיתא בסי' תרי"ז לענין אכילה ביום הכפורים סיים וז"ל ועיין בסימן תרי"ז שמגמגם הגר"א מאד שם וכתב דמלשון הרא"ש בפרק מרובה משמע שסובר כן בפשיטות דכונת הגמרא היא מעת לעת ולא רק לתרוצי לדברי בעל ההלכות קאתי וכן מוכח בהדיא כדברי הגר"א בתשובות הרא"ש כלל כ"ו סי' ג' שסובר כן בפשיטות וכמשמע מדברי הריטב"א בפרק ר' אליעזר דמילה ועיין באליהו רבה שכתב שמדברי האיסור והיתר גם כן משמע דבעינן שלשה ימים שלמים והיינו מעת לעת (תיבת משמע קאי אוהיינו מעת לעת דאילו מאי דבעינן שלשה ימים שלמים כן כתוב מפורש באיסור והיתר ריש כלל ט"ן סק"ב ואחר שתלד שלשה ימים שלמים מחללין עליה את השבת בין אמרה צריכה וכו') שוב מצאתי בספר נזר ישראל בשם שו"ת בית אפרים שגם כן כתב כדברינו ונמצא לפי זה דבין לענין מלאכת שבת ובין לענין יום הכפורים עד שלשה ימים מעת לעת חשבינן לה למסוכנת ומותר אפילו לא אמרה צריכה אני ומשלשה ועד שבעה מעת לעת כשאמרה צריכה אני ונראה דלענין יום הכפורים בודאי יש לצדד להקל דספק נפשות הוא ואפילו לענין שבת גם כן אם לא נזדמן לו אז נכרי לעשות על ידו שרי על ידי ישראל עכ"ל וכנראה אין בידו ספר ישועות יעקב ולכן לא הזכירו ולפי מה שהבאתי בסיעתא דשמיא מילתייהו דרבנן קדישי המדברים בזה ובצירוף דעת קדושים אליהו רבה והגר"א שהביא הרב יצ"ו נראה ברור להתיר לכל אשה ובלבד שתאכל פחות מכשיעור כדכתב הגאון ישועות יעקב:

וזאת להודיע שמה שכתבתי למעלה (בד"ה ואומר אני) שמה שכתב רבינו התרומת הדשן בדעת הרא"ש דאליבא דהלכות גדולות קאמר וליה לא סבירא ליה כתב כן לפי שלא ראה בתשובת הרא"ש וכו' הנה שוב עיינתי בתשובות הגאון בנין ציון (שרמז הרב כורת הברית יצ"ו) סי' כ"ה וראיתי שכתב שמדברי הרא"ש בתשובה זו היה אפשר לדון

דהרא"ש עצמו לא החליט דחשבינן מעת לעת שלא כתב אלא בלשון אם תמצא לומר ובלשון זה יש לספק אם ספקו רק על האוקימתא דנוקי בתוך מעת לעת או על עיקר הדין אי חשבינן מעת לעת הנה הא מלתא הוה בידן ואתי גברא רבה ושדי בה נרגא דלא אמר הרא"ש אלא כמסתפק אמנם לדעתי הקצרה לא יתכן לפרש בכונתו שמסתפק בדין אי חשבינן מעת לעת דמאחר דלהצד דבעינן מעת לעת מביא ראיה חותכת מדאמרינן בריש פרק הערל גבי הבראת הקטן (וכמו שהביא הספר האשכול ראיה מזה) אם כן אם היה לו איזה ספק בדין היה לו לכתוב איזה טעם וסברא לחלק בין ההיא דריש הערל להא דיולדת או לכל הפחות לכתוב בסתם שיש לחלק בין חולה דעלמא לחולה דמחמת לידה (בלא שום טעם וסברא) כמו שעשה הרב תרומת הדשן כנז"ל אלא ודאי מוכח דהרא"ש בתשובה זו אינו מסתפק בעיקר הדין כלל ועוד אף אם נאמר דאפשר לפרש דמסתפק בעיקר הדין מכל מקום כבר הכריח בבנין ציון שם מדבריו שבשתים (בפרק ר' אליעזר דמילה ובתשובתו הנ"ל) זו דפשיטא ליה דחשבינן מעת לעת שכתב (בבנין ציון) וז"ל אבל צדקת בדבריך דממה שכתב בפרק ר' אליעזר דמילה על יום הברותו כיום הולדו דכיון דספק נפשות הוא יהבינן ליה מעת לעת ובשו"ת הביא ראיה מזה להך דיולדת מזה נראה דפשיטא ליה הך דחשבינן לענין פיקוח נפש הימים מעת לעת דאם לא כן מנא ליה דזה הטעם דחשבינן לענין קטן חולה שנתרפא מעת לעת דדלמא הלכה למשה מסיני הוא דנחשוב בזה השיעור דשבעה פעמים מעת לעת כמו שאר השיעורים דהלכה למשה מסיני הם ולא ידענו טעם להם דאין לומר דסבירא ליה שזה השיעור אינו מן התורה אלא שחכמים הציגו שיעור זה כיון דבלאו הכי כבר עבר יום השמיני ולזה נתן טעם למה אמרו חכמים כן דזה אינו דביבמות ד' ע"א מוכח דשיעור זה הוא מן התורה דלחד תירוץ שם מוקי מה דצריך קרא דמילת זכריו מעכב גם בשעת אכילה בענין זה דנתרפא וכלו שבעה פעמים מעת לעת בין שחיטה לאכילת הפסח הרי מוכח דפשיטא להגמרא דשיעור זה הוא מן התורה דאף שיש שם גם תירוצים אחרים הרי לא חלקו על דין זה אלא שהם אמרו דמשכחת גם כן באופנים אחרים ומדלא חלקו בפירוש ילמוד סתום מן המפורש עכ"ל הרי שהוכיח מדברי הרא"ש מבין שתי המקומות הנ"ל שסובר דמונין מעת לעת:

אך שוב כתב לצדד בזה וסיים וז"ל וכיון דעל כל פנים הרא"ש לחד שיטה כתב בפירוש דחשבינן השבעה ימים דיולדת מעת לעת ואין לנו ראיה שחזר מזה וגם התוספות בגטין שחשבו לדוחק אין ראיה דפליגי על הדין וכו' וכן משמע מהריטב"א בעירובין שכתב בשם התוספות שחושבין מעת לעת לכן על כל פנים לא יצא פסק התרומת הדשן בסי'

קמ"ח הביאו המגן אברהם סי' ש"ל שאין חושבין מעת לעת מכלל ספק ושפיר עבדי גדולי האחרונים שבזמנינו שלא חששו לו דספק נפשות להקל שוב הוכיח מדברי הר"ן בחידושיו למסכת נדה ד' ל"ח דעל כרחין דסבירא ליה דלא חשבינן השלשה ימים מעת לעת (עי"ש סדר הוכחתו) וסיים ואף שראיה זו נכונה שדעת הר"ן להחמיר מכל מקום נגד זה ראיתי בדברי הריטב"א בעירובין ד' ס"ח שכתב בפשיטות בשם התוספות דשבעה ימים דלידה חשבינן מעת לעת לכן המיקל בספק נפשות לא הפסיד עכ"ל ומשמע דאינו מחליט לפסוק להקל (וזה שלא כמו שכתב בשמו הרב כורת הברית הנ"ל (בד"ה והנה בעיוני) ועם שיש לפקפק בראיתו מהריטב"א שיש לדחות דאליבא דבעל ההלכות קאמר כמו שכתבתי למעלה (בד"ה הן אמת דרבינו התרומת הדשן) מכל מקום לפי שיטתו שהראיה מדברי הריטב"א היא מוכרחת לא ידעתי למה חזר ממה שכתב בתחילה דשפיר עבדי גדולי האחרונים שלא חששו לדעת הרב תרומת הדשן דאטו משום שבחידושי הר"ן מוכח דקאי בשיטת הרב תרומת הדשן יצא מכלל ספק פיקוח נפש ומה גם שבדברי הר"ן אינו כתוב מפורש דאין מונין מעת לעת רק שעל פי הוכחה הוא שבאנו לדון כן לכן נראה שראש דבריו אמת במה שכתב דשפיר עבדי גדולי האחרונים שלא חששו לדעת רבינו התרומת הדשן דספק נפשות להקל שהמעיין בכל מה שטרחתי וכתבתי בעה"י מתורתן של ראשונים ואחרונים הערוכים למעלה כשלחן הערוך ישפוט בצדק שכן שורת הדין מחייבת להקל ולא להחמיר בזה ועל פי כל האמור הוריתי הלכה למעשה שבא לידי להקל ביולדת תוך שלשה ימים שאמר השואל שהיולדת רוצה להתענות עד שתרגיש צער בנפשה ואמרתי שאסור לה להתענות רק שתאכל פחות פחות מכשיעור וכדברי הגאון ישועות יעקב ותו לא מידי ובספר ארחות חיים הנדפס מחדש לידידי הגאון אבד"ק סאפינקא יצ"ו ראיתי בסי' ש"ל אות ו' שהביא תורף דברי הגאונים בנין ציון ונחל אשכול הנז"ל בקיצור והביא עוד מה שכתב מחותנו ידידי הגאון אבד"ק ברעזאן יצ"ו בקונטריס אבי הנחל שבסוף ספר כורת הברית באות מ' שמצא בהרשב"א ד' ק"ל ע"ב ובתשובת הרא"ש כלל כ"ו סי' ג' ואיסור והיתר כלל נ"ט וריטב"א עירובין ד' ס"ח ומהרש"א שם ובשבת ד' קכ"ט בתוס' ד"ה רבא דבעינן מעת לעת ובערוך לנר לנדה ד' ל"ח הוכיח מהר"ן בחידושיו שם להיפוך והעיקר כרוב הפוסקים ובפרט בספק פיקוח נפש עכ"ל אפריון נמטייה דאייתי לן הני מילי דמר הכהן הגדול יצ"ו שפוסק כן והוא תנא דמסייע למאי דכתיבנא לעיל וכנראה לא עיין רב כהנא יצ"ו בספרי דבי רב הרשומים בדברינו שאם כן היה רואה שכבר קדמוהו רבנן במציאה שמצא מדברי הרשב"א והריטב"א ותשובות הרא"ש ואיסור והיתר ורק דברי מהרש"א שבעירובין ושבת לא קדמו אדם להזכירם שוב

נדפס הח"ב מספר ארחות חיים הנ"ל וראיתי שבסוף סי' תרי"ז גם כן כתב כמו שכתב באבי הנחל (אך לא בלשון ואני מצאתי) וציין לספר ישועות יעקב סי' תרי"ז ובית אפרים יו"ד סי' ט"ז הנ"ל עי"ש דב"ק:

וכתב הרב מגן אברהם בסי' תרי"ז סעיף קטן ג' דיולדת תוך שלשה ימים דמאכילין אותה אף שאומרת אינה צריכה דינה שוה לחולה ולמעוברת דמאכילין אותם פחות פחות מכשיעור כמבואר בסי' תרי"ח ונמשכו אחריו רבני האחרונים עיין חיי אדם בכלל קמ"ד אות כ"ו ואות כ"ט וש"ע הרב מוהרש"ז בסי' תרי"ז סעיף ד' וסי' תרי"ח סעיף י"ג ומטה אפרים סי' תרי"ז ס"ד ובסי' תרי"ח ס"ח ובקיצור ש"ע הרב מוהרש"ג כלל קל"ג אות ט"ו אמנם מאור עינינו הגאון נציב"ב מל"ך יצ"ו בספרו הנורא העמק שאלה בפרשת שמות שאלתא ל"ח סק"ה ובפרשת הברכה שאלתא קס"ז ס"ק י"ז דף פ"ז ע"א אחר שכתב שדין זה שכתבו בעלי הש"ע דחולה גם כן דינו כמעוברת להאכילו פחות פחות אינו מוסכם מכל הראשונים דיש סוברים דדוקא במעוברת אבל חולה שצריך להאכילו אין מצריכים להאכילו פחות פחות אלא דהדבר יצא מפה קדוש הרמב"ן לדמות חולה למעוברת ונמשכו אחריו הרא"ש והר"ן ובעלי הש"ע וכו' סיים דמה שהוסיף המגן אברהם דהוא הדין יולדתתוך שלשה ימים יש להאכילה פחות פחות מכשיעור זה ודאי תמוה שהרי יולדת תוך שלשה אינה צריכה אומד והרי היא כאילו אמדוה שצריכה כשיעור בפעם אחת והבו דלא לוסיף על הוראת הרמב"ן וכו' וכן שמעתי מפי הגאון בית דוד שגם מוח"ז אביר הרועים מוהר"ח (מוואלאזין) הורה למעשה דלא כהמגן אברהם עכ"ל: ד) מה שאומרים הרופאים המומחים דהיוצא מפתח ביתו אליבא ריקניא דמו בראשו בזמן הקולירא רחמנא ליצלן מובן מזה דאם אינו יוצא מפתח ביתו אין התענית מזיק לו אם כן ביום כיפור יתענו ויהיו סגורים בביתם ויתפללו ביחידות ולא יקראו בתורה כי אין זה כדאי לדחות איסור דאורייתא אבל אם המומחים מסכימים שהתענית עצמו מזיק וכדכתב המגן אברהם סי' תקע"ו סעיף קטן ב' לא יתענו וישערו הרופאים כמה שיעור לגימה שיתחזק האדם וינצל מספק סכנה ואותו שיעור קאפ"ע או טייא או מרק ישתה פחות פחות מכשיעור מלא לוגמיו וישהה בין שתיה לשתיה כדי אכילת פרס שהוא לכל היותר תשעה מינוטין ולכל הפחות שני מינוטין וישתה הקאפ"ע בלא צוקר וחלב ומרק בלא תבלין ואם אפשר שלא כדרך אכילתן עדיף טפי כן כתב הגאון חתם סופר בחלק הששי סי' כ"ג:

ובספר ראשית ביכורים להגאון מוהרב"ך מווילנא כתב בדף ל"ג ע"א וז"ל וראיתי להזכיר מה שכתב הגאון חתם סופר אם לסמוך על דברי המגן אברהם סי' תקע"ו סעיף קטן

ב' גם בצום כיפור עי"ש הן עלינו להודיע הדבר הגדול הזה לדורות עולם אשר בתלתא הוי חזקה מאלפים ורבבות אנשים ונשים תהלות לאל התענו כלם בצום כיפור דשנת תקצ"ב ותר"ט ותרכ"ז בכל מדינתינו אז ולא קרה להם כל רע חלילה ונודע זאת כמעט בכל העולם אז ואין לנו דבר ברור בנסיון באמת יותר גדול מזה וכאשר נודע זה ביחוד לכל האנשים שעסקו במצות פיקוח נפשות אז שביום הכיפורים לא נחלה שום אדם חס ושלום על ידי הצום כלל רק לאותם האנשים שלא נזהרו באכילתם ושתייתם ומלאו כריסם מדברים הקשים לגוף בערב יום כיפור וכל שכן במוצאי יום כיפור (שצריך שמירה רבה ביותר כנודע) על כן אם כי בארבע צומות יש לסמוך על דעת המגן אברהם הנ"ל (אף כי המגן אברהם לא איירי כלל בתענית חובה) אולם בצום כיפור חלילה לסמוך על דברי המגן אברהם בזה כלל וה' ירחם עלינו וכו' ועיין סי' תרי"ח סעיף ו' עכ"ל: גם אשו"ר להגאון רל"ץ מוהרד"ח בספר ישרי לב שכתב בדף ה' ע"א שבשנת תרכ"ו שהיתה מגפה בעיר הקודש ירושת"ו לא תקפ"ץ נשאל כדת מה לעשות בצום הקדוש כי הרופאים צווחו ככרוכיא שאם יתענו יש סכנה אפילו לבריאים וכתב שהיה מהסם להורות שום היתר ביום הקדוש הזה כי בטחונינו באלהינו יתברך שמו שומר ישראל ואף שנודע כי בערי אשכנז הורו היתר בזה לא מלאני לבי להורות לא איסור ולא היתר רק צויתי שלא להטריח הצבור ברוב פיוטים וניגונים ושלי"ת לכל בני ישראל היה אור במושבותם ולא מת אחד באותו היום (כי אם קצת מאותם שנלקו מקודם) ויהי לנס לעיני העמים והשרים עכ"ל ובספר ארחות חיים החדש בסי' תרי"ח אות א' בדברי ידידי הגאון מר מחותנו אחר שציין שו"ת חתם סופר הנ"ל (בראש האות) ראיתי שבשפלנו זכר לנו מה שכתבתי בענין זה בשדי חמד מערכת בין המצרים סי' ב' וציין לעיין בשו"ת מ"ע סי' ס"ו (ואינו מצוי אצלי) וכתב ששמע בשם מו"ר הגה"ק מוהר"ש אבד"ק בעלז שבשנת תר"ח שהיתה מגפה בר מינן הכריז שכל מי שירגיש חלישות הלב הרבה ישתה או יאכל כפי הצורך לחזק לבו ומשמע שהמעשה היה על יום הכיפורים ואם האמת הוא כן המורה לעשות כן יש לו עמוד גדול לישען עליו ואם ירצה ה' אשאל מקריינא דאיגרתא יצ"ו:

ה) חולה ביום כיפור דקיימא לן דמאכילין אותו על פי רופא אפילו גוי נראה לי דהאידנא יש להתיישב בדבר דבעיני ראיתי דשבקי להמנותייהו דלכל חולי קל אומרים תמיד שכשיתענה יסתכן כן כתב הגאון תפארת ישראל פירוש המשנה בפרק בתרא דיומא משנה ה' וכתב הרב בנו בהלכתא גבירתא שם בסוף יומא וז"ל ואני מוסיף דאנו רואים היום דרופאי ישראל שהרוב שלהם הם בעונותינו הרבים כופרים ובזדון לבם מייעצים להדיח בענין אכילת איסורין ובימי תענית יותר מעכומ"ז עכ"ל וז"ל הגאון מוהרא"ז בספר

מטה אפרים סי' תרי"ח אות ב' והדבר תלוי בראות עיני המורה ובבקיאותם ובעיונם בענין הזה שיש שהתענית יום כיפור קל בעיניו ולכן אינו נותן לבו להתבונן היטב ואומר מותר עכ"ל ובשו"ת רמ"ץ א"ח סי' ט"ל אות י"א כתב וז"ל ורגע אדבר בענין שאלת רופאים על תענית יום כיפור דבזמן הזה צריך עיון אם לסמוך עליהם אף דמוהריק"ו שורש קנ"ט כתב דרופאים נכרים נאמנים יש לומר דהיינו טעמא משום דלא מרע אומנותיה דאם לא כן עדותו כמאן דליתיה ואם כן יש לומר דזה דוקא כשיוכל להתברר היפך דבריו ויתרע אומנותיה ובחולה ביום כיפור הלא נודע לו שנסמוך על דבריו וגם די באמירתו שיש חשש סכנה ואפילו אם לא יאכל ויחיה לא יתפס בשקרו כמובן וצריך לומר דיש לבא על אמתת הענין על ידי מומחים אחרים ובזה צריך עיון אם אינם לפנינו ובפרט בזמן הזה דאנו רואים דכולהו בחדא מחתא כולם מקילים בענין תענית ועיין בית יוסף יו"ד סי' קפ"ט בשם ספר התרומה וריצב"א ובענין נאמנות רופאים ישראלים עיין יו"ד סי' קכ"ז ברמ"א ושפתי כהן בענין הפסול לעדות בנאמנות לענין איסורין וגם החשוד לאותו דבר נאמן בשל אחרים דבעצמו יצרו תוקפו ואותם שאין מתענים מצד אפקרותא צריך עיון אם לסמוך עליהם עכ"ל ובספר רוח חיים סי' תקנ"א אות ד כתב אם הרופא יהודי לא יהיה חשוד לעבור על דברי תורה ולחלל שבת כי אז אין להאמין בו במה שמיקל כי החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו ונכרי גמור נאמן בזה יותר ממנו עכ"ד תן לחכם ויחכם להכיר את מהות הרופא כי אף אותם שמצד אפקרותא אין מתענים מכל מקום יש בהם רבים אשר אף כי אינהו בדידהו בהפקרא ניחא להו לא יאבו שאחרים יכשלו על ידם ורק הנראה לדעתם באמת יגידו ויש לצדד להקל משום ספק פיקוח נפש:

ודע שבמה שכתבו הפוסקים לסמוך על דברי הרופאים כתב הגאון חתם סופר בחלק אבן העזר ח"ב סי' פ"ב לחלק דעל מי שאנו מרגישים בו חולי ושינוי פשוט ומבואר דנאמנים הרופאים על כל פנים לשווייא ספק פיקוח נפש ומחללין שבת ויום הכיפורים וכל איסורי תורה לבד מגילוי עריות וכו' אך לעשות כודאי עיין בטור וב"י ודרכי משה יו"ד סי' קפ"ז ועל כל פנים ספק פיקוח נפש דוחה כל התורה לבד משלש עבירות החמורות וכו' אך זה דוקא כשאנו מרגישים בו חולי ושינוי אבל באדם המתחזק כבריא ולוחש לרופא ואומר לו כך וכך כאב יש לי והרופא שופט על פי דבריו כראוי לו אבל אנחנו לא נתיר לו לעבור ולזוז זיז כל שהוא מדברי התורה על פי חלומותיו ודבריו ודבר זה מבואר בא"ח סי' תרי"ז שכתב שם המגן אברהם בריש הסימן לחלק בין עוברה שהריחה שמאכילין אותה אפילו לא נשתנו פניה מאכילין אותה על פי עצמה לא כן אדם בריא כל זמן שלא נשתנה פניו אפילו אמר שלבו כואב עליו אין מאכילין אותו

והבית חדש שם הביא זה מלשון רמב"ם ור"ן ורא"ש עי"ש ולא הביאו ראיה לדבריהם ואני מצאתי ראיה לזה במתניתין דפרקי אבות בעשרה נסים שנעשו בבית המקדש לא הפילה אשה מריח בשר הקודש לעולם וכתב שם תוספת יום טוב בשם רש"י שאילו הריחה ונתאוה לא היו מאכילין אותה וצריכה לנס שמעולם לא הפילה מריח ההוא ולכאורה יפלא הא אין דבר שעומד בפני פקוח נפש ומשנה שלמה פרק יום הכיפורים ד' פ"ב עוברה שהריחה וכו' ותירץ הגאון מוהר"ר שאול אבד"ק אמד בגליון תוספות חדשים דוקא עוברה שהריחה פירוש שכבר הוכר עוברה אז נותנים לה אבל לא הוכר עוברה עדיין אף שמרגשת בעצמה כאב ותיאבון מכל מקום כיון שלא הוכר עוברה לא היו נותנים לה והיתה מסוכנת להפיל ונעשה נס שלא הפילה אשה מריח וכו' והיינו דתנן לא הפילה אשה ולא תנן לא הפילה עוברה אלא על כרחין מיירי בסתם אשה שלא הוכר עוברה ודברי פי חכם חן ועל כרחין מיירי בלא נשתנה פניה דאילו בנשתנו פניה אפילו לכל אדם נותנין ועל כרחין בלא נשתנה פניה דלעוברה בעלמא דכריסה מעיד עליה על חולי שלה נותנים אבל אדם בעלמאאף שמרגיש כאב כמו אשה זו שלא הוכר עוברה ומכל מקום כואב לה עד שמפלת ומסתכנת מכל מקום אין ליתן לה על פי עצמה אף שלכאורה נראה לי שהאדם עצמו היודע מרת נפשו יכול ליקח לעצמו אם יוכל בין ביום הכיפורים בין באיסורין דאורייתא וקדשים כי דרכיה דרכי נעם מכל מקום אנו אין מאכילין אותו ביום הכיפורים ואין אנו מניחין אותו ליטול מהקדשים על פי דבריו שאין להאמין לו דכולי עלמא בחזקת בריאים קיימי עיין קידושין ע"ט ע"ב וק"ל והאריך עוד בזה במאי דתנן בפרק התינוקת נאמנת אשה לומר מכה יש לי באותו מקום שממנו דם שותת וכו' וכו' עי"ש דב"ק:

והנה הראשונים שלא הביאו ראיה ממתניתין דאבות הנ"ל שיש לחלק בין עוברה שהריחה לסתם אדם נראה שסוברים שאין מזה הכרח לפי שנוכל לתרץ כמו שכתב מרן מוהרד"ף בספר שושנים לדוד על דברי רבינו התוספות יום טוב שם וז"ל אין שומעין לה וכו' נראה דהכי פירושו שאם באת האשה לטעום מהם מיד אין שומעין לה להאכילה מיד הבשר אלא צריכים לתחוב לה כוש ברוטב תחלה אם נתישבה דעתה מוטב ואם לאו נותנים לה רוטב אם נתיישבה דעתה מוטב ואם לאו וכו' לפיכך נעשה נס וכו' ובזה נחה קושית הרב ע"ח דאין לך דבד עומד בפני פיקוח נפש והוצרך לתרץ דאפילו הכי כהנים קנאים הם וכו' ולפי דעתי שדברי רש"י במה שכתב ובאת לטעום וכו' מורים כמו שכתבנו עכ"ל מובן שלפי זה אין הכרח לחלק בין אשה עוברה לסתם אדם ולכן לא הביאו ראיה ממשנה זו ואי נמי אפשר לפרש כמו שכתב הרב תפארת ישראל שם

וז"ל אף דאילו הריחה היו רשאין להאכילה דלא עדיף בשר קדש מיום כפור שהוא בכרת ואפילו הכי בהריחה ביום כפור האכילוה מכל מקום אילו היה אפשר שתתאוה להבשר שם ע"י הריח מבשר שעל אש המזבח היו נזהרות המעוברות מליכנס לבית המקדש שמא תריח ונמצאות מצטערות שנמנעו מליכנס למקדש: ומה שכתב הגאון חתם סופר שלכאורה נראה שהאדם עצמו היודע מרת נפשו יכול ליקח לעצמו וכו' אבל אנו אין מאכילין אותו וכו' אין כאן דעת הגאון מוהרא"ז שכתב ביד אפרים (על דברי מגן אברהם סק"א ובשאר כל אדם לא מהני אמירה אלא אם כן נשתנו פניו כדאיתא בסעיף ג') וז"ל בהר"ן מבואר דבריא שהריח וערערה נפשו מאכילין אותו על פי עצמו או על פי בקי המכיר בו וכו' ואפשר דגם הרא"ש מודה ונשתנה לאו דוקא וכן בר"ן מסיים גם כן דמכי חיור אפיה חיישינן לסכנתא ואפילו הכי כתב מתחלה מאכילין אותו על פי עצמו עכ"ל מתבאר שדעתו דכשלא נשתנו פני הבריא והוא אומר שצריך מאכילים אותו על פי עצמו:

ואם החולה שאוכל ביום כיפור חייב לקדש או לא רשמתי בסי' ב' אות ד' עי"ש: ואם יכול לעלות לספר תורה בשחרית או במנחה רשמתי שם באות ז: ו) מי שאמדוהו שיאכל ביום כיפור ככותבת מפני פיקוח נפש וקודם שגמר אכילתו נתיישבה דעתו ואמרו הרופאים שחלצתו חמה וניצול מהסכנה אם יש להתיר שיגמור אכילתו כיון דהותרה מעיקרא או לא עיין בספר מראה האופנים דף כ"ה ע"ג כן כתב בס' דברי מנחם ריש סי' תרי"ח ואינו מצוי אצלי ס' מראה האופנים הנ"ל ומתוך מה שרשמתי בשדי חמד חלק א' בחלק הכללים מערכת הה"א אות קי"א נראה לפום ריהטא דיש להחמיר בזה וצריך לעיין במלתייהו דרבנן קדישי הרשומים שם ולהתיישב בדב"ק ואני אמרתי בחפזי להעיר אזן כן כתוב בקונטריסי מזה זמן רב:

ועתה נראה לי פשוט וברור דכיון שחלצתו חמה וניצול מהסכנה אסור לו לאכול עוד וכן יש ללמוד ממה שכתב הגאון בנין ציון בח"א סי' ל"ד והוא שנשאל בחולה שיש בו סכנה שעל פי הרופאים צריך לאכול ולשתות ביום הכיפורים יותר מכשיעור אם צריך לשער בכל אכילה ושתיה אם יש סכנה כשלא יאכל וישתה או נאמר דמצות העינוי היא למערב עד ערב וכיון שלא יוכל לקיים מצוה זו מפני הסכנה שוב אין קפידא אם יאכל וישתה באותו יום גם בלא סכנה ובתשובתו כתב לפשוט ספק זה מכמה מקומות ודחאם ולבסוף הוכיח מדברי התוספות בכריתות ד' ח"י ע"ב בהא דאמר אביי ידיעות ספק מחלקות לחטאות ואמר ליה רבא בר חנה מה אילו אכל כזית חלב ביום הכיפורים שחרית וכזית חלב במנחה הכי נמי דמיחייב שתי חטאות (פירוש דיום כיפור במקום

אשם תלוי קאי) וכתבו התוספות דהא דנקט כזית חלב ולא נקט מידי דהיתרא ומיחייב משום אכילה ביום כיפור היינו משום דבעי למינקט שיעורא זוטא (כזית) ומשום אכילה דיום הכיפורים הוה צריך למינקט ככותבת הגסה וממה שנדחקו התוספות לומר כן מוכח דפשיטא להו דאף משום אכילה שנייה חייב אף על גב דעל ידי אכילתו הראשונה הרי אי אפשר עוד לקיים מצות עינוי דמערב עד ערב שאם לא כן היה להם לתרץ דמשום הכי נקט כזית חלב דאילו משום אכילה ביום הכיפורים לא מיחייב אאכילה שניה ואחרי שלא נמצא חולק על זה צריך לחוש לדבריהם ולכן צריך לשער כשמאכילין לחולה ביום הכיפורים שלא להאכילו בין כשיעור ובין פחות מכשיעור (שעל כל פנים איכא איסור תורה) רק מה שמספיק להוציאו מספק סכנת נפשו וקשה מאד לשער כן בכל אכילה ושתיה שיתן לחולה ותמה ששום אחד מהפוסקים לא העיר בזה במה שנוגע לאיסור כרת וצריך זהירות ובקיאות יותר מעיקר היתר אכילה שלזה יספיקו דברי הרופא שצריך להאכילו דרך כלל אבל בענין זה צריך לשער דרך פרט בכל אכילה ואכילה אלו תורף דב"ק מתבאר דכל שיצא מידי ספק סכנה אין לו היתר עוד לאכול ואם כן אף ששיערו הרופאים בתחלה שהיה צריך לאכול כך וכך כשראו באמצע אכילתו שכבר חלצתו חמה ואין בו עוד חשש סכנה חזר להיות כבריא ואינו יכול לאכול עוד והגאון שואל ומשיב במהדורא ד' ח"א סי' כ' (סוף ד"ה הראשון) כתב שבערוך לנר בכריתות ד' ח"י ע"ב ד"ה הא דנקט נסתפק בחולה מסוכן והוצרך לאכול יותר מככותבת אם חייב אחר כך בעינוי כיון דכבר אין עליו עינוי שוב לא חייב להתענות וכתב שכן נראה לו עיקר וכתב ראיה דאם כן בחולה יהא צריך לשער שלא יתנו לו יותר מכפי השיעור שצריך לו להוציאו מידי סכנה ולא ראיתי מוזכר בפוסקים עכ"ל הערוך לנר וכתב על דבריו ונפלאתי מאד איך יעלה על הדעת שלא יקיים מצות תענו את נפשותיכם ופשיטא שעל ידי ככותבת אינו מיישב הדעת על כל היום רק שבשעת אכילה נתיישב דעתו ואם כן אחר כך שוב עובר על תענו את נפשותיכם וכו' אלו תורף דב"ק ואין אצלי ספר ערוך לנר לכריתות וכנראה לא סיים שם מה שסיים בתשובתו שבבנין ציון הנ"ל להחמיר כנז"ל ולפי דרכנו למדנו שגם הגאון שואל ומשיב דעתו להחמיר:

גם הגאון מוהר"ר אברהם אהרן יודילעוויץ יצ"ו בספרו בית אב סי' ץ' עמד בספק זה ופלפל בהראיות שהביא הרב בנין ציון וכתב (בסוף ד"ה איברא) דיבואו על נכון הראיות של הבנין ציון וגם הוא כתב להוכיח דעל כל פנים אף אם אין לנו הכרח על אכילה שניה שיהא חייב (משום שכבר אינו יכול לקיים עינוי דמערב עד ערב מחמת אכילה הראשונה) אסור הוא לאכול עוד מהא דתנן בדף פ"ב ע"א חולה מאכילין אותו על פי

בקיאין ואם אין שם בקיאין מאכילין אותו עד שיאמר די ואי נימא דהיכא דאכל כשיעור מפני הסכנה שוב אין קפידא ומותר לו לאכול גם בלי סכנה הא דקתני מאכילין אותו עד שיאמר די הוא מיותר דאי דקמשמע לן דרשאי להאכילו כשיעור בבת אחת גם בלא זה הוה ידעינן דעל פי עצמו דומיא דעל פי בקיאין וכמו דעל פי בקיאין נותנים לו גם כשיעור בבת אחת הכי נמי על פי עצמו אלא ודאי דקמשמע לן דכשיאמר די חוזר לאיסורו ככל אדם ואינו רשאי לאכול עוד וכן הוכיח מתוך דברי הרי"ף שהשמיט שיעורי אכילה ושתיה וכתב הר"ן בטעמו משום דאפילו פחות מכשיעור איכא איסורא ולא ניתנו שיעורין אלא לכרת ומלקות ולפי מה שהסכימו הפוסקים שאף לחולה נותנים לו פחות מכשיעור כדי להקל מעליו איסור כרת צריכים אנו לדעת השיעורים וכו' ואי נימא דאם כבר אכל כשיעור מפני הסכנה מותר לו לאכול אחר כך גם בלא סכנה אם כן קשה למה השמיט הרי"ף השיעורין הא איכא נפקא מינה להיתירא אחרישאכל כשיעור וגם הר"ן למה הוצרך לבא מטעם הנ"ל אלא ודאי דבלא סכנה לעולם ליכא שריותא ושקיל וטרי עוד וסיים תבנא לדיננא דגם באכילה שניה ביום הכיפורים איכא חיוב כרת וחטאת ואם כן בחולה שמאכילים אותו על פי רופאים הנה בכל אכילה שיאכל בעינן שתהיה סכנה לו אם לא יאכל וכדמסקנת הרב בנין ציון וצריך ליזהר בזה ובספר ארחות חיים (החדש) בסי' תרי"ח אות א' כתב שבלחם הפנים שבקיצור ש"ע מוהרשג"ף בסי' קל"ג כתב דמבואר בחידושי הרשב"א לקידושין ד' כ"א ע"ב דמי שאחזו בולמוס שמאכילין אותו עד שיאורו עיניו ומשם ואילך באיסוריה קאי והיה אפשר לדחות דמה שאמר הרשב"א כן הוא למי שאורו עיניו בפחות מככותבת שעדיין לא נאבד ממנו המצות עינוי יום כפור והערוך לנר ספקו טהור במי שהוכרח מפני הסכנה לאכול כשיעור המבטל העינוי דבזה דוקא הוא שנסתפק אבל אין דעתי נוחה בדחיות כאלו ומשמעות דברי הרשב"א הוא דאפילו אם אכל יותר מכשיעור כדי שיאורו עיניו וכבר ביטל מצות עינוי בכל זאת כשיאורו עיניו אסור לו לאכול יותר ובארחות חיים שם בדברי מר מחותנו הגאון יצ"ו ציין לעיין בספרו גילוי דעת בפתיחה אות מ"א ואינו מצוי עתה אצלי (נגנב או נאבד) ומה שציין הגאון המחבר יצ"ו לעיין במה שהביא בסימן תרי"ב אות א' (ושם גם כן ציין לדבריו שבסי' תרי"ח הללו) היינו ששם הביא שבספר וידבר משה פרשת אחרי ד' י"ט ע"ב נסתפק בחולה שיש בו סכנה שאכל פחות מכשיעור והבריא ובתוך שיעור כדי אכילת פרס כל עוד חצי שיעור אם מצטרף לפי הנראה כונתו להוכיח מזה שלא כדברי הרב ערוך לנר ואם לכך נתכוון במחילת כתה"ר אין מזה סתירה דהרב ערוך

לנר לא אמר לצדד אלא כשאכל מפני הסכנה ככותבת דבטלה ממנו מצות עינוי דמערב עד ערב אבל באכל חצי שיעור מפני הסכנה והבריא מודה הוא דאסור לו לאכול עוד:
ולענין חצי שיעור אם מותר להאכיל ביום כפור לחולה שאין בו סכנה עיין לקמן באות י"ג: ז) שיעור שתיה ביום הכיפורים לחיוב כרת עיין בש"ע סי' תרי"ב ס"ט כמלא לוגמיו וכו' והוא פחות מרביעית והר"ן נסתפק (והובא בבית יוסף שם) כמה הוי פחות מרביעית והרב פרי חדש כתב מסתברא שהוא פחות מעט מרביעית דומיא דככותבת שהיא פחותה מעט מכביצה (וכדבריו כתב הרב צדה לדרך במאמר רביעי כלל ה' פרק ו' דהוא מעט פחות מרביעית) ואם כן לפי זה יהיה שיעור השתיה ביצה ושליש או ביצה ורביע וכשמשקים לחולה פחות מכשיעור כמו שכתב מרן בסי' תרי"ח סעיף ט' יכולים להשקותו כשיעור ביצה ויותר מעט (רק שיהיה פחות משליש ביצה או רביע) אבל הרב ערך השלחן סי' תרי"ב אות ה' כתב בשם הרב החינוך בפרשת אמור דשיעור שתיה ביום כיפור היינו כביצה דכבר שיערו כביצה מחזיק מלא לוגמיו של אדם עכ"ל ולפי זה כשמשקין לחולה פחות מכשיעור צריך שיהיה פחות מכביצה ובתשובת הגאון רבינו עקיבא איגר ריש סי' דק"ן ראיתי שכתב בשם הרב בית הלל דשיעור מלא לוגמיו דיום כיפור הוא מעט פחות מרביעית וכתב על דבריו וז"ל אמת דכן הוא לשון הש"ע סי' תרי"ב (אמר המחבר בדברי מרן בש"ע לא נזכר מעט פחות מרביעית רק פחות מרביעית אלא שהרב פרי חדש פירש דרוצה לומר מעט פחות וכו' כנז"ל) אבל תמיה לי דהא מבואר בסי' ער"א סעיף י"ג שהוא רובו של רביעית אם כן באם נותנים משקה להחולה פחות מכשיעור צריך לשתות פחות מעט מרוב רביעית עכ"ל ולפי דבריו אי אפשר להשקותו יותר מכדי זית ומחצה דאם כן הוה ליה רוב רביעית וכן כתב בהגהות מיימוניות הביא דבריו מרן הבית יוסף סי' תרי"ח ד"ה לא שנא עוברה וכו' (רמזו הרב ערוך השלחן שם) וז"ל ובשתיה מלא לוגמיו דהיינו חצי רביעית שלא יבא לידי איסור כרת עי"ש והרב דגול מרבבה הביא דבריו הרב שערי תשובה סוף סי' תרי"ב כתב על דברי הש"ע הנ"ל דהוא רוב רביעית כמו שכתב בסי' ק"צ ס"ג וסי' ער"א סי"ג ע"כ ואם כן לדעתו ודאי דכשמשקים פחות מכשיעור היינו חצי רביעית וכתב הרב מטה אפרים סי' תרי"ח אות י"א דאם ידוע מערב יום כיפור שצריך להאכיל את החולה צריך להכין כלי שמחזיק כדי מה שיתנו לו כדי שלא יצטרך לשער מאומד הדעת שבקל יוכל לטעות ליתן יותר ויבא לידי איסור או שיתן פחות ויביא לידי חשש סכנה וכו' עי"ש גם מרן החבי"ף בספר רוח חיים סי' תרי"ח אף הוא היה מתכוין לדעת הרבנים הנ"ל דצריך להשקותו חצי רביעית דהא רוב רביעית הוי מלא לוגמיו ושיכינו כלי כדי מדה זו מערב יום כיפור עי"ש:

והנה הרב ערוך השלחן הביא סברת הרב החינוך הנ"ל (דשיעור שתיה בכביצה) בשתיקה כהודאה אך בספר מנחת חינוך בפרשת אמור סי' שי"ג סק"ג האריך הגאון בדברי רבינו החינוך ואעתיק דב"ק לפי שאין הספר מצוי והיו הדברים לזכרון בין עיני אולי אזכה ליישב תמיהותיו בעת הפנאי איה"ש וז"ל דברי הרב המחבר (מה שאמרו ששיעור שתיה הוא מלא לוגמיו של אדם שהוא כביצה שכבר שיערו בו ביצה מחזיק מלא לוגמיו של אדם פחות מכאן אין בו איסור כרת וכו') צריכים עיון דביומא ד' פ' מסיק דלא מלא לוגמיו ממש אלח כדי שיסלקנו לצד אחד ויראה כמלא לוגמיו ושיעור זה דהיינו כמלא לוגמיו מבואר שם שהוא פחות מרביעית אבל מלא לוגמיו הוא יותר מרביעית עי"ש גבי מקולי בית שמאי ועיין שם בתוספות וכן הוא ברמב"ם כאן ובכל הפוסקים דהשיעור הוא כמלא לוגמיו וכן מה שכתב הרב המחבר דהשיעור הוא כביצה איני יודע מנין לו דמהש"ס נראה שהוא פחות קצת מרביעית וכן כתב הרמב"ם וכל הפוסקים ורביעית הוא ביצה ומחצה וכן מה שכתב שהוא מלא לוגמיו והוא כביצה נראה מדבריו (מדסתם) דהשיעור הזה שוה בכל אדם ובאמת מבואר בש"ס וברמב"ם ובכל הפוסקים דדוקא שיעור אכילה שוה בכל אדם (ככותבת בין לננס בין לעוג מלך הבשן) אבל שיעור שתיה כל אחד בדידיה משערינן ובעוג מלך הבשן השיעור יותר הרבה מרביעית ובננס פחות הרבה ושיעור זה דכמלא לוגמיו הוא פחות מעט הוא שיעור בבינוני עיין בגמרא וברמב"ם ובטור וזה פשוט:

והגאון מוהר"ם מליבוויץ בספר צמח צדק על המשניות בפרק בתרא דיומא דף ס"ט ע"ד (ד"ה השותה) הביא דברי הרב פרי חדש הנ"ל דמסתברא ליה דכי היכי דככותבת הוא מעט פחות מכביצה הכי נמי מלא לוגמיו הוא פחות מעט מרביעית וכתב על דבריו ולא דבר אל נכון ואישתמיט ליה דברי הפוסקים הנ"ל דמלא לוגמיו הוא רוב רביעית וגם מה שדימה לפחות מכביצה דככותבת משמע בהרמב"ם בהיפך דגבי ככותבת כתב שהוא פחות מכביצה כמעט אבל גבי מלא לוגמיו כתב שהוא פחות מרביעית ולא כתב כמעט משמע שהוא פחות יותר וכו' עיין שם דב"ק ואין לתמוה על מה שלא זכר שר שכדברי הרב פרי חדש כתב הרב צדה לדרך כנז"ל וקרוב לומר שלא היה בידו ספר התורה הזה אבל תימה בעיני מה שלא זכר שיטת הרב החינוך הנז"ל נמצינו למדין מכל האמור דשלש סברות בדין זה א) דמותר להשקותו יותר מעט מכביצה לשליש ולרביע לא יגיע ב) דצריך להשקותו פחות מכביצה ג) דאין להשקותו יותר מכדי זית וחצי ונראה דאף דבעלמא היכא דאיכא שתי סברות חלוקות מן הקצה אל הקצה ויש סברא שלישית ממוצעת ביניהם יש לפסוק כמותו כמו שכתב הגאון יד מלאכי במערכת

המ"ם כלל תע"ז בשם הר"ן בהלכות בפרק יום הכיפורים בדין חינוך ועיין מה שכתבתי אנכי הדל בשדי חמד בחלק הכללים במערכת ה' כלל ל' מכל מקום בנדון שלפנינו נראה לי ההדיוט דהרוצה לסמוך על סברא קמייתא אין מזניחין אותו שכן הוא משמעות לשון מרן שכתב פחות מרביעית ואם היה סובר כסברא שניה היה אומר ששיעורו כביצה ואם כסברא שלישית היה אומר ששיעורו מעט יותר מזית וחצי והיינו יודעים דכשצריך להשקותו פחות מכשיעור משקין אותו פחות מכביצה או כדי זית וחצי לכל מר כדאית ליה אבל מדכתב דהשיעור הוא פחות מרביעית נראין הדברים דסובר כסברא קמייתא אחר זמן רב השגתי ספר ארחות חיים ח"ב החדש וראיתי שבסי' תרי"ב אות ז אחר שציין דברי הרבנים פרי חדש ושערי תשובה בדין זה כתב ועיין בשו"ת עולת שמואל סי' צ"ה דאין להחמיר ואין לזוז מפסק השלחן ערוך דהוא בציר פורתא מרביעית עכ"ל ואין ספר זה מצוי אצלי ודבריו נראים לדעתי הקצרה והביא שם (בארחות חיים) מה שכתב בזה ידידיהגאון אבד"ק ברעזאן יצ"ו שהר"ן נסתפק כמה שיעורו אבל בפירוש המשנה להרמב"ם בפרק אמר ר' עקיבא משנה ז' ותוספת יום טוב שם מבואר דהוי רק פחות מעט כל שהו מרביעית עכ"ל וכונתו דאמאי דתנן התם זרעוני גנה פחות מכגרוגרת כתב רבינו התוספת יום טוב וז"ל פירש הרמב"ם קרוב לגרוגרת וטעמו נראה דמדלא פירש השיעור שמעת מינה דבפחות מעט קאמר והכא נמי דכתבו הפוסקים פחות מרביעית ולא ביארו שיעור הפחת כמה הוא שמעת מינה דפחות מעט קאמרי כן נראה כונתו ודבריו נכונים והוא שר המסכים למה שכתב בעולת שמואל שהביא הגאון המחבר יצ"ו: ולמודעי אני צריך כי כל מאי דשקלו וטרו רבני האחרונים הנ"ל הוא על פי האמור בשלחן ערוך סי' תרי"ב השיעור באדם בינוני שהוא פחות מרביעית אמנם הגאון מהר"ר שלמה אבד"ק יוזיפוף בספרו ספר החיים בסי' תרי"ב ד' ע' עמוד ג' שנשאל כמה הוי שיעור מלא לוגמיו באדם בינוני בזמן הזה הנה בתשובתו יצא לידון בדבר חדש דשיעור זה לא שייך בזמן הזה דהחוש מעיד דמלא לוגמיו מצד אחד באדם בינוני לא יעלה אפילו כשיעור ביצה אחת שלנו אם כן מכל שכן דלא הוי כשיעור רביעית דהוי כשני בצים כמו שכתב החק יעקב בסי' תב"ע (דבריו הם בס"ק ח"י) והיינו מלא שני קליפות ביצה עיין שם ובעל כרחין בזמן הזה נתקטנו האנשים ובשלמא באכילה דאין חילוק בין ננס לעוג לא נשתנה השיעור בזמן הזה אבל שתיה שהיא לפי ערך האדם ומלא לוגמיו שלו אם כן כיון שנתקטנו האנשים ואף אם גם נתקטנו (נראה דכונתו דאף אם גם הבצים נתקטנו) מכל מקום בהכרח לומר דלא נתקטנו בשוה לפי ערך עם בני אדם דהחוש יעיד דמלא לוגמיו לצד אחד דאדם בינוני לא יעלה כשני בצים שלנו ואף כביצה ומחצה לא

יעלו ובעל כרחין דהאנשים נתקטנו יותר מהבצים ולכך אף (נראה דצריך להיות אם) החולה לא יכול לנסות בעצמו אין לסמוך על שיעור זה שכתב בשלחן ערוך רק צריך לנסות בזמן הזה באדם בינוני לפי מהות החולה כמה עולה מלא לוגמיו או ליתן לו כפי האומדנא שהוא בודאי פחות ממלא לוגמיו ולא לסמוך על שיעור הכתוב בשלחן ערוך ומה שכתב מעלתו בשם באר הגולה דחצי שיעור דרבנן הם לאו מילי דסמכא דבריש פרק יום הכיפורים מוכח להדיא דביום הכיפורים חצי שיעור אסור מן התורה וכן כתב הט"ז וכל הפוסקים וזה ברור עכ"ל ראה זה חדש לא שיערוהו כל רבני האחרונים ולפי הנראה יש להחמיר כמו שכתב הגאון ומה שכתב בשם הט"ז דחצי שיעור אסור מן התורה כעת לא ראיתי בטורי זהב שכתב כן מפורש אבל הרב מגן אברהם בסי' תרי"ב סק"א כתב כן מפורש ומה שכתב בשם הרב באר הגולה שחצי שיעור הוא מדרבנן לא ידעתי איה מקום כבוד דב"ק ואדרבא רואה אנכי בבאר הגולה על מה שכתב מרן בסעיף ה' הא דבעינן שיעור היינו לחיוב אבל איסורא איכא בכל שהו שציין על זה יומא ד' ע"ג וכרבי יוחנן והרי הוא כמבואר דמפרש בכונת דברי מרן דחצי שיעור אסור מן התורה ואם כן אם כתב במקום אחר שהוא מדרבנן יש לתפוס עליו מדברי עצמו והדין אמת שאסור מן התורה כמו שכתב הגאון הנ"ל:

ולענין צירוף אוכלין ומשקין עיין לקמן אות כ"ט: ולענין שתיה אם יש חילוק לענין חיוב כרת בין שאר משקין ץ דזייני למים דלא זייני הנה הרב דברי מנחם בסימן תרי"ב כתב בזה הלשון על מה שכתב הלק"ט דבשתית מים ביום הכיפורים ליכא כרת וכו' עיין מה שכתב בספר אדרת אליהו ד' מ"ח דישתקע הדבר ולא יאמר ועיין להרב משה ידבר ד' ו' ע"ב עכ"ל משמעות הלשון הוא שסברת הלק"ט כן היא באמת דבשתית מים ליכא כרת כי אם איסור אמנם הרב פחד יצחק באות היו"ד במערכת יום הכיפורים אסור באכילה ושתיה כתב בזה הלשון ועיין הלק"ט ח"ב תשובה רפ"ג המורה פנים דאפשר דהשותה מים ביום הכיפורים לא יהיה חייב כרת מן התורה ושתיה דאסרה תורה הוא יין דבש וחלב דזנים את הגוף אבל מים דלא מיזן לא עיין שם רפ"ג רפ"ד רפ"ה אבל חלילה להרהר צדק ולא כי אין לנו אלא סתם שתיה אפילו מים עכ"ל פחד יצחק שם ומבואר דהרב הלק"ט לא החליט לומר כן רק הוא הצ"ד דיש פנים לומר כן ועל כל פנים איך שתהיה סברת הרב הלק"ט כבר כתבו הרבנים הנ"ל דאין מקום להסתפק בזה ומים שוו לשאר משקין והשותה מהם חייב כרת כמו בשאר משקים ובקונטריס הכללים במערכת העי"ן כלל ס"ט נשאתי ונתתי בדין זה על מה שכתב ידי"ן הרב המגיה בספר ימי שלמה יצ"ו לפלפל בדברי הלק"ט ומשה ידבר הנ"ל ושם הבאתי שהרב יד דוד

בחידושיו ליומא (בדפי הספר ד' בר"ך ע"ד) כתב שדברי הרב הלק"ט בזה אינם נראין והבאתי שגם בתפארת ישראל בפרק בתרא דיומא משנה ג' הוכיח ממשנה ההיא דגם מים דינם כשאר משקין דלא כמו שנסתפק הרב הלק"ט עוין שם והיא אחת מהראיות שהובאו בימי שלמה נגד סברת הרב הלק"ט ובספר רוח חיים ריש סי' תרי"א אחר שציין על דברי הרב הלק"ט לעיין בספר משה ידבר ד' ו' ציין לעיין בתשובות הגאונים שבסוף ספר נהרות דמשק סי' שכ"ה ובתשובת הרשב"ש סי' כ"ג ועיינתי בהם ולא מיירו באם יש לחלק בין שאר משקין לשתות מים שמצדד הרב הלק"ט דבתשובות הגאונים מיירו לענין ליל התענית שאסור לשתות אפילו מים אחר שישן (כשלא התנה קודם השינה) אם הצמא מאד וחושש שיבא ביום לידי סכנה מותר לו לשתות קודם עלות השחר או לא וכן לענין זקן חלש שהיה מתענה רובו של יום וכבר בא בחלישות בענין שחושש לסכנה שמאכילין אותו ולא שבקינן ליה שימות וגמרינן לה מעוברה שהריחה וכו' אלו תורף דב"ק (סיום הלשון שם צריך ביאור שכתב ל כל שכן אם היה זה זקן נכב' (כמדומה שתשלם התיבה באות ד' נכבד) שאם ימות ויסתכן על תענית זה יהיה הפסד לרבים עכ"ל ואנכי לא ידעתי צד להקל מפני זה) ועל כל פנים אינם ענין לסברת הלק"ט ותשובת הרשב"ש היא שנשאל מפני מה אין חיוב כרת מכל העינוים והלא כולהו דאורייתא נינהו והשיב שדעת הרבה גדולים דשאר עינוים (חוץ מאכילה ושתיה) אינם אלא מדרבנן ואף לדעת מקצת רבוואתא דכולהו מדאורייתא הטעם שאין בהם חיוב כרת הוא משום דכתיב כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה והאבדתי ואמרינן בספרי דבר שהנפש תלויה בו אכילה ושתיה וישראל ישמחו עכ"ל ומה ענין זה למה שמצדד הרב הלק"ט ומה שעלה בדעתי לפרש כונתו לא הונח לי ומקום הנחתי למי שדעתו צלולה לפרש דבריו כשמלה:

והנה מתוך מה שכתבתי במערכת העי"ן הנ"ל מובן שלא היה בידי ספר הקדוש הלק"ט הנ"ל ומקרוב הוציאוהו לאור הדפוס שנית בעיר קראקא יע"א האחים ידידיי הרבנים המופלאים מוהר"ר מיכאל ומוהר"ר משה אלעזר הלוים יצ"ו והוסיפו בו הערות מאירות ועיינתי במפתחות הספר וכתבו בזה וז"ל דברי המחבר אינם רק לפילפולא בעלמא ועיין בספר שער הזקנים שתמה על תשובה זו והעלה בראיות ברורות שאין לסמוך על זה עכ"ל ואני הדל לא ראיתי מעודי ספר שער הזקנים אבל כבר הבאתי דרבני האחרונים אדרת אליהו ומשה ידבר ויד דוד ותפארת ישראל וימי שלמה הסכימו שאין לחלק בין שאר משקין למים ואחר איזה שנים השגתי ספר ארחות חיים (החדש) חלק ב' ובסי' תרי"ב אות ז כתב ועיין הלק"ט ח"ב מסימן רפ"ב עד סוף סי' רפ"ה שחידש דבשתית מים ליכא

כרת וכבר השיג עליו בספר שער הזקנים וכו' עכ"ל ונכון להגיה בדבריו שצדד במקום שחידש כדי שלא יטעה מי שאין ידו ספר הלק"ט ויבין שכתב כן בהחלט ואינו כן:

ח) אוכלים שאינם ראוים אם מותרים או אסורים ביום הכיפורים לחולה שאין בו סכנה וכן אוכלים הראוים אם מותרים שלא כדרך הנאתן הנה מקור דין זה (אכילה ושתיה שלא כדרך הנאתן ביום הכיפורים) יוצא ממקום קדוש מעין הנובע ורבים שתו וישתו לצמאם הלא הוא הגאון שאגת אריה סי' ע"ו דמיפשט פשיטא ליה כיון דלא כתיב אכילה ביום הכיפורים שלא כדרך הנאתן נמי אסור כמו דרך הנאתן כבשר בחלב וכלאי הכרם וכדומה דשלא כדרך הנאתן אסור משום דלא כתיב אכילה בהא נחית וסליק בתשובה הנ"ל ודחה הראיות שהיה נראה לו שמנגדתו אבל לא כתב ראיה לדבריו מרוב פשיטותו לדעתו הנשגבה שכן הוא והגאון כתב סופר בסימן קי"א עמד לבאר דין זה וכתב על מסקנת הגאון שאגת אריה שהוא דבר חדש אשר לא שיערואבותינו קמאי דקמאי וגם דגאוני בתראי שהם אחריו לא ראינו והגם שלא ראינו אינו ראיה והואיל ויש בזה נפקותא לדינא אם שלא כדרך הנאתן אסור מדאורייתא או מדרבנן בחולה שיש בו או אין בו סכנה אם אסור רק מדרבנן מותר להאכיל שלא כדרך הנאתן אפילו אין בו סכנה ואם מדאורייתא אסור ובחולה שיש בו סכנה יש בו חומרא אם הוא מדרבנן וסגי לחולה כשאוכל שלא כדרך הנאתן אסור להאכילו כדרך הנאתן ואם שלא כדרך הנאתן שוה לכדרך הנאתן ביום הכיפורים שרי להאכילו כדרך הנאתן דמאי שנא דסוף סוף נדחה איסור אכילה ביום הכיפורים לכן שם עינו ולבו לחקור ולדרוש ולבדוק אחר חידושו של הגאון שאגת אריה והעלה מתוך פילפולו הזך בדברי הש"ס והפוסקים בדין אוכל ביום כיפור שלא כדרך הנאתן דכל שאוכל שלא כדרך הנאת בני אדם כגון בשר חי של בהמה או עירבו בדבר מר שאין הגרון נהנה ממנו ליכא איסור דאורייתא ביום כיפור ודוקא שלא כדרך הנאתן כי האי גוונא וכיוצא בו שאין נהנה באכילה זו כדרך אכילת בני אדם שנהנה בגרונו ובמעיו אבל אם המאכל הוא טוב אלא שאינו כדרך הנאת דבר זה כמשקין היוצאים מן הפירות או ציר וכיוצא וכן אוכלין שאינן ראוים לאכילה בעצמותם מצד מרירותן ועירבן בדבר מה להמתיקן עד שנהנה גרונו מהם חייב ביום כיפור כיון שנהנה בגרונו וכל שכן במעיו וממילא נשמע דחולה שיש בו סכנה שצריך לאכול כשיעור אבל סגי ליה כשאוכל שלא כדרך הנאתן בשר חי בהמה או מעורב בדבר מר אסור לאכול כדרך הנאתן כמו שאסור לו לאכול שיעור שלם אי סגי ליה בחצי שיעור הגם דשניהם דאורייתא כיון דשיעור שלם חמיר איסורו דחייב עליו כל שכן דאסור לו לאכול כדרך הנאתן אם אפשר שלא כדרך הנאתן דליכא איסור דאורייתא כלל ושוב שקיל וטרי אם

יש איסור דרבנן ביום כיפור בשלא כדרך הנאתן והעלה דלבריא אסור בין יום כיפור בין שאר איסורין ולחולה שאין בו סכנה מותר כל האיסורין דברים שאין ראוים או שלא כדרך הנאתן אין חילוק בין איסורי אכילה לאיסורי הנאה ואם אין אכילה זו לרפואה אלא להציל נפשו לבל יחלש ביותר ואין בחולשא זו סכנה יש לצדד להחמיר לאכול דברים שאינם ראוים או שלא כדרך הנאתן משום דאחשביה לאכילה והמיקל לא הפסיד וכל שכן כשסגי ליה בחצי שיעור הגם שהוא איסור דאורייתא מכל מקום קיל איסוריה טובא ועוד יש לומר הגם דשלא כדרך הנאתן ואכילתו אסור מדרבנן דוקא בשיעור שלם אבל בחצי שיעור דכל עיקר איסורו משום חזי לאיצטרופי וכיון שאכל שלא כדרך הנאתן דלא חזי לאיצטרופי כשיאכל הרבה לא יהיה איסור תורה הגם דגם באיסור דרבנן חצי שיעור אסור עיין הג"א חולין פרק גיד הנשה גבי האי פלגא דזיתא הוא משום לא פלוג בין דאורייתא לדרבנן אבל חצי שיעור שלא כדרך הנאתן דליכא בשום אופן למיגזר אטו איסור דאורייתא כל כך לא אסרו חצי שיעור ואם אפשר בחצי שיעור שלא כדרך הנאתן אין להתיר שיעור שלם כמו בחולה שיש בו סכנה בכדרך אכילתן דממעטינן בשיעורא כל מה שאפשר שלא יהיה שלם כן הדבר הזה הגם דאיסורו מדרבנן אפילו בכזית אלו תורף דברי הגאון כתב סופר שם ובמה שכתב בדין חצי שיעור בדרבנן עיין במה שכתבתי בשדי חמד בחלק הכללים מערכת החי"ת כלל ט"ז ובדין אוכלים שלא כדרך הנאתם אם איסורם מן התורה או אינו אלא מדרבנן כתבתי בחלק דברי חכמים סימן כ"ב בסיעתא דשמיא:

ולענין אוכלים שאינם ראוים לאכילה שכתב הגאון שאגת אריה בסי' ע"ה שאסורים לכתחלה מדרבנן ודייק לה מדתנן אכל אוכלים שאינם ראוים לאכילה וכו' פטור לדעת הסוברים דמאי דאמרינן כל פטורי שבת פטור אבל אסור לאו דוקא בפטורי דשבת אלא הוא הדין בכל האיסורין לשון פטור הוא אבל אסור וכו' והעלה דחולה שאין בו סכנה אסור לאכול אוכלים שאין ראוים לאכילה דאף למאן דמיקל בשאר איסורי דרבנן לענין אכילה אין להקל ואפשר שעשאום כשל תורה כדכתב הר"ן בפרק כל שעה ואין לומר דאוכלים שאין ראוים לאכילה שאני דהוו כעפרא בעלמא דכיון דאוכלם אחשבינהו כדכתב הרא"ש בפרק כל שעה גבי חמץ שחרכו הנה הגאון ערך השלחן (הספרדי) בסי' תרי"א אות ד הביא דברי הגאון שאגת אריה וכתב על דבריו דהגם דהרמב"ן והרשב"א והרא"ה בבדק הבית ורבינו ירוחם והריב"ש גם כן סברי דאין היתר אכילה ושתיה לחולה שאין בו סכנה אפילו באיסור דרבנן זולת בשולי עכו"ם אבל הרמב"ם בהלכות יסודי התורה פרק ה' כתב דמשקין אותו דברים שיש בהם מר מעורב כיון שאין בהם הנאה

לחיך והכי נמי שרינן ביום כיפור אוכלין שאין ראויין לאכילה לחולה שאין בו סכנה כיון שאין בהן הנאה לחיך ומדברי הרא"ש בפרק כל שעה אין ראיה דהתם כיון דאכלן להנאה שלא לצורך רפואה ודאי אחשבינהו אבל אכלן לרפואה לא אחשבינהו אוכל וכעפרא בעלמא אכלן לרפואה וגם הרמב"ן ודעמיה דאסרי אכילה ושתיה איסורין דרבנן לחולה שאין בו סכנה אפשר שלא אסרו אלא בדבר שאסור מצד עצמו אבל ביום כיפור שהמאכל מצד עצמו מותר אלא שהשעה אסורה קיל טפי כמו שכתב הרא"ש ביומא והגהות מרדכי בפרק כ"א דשבת והרשב"א בתשובה וכו' ולכן באוכלין של היתר שאינם ראוים כיון דראבי"ה מתיר ביום כיפור סמכינן עליה בחולה שאין בו סכנה (ועיין לקמן בד"ה גם לענין):

ובשו"ת עמק יהושע להגאון מסלאנים (מח"ס שו"ת נחלת יהושע ועוד ספרים רבים שנדפס עתה שנית בווארשא על יד ידידי הרב המזכה את הרבים מוהר"ר יוסף לעוו יצ"ו וזיכני בו על טוב יזכר שמו) ראיתי בסי' יו"ד שעמד בדין זה אם ביום הכיפורים דלא כתיב ביה אכילה אסור אף שלא כדרך הנאתן והביא שיטת הגאון שאגת אריה הנ"ל והאריך מדף מ"ה עד דף ד"ן בפילפול עצום ונפלא כדרכו בקודש להוכיח שלא כדעת הגאון שאגת אריה הנ"ל אלא שלא כדרך הנאתן מותר מן התורה אלא שמדרבנן אסור וכתב בדף ג"ן ע"ג דנפקא מינה לענין חולה שיש בו סכנה שמאכילין אותו הקל קל תחלה (כדאיתא ביומא דף פ"ג) שצריך להאכילו שלא כדרך הנאתן דאינו אסור כלל מן התורה ודלא כהשאגת אריה וכו' וסיים בעמוד ד' הרי נתברר דיום הכיפורים אינו אסור שלא כדרך הנאתן מדאורייתא אלא מדרבנן ונפקא מינה לחולה שמאכילין אותו הקל קל וכן נ"ל וגם בסוף התשובה כתב ומכל מה שהבאתי לעיל נתברר דשלא כדרך הנאתן אינו אסור רק מדרבנן ולא מדאורייתא ונפקא מינה לענין מאכילין אותו הקל קל כדאיתא ביומא כן נראה לי (ועיין לקמן בד"ה ובספר בית אב):

גם לענין אוכלים שאינם ראוים לאכילה אם מותרים ביום הכיפורים לחולה שאין בו סכנה שקיל וטרי הגאון עמק יהושע בדף ג"ן ע"ד (בד"ה ודע) וז"ל ודע דגם במה שכתב השאגת אריה דאוכלים שאין ראוים לאכילה כלל אסורים לכתחלה ודייק כן מדתנן אכל אוכלים שאין ראוים פטור וכו' לדעתי אין נראה לי כן אלא באוכלים שאין ראוים כלל מותר לכתחלה וכדכתב הטורי זהב בסי' תרי"ב (סק"ו דהרמב"ם שכתב בשני מהלכות שביתת עשור באוכלין שאין ראויים דמכין עליהן מרדות וראבי"ה שהביא הטור דאוכלין שאין ראויים מותרים ביום הכיפורים לא פליגי דראבי"ה קאמר הכי על אוכלין שאין ראויין כלל כמו עפר וכיוצא והרמב"ם מיירי בעשבים מרים ובשמים באושים

שזכר אותם בשביתת עשור שם) וכדכתבו התוספות והרא"ש בפרק כל הבשר ד' קט"ו דמעמידין בחלב נבילה ובקיבת כשרה שינקה מן הטרפה משום דחלב המכונס פירשא בעלמא הוא ומפרש רבינו תם בחלב קרוש דחשיב פירשא אלמא דשרי לכתחלה להעמיד משום דלאו אוכל הוא וכן כתבו הפוסקים אף שסוברים דשלא כדרך הנאתן אסור לכתחלה ובמקום אחר הבאתי ראיות לזה דשאינם ראוים לאכילה מותר לכתחלה ומה שדקדק מדתנן גבי אוכלין שאינן ראוים לאכילה פטור דמשמע אבל אסור לכתחלה לאו דיוקא הוא דמצינו במתניתין בכמה דוכתי דתני פטור בדבר שהוא מותר (והאריך קצת בזה) וכתב להוכיח כן מהירושלמי דאינו מדייק דלשון פטור הוא אסור אלא גבי שבת ואף לדעת הסוברים דבכל האיסורין דתני פטור הוא פטור אבל אסור יש לומר דאינו אלא בדליכא בההוא עניינא לישנא דחייב אבל גבי אוכלים שאינם ראוים (ביום הכיפורים) דתני ברישא באוכלים הראוים חייב יש לומר דאיידי דרישא תני סיפא פטור אף דמותר לכתחלה וכדאמרין בפרק במה מדליקין דף ל' אי בחולה שיש בו סכנהמותר מיבעי ליה ומשני לעולם בחולה שיש בו סכנה ואיידי דבעי למיתני סיפא חייב תני רישא פטור אף דמותר לכתחלה והכא נמי הכי הוא דאיידי דתני באוכלים הראוים חייב תנא בשאינם ראוים פטור אבל באמת אוכלים שאין ראוים כלל מותר לכתחלה אלו תורף דב"ק ואם כן לחולה שאין בו סכנה נראה שלדעתו אסור להאכילו ולהשקותו סמים מרים שאינם ראוים לאכילה ושתיה דהא מר הוא דאמר כמסקנת מרן הטורי זהב שלא התיר ראבי"ה אלא בעפר וכיוצא שאין ראויין כלל אבל בעשבים מרים איכא מיהא איסורא דרבנן ואם כן לדעת הסוברים דלא התירו איסור דרבנן לחולה שאין בו סכנה אלא ליהנות אבל לא לאכול יהיה אסור לחולה שאין בו סכנה לשתות בצום כיפור סמים המרים אמנם כבר כתבתי (בד"ה ולענין) מה שחילק הרב ערך השלחן דאף להרמב"ן ודעמיה דאסרי לחולה שאין בו סכנה לאכול ולשתות איסור דרבנן לא אסרו אלא במאכל שהוא אסור בעצם ולא במאכל המותר ורק יומא קגרים לאסרו:

והגאון מוהר"א תאומים בשו"ת חסד לאברהם מהדורא תניינא סי' ס"ו נשאל בחולה שאין בו סכנה ונתנו לו הרופאים סמים מרים שאין ראוים לאכילה אם מותר לאכלם ביום הכיפורים וכתב דהרמב"ם בשני מהלכות שביתת עשור כתב באוכל אוכלים שאינם ראוים פטור אבל מכין אותו מכת מרדות דאלמא אסור מדרבנן והטור בסי' תרי"ב הביא דעת ראבי"ה דאוכלים שאינם ראוים מותר ועמדו על זה כל המחברים להביא מדברי הראשונים בהא דקוימא לן כל האוכלין אין לוקין עליהן אלא דרך אכילתן דאיסורא דרבנן מיהא איכא והוא הוסיף לתמוה על רבינו הטור למה לא הביא סברת ראבי"ה דאוכלין

שאין ראוים מותר כי אם ביום הכיפורים ולא בשאר איסורי תורה ולכן כתב בדעת ראבי"ה דודאי גם הוא מודה באוכלין הראוים אם אכלן שלא כדרך אכילתן דאיסורא מיהא איכא מדרבנן אבל אוכלין שאין ראוים כלל הוי מילתא דלא שכיחא והיה ראוי לומר דלא גזרו בהו רבנן אלא דכיון דגם אוכלים הראוים כשאוכלן שלא כדרך אכילתן מותר מן התורה ואפילו הכי אסורים מדרבנן כמו כן יש לאסור מדרבנן אוכלים שאין ראוים לאכילה כמו באוכל אוכלים ראוים שלא כדרך אכילתן אבל ביום הכיפורים דלא כתיב ביה אכילה לכן אוכלים הראוים לאכלן מן התורה אסור לאוכלן שלא כדרך אכילתן ולא נטפלו חכמים בזה ואין לנו לדון אלא באוכלין שאין ראוים לאכילה וזה מילתא דלא שכיח ולא גזרו ביה רבנן ולכן סתם הטור כשיטת ראבי"ה דליכא איסורא בהו כלל אף מדרבנן וכתב ליישב הרבה עניינים על פי הנחה זו דאוכלים הראוין ואוכלן שלא כדרך אכילתם אינו אסור אלא מדרבנן וגם באוכלין שאין ראוים נמי אסור מדרבנן וזה דוקא באיסורין דכתיב בהו אכילה אבל איסורין דלא כתיב בהו אכילה אם ראוים הם אלא שאוכלן שלא כדרך אכילתם אסור מן התורה ואם אוכלים שאינן ראוים כלל הן מותר אפילו מדרבנן כיון שלא נטפלו חכמים לאסור האוכלים הראוים אם בא לאוכלן שלא כדרך אכילתן לא אסרו אוכלים שאינם ראוים לאכילה כלל דהוי מילתא דלא שכיח:

וסיים (בד"ה הראיתי פנים) הראיתי פנים לחזק שיטת ראבי"ה להתיר ביום הכיפורים אוכלין שאין ראוים כלל אף שמדברי ראבי"ה שהביא במרדכי פרק קמא דתענית נראה דמספקא ליה הא דפטור ביום הכיפורים אם הוא פטור ומותר או אבל אסור מכל מקום יש לצרף זה לענין היתר לחולה שאין בו סכנה ואף שמבואר ביו"ד סי' קנ"ה דאין היתר לחולה שאין בו סכנה רק ליהנות מאיסור דרבנן אבל לא לאכול נראה דטעמא דידהו דחמיר שלא ליתן איסור לתוך פיו ואם כן ביום הכיפורים דהוי אכילת היתר בזמן איסור קיל מאכילת איסור כמו שכתבו התוספות בשבת ד' י"ב ד"ה ר"ן ובשאר דוכתי והאריך קצת בזה אם מותר דבר האסור משום מוקצה לחולה שאין בו סכנה שוב נשא ונתן במה שכתבו הפוסקים ביו"ד סוף סי' קנ"ה דלא הותר איסור דרבנן לחולה שאין בו סכנה אלא ליהנות ממנו ולא לאוכלו דמדברי הרמב"ם בחמישי מהלכות יסודי התורה הלכה ח' מתבאר יפה דמותר באכילה ושיש ראיה ברורה לשיטת הרמב"ם וכו' ומסיק (בסוף ד"ה ולפענ"ד) דאולי יש לומר דגם הרמב"ם לא התיר מאכל איסור לחולה שאין בו סכנה אלא שלא כדרך הנאתן שאינו נהנה ממנו (דרך אכילה) אבל כדרך הנאתן אסור לחולה שאין בו סכנה אפילו איסור דרבנן אלו תורף דב"ק ומצאנו חבר רב תנא דמסייע להגאון ערך השלחן במה שכתב לחלק בין כשהדבר בעצמו אסור מדרבנן שבזה הוא שסובר

הרמב"ן ודעמיה שאין מתירין אותו באכילה לחולה שאין בו סכנה לכשהדבר בעצמו הוא מותר ורק הזמן גורם האיסור שבזה לכולי עלמא מותר באכילה איסור דרבנן לחולה שאין בו סכנה ולכן סמים מרים שאיסורם היום מדרבנן מותרים לחולה שאין בו סכנה: ובספר בית אב לידידי הגאון מוהר"ר אברהם אהרן יודילעוויך אבד"ק קאפוליא יצ"ו בסי' צ"א כתב על הספק אם ביום הכיפורים חייב באוכל שלא כדרך אכילתן והנאתן דנחלקו האחרונים שאגת אריה סי' ע"ו וישועות יעקב סי' תרי"ב ובנין ציון ח"א סי' ל"ה הנה כולם לא התבוננו שדבר זה יש לפשוט מדברי הרמב"ם בשני משביתת עשור שכתב אכל צלי במלח מצטרף המלח לבשר והוא מדאמר רב פפא אומצא ומילחא מצטרף וצריך להבין למה שינה מלשון הגמרא וכתב צלי תחת אומצא אלא ודאי משום דסתם אומצא יש במשמע חי והלא בשר בהמה חי אינו ראוי לאכילה ודוחק לומר דמיירי באומצא דעוף וגם לא מהני אם ימלח האומצא ויאכלנה דאכתי הוי שלא כדרך אכילתה דדוקא אם נשתהה האומצא בהמלח מתרכך וחזי לאכילה אבל טיבול במלח לא מהני ולכן הוצרך הרמב"ם לפרש צלי במלח ואם כן מוכח מדברי הרמב"ם דאוכל בשר חי דבהמה פטור משום דהוי שלא כדרך כילתן והוי כשאר אוכלין שאינן ראויין דפטור משום דלא מייתבא דעתיה באכילה כזו וזה ברור ובחנם נתחבטו כל האחרונים בזה ואם כן מי שאחזו בולמוס דמאכילין אותו הקל קל תחלה אם אפשר להאיר עיניו על ידי בשר חי דבהמה אסור להאכילו דבר שראוי לאכילה וכן פסק הבנין ציון אלו תורף דב"ק ועם שיפה דקדק בלשון הרמב"ם אבל אין נראה לדעתי העניה שבכונה שינה הרמב"ם הלשון כדי לאשמעינן דין זה דדוקא צלי ולא בשר חי שאין דרך הרמב"ם לשנות לשון הגמרא ובודאי כך היתה גירסתו בגמרא אלא שמכל מקום אפשר שנוכל לדקדק מדבריו לפי גירסתו דאוכל בשר חי פטור ואפשר לדחות דיוק זה ועל כל פנים אינו בסוג לומר שבחנם נתחבטו האחרונים ובא"ח סי' ש"ח סעיף ל"א מבואר דבשר חי מותר לטלטלו משום דחזי לאומצא והיינו אף בשר בהמה כמו שביאר שם הגאון נתיב חיים לדעת מרן בשלחן ערוך (שלא כדעת הסוברים דדוקא בשר דמין דרכיך עי"ש בבית חדש ומגן אברהם ס"ק נ"ו) ודין זה מבואר בהרמב"ם הלכות שבת פרק כ"ו הלכה ט"ז וז"ל מטלטלין בשר חי בין תפל בין מליח מפני שראוי לאדם הרי דקרי לבשר חי תפל ראוי לאדם ואין לומר דראוי לאדם דקאמר קאי רק לבשר מליח וטעם היתר בשר תפל הוא משום דראוי לחיה כמו בשר תפוח שאם כן היה צריך לכללם יחד כמובן ולכן נראה ודאי שאם היה רואה הגאון יצ"ו דברי הרמב"ם הללו לא היה אומר בכונתו בדבריו שבהלכות שביתת עשור מה שמפורש בדבריו שבמקום אחר בהיפך אף שמה שדקדק אמאי נקט רבינו

צלי הוא דקדוק ראוי לעמוד בו אבל לא מפני זה נוכל לייחס אליו היפך מה שמפורש בדבריו במקום אחר:

שוב ראיתי שמה שדקדק הרב בית אב יצ"ו על מה ששינה הרמב"ם ונקט צלי במקום אומצא דאמר רב פפא כבר הרגיש בזה הגאון בקובץ על יד שם (הלכות שביתת עשור פרק ב' דין ז) וכתב וצריך טעם למה כתב רבינו צלי וציין לעיין בספר שיח יצחק (שאביא דבריו להלן איה"ש) וראיתי לרבינו מנוח שם וז"ל אכל צלי במלח וכו' אף על גב דלא חזי מלח לאכילה בעיניה כיון דאכלי אינשי מניה על ידי תערובת מצטרף המלח עם הבשר להשלים שיעור כותבת והיינו דאמרינן בגמרא אכל אומצא ומילחא מצטרף ופירש רש"י בשר חי והכי מפרשינן לה בכוליה תלמודא עכ"ל והנה ברש"י שלפנינו שם לא ראיתי שפירש דאומצא הוא בשר חי ואולי היה כתוב כן ברש"י שלפניו אמנם איני מבין היכי משוה פירוש רש"י לדברי הרמב"ם דנקט צלי ועל כל פנים למדנו מדבריהרבינו מנוח דרש"י מפרש האי אומצא דיום הכיפורים נמי כאומצא שבכל מקום דהוא בשר חי ולפי דברי הרב בית אב יצ"ו שהוצרך הרמב"ם לפרש האי אומצא בצלי משום דבשר חי אינו ראוי לאכילה ואינו חייב עליה צריך לומר דרש"י חולק וסובר דאף שאינו ראוי לאכילה חייב גבי עינוי דיום הכיפורים משום דסוף סוף לא הוי מעונה או מטעם אחר ונמצא שדבר זה במחלוקת הוא שנוי ואם כן אין שייך לומר שבחנם נתחבטו האחרונים כמובן:

ואלה דברי הרב שיח יצחק בסוגיא דדף פ' סוף ע"ב אמר רב פפא אכל אומצא וכו' דהיינו בשר חי דראוי הוא לאכילה כדמוכח מסוגיא דפרק מפנין קכ"ח א' דבשר בין מליח בין תפל מותר לטלטלו ועוד דאומצא דכוליה תלמודא היינו בשר חי כדמוכח התם ובחולין (ד' ט"ו ע"ב) מותר לבריא באומצא ובשאר דוכתי והרמב"ם שכתב בהלכות שביתת עשור אכל צלי במלח מצטרף המלח לבשר צריך טעם אמאי נקט צלי והטור בסי' תרי"ב כתב מלח שעל הבשר דסתמו אפילו חי ועיין ברבינו מנוח שם ונראה ליישב דהרמב"ם גריס אומצא דמילחא וכגירסת הרב המגיד והגהות מיימוניות שם ומשמע דהיינו בשר שנמלח כדינו ולא הודח מהמלח שעליו וזה הכריחו לפרש דהכא מיירי בצלי שלא כסתם אומצא האמור בכל מקום דודאי לא איירי באכל מה שאסור משום דם דהא בעינן הדחה דלאחר מליחה משום מלח הבלוע מדם ובשלמא לצלי ניחא דלא בעי הדחה אחר כך משום דנורא שאיב דמא והמלח מותר הוא ומה גם למה שכתב בפ"ו מהלכות מאכלות אסורות הלכה י"ב דלצלי מולח וצולה מיד עי"ש ובטור י"ד סי' ע"ו בשם הרשב"א ותלמודא הכי קאמר ואף על גב דמלח לאו בר אכילה הוא לבדו מ"מ כיון שדרך בני אדם לאכול הצלי עם מלחו חשיב אוכל להצטרף עמו וכיוצא בזה מצאנו

אומצא דהיינו צלי בפרק קמא דקידושין ד' ל' ע"א עי"ש ועיין בספר בני יהודה ח"ב בלשונות הרמב"ם שם וז"ל כל האוכלין מצטרפין לככותבת אפילו מלח שעל הצלי ואף שאין המלח ראוי לאכילה בפני עצמו וכו' הואיל ומכל מקום דרך בני אדם לאוכלו עם הצלי או עם הבשר הרי זה מצטרף עכ"ל הנה לפי זה מתבאר יפה דאוכלין שאין ראוים לאכילה אינו חייב עליהם והכא שאני דאף דאין המלח ראוי לאכילה כשהוא לבדו מכל מקום ראוי הוא לאכלו עם הבשר ביחד ולמדנו גם כן דבשר חי לבדו ראוי לאכילה הוא דלא הוה קשיא לן אלא על המלח וזה כנגד היסוד של הגאון בית אב יצ"ו ונדפס עתה ספר בית יצחק ח"ב לידידי הרה"ג מוהרי"ץ דאנציג מו"ץ בפעטרבורג יצ"ו וראיתי בסי' מ"ח (בד"ה וראיתי) שגם הוא הביא מה שהעיר הגאון קובץ על יד על מה שכתב הרמב"ם אכל צלי במלח וכו' אף הוא היה מתכוין ליישב כדכתב הרב בית אב דבשר חי אינו ראוי לאכילה עי"ש וכבר כתבתי שאין נראה כן מדברי הרבנים הנ"ל:

והשגתי ספר בית יהודה ח"ב וראיתי בקונטריס לחם יהודה בהלכות שביתת עשור על דברי הרמב"ם שכתב שנראה לו פשוט דאם אוכל בשר חי ביום הכיפורים חייב כרת והביא לשון הרמב"ם שבפרק כ"ו מהלכות שבת הנ"ל להוכיח דבשר חי ראוי לאדם הוא וכתב דלפי גירסת הרי"ף והרא"ש בסוגיא דפרק מפנין ד' קכ"ח (גבי בר אווזא חזי לאומצא) בשר חי מותר לטלטלו אליבא דכולי עלמא ולא פליגי רב הונא ורב חסדא אלא בבשר תפוח וזו היא גירסת הרמב"ם ואם כן כיון דחזי לאכילה לאדם ממילא האוכלו ביום הכיפורים חייב עליו ותמה על פי זה על מה שכתב הרמב"ם בהלכות שביתת עשור אכל צלי במלח מצטרף דלמה לא כתב בסתם בשר כלשון רוב הפוסקים ותירץ דלרבותא דצירוף מלח נקט גם כן צלי ורוצה לומר אפילו צלי שאין צריך מליחה ובשעת אכילה טובלו במלח ואוכלו חשיב אכילה ומצטרף דהוה אמינא דוקא בבשר מליח שדרך המלח להיות עליו מחובר וכמו שנראה מדקדוק לשון רש"י (אומצא ומילחא שעליה) אבל מלח שהוא מובדל מגוף הבשר ובשעת אכילה טובל בו כולי האי לא חשיב אוכל ולא ליצטריף קמשמע לן רבינו צלי במלח והוקשה לו היכי נימא דבשר חי חזי לאדם מאי שנא מחלב חי דהאוכלו פטור משום דלא הוי דרך אכילתו והתוספות בפרק כל שעה נרגשו מזה וחילקו דדוקא בשר אווזא ראוי לאכילה אבל לדעת רבינו דאין חילוק צריך לחלק דשומן מרוב שמנוניתו אינו ראוי למאכל אדם אלו תורף דב"ק ושוב שקיל וטרי לענין ברכה לאוכל בשר חי עי"ש הא למדת שבדעת הרמב"ם ודאי לא נוכל לומר דבשר חי אינו ראוי לאכילת אדם והאוכלו ביום הכיפורים פטור אלא לדידיה חשיב ראוי לאכילת אדם והאוכלו חייב כרת ואכתי לא ידעינן איך שורת הדין נותנת בדבר

שאינו ראוי למאכל אדם ובזה נבוכו רבני האחרונים והאריכו לצדד לכאן ולכאן ולא לחנם נתחבטו בזה כמובן:

והנה עיינתי בדברי הישועות יעקב סי' תרי"ב שציין הרב בית אב יצ"ו והם על מה שנשאל באחד שנפל למשכב והכביד עליו חוליו עד כי הגדיל מאד ובכל אלה אין בו סכנה ודרש מהרופאים מזור לחוליו וגזרו אומר כי בזאת ימצא רפואה למחלתו האנושה שיאכל מאכלים וסמים המרים שאינם ראויים לאכילה ובזה שב לאיתנו ורפא לו ועתה שואל מה משפטו ביום הכיפורים אם מותר לאכול המאכלים האלה ביום הכיפורים להחיות נפשו המעונה ומדוכה בחולאים רעים או אסור מאחר שאין בו סכנה ובתשובתו אחר שהאריך הרבה בדין זה ומענין לענין כתב (בד"ה והנה יצאנו קצת) ונחזור לענין השאלה דלא מבעיא לשיטת ראבי"ה דאוכלים שאינם ראוים לאכילה מותרים ביום הכיפורים פשיטא דאין בזה איסור אלא אף לשיטת הרמב"ם דפטור אבל אסור כיון דאין כאן איסור גמור מן התורה לא גרע מאוכל איסורים שלא כדרך אכילתם דאסור לדעת הרבה פוסקים ומכל מקום מנינו ברבינא דשייף לברתיה בגוהרקי דערלה (פסחים כ"ד) ויש שני לשונות או דהוי במקום סכנה או שלא במקום סכנה ומותר משום שאינו עושה כדרך הנאתו חזינן דבשלא כדרך הנאתן מותר אף לחולה שאין בו סכנה ובאמת הרדב"ז בתשובה תפס הדבר בפשיטות דכל איסורין דרבנן מותרים המה לחולה שאין בו סכנה אך בחידושי ליורה דעה (סימן קכ"ג) כתבתי שנעלם ממנו דברי הרשב"א בתשובה הובא בבית יוסף שם וברמ"א דדוקא הנאת איסור דרבנן שרי לחולה שאין בו סכנה אבל לא אכילה ושתיה וכו' ונראה דבאמת חזינן לענין חילול שבח באיסור דרבנן לחולה שאין בו סכנה שיש חילוק בין איסור שבות בדבר שאין לו עיקר מן התורה לדבר שיש לו עיקר מן התורה והוא הדין במאכל איסור דאם יש לו עיקר מן התורה אף שהוא רק איסור דרבנן אין מאכילין לחולה שאין בו סכנה ובאין לו עיקר מן התורה מאכילין לו וכו' (האריך עוד ליישב כמה עניינים על פי הנחה זו וכתב בסוף דבריו וז"ל) ועתה נבוא לגוף שאלתו הנה לענין חולה שאין בו סכנה לאכול דברים שלא כדרך אכילתן יש להחמיר מכמה טעמים כיון דעל כל פנים איסור דרבנן איכא בשלא כדרך אכילתן וכבר כתבתי דעת הרשב"א דאסור באכילה ושתיה אף שאין בו רק איסור דרבנן אסור לחולה שאין בו סכנה וגם דעת קצת פוסקים דיש איסור תורה בשלא כדרך אכילתן וגם דביום הכיפורים דלא כתיב ביה אכילה דעת קצת פוסקים להחמיר דלוקין עליו אבל באוכלין שאינן ראויין לאכילה כלל יש להקל דלדעת ראבי"ה לית בהו אפילו איסור דרבנן ויש לצרף דעת הרדב"ז להקל אף באיסורין דרבנן שיש להם עיקר מן התורה ואין להאריך יותר מזה עכ"ל:

מתבאר שדעתו להחמיר בנדון שאלתו (דאכילת דברים המרים לא חשיבי אוכלים שאינם ראוים כלל רק שלא כדרך אכילתן הוא דהוו) ולי הדל נראה דאפשר לסמוך להתיר לחולה שאין בו סכנה לאכול ביום הכיפורים סמים המרים הצריכים לרפואתו אף שאינם בגדר אינם ראוים לאכילה כלל רק הם אוכלים שלא כדרך אכילתן דהא ודאי דעת רובא דרובא היא דאין באכילת אוכלים שלא כדרך אכילתם ביום הכיפורים אלא איסור דרבנן דאף דלא כתיב אכילה ביום הכיפורים אין לנו לדמותו לבשר בחלב וכלאי הכרם דמשום דלא כתיב בהו אכילה אסור מן התורה שלא כדרך אכילתם משום דדוקא היכא דהיה אפשר לכתוב אכילה ולא כתב אמרינן דכונת התורה הקדושה לאסור אף שלא כדרך אכילה ולכן לא כתבה בו לשון אכילה אבל גבי יום הכיפורים דאמרינן בש"ס דלא נאמרה אזהרה בעינוי משום דלא אפשר וכו' דאי הוה כתיב לא תאכל אכילה בכזית וכו' אין לנו הכרח בו דשלא כדרך אכילה נמי אסור מן התורה וכמו שביאר בישועות יעקב וכיוונשכן היא דעת רובא דרובא דאין באוכל ביום הכיפורים אוכלים שלא כדרך אכילתם אלא איסור דרבנן אם כן במחלוקת הפוסקים אם באיסורין דרבנן מתירים באכילה לחולה שאין בו סכנה או דוקא ליהנות מהם הוא דמותר ראוי לפסוק כדעת המתירים דהא הוי ספק פלוגתא בדרבנן ואף דבשאר איסורין דרבנן לא נוכל לפסוק כן כי ברבים היו הסוברים דאיסור דרבנן אסור באכילה לחולה שאין בו סכנה מכל מקום ביום הכיפורים דאיכא למימר דכולי עלמא מודו דמותר להאכיל לחולה ביום הכיפורים אוכלים שלא כדרך אכילתם משום רפואה כמו שכתב הרב ערך השלחן לחלק בין כשהדבר בעצמו אסור לכשהדבר מותר ורק יומא הוא דגרים איסורא הנה בכל כי האי גוונא נראה דשפיר נוכל לסמוך להתיר לחולה שאין בו סכנה לשתות סמים המרים לרפואה וכדעת הסוברים כן כנז"ל:

הן אמת שראיתי להגאון מוהרמ"ל ראזנבועיים בספר מתא דירושלים שדעתו נוטה דאכילת אוכלים שלא כדרך אכילתן ביום הכיפורים הוא איסור תורה ודבריו הם ביומא דף י"ג סוף ע"ד (בד"ה עיין) כתב דבס' ש"י הביא דעת הגאון שאגת אריה דכיון דלא כתיבא אכילה ביום הכיפורים חייב גם על שלא כדרך הנאתן ודפליג עליה מדלא אמרו בש"ס בבלי וירושלמי דמשום הכי לא כתיב לא תאכל ביום כיפור לאשמועינן דחייב שלא כדרך הנאתן והוא כתב להוכיח דגם על שלא כדרך הנאתן חייב מדאמרינן בריש פרק יום הכיפורים אסור ענוש כרת הוא ואמאי לא משני דאיירי שלא כדרך הנאתן דליכא כרת כי אם איסור אלא ודאי דגם שלא כדרך אכילתן חייב ויש לעיין עכ"ל הרי שכתב להוכיח שהוא מן התורה ואם כן אי אפשר להתיר לחולה שאין בו סכנה דרק

איסור דרבנן הוא דמותר לחולה שאין בו סכנה: אמנם לדעתי הקצרה דברי הרב ש"י נראים נכונים והוא עצמו לא כתב לדחות הוכחתו שאם יש איסור תורה לימרו בש"ס דמשום הכי לא כתיב אכילה כי היכי דלא לישתמע דדוקא בדרך אכילתם והוכחת הגאון הנ"ל נראה שהרגיש בעצמו בחולשת ראיתו ולכן סיים בויש לעיין דודאי אין זו הוכחה ברורה דיש לומר דסתם אכילה ושתיה דתנן במתניתין (יום הכיפורים אסור באכילה ושתיה) היינו כדרך אכילה ושתיה ועוד הביא ראיה אחרת וכתב דמזה מוכח בהדיא דהאוכל ביום הכיפורים שלא כדרך אכילתן חייב וסיים ששוב ראה שכבר הביא ראיה זו הגאון שאגת אריה ושמח שכיוון לדעתו ואחרי שדברי הגאון שאגת אריה כבר היו למראה עיני הגאונים הנז"ל ודחו ראיותיו קם דינא כדעת הגאונים הנז"ל דאין חיוב כרת לאוכל ביום הכיפורים שלא כדרך אכילתן ורק איסורא דרבנן הוא דאיכא ותו לא מידי ואם כן הדרן למילתין דאפשר לסמוך להקל לחולה שאין בו סכנה לאכול ביום הכיפורים (שהדברים מותרים ורק יומא הוא דגרים איסור) סמים מרים לרפואה כנז"ל ובספר ארחות חיים החדש ציין בסי' תרי"ב אות ה' לעיין בספר זכרון יצחק סי' פ"ד לענין אם מותר לאכול לכתחלה ביום הכיפורים מאוכלין שאין.

ראוים לאכילה ואין ספר הזה מצוי אצלי ומשמעות הלשון הוא שמסתפק אף על אדם בריא ומסתמא כבר הובאו שם דברי הגאונים הנז"ל המדברים בענין זה: ט) אם אכל דבר שאין דרך הבריאים לאכול פטור (אבל אסור) שאין זו דרך אכילה הילכך אם אכל בי"ר שעבי"ר ביום הכיפורים פטור הרדב"ז בתשובות החדשות סי' תצ"ט והובא ברב דגן ואמר לי זקן אחד מבני ארץ ישראל שבי"ר שעבי"ר הוא פלפלא אריכתא: יוד) אכילה ביום הכיפורים לענין חיוב דשיעורו בככותבת אם הוא דוקא בהנאת מעיו או אפילו הנאת גרונו סגי הנה הגאון חתם סופר בחלק ארח חיים סי' קכ"ז כתב דכיון דביתובי דעתא תלי בעינן הנאת מעיו ואין מצטרף מה שבין החניכים כדמוכח בירושלמי פרק שמיני דתרומות הלכה א' עיין מפרש שם לחלק בין יוה"כ לשאר איסורים בזה ומר בריה בשו"ת כתב סופר א"ח סי' קי"ז כתב כי רבים ראו וכן תמהו דבירושלמי שם מבואר לתנא דברייתא דר' אליעזר סובר דלועס כבולע בכל איסורים וכן ביום הכיפורים והמפרש כתב דאף ביוה"כ דביתובי דעתא תלי סובר דבלעיסה נמי מיתבא דעתיה ורבנן חולקים גם בשאר איסורים דלועס לאו כבולע ולדידן דלועס אינו כבולע בכל איסורין או דבעי הנאת מעיו או הנאת גרונו מנא לן לחלק בין שאר איסורין ליום הכיפורים ובירושלמי מבואר בהיפך דאין חילוק וכתב שהגאון חתם סופר בכתבי הקודש אשר לו נרגש מזה וכתב דש"ס דילן פליג אירושלמי וכו' והגאון כתב סופר האריך לקיים מילי דאבות וכתב

לחלק בזה בין אכילה לשתיה ומסיק כן לדינא דעל אכילת יום הכיפורים ליכא אף איסור תורה אלא בהנאת מעיו אבל מדרבנן אסור ועל שתיה מלא לוגמיו חייב בהנאת גרונו בלבד עי"ש ובספר דרכי הוראה לגאון בדורנו יצ"ו בח"א דף ל"ג ע"ד כתב לראיה ברורה מהירושלמי הנ"ל דבהנאת גרונו מיתבא דעתיה ולא זכר דברי הרב חתם סופר גם לא ראה מה שכתב מר בריה בכתב סופר הנ"ל ועיין בקובץ יגדיל תורה קונטריס תשיעי סי' קכ"ג דף רי"ד ע"ג אות ד' (הוא קונטריס גפן אדרת לידידי הגאון אבד"ק פאניווזע יצ"ו) פלפול נחמד כדרכו בקודש:

עתה ראיתי שהגאון מנחת חינוך בפרשת אמור סי' שי"ג דף קכ"ד ע"א וע"ב נסתפק בזה ומסיק ואלה דבריו שם (בסק"ב) ונסתפקתי דמבואר בש"ס חולין דף ק"ג כזית שאמרו חוץ מבין השינים ובין החניכים ופליגי ר"י ור"ל מר סבר הנאת גרונו בעינן ומצרף בין החניכים וכן אכל חצי זית והקיאו וחזר ואכל חצי זית או אותו חצי זית הוא פלוגתא למאן דאמר הנאת גרונו חייב דהרי נהנה גרונו בכזית ולמאן דאמר הנאת מעיו פטור דאכילה במעיים בעינן והלכה דהנאת גרונו חייב כברמב"ם פרק י"ד ממאכלות אסורות הלכה ג' וז"ל כזית שאמרו וכו' אבל מה שבין החניכים מצרף למה שבלע שהרי נהנה גרונו בכזית וכן אכל חצי זית והקיאו וכו' שאין החיוב אלא על הנאת גרונו בכזית מדבר האסור עכ"ל והנה בגמרא והרמב"ם נקטו כזית והיאך הדין ביוה"כ דלענין שיעור אף דאכילה הוי בפחות מככותבת דהיינו כזית מכל מקום לענין מייתבא דעתיה אינו פחות מככותבת ואיך הדין אם בין החניכים מצרף וכן אכל חצי ככותבת וכו' או אפשר לענין יתובי דעתא תלוי בהנאת מעיים וכו' והרמב"ם הנ"ל לא דיבר כי אם לענין כזית דמיירי בכל שיעורי תורה ולא מיירי התם לענין יום הכיפורים ולא ביאר לנו דין זה בהלכות שביתת עשור וכו' וצריך עיון דין זה עכ"ל וחידוש הוא לרב גדול שכמותו די כל רז לא אניס ליה שלא זכר דברי הירושלמי בפרק שמיני דתרומות הלכה א' הנ"ל שהובא בחתם סופר וכתב סופר דנראה שאין לחלק בין שאר איסורין ליום הכיפורים: ובמכתב ידידי הרה"ג מוהר"ר מרדכי לוריא (מצפת) כתב לי בזה וז"ל בדברי חכמים סי' ג"ל בככותבת ביום הכיפורים אי בעינן הנאת מעיו הן אמת כי יש לי הרבה ראיות נאמנות כי כן הוא אכן סברת התוספות שבת דף י"א ד"ה לא יעמוד מנגדת לזה שכתבו דעל הוצאה חייב בשעת בליעה ולא משעה שינוח במעיו דאם לא כן אינו דומה חיוב דהוצאה לחיובי דכולהו דמיחייב בהם בשעת בליעה והשתא אם נאמר דביום הכיפורים הנאת מעיו בעינן הא אינו דומה חיוב דיום הכיפורים לשאר חיובים ועם כי כת"ר הי"ו טרוד מאד וכו' עכ"ד יצ"ו:

עוד ראיתי שם במנחת חינוך וז"ל מסופקני אף אם נאמר דהנאת גרון לבד לא מהני איך הדין בהנאת מעיים לבד בלא הנאת גרון שבכל האיסורים אינו חייב בהנאת מעיים בלא הנאת גרון כמבואר בפסחים קט"ז גבי מצה אם כרכו בסיב ובלעו ועיין משנה למלך פרק י"ד ממאכלות אסורות הלכה י"ב (בד"ה הואיל) ודעתו דבכל האיסורים כן (ושקיל וטרי קצת וסיים) וכל, זה במקומות דכתיב אכילה ובלא הנאת גרון לא הוי אכילה אבל כאן דביתובי דעתא תליא אפשר דלא בעינן רק מילוי מעיים אך ברור דבעינן הנאת גרון גם כן דאם לא כן אפילו אכל השיעור ביותר מכדי אכילת פרס הוה לן לצרף כל זמן שלא נתעכל החצי שיעור ראשון כיון דבמעיים יש שיעור שלם ועיין מגן אברהם סי' ר"י בשם כנסת הגדולה דבברכת המזון אפילו ביותר מכדי אכילת פרס מצטרף והמגן אברהם השיגו והפרי מגדים כתב דוקא אם אכל כזית דילפינן מן ואכלת בעינן כדי אכילת פרס אבל אם אכל כדישביעה עיקר ברכת המזון מן התורה על הנאת מעיים והוא שבע אפילו שהה יותר מכדי אכילת פרס מצטרף וחייב לברך מן התורה אם כן ביום הכיפורים דבעינן בכדי אכילת פרס על כרחין דבעינן הנאת גרון גם כן ובהנאת גרון הלכה למשה מסיני דהגרון צריך ליהנות מהשיעור תוך אכילת פרס אם כן ברור דהנאת מעיים לחוד ביום הכיפורים אינו חייב אלא עם הנאת גרון לכן אינו חייב אלא בתוך כדי אכילת פרס וביותר אינו מצטרף עכ"ל: ובשיעור ככותבת שכתבו הפוסקים בריש סי' תרי"ב שהוא פחות מכביצה האריך קצת הגאון צמח צדק בחידושיו על המשניות פרק בתרא דיומא משנה ב':

יא) כס פלפלא או זנגבילא אם הם יבשים פטור דלא חזו לאכילה ואם רטובים הם חייב מרן בש"ע סי' תרי"ב ס"ח וכתוב בבאר הגולה כך היא הגירסא בכל ספרי הרמב"ם שבידינו ואולי טעות הוא שנפל בספרים כי לא נמצא חילוק זה לא בגמרא ולא בטור ובית יוסף עכ"ל ונשאלתי מאחד מידידי נפשי הלא הוא הרב הישיש מוהר"ר זלמן שור שו"ב הי"ו שהדברים תמוהים שהרי באמת חילוק זה נאמר בש"ס ובכל הפוסקים כמו שיראה הרואה ושפיר קאמר לפי הציון שבבאר הגולה אבל האמת הוא שדברי הרב באר הגולה הם על דברי מרן בסעיף ז' אכל עלי קנים פטור ולולבי גפנים שלבלבו קודם ראש השנה פטור דעץ בעלמא הם ואם לבלבו בארץ ישראל מראש השנה ועד יום כיפור חייב ושתי תיבות אלו היינו בארץ ישראל הן מוסגרות בש"ע שבידינו אבל בש"ע שלפני הרב באר הגולה לא היו מוסגרות ועל זה אמר שעם שבאמת בספרי הרמב"ם כתוב כן דמשמע שיש חילוק בזה בין ארץ ישראל לחוצה לארץ הנה חילוק זה לא נזכר בגמרא ולא בטור ובית יוסף ודברים אלו (ששייכים בסעיף ז') ציינם בטעות המציין בבאר הגולה בסעיף

ח': יב) חמשה עינוין אם כולם הם מדאורייתא או דוקא אכילה ושתיה הם מן התורה כתבתי בשדי חמד בחלק הכללים במערכת החי"ת כלל קצ"ה: יג) חולה שאין בו סכנה אלא שהוא חלוש הרבה אם מותר להאכילו ביום הכיפורים פחות פחות מכשיעור הנה מלשון הרב החינוך בפרשת אמור סי' שי"ג וז"ל מי שהוא חולה אף על פי שאין בו סכנה גמורה אם יהיה חלוש הרבה ראוי להאכילו ולהשקותו מעט מכשיעור שאמרו ונותנין ריוח בין אכילה ושתיה של פעם אחת לפעם אחרת כדי שיעור אכילת פרס וכו' ע"כ הבין הרב מנחת חינוך (שם בסק"ה) דסבירא ליה דיש חילוק בין כשיעור דאין מאכילין אלא במקום סכנה לפחות מכשיעור שמאכילין אף במקום שאין סכנה וכתב על זה וז"ל ובאמת לא ראיתי חילוק זה בשום מקום דודאי אין שום איסור תורה הותר באין סכנה ואף איסור דרבנן בדרך אכילה דעת הראשונים דאסור לחולה שאין בו סכנה עיין ר"ן בפסחים גבי מר בר רב אשי שייף לברתיה וכו' וביו"ד סי' קנ"ה מבואר ג"כ כן וכאן לא אמרו הפוסקים דבר זה אלא בשיש סכנה ויכול לצאת מידי סכנה בפחות משיעור מחוייבים אנחנו לדקדק בזה אבל במקום שאין סכנה כמו שאסור לאכול שיעור אסור לאכול חצי שיעור דאסור מן התורה וזה פשוט ואפשר להעמיס כן בלשון הרב החינוך אלא שדבריו מגומגמים קצת עכ"ל:

וחידוש הוא שלא הזכיר דברי מרן המשנה למלך בחמישי מהלכות יסודי התורה (בד"ה ודע שעדיין) שכתב שלא מצינו בשום מקום שיתירו חצי שיעור בחולה שאין בו סכנה וכו' עי"ש והוא תנא דמסייע להרב מנחת חינוך דלא מסתברא לדחות דדוקא באיסור ממש הוא דלא מצינו היתר בחצי שיעור לחולה שאין בו סכנה לא כן במאכל המותר ורק יומא הוא דגרים איסורא ובשדי חמד בחלק הכללים במערכת החי"ת כלל י"ז דף מ"ח ע"ד (בד"ה ובאות צ"ז) הבאתי שכן כתב הרב פרי חדש בסי' תס"ו דחצי שיעור איסור לא הותר לחולה שאין בו סכנה ושכן דעת הרבנים חיים מדבר וערוך השלחן וכתב סופר שלא כדעת הרב מקראי קדש שחצי שיעור אף שאסור מן התורה מותר לחולה שאין בו סכנה עי"ש ובספר מנחת קנאות בקונטריס מנחת פתים בדף ס"ה ע"ד עמד גם כן על דברי רבינו החינוך וז"ל מדברי הפוסקים נראה דדוקא לחולה שיש בו סכנה מותר אבל לחולה שאין בו סכנה אף פחות מכשיעור אסור כיון דקיימא לן חצי שיעור אסור מן התורה וכן כתב בפשיטות המ"ל (המשנה למלך) בפרק ה' מיסודי התורה הלכה ח' ובחינוך סי' שי"ג משמע קצת דאף שאין בו סכנה מותר בפחות משיעור ודבריו צ"ע ועיין שם במנחת חינוך שהעיר עליו עכ"ל:

ונראה לעניות דעתי דאף שהיה אפשר לצדד שדעת הרב החינוך היא כדעת הרשב"א בחידושיו לקידושין דף נ"ו ע"ב שהבין הרב קרבן אליצור דף ע"ז ע"ג מתירוצו השני שם דסבירא ליה דכל איסורין שבתורה אף על פי שאין לוקין עליהם שלא כדרך הנאתן מכל מקום אסורין מן התורה ובכל זאת מותרין לחולה אף שאין בו סכנה כיון שאינו אלא איסור תורה בלבד בלא מלקות והשיג על איזה רבנים שהביא שם שכתבו מסברא דאין להתיר איסור תורה אף שאין בו מלקות לחולה שאין בו סכנה עי"ש ואם כן הוא הדין לחצי שיעור אף דאסור מן התורה מכל מקום כיון שאין בו אלא איסור בלבד לא נפלאת לומר שמותר לחולה שאין בו סכנה וכל שכן באיסור אכילה ביום הכיפורים דהמאכל מותר ויומא הוא דקגרים שפיר נוכל לומר דסבירא ליה להרב החינוך דמותר לחולה שאין בו סכנה וכדעת הרשב"א מכל מקום כיון שלא כתב הרשב"א כן בפירוש לא נכון לחדש מחלוקת בין הפוסקים ועל כל פנים הדין אמת כמו שכתב הרב מנחת חינוך דאין להתיר לחולה שאין בו סכנה לאכול פחות מכשיעור דמלבד דאפשר לפרש דלא אמר הרב החינוך אלא בכשיש לחוש שמרוב החולשה יבא לידי סכנה ומה שכתב שאין בו סכנה גמורה רצונו לומר שאין בו סכנה בבירור אבל יש בו חשש סכנה משום הכי שרינן ליה אבל אם הוא ודאי אין בו סכנה גם הוא מודה דאסור: ועוד אף אם היה מפורש בדבריו דלחולה שוודאי אין בו סכנה מותר להאכילו חצי שיעור אנו אין לנו לתפוס אלא דעת כל הפוסקים דאין היתר זה (דלהאכילו פחות מכשיעור) אלא לחולה שיש בו סכנה שהרי אפילו באיסורין דרבנן דעת רובא דרובא דאסורים באכילה לחולה שאין בו סכנה כמו שרמז הגאון מנחת חינוך והכי נקטינן (עם שיש קצת מקילים) כמו שמתבאר ממה שכתבתי במערכת יין נסך אות ב' עיין שם באורך ובחצי שיעור דאסור מן התורה אף דהוא איסור בלבד אפשר לומר דהמתירין באכילה איסור דרבנן לחולה שאין בו סכנה יודו בזה דאסור וזה פשוט:

ויש להוכיח דלחולה שאין בו סכנה אין מאכילין אף פחות מכשיעור משום דחצי שיעור אסור מן התורה והוא ממה שכתב הר"ן בהלכות על מה שהשמיט הרי"ף הא דהאוכל ככותבת הגסה ביום הכיפורים והשותה מלא לוגמיו חייב כל האוכלין מצטרפין וכו' דהוא משום שזה דרכו כל שיש איסור בדבר אינו מכניס עצמו לבאר אם יש בו חיוב כרת או לא אבל לפי מה שכתב בעל ההלכות שהסכימו רבותינו האחרונים שאף לחולה נותנים לו מתחילה פחות מכשיעור כדי להקל מעליו איסור כרת ומלקות צריכים אנו לדעת שיעור שנתחייב כרת באכילה ושתיה וענין צרופם עכ"ד הר"ן הרי דמה שלא הוצרך הרי"ף לכתוב השיעורין הוא משום דלא נפקא מינה לדינא בזמן הזה דליכא

חטאת ומלקות ולבריא הרי אפילו בכל שהו אסור מן התורה ולחולה שיש בו סכנה הרי אפילו כשיעור ויותר מותר להאכילו והשתא אם איתא דחולה שאין בו סכנה מותר לאכול חצי שיעור אם כן קשה שהיה לו להרי"ף לכתוב השיעורין בכדי לידע שפחות מזה מותר לחולה שאין בו סכנה וגם הר"ן עצמו היה לו לומר דאף אי לא נימא כהסכמת רבותינו האחרונים (דאף לחולה שיש בו סכנה צריך להאכילו תחלה פחות מכשיעור) עדיין צריכים אנו למודעי שיעור אכילה ושתיה וצרופן כדי להאכיל פחות מזה לחולה שאין בו סכנה אלא ודאי מוכח דלחולה שאין בו סכנה אסור חצי שיעור כמו לשאר כל אדם:

ובעיקר הדין שמאכילין את החולה פחות מכשיעור ושוהין כדי אכילת פרס ואחר כך מאכילין אותו עוד פחותמכשיעור ושוהין כדי אכילת פרס כמבואר בסי' תרי"ח סעיף ז' אם משערין לכל אחד בפני עצמו ולכל מין מאכל בפני עצמו או שיעור שוה לכל אדם עיין בשו"ת בית יצחק לידידי הרה"ג מוהרי"ץ דאנציג יצ"ו בח"ב הנדפס חדש ממש בסי' מ"ח דשקיל וטרי בזה ולא פניתי לעיין בדב"ק ואתה תחזה מה שכתבתי אני הדל בשדי חמד חלק אסיפת דינים במערכת אכילה אות ג' בענין זה וגם בשיעור כדי אכילת פרס כמה מינוטין הוי כתבתי שם בס"ד ועם כי ידעתי בבירור שספרי שדי חמד ישנם אצל הרב יצ"ו אין לתמוה מה שלא הזכיר בזה אף שספרו נדפס בשנת סת"ר תשעה שנים אחר שנדפסו הספרי שדי חמד אולי ענין זה היה כתוב אצלו מקודם לכן וכשבא להדפיסו לא איסתייעא ליה לעיין במילי דמר ולחפש בספרים ומשנה לא זזה ממקומה נתן להדפיסה כולה כמות שהיתה כתובה בקונטריסו כך היא חובתינו לדון לכף זכות ולא לומר שגדולי הדור יצ"ו לא ישקיפו בספרי מחברים קטנים מהם ועיניך תחזינה מישרים בספר ארחות חיים החדש לידידי הגאבד"ק סאפינקא יצ"ו בסי' תרי"ב אות ד' שבשפלנו זכר לנו את אשר כתבתי בשדי חמד הנ"ל ועל טוב יזכר שמו וכבר כתבתי בקונטריס פאת השדה לחלק הכללים במערכת הה"א (הוא ספר שדי חמד חלק י"א) כלל ל"ז שצריך לעיין גם בספרים החדשים שבכל דור ודור ולא יאמר אדם לא אפגום כבודי לעיין בספרים אשר מחבריהם לא הגיעו לקרסולי בחריפות ובקיאות ומה ידע המחבר הזה ולא ידעתיו ובושת פני תכסני אם אזכיר בספרי שם מחבר קטן ממני וכו' והעידותי שם כי האידנא אכשור דרי בעניינים כאלו לך נא ראה:

יד) אם נועל ביום הכיפורים מנעל של עור ויוצא בו לרשות הרבים שתים רעות הוא עושה דמלבד שעובר על איסור דנעילת הסנדל עובר גם כן משום הוצאה לרשות הרבים כיון שאין מנעל זה ראוי ליום הכיפורים לא חשיב מלבוש אלא משאוי לפי סברת רש"י

בעירובין ד' צ"ה ע"ב דלמאן דאמר שבת זמן תפילין אם לובש יותר מזוג כיון דעובר אבל תוסיף משוי ליה משוי ובשאגת אריה סי' מ"א פלפל בדברי רש"י עי"ש הרי חזינן דהאיסור משויא כמשוי אם כן הכא נמי כיון דלכל הפוסקים אסור לא מבעיא להסוברים דהוא איסור תורה בודאי הוי כמשוי אלא אפילו להסוברים דשאר עינויים מדרבנן נינהו אפשר דגם איסור דרבנן כיון שאסרו לא הוי מלבוש והוי משוי לכן יש להזהיר מאד להמון העם שמלבד שעוברים באיסור נעילת הסנדל עוד הולכים במקומות שאסור להוציא והוא איסור גמור כן כתב הרב מנחת חינוך בפרשת אמור סי' שי"ג אות ט' ודבריו חיים וקיימים ולפי מקומו ושעתו לא הוצרך להזהיר אלא להמון העם שהיו בזה מקילים ועינינו רואות וכלות כי הן רבים עתה יראים ושלמים באיסור זה המה נכשלים ועל סמך ההיתר שכתבו הפוסקים להההולך ברחובות הנכרים התחילו קצתם להקל ומזה נמשך שגם מי שאינו הולך ברחובותיהם עושה כמעשיהם עד שנעשה כהיתר ובאמת לפי דעתי אין שייך בזמנינו ההיתר שהזכירו הפוסקים להההולך ברחובותיהם כי עתה בחסדי ה' אין האומות מעיזות פנים להתלוצץ עלינו כשנים קדמוניות כי מלכי חסד המה ומורא מלכות על ההמון ואין היתר בזמן הזה כי אם מפני הגשמים וטיט ורפש הא לאו הכי אסור הוא אם מדאורייתא או מדרבנן ואם בכל השנה חובתינו ונעשה רצונו יתברך לקיים מצותיו דאורייתא ודרבנן על אחת כמה וכמה ביום אדיר בימי שנה בבואינו לבקש על נפשינו והוא רחום יכפר:

טו) לפי מה שביאר הר"ן בטעם היתר היציאה לרשות הרבים ביום הכיפורים במנעל של שאר מינים (אף על גב דבשאר שבתות אסור לצאת בהם לרשות הרבים דלא הוו מנעל וחשיבי משוי) משום דדוקא בכל שבת דמנעל מותר בו אסור לצאת בשאר מינים דלאו מנעל נינהו ולא הוו מלבוש אבל ביום הכיפורים כיון דאסור במנעל רק במינים הללו ודרכם של בני אדם לצאת במינים אלו לא הוי משוי אלא מלבוש להאי יומא אלו דבריו ומתוקים מדבש אם כן יש להסתפק בחיה דמותרת בנעילת הסנדל אם מותרת לנעול של שאר מינים ולצאת בהם לרשות הרבים כיון דלכולי עלמא הוי של שאר מינים מנעל ביום הכיפורים שרי גם לדידה או דילמא כיון דבאמת האי לאו מנעל הוא רק האי יומא וזה דוקא לכולי עלמא דאסורין במנעל אבל חיה דמותרת במנעל לא הוי לה זה מנעל ואסורה לצאת לרשות הרבים וצריך עיון כן כתב הרב מנחת חינוך שם ויש לפקפק קצת דמאחר דהיתר החיה בסנדל של עור הוא משום שצריכה לכך דחשיבה חולה לגבי הקור אם כן חיה זו שיכולה לצאת לרשות הרבים במנעל של שאר מינים נראה דמן הדין

אינה יכולה לנעול של עור ואם כן הויא לה מנעל של שאר מינים מלבוש של יום זה כמו בשאר כל אדם ושרי לה ויש ליישב בדוחק:

טז) האוכל ביום הכיפורים דחייב כרת מתבאר מסוגיא דיומא ד' ע"ד ע"ב דאף אם אוכל דבר שיש מצוה באכילתו כתרומה וקדשים חייב כרת דאמרינן התם תניא אידך תענו את נפשותיכם וכו' ולא אביא את התרומה שהיא בקום אכול וכו' ולא אביא את הקדשים שהם בבל תותירו וכו' עי"ש דמרבי מקרא לכל החלוקות ששנו חכמים באותה ברייתא וכתב מרן מוהרמב"ח בתוספת יוה"כ דכנגד השש חלוקות שזכרו בברייתא יש ששה עינוים בקראי אלא דלמסקנא דברייתא דתני ואם נפשך לומר הרי הוא אומר והאבדתי את הנפש וכו' כתב מרן מוהרמב"ח דהעינוים איצטריכו לאסור חמשה עינוים רחיצה וכו' וטל כל פנים משמע שגם למסקנא הדין נותן שאף אם אוכל דבר שיש מצוה באכילתו כתרומה וקדשים חייב כרת כדתני תנא מעיקרא אלא דלא ידעינן מהיכא ילפינן האי דינא אחרי שהעינוים איצטריכו לאסור בחמשה עינוים וצריך לומר דפשיטא לן הכי משום דאין שייך לומר דליתי עשה דאכילת קדשים ולידחי האזהרה דעינוי חדא דהאוכל ביום הכיפורים עובר בעשה ולא תעשה כמו שכתב הרמב"ם בהלכות שביתת עשור פרק א' הלכה ד' כל האוכל ושותה בו בטל מצות עשה ועבר על לא תעשה וכו' ועוד דבלא תעשה שיש בו כרת לדעת הרבה מהראשונים לא אמרינן אתי עשה ודחי לא תעשה ולגבי תרומה פשוט מאד דלא שייך כלל לומר אתי עשה וכו' אף אם לא היה כרת בעינוי ולא היה עשה ולא תעשה שהרי יכול לקיים עשה דאכילתה אחר יום הכיפורים ואמר ריש לקיש כל מקום שיש עשה ולא תעשה אם אתה יכול לקיים את שתיהן מוטב ואם לאו יבא עשה וידחה לא תעשה רק בקדשים שאי אפשר לקיים את שתיהן שאחר יום הכיפורים יפסלו בזה הוצרכנו לבא מטעם עשה ולא תעשה ומטעם שיש בו כרת כנז"ל וגאון עוזנו בספר עין יצחק א"ח סי' כ"ח אות י"ט כתב שבספרו באר יצחק באבן העזר סי' ב' כתב טעם למאי דקיימא לן דאף אם אוכל דבר שיש מצוה באכילתו חייב כרת ואינו מצוי אצלי לעיין בדב"ק:

טו"ב) חולה שצריך לאכול דבר איסור דקיימא לן דמאכילין אותו הקל קל תחילה וכן חולה שצריך לבשר דקיימא לן דשוחטין לו ואין מאכילין אותו נבלה (אם אין נחוץ למהר להאכילו) ידוע מחלוקת הקדמונים הנה בשני הדינים הללו האריכו רבני האחרונים ואתה תחזה פלפול עצום בשו"ת משכנות הרועים לידידי הגאבד"ק ניזנוב יצ"ו בסימן ז"ך גם בשו"ת דבר משה להגאון מוהר"ם תאומים בסי' ל"ד וסי' ל"ה שקיל וטרי טובא בחריפות ובקיאות גדולה כדרכו בקדש לך נא ראה בדברי קדשם ועיין עוד להגאון

חתם סופר בא"ח סי' ע"ט ובשו"ת כנף רננה סי' ס"ב ובספר ספר החיים (הרשום להלן בד"ה ובעיקר חקירת) ושם חקר בעיקר הדין דשוחטין לחולה ואין מאכילין אותו נבלה (משום שבכל כזית עושה איסור אבל בשחיטה אין כאן אלא איסור אחד) אדרבא היה לנו להאכילו נבלה דאית בה תרתי לטיבותא א) דאין בה אלא איסור לאו ב) דמדאמרינן בעלמא דלא אתי עשה ודחי לא תעשה אלא בעידנא דקא מיעקר לאו מקיים עשה שמעינן דכי האי גוונא מעליותא היא ואם כן אם מאכילין אותו נבלה הרי בעידנא דמיעקר לאו דנבלה מקיים העשה דוחי בהם אבל בשחיטה עובר הלאו שלא בעידנא דמקיים העשה ושקיל וטרי אם כל האיסורין דחויים הם לגבי פיקוח נפש או הותרו אצל פיקוח נפש עי"ש:

וחקר הגאון נודע ביהודה בח"א סי' ל"ו על הרמב"ם שבהלכות שביתות עשור כתב הדין דמי שאחזו בולמוס מאכילין אותועד שיאורו עיניו למה לא ביאר שמאכילין אותו הקל קל תחלה וגם לא ביאר פרטי האיסורים איזה חמור ואיזה קל כמו שביארם בהלכות מאכלות אסורות פרק י"ד ויישב דביום הכיפורים לפעמים הקל נעשה חמור והחמור נעשה קל כמו הא דטבל ונבלה דמאכילין אותו נבלה זהו רק בשאר ימות השנה אבל ביום כיפור משתנה הדין ואם יש לפנינו טבל הטבול ביום כיפור ונבלה שנתנבלה מאתמול מאכילין אותו טבל משום דבטבל אין כאן אלא איסור אכילת יום הכיפורים אבל איסור טבל אינו חל על איסור יום כיפור הקדום מה שאין כן בנבלה שנתנבלה מערב יום כיפור חל איסור יום כיפור על נבלה בכולל ובנבלה שנתנבלה היום כתב שהוא מסופק כי אולי חל איסור נבילה על יום הכיפורים כשם שחל על איסור שאינו זבוח וסיים דלזה צריך תלמוד עי"ש (בד"ה והנה עוד אחת) והגאון דבר משה הנ"ל הביא חקירותו בסי' ל"ה (ד"ה הן כאשר) ובסוף התשובה תמה עליו ובאמת נוראות נפלאתי על הגאון נודע ביהודה פה המתגבר בתורה יאמר דבר זה דענין איסור חל איסור לא שייך כלל בחולה ביום כיפור דכיון דהוא מסוכן וצריך לאכול ביום כיפור אזיל מניה איסור יום כיפור ואדרבא היתר גמור ומצוה לו לאכול ומהאי טעמא צריך לברך על אכילתו כמבואר בא"ח סי' ס"ד (ר"ד סעיף ט') ועיין מגן אברהם בס"ק כ"א הטעם בשם הגמ"י חולה שאוכל ביום הכיפורים דבר פשוט הוא דהיתרא קאכיל ומצוה קעביד ואם כן כיון דאיסור יום כיפור אזיל מניה שמחוייב לאכול ומכל מקום ביש היתר ואיסור לפניו אסור על כל פנים לאכול האיסור כיון שיכול להחיות נפשו בהיתר ואם כן ממילא ביש שני איסורין לפניו ואחד חמור מחברו מאכילין אותו הקל ולא החמור דבודאי חל עליו האיסור החמור אף שנעשה ביום כיפור כיון שהוא צריך לאכול ביום כיפור מפני הסכנה אזיל מניה

איסור יום כיפור והאיסור החמור מיתלא תלי וקאי לחול במקום שיכול להחיות את נפשו בהיתר או באיסור הקל ממנו וזה ברור מאד:

ועל מה שהצריך תלמוד הגאון נודע ביהודה בנתנבלה היום וכו' הנה הגאון דבר משה שם (בד"ה הן כאשר) כתב דבדברי הריטב"א בקידושין ד' ע"ז מבואר דאינו חל על יום כיפור אף לדידן דקיימא לן איסור חל על איסור בכולל ופלא על הגאון נודע ביהודה שהעלים עין מזה גם הגאון בשו"ת כנף רננה סי' ס"ב (ד"ה אמנם זה) הביא מה שנסתפק בנודע ביהודה אם איסור נבלה הוי איסור מוסיף לגבי יום כיפור משום דנבלה יש בה טומאה וכתב על דבריו דהריטב"א בקדושין ד' ע"ז כתב בפשיטות דנבלה שנתנבלה ביום כיפור אין איסור נבלה חל על איסור יום כיפור: ובעיקר חקירת הגאון נודע ביהודה הנה הגאון מוהרש"ל אבד"ק יוזעפוף בספרו היקר ספר החיים בסי' תרי"ח דף ע"ג (בד"ה הנה הרמב"ם) כתב לפקפק ושוב כתב דיפה העיר הנודע ביהודה וכתב הוא ליישב החקירה והאריך לפלפל בזה עי"ש: ומצאתי ראיתי שבענין זה האריך הגאון מוהר"א תאומים בספרו חסד לאברהם מהדורא תניינא בחלק א"ח סי' ס"ז בתשובתו להגאון דבר משה הנ"ל בקבלת ספרו וכתב לו שראה מה שכתב בדין חולה שמאכילין אותו הקל קל תחילה שבמקצת דברים כיוון לדעתו וכו' ולכן העתיק לו מה שכתב בדין זה והוא דאף דבשלחן ערוך סי' תרי"ח מבואר דגם ביום הכיפורים מאכילין הקל תחלה נראה דהיינו דוקא שלא להאכילו איסור החמור ביום הכיפורים כגון בעון מיתת ב"ד דחמור מכרת אבל כל שאין איסורו חמור מכרת לית לן למיזל בתר הקל תחלה דכיון שהותר לו איסור יום הכיפורים לא איכפת לן בהסתפח לו עוד איסור אחר שאינו חמור ממנו ויש ללמוד זה מדקיימא לן דאין עשה דוחה לא תעשה שיש בו כרת ואפילו הכי עשה דוחה תרי לאוין כבנזיר ד' מ"ח ע"ב כשהותרה טומאה למת מצוה מה לי חד לאו מה לי תרי לאוין ואף שבמקום אחר הוכחנו בראיה ברורה דדוקא כשהותר הלאו לגבי העשה אמרינן מה לי חד לאו מה לי תרי לאווי כמו במת מצוה דהותרה מצוה לגביה אבל היכא דאתינן עלה משום דחיה לא אתי חד עשה ועקר תרי לאוי ואם כן להסוברים דאיסורים דחוים הם לגבי פקוח נפש שפיר יש לחלק בין חד לאו לתרי לאוין ויש להדר אחר הקל גם ביום הכיפורים אולם לפי מה שיתבאר לפנינו דהותר יום הכיפורים אצל פיקוח נפש פשיטא דאין צריך להדר אחר הקל תחילה בזה:

ועוד איכא טעמא רבה בזה דהואיל והותר יום הכיפורים אצל פקוח נפש ממילא הותר גם השני הנספח דאמרינן הואיל ואישתרי אישתרי כדאמרינן בזבחים ד' ל"ב במצורע שחל שמיני שלו בערב פסח וראה קרי דנכנס למקדש דהואיל והותר לצרעתו הותר

לקריו ואף דאמרו בש"ס הואיל ואישתרי אמרינן הואיל ונדחה לא אמרינן הנה להלן יתבאר דיום הכיפורים הותר לגבי פקוח נפש וכו' וראיה לזה ממה שהרמב"ם בהלכות שביתת עשור לא ביאר שמאכילין אותו הקל תחלה כמו שכתב בפרק י"ד דמאכלות אסורות ואם היה מבאר פרטים אלו כאן לא היה צריך לשנותם שם ועל כרחין שביום הכיפורים לא נאמר דין זה דמאכילין הקל תחלה שוב ראה מה שכתב הנודע ביהודה הנ"ל (בד"ה וחקר) והשיב על דבריו ושוב קיים דבריו לשיטת הסוברים דאיסורין המה רק דחוים אצל פקוח נפש וכו' ושוב האריך להוכיח דהותרו איסורין אצל פקוח נפש: ואחר כל אלה הדברים כתב בסוף התשובה (בד"ה ואחר) נבא לענין שאלתין שהתחלנו שמה שרצה לחדש בנודע ביהודה דביום הכיפורים יש ליתן לו איסור שהוא חל עליו ביום הכיפורים דבזה אין איסור חל על איסור ליתא דכיון דעל כרחין אנו מתירים לו איסור אכילה ביום הכיפורים ואיסור ז אי אפשר לו להנצל ממנו הוי כהיתר גמור וכיון שפקע איסור יום הכיפורים הדר חל עליו השני אלא דבזה נצב וקיים מה שהואלנו לדבר דביום הכיפורים לא שייך דין זה דמאכילין הקל תחלה דכיון שעל כרחין הותר לו איסור יום הכיפורים נהי דנימא דכשיש לפניו עוד נוסף איסור אחר על המאכל דניזיל בתר הקל תחלה דהיכא דיש לפניו די להציל נפשו באיסור הקל לא הותר כלל איסור חמור לגביה מכל מקום הואיל דאישתרי אכילת יום הכיפורים לגביה אמרינן הואיל ואישתרי אישתרי וקצת צריך עיון למה שכתבו התוספות ביבמות ד' ח' (ד"ה רבא) דרבא סבירא ליה דלא אמדינן הואיל ואישתרי אישתרי רק כששניהם משם אחד לא כן כשהאסורין משני שמות והוא הדין בזה הואיל ושני מיני איסורין הן לא אמרינן הואיל ואישתרי אולם התוספות לא כתבו כן אלא לחד תירוצא ועיין בטורי אבן מגילה ג' ע"ב שכתב שתירוץ זה אינו עיקר להלכה ולהכי קם דינא דבכי האי גוונא מותר להאכיל לו איזה איסור הבא לפניו דהואיל ואישתרי אישתרי:

יח) חולה שצריך להאכילו דבר איסור (לפי שאין לו מאכל היתר) ויש שני איסורים דקיימא לן דמאכילין אותו הקל תחלה (כגון טבל ותרומה מאכילין אותו טבל דאף דשניהם בעונש מיתה בידי שמים מכל מקום תרומה חמורה מטבל לפי שיש היתר לאיסורו על ידי הפרשת תרומה) כדאיתא בסוף סי' תרי"ח כתב הרה"ג מוהרמ"א אבד"ק יאזלוויץ בקונטריס מנחת פתים שבסוף ספר מנחת קנאות דבחולה שצריך לאכול כזית איסור ויש לפנינו שני איסורין טבל ותרומה שיש להאכילו אותו הכזית משני האיסורין שהרי כל איסורין שבתורה אין מצטרפין זה עם זה כמבואר ברמב"ם ברביעי מהלכות מאכלות אסורות הלכה ט"ז שדינו כאוכל חצי שיעור גרידא אם כן מה בכך שזה איסור

קל מכל מקום הרי כשאוכל ממנו כזית שלם יעבור על איסור מיתה ואם יאכל משניהם הוא רק חצי שיעור דאין בו אף איסור לאו רק איסור בעלמא והא דאמרינן ביומא ד' פ"ג טבל ותרומה מאכילין אותו תרומה וכו' מיירי דאין צריך לאכול רק חצי זית ואם כן לא ירויח בזה שיערב הטבל עם התרומה אבל כשאמדוהו לזית שלם נראה ברור דיאכל מטבל ותרומה ביחד כזית וכן בדומה משאר איסורים שאינם מצטרפים והיא הערה חדשה לא ראיתי למי מהמחברים שיתעוררו בזה עכ"ל:

ובספר מתא דירושלים בחידושיו לפרק יום הכיפורים הלכה ה' ד' י"ד חקר הגאון בהא דאמרינן דמאכילין לחולה הקל תחלה וכן למי שאחזו בולמוס ומבואר בדברי הרמב"ם דאם יאורו עיניו באכילת הקל די ואם לאו מאכילין אותו החמור דבמאי עסקינן אי דהחמור הוא רפואה יותר בדוקה מדוע לא נאכילהו תכף החמור כיון דרפואתו יותר בדוקה ואם שניהם שוים לענין הרפואהאם כן אמאי נאכילהו אחר כך החמור ודוחק לומר דמיירי שאין עוד מן הקל והאריך לפלפל ובדרך הילוכו הביא מה שכתב מרן מוהרמב"ח בתוספת יום הכיפורים אהא דתניא בדף פ"ג ע"ב מאכילין אותו הקל קל תחלה דקשה פשיטא וכתב דאשמועינן דאף אם יהיה המציאות שבאכילתו החמור יספיק לו כשיאכל מעט ואם יאכל מן הקל יצטרך להרבות בכמות והוה אמינא דנאכילהו החמור כדי למעט בכמות קמשמע לן דמאכילין אותו הקל אף שירבה בכמות וכתב שזה נסתר ממה שכתב הר"ן דלגבי חולה אין איסור נבלה קל משבת דאף דנבלה בלאו ושבת בסקילה איכא חומרא בנבלה שהאוכלה עובר בלאו על כל זית שבה לא כן לענין שבת לא עבר אלא בשעת שחיטה וחד לאו איכא דמבואר מזה דרבוי הכמות דנבלה גרע מחומר האיסור ושוב הביא מה שמרן בפרשת דרכים וגם התוספת יום הכיפורים הקשו אסברת הר"ן הנ"ל והוא כתב ליישב ואחר שפלפל הרבה בדינים אלו כתב מה שעולה לפום דינא וז"ל והשתא לפי זה יצא מדברי הרמב"ם אלו הדינים א) שני איסורין שוים והאחד רפואתו בדוקה טפי בודאי מאכילין אותו הבדוקה ב) אף אם איסור אחד חמור טפי שהוא בלאו ואידך הוא רק בעשה מכל מקום כיון דרפואתו יותר בדוקה (מאכילין אותו החמור) ג) אבל אם החמור הוא במיתה אף שרפואתו בדוקה טפי מכל מקום כיון שהאחד קל ממנו והוא רק בלאו מאכילין אותו תחלה הקל ד) וכן אם החמור הוא בלאו אם הקל ממנו הוא מדברי סופרים לבד מקדימין גם כן הקל מדברי סופרים תחלה אף שרפואתו אינה בדוקה כהחמור ה) אמנם כל הנ"ל דוקא היכא שאם מאכילין אותו הקל תחילה שאינו בדוק כל כך אינו יכול לבא על ידי שהיה זו לסכנה אבל בלאו הכי בודאי

מאכילין אותו תכף החמור אף שהוא במיתה דבכי האי גוונא אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש עכ"ל:

יט) אוכלין ומשקין דקיימא לן שאין מצטרפין יש להסתפק משקה הבא למתק את האוכל כמו ששרה פתו ביין ונבלע בתוך האוכל כמו חצי ככותבת פת ששרה בחצי ככותבת יין ונבלע היין תוך הפת והרי יש בין שניהם ככותבת אף שהפת עצמו אינו נתפח על ידי זה כל כך לשיעור ככותבת אם חייב על זה ונראה דחייב דהא ר' עקיבא סובר דאפילו היתר ממש מצטרף לאיסור באיסורי נזיר היינו שאם שרה חצי זית פת בחצי זית יין חייב עליהן כדאיתא בפסחים מ"ד ע"ב ונזיר ל"א ע"א ורבנן דפליגי עליה היינו דסברי שאין היתר מצטרף לאיסור אבל באיסור ואיסור כי האי גוונא ודאי מצטרפי כדאיתא בחונין ד' ק"ח ע"ב גבי חצי זית בשר וחצי זית חלב שבשלם דלוקה על אכילתן לכולי עלמא והכא נמי מצטרפי ואף שעכשיו לאחר שנבלע המשקה תוך האוכל אין באוכל לבדו ככותבת מכל מקום מאחר שידענו שיש בשניהם ככותבת נראה דמצטרפין וכן משמע במגן אברהם ריש סי' ר"י סעיף קטן א' והביא מהתוספות זבחים ד' ק"ט ע"א סוף ד"ה עולה אחר זמן ראיתי שיש מזה בספר חמד משה סי' ר"י סעיף קטן א' כן כתב הגאון צמח צדק בחידושיו למשניות סוף פרק ח' דיומא (בד"ה האוכל והשותה) ולא הודיענו מאי אמר רב אליהו רבה בזה וספרו אין מצוי אצלי: ולענין צירוף בשתיות אם הוא בכדי רביעית או בכדי אכילת פרס שהוא מחלוקת הראשונים והובא בטור ושלחן ערוך סוף סי' תרי"ב ראיתי בספר גלות עיליות שהאריך קצת בדף קכ"ז ע"ב והלאה בדין שיעור שתית דברים האסורים אם הוא ברביעית או בכזית כשיעור אכילה וגם שקיל וטרי לענין הצירוף ובמסקנתו כתב (בד"ה ומעתה מיושבים) כללא דמילתא כל האיסורין כגון טבל והקדש תרומה ערלה כלאי הכרם דשיעור שתייתן בכזית (משום דדוקא בנזיר שנאמר בו וכל משרת ענבים לא ישתה הוא דשיעורו ברביעית וכן לענין שתויי יין שלא ליכנס למקדש דכתיב ביה אל תשת וכן בשתית סתם יינם דאסמכוהו אקרא דישתו יין נסיכם שיעורן ברביעית אבל משקין דשאר איסורין שהאיסור נאמר בלשון אכילה שיעורן כאכילה בכזית) וכן גבי יום הכיפורים דשיעורו במלא לוגמיו שיעור צירופן הוא בשיעור שתיית רביעית אבל נזיר וכיוצא דחיובן הוא ברביעית שיעור צירופו הוא בכדי אכילת פרס ושותה משקין טמאים גם כן צירופן הוא בכדי אכילת פרס וכו' שוב ראיתי בספר שארית יהודה לדו"ז מוהרי"ל בתשובה לא"ח סי' ט"ו (ע"ו) הביא בשם אחיו רבינו הגאון החסיד מלאדי שנתעורר בדברים אלו שכתבתי:

ושיעור כדי אכילת פרס כמה הוי הנה בשדי חמד מערכת אות ג' הבאתי דברי הגאונים חתם סופר בחלק הששי סי' ט"ז וראשית בכורים ד' ל"ב סוף ע"ב ול"ג ע"א ודרכי הוראה בח"א ד' כ"ט ע"ד ותורת חסד סי' ל"ב עי"ש שוב נדפס ספר ארחות חיים לידידי הגאבד"ק סאפינקא יצ"ו וראיתי בסי' תרי"ב אות ד' שבשפלנו זכר לנו והעתיק בשמי הסברות שהבאתי במערכת אכילה הנ"ל ושם בסי' תרי"ח אות ה' הביא לנו בשם ספר מאורי אור בחלק בן נון ד' קס"ה ע"א שיש להורות להמון (כדי שלא יטעו) כל רביעית שעה אכילה כחצי ביצה בינונית וחצי רביעית שתיה:

כ) בדין שאיפת טאבאק דרך נחיריים אם מותר ביום הכיפורים כמעשהו בכל יום אעתיק פה את אשר שלח לי ידידי הרב המופלג הגביר המרומם מוהר"ר ברוך בענדט גאווראנסקי מכון שבתו בעי"ת מאסקאווא יצ"ו אשר מצא בספר לרב גאון בדור שלפני פנינו ואת אשר העיר ידידי הרב הגביר דגמיר וסביר יצ"ו ואלה דבריו מדי דברי ברומעכת"ה וכו' אמרתי לשאול את הדרת גאונו שליט"א מה העלה במצודתו בנידון שאיפת הטאבאק לתוך החוטם ביום הכיפורים ובכל שבתות השנה כי זה אשר מצאתי בתשובה י"ג בספר באר יצחק נדפס בשנת תקנ"ד בעיר וויען ואלו דברים אמורים על השער ספר שו"ת באר יצחק והמה שו"ת יקרות ומופלאות מאא"ז מאביר הרועים הגאון המובהק יחיד בדורו החסיד אלקי מאור עיני הגולה רשכבה"ג מוהר"ר יצחק זלה"ה שהיה אב"ד ר"מ בק"ק פוזנא ומגדולי תלמידיו היה הגאון אדונינו בעל מג"א כאשר יראה הרואה בספרו מג"א סי' א' ומובא בחיבור הזה שאלה א' באו"ח נשאלתי למעשה והוא דבר מצוי ושכיח בזמנינו אשר כמה אנשים עושים מעשה ערלים והרגילו עצמם בשתיית (עשב"י) דדברא שקורין טאבאקי השותים דרך נחיר האף אם מותר לעשות כן ביום הכיפורים והנה לפום ריהטא נראה בעיני כל שהוא היתר כי מה לאסור וכי להוסיף על חמשה עינויים יש אשר יש להם סמך מן הכתוב כדאיתא פ' בתרא דיומא ואני אומר כל התורה כולה הוא כן לדמות מילתא למילתא ואליבא דגמ' ופוסקים נראה לי לאסור ואני קורא עליהם עד אשר יצא מאפם יהא להם לזרא גרסינן ביומא פרק יום הכיפורים דף ע"ד ת"ר תענו את נפשותיכם יכול ישב בחמה ויצטער או בצינה כדי שיצטער תלמוד לומר וכל מלאכה לא תעשו מה מלאכה שב ואל תעשה אף עינוי שב ואל תעשה ופירש"י שב ואל תעשה וכו' דבר המבטל ממך את העינוי הוא ואין זו אלא כגון הני דמתנותין לא יאכל ולא ישתה ע"כ אם כן מוכח מזה דדבר המבטל את העינוי במעשה ואם אינו עושה הוי שב ואל תעשה אסור לעשות ונדון דידן במעשה הוא מבטל את העינוי דהא ידוע ופשוט שהוא בעיניהם כמו שתיית יין שרף ובעלי מלחמות אומרים דנחמד בעיניהם

כשתיה ואכילה לעמוד במלחמה יום או יומים בלא אכילה ומיתבי דעתן אם כן למה נתירו ואין לדחות מלשון רש"י הנ"ל דסיים ואין זה אלא כגון אלו דמתניתין לא יאכל ולא ישתה וכו' דזהו אינו דלא קאמר אלא לאפוקי עינוים במעשה כגון לישב בחמה או בצינה מה שאין כן לא יאכל ולא ישתה הוא עינוי בשב ואל תעשה אבל אין כוונת רש"י לאפוקי דברים אחרים הדומין לאלו דמתניתין דמבטלין העינוי דשרי זה אינו וכן נראה לדקדק אדרבא מלשון רש"י דכתב במתק לשונו ואין זה אלא כגון אלו דמתניתין ולא כתב ואין זה אלא הני דמתניתין אלא להראות כגון אלו דמתניתין כיוצא דהני דמתניתין דמבטלין העינוי במעשה ושב ואל תעשה הוא עינוי ועוד ראיה דאף אם נאמר דאם היה עושה הוא פטור מכרת ואין דומות לשאר עינוים המנויין במשנה מכל מקום הוא אסור דאיתא שם בגמרא דף פ"א פסקא שתה ציר או מורייס פטור הא חומץ חייב מתניתין מני ר' היא דתניא ר' אומר חומץ משיב את הנפש ופירש"י ומבטל העינוי אם כן מוכח בהדיא אף דאינו ראוי לשתיה אם אנו יודעין דמבטל העינוי הוא אסור ונדון דידן גם כן משיב נפשו ומבטלהעינוי דבשביל כן הוא עושה כל יום להשיב את נפשו ונ"ל (א"ל) דמה שפירש"י הכי ולא שביק הפשוטה דמשיב נפשו והיא תענוג לו ולמה לו לפרש דמבטל העינוי משום דקשה לרש"י דאם כן מאי שנא חומץ מציר ומורייס דודאי מי ששותה הוא גם כן להשיב את נפשו ולא לחנם הוא עושה ומה טעם יהיה פטור אליבא דרבי ובחומץ אסור אלא ודאי דהטעם הוא משום דמשיב נפשו ומבטל העינוי כן נ"ל אף על גב דלית הילכתא כרבי אמרינן וכן פסקו כל הפוסקים דלא כוותיה היינו לענין כרת או חטאת אבל לענין איסור כולי עלמא מודו דהא אפילו ציר או מורייס דאפילו רבי המחמיר מודה שהוא פטור ואפילו הכי איסורא איכא כמשמעות לישנא דמתניתין פטור אבל אסור קל וחומר לחומץ דאליבא דרבי הוא חמור טפי ואפילו חיוב איכא קל וחומר דלדידן איסורא איכא וכן הוא בהדיא ברמזים דין י"א וז"ל כל מה דבעי שיעורא וכו' ודפטרינן אוכלין ומשקין שאינן ראויין היינו לענין כרת אבל איסורא איכא ואם כן נדון דידן הוא קל וחומר דבעיניהן מקרי ראוין לשתות ומשיב נפשם וקורין כל העולם שתייה בלשון אשכנז דהוא אסור משום לתא דשתיה ממש ואין לדחות דילמא שאני התם בכל הני דאמרינן דעושין דרך אכילה ושתיה שהוא מדאורייתא ועל זה כוונת רש"י לעיל דומיא דהנך דמתניתין דרך רחיצה וסיכה דרמוזים בקרא ומבטל את העינוי במעשה ולכן אסור בשב ואל תעשה מה שאין כן הכא דלא דמי להנך ועושין לתוך נחירת האף דלמא שרי אף דמבטל עינוי זה אינו חדא שהוא נגד הסברא אם הוא מבטל העינוי אם כן מה הועיל הצווי תענו את נפשותיכם אם עינוייא בטל ועוד דהא אסור ליקח עצי בשמים לתוך

פיו להפליט וגם זה אינו דרך אכילה ושתיה כי מי אוכל ושותה ומפליט ואפילו הכי אסור ועוד קצת ראיה דאיתא בגמרא האי מאן דכס זנגבלי ביום הכיפורים פטור פירש רש"י דאין זה דרך אכילתו וכבר אמרנו דכל איסורי פטור אבל אסור ומהשתא הוא קל וחומר גמור נידון דידן דהא באכילה גמורה כנ"ל אין זה דרך אכילתו כפירש"י ולא מקרי עינוי הדעת מי שהוא עושה כן ואפילו הכי אסור קל וחומר נדון דידן דדרך שתייתו בכך וזהו ישוב דעתו דודאי אסור ונראה אפילו לאותם האומרים דעושין מסוס איזה רפואה אי לא מסתפינא נראה דאפילו בשבת אסור ולא משום שתייה ביום כיפור משום דהוא פשוט דהוא גזרה משום שחיקת סמנים וגרע מנתינת אפר מקלה על מכה בשבת כנלע"ד ומי שמיקל בזה נקרא עבריין עד כאן השייך לענייננו זה וחתום כ"ד אהובו הנאמן צבי הירש הלוי מווילנא הגר לע"ע בברעזאן ושם שאלה ט"ו לאהובי מ"ו הגאון וכו' צבי הלוי במאי דבדיק לן מר אודות שתיית הטאבאק נראה לי שאין להוסיף על חמשה עינוים אשר יש להם סמך מן המקרא ומן הגמרא אין ראיה דהיתה רוצה לרבות צינה וחמה אי לאו משום דעינוי דומה למלאכה בעינן דהוי שב ואל תעשה דשאני התם דסלקא דעתין להכניס אותו ולהיות אחד מן המנויים ולדחות כנגדו אחד מן המנויים או להכניסם את א' בכלל חבירו כמו דאמרי' בגמ' שתיה בכלל אכילה וכן יש להוכיח מן הגמרא ביומא ד' ע"ו פריך חמשה ששה הוו מאי פריך הלא אכילה הכל מודים דמיתבי דעתא ומבטל העינוי ואם כן אין צריכין לרבות מן המקרא ואייתרי חמשה לרבות שאר חמשה עינויים ומדפריך שמעת מינה דאין לנו להוסיף על חמשה עינוים היכא דאותו עינוי אינו בכלל מאחד מן החמשה ושתיית הטאבאק אין להכניס בכלל שתיה דהא הובא בטור בהלכות תענית דאפילו לכתחלה מותר לכוס זנגבלי ביום כיפור אף דשניהם דרך הפה מכל מקום אינו בכלל אכילה כל שכן שתיית הטאבאק אינו בכלל שתיה שזה דרך החוטם וזה דרך פה אף על גב דשאני התם דלא מיתבי דעתא מכל מקום דרך הפה הוא ועוד אף דשתייה דרך הפה היא אי לאו דהביא ראיה מן המקרא שהיא בכלל אכילה לא היו מכניסין אותו אף שגם מייתבא דעתא וגם בשתיית הטאבאק מי יימר דמיתבא דעתא ואי משום הגדת בעלי מלחמות כמו שכתב מר אומר אני שאין זה אלא טירוף דעת ומכח הטירוף אינם יודעין שסובלים צער הרעבון וכמו שאמרינן בסנהדרין היוצא ליהרג משקין אותו קורט של חלתות כדי שתטרף דעתו משמע שמכח הטירוף אינו סובל צער כל כך מכל מקום דעתי מסכמת להחמיר ביום הכיפורים משום לתא דשתיה עד כאן הנוגע לענייננו וחתום הצעיר יצחק בלא"א מוה' אברהם חופ"ק פוזנא ואנכי טרם אענה אני שוגג אם אצא לחלוק על גאוני ארץ זי"ע אבל גדולים דברי חכמינו

ז"ל בעלי התלמוד המביאים בשם הלל הבבלי ישראל אם אינם נביאים בני נביאים הן היתכן אם נראה חכמי וגדולי ישראל שאין מריחים בכל ימות השנה שואפין טאבאק ביום כיפור וחלילה לומר שמשום זה קוראין קודם כל נדרי היתר התפלה עם העבריינים וכוללים בזה שואפי טאבאק ביום הכיפורים והנראה לי כי אין לנו להוסיף על חמשה עינוים המסורים למשה מסיני ואשר עלה על דעת הגמרא להוסיף חמה וצינה משום דקרא אשכחו ודרשו כי זה הקול קול יעקב הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה אין נסתר מחמתו לפני קרתו מי יעמוד אבל עינוי שאין לנו סמך מן המקרא לא עלתה על דעת חז"ל להוסיף מדעתם והראיה כי לא אסרו את השינה ביום הכיפורים הימצא חולק בדבר דשינה מייתבא דעתא ואשר אמר ר"י שבועה שלא אישן היינו דוקא שלשה ימים ואם היה איסור בשינה מבריז נפשיה בסילוא ויעמוד על נפשו לבלתי לישן כיום תמים גם הסוכה אשר אין חולק דמייתבא דעתא אלמלא מצאו זכר לדבר לא אסרוהו ובנוגע לאיסור שחיקת סמנים ראיתי בס' זכר נתן בענין פתיחת מכתבים בשבת דכל דבר שהוא ממין אחד לא שייך ביה איסור קריעה ומנה גם איסור שחיקה אבל הס' הנ"ל אינו כעת בידי ואם יעלה ברצון רומעכת"ה להעתיק באריכות הענין אדרשהו מיד השואל אותו מידי ואעתיק לרומעכת"ה כל דבריו באורך קמשתחוה מרחוק מול הדרת כבוד תורתו וצדקתו ברוך בענדט בהרב ישכר בער ז"ל עכ"ד יצ"ו:

והנה הגם שדעת שני הגאונים הנז"ל מסכמת להחמיר ולאסור ביום הכיפורים שאיפת הטאבאק דרך הנחיריים מכל מקום היטיב אשר דבר ידידי הגביר הנז"ל יצ"ו שאף אם היתה ההלכה רופפת יש לנו לומר פוק חזי מאי עמא דבר ובפרט שרבני גדולי ישראל עבדי עובדא בנפשייהו וחלילה לומר שכולם שגו ברואה והדין נראה פשוט עד שאין מן הצורך לחפש בזה ובכל זאת לעשות רצון ידידי יצ"ו חפשתי בספרים וראיתי שכבר מפורש ההיתר בדברי הרב באר היטב בסי' תקנ"א ס"ק ט"ל לענין ריח בתשעה באב או ביום כיפור כתב בשיירי כנסת הגדולה בשם מוהר"ם לונזאנו שלא מצינו איסור בהם ובגן המלך סי' קמ"ה דבתשעה באב אסור משום תענוג וביום כיפור מצוה לענגו ובלקט הקמח מיקל בתשעה באב אם הוא טאבאק פשוט שאין בו ריח טוב וביום הכיפורים ראוי לאסרו בפרהסיא בבית הכנסת שבעונותינו רבים מעמי הארץ מזמנים זה לזה ודבר זה אסור בכל ימות השנה עכ"ל ורמזו בבאר היטב סי' תרי"ב על מה שכתב הרב באר היטב הראשון שנראה לו דשנוף טאבאק אסור עי"ש הא למדת דלדברי הכל ביום הכיפורים מותר לשואפו אף אם יש בו ריח טוב רק שלא יהיה בפרהסיא בבית הכנסת משום קדושת בית הכנסת ולא משום לתא דעינוי ביום כיפור ולענין ריח טוב ביום הכיפורים

כתב מרן חיד"א בברכי יוסף סי' תרי"ב כתבו האחרונים דמותר להריח ביום הכיפורים ואין זה בכלל החמשה עינוים וכן אנו נוהגים עכ"ל וכונתו דאף שבאמת יש מחמירים שלא להריח בשום תענית מכל מקום הלכה וכן מורין כדעת האחרונים שהתירוהו:

וספר לקט הקמח אין אצלי לראות מה שכתב משמו בבאר היטב הנ"ל אמנם ראיתי שהרב קנין פירות בדף ס"ב ע"ב אות מ"ג כתב בשמו וז"ל לענין שאיפת אבק הטאבאק דרך הנחיריים ביום הכיפורים עיין להרב לקט הקמח בא"ח ריש הלכות תשעה באב דף נ"א ע"א שכתב וז"ל ולפי שראיתי מהדרין מן המהדרין עושים משמרת למשמרת ורוצים לאסור בתשעה באב וביום הכיפורים שאיפת אבק הטאבאק דרך הנחיריים מטעם שהוא עונג ואנן עינוי בעינן כתבתי בשו"ת שלי שלא מן השם הוא זה וכל המוסיף בדברים כאלו גורע מכבודם של המקילים בדבר שיש להקל ולא נאסר ולא יאסר כל עיקר עכ"ל ודבריו מכוונים מילתא בטעמא למה שכתב ידידי הנגיד הנ"ל יצ"ו שמאחר שעינינו רואות שחכמי גדולי ישראל נוהגים בו היתר בשופי אין נכון להחמיר בדבר ולומר שאסור הוא מן הדין שאם כן הרי הגדולים הללו יהיו חס ושלום כעבריינים:

הן אמת דבקנין פירות שם כתב בשם הרב לקט הקמח בסוף חלק יו"ד בהשמטה הנ"ל אמר המני"ח יען מצאתי ראיתי בקצת קהלות שעברתי שההמון הישראלי כי קדוש הוא נהגו איסור וכאיסור תורה היה בעיניהם שאיפת טאבאק דרך החוטם בכל יום הכיפורים על כן יצאתי לקראתך קורא משכיל במודעה רבה וזה יהיה לך לבנין אב לכיוצא מדברים האלה שכתבתי ושאכתוב בלקט הזה ואל תבהל ברוחך כי הדין דין אמת שאין בו צד איסור כאשר חכמים יגידו ושב ורפא להם יען לא היה דעתי להקל על אותם שנהגו בו איסור כי לאותם שהנהיגו בו האיסור באיסורייהו קיימי כמו שהדין מבואר בפוסקים על הדברים של היתר שאחרים נהגו בהם איסור ואף שמנהג זה היה בטעות עם כל זה בנדון זה שיש בו צורך צד מצוה להיות שבאותו יום עומדים בבית ה' ויום סליחה לכל הוא אין להתירו להם כל עיקר ועל זה נאמר מי יתן והיה לבבם זה להם כל הימים של שאר השנה לנהוג בו האיסור דאנא הוה אמינא להו ישר חילייהו והיה לרצון להם לפני ה' ותכלית הוראתי שם צדדי היתר לא היה רק להתנצל בעד אותם שנוהגים בו היתר ושואפין אותו בצינעה להתיך הליחות שבראש שודאי כיון שמדינא שרי אין למחות בידם ועוד היתה כונתי להראות להמון שאין תכלית החכמים להחמיר דוקא אלא במקום דשייך חומרא אבל בדבר שיש מקום להקל מקילין על ההמון אכן לאותם שנהגו בו איסור אין להם לסמוך על דברי כי אני את נפשי הצלתי וכו' וישראל קדושים הם יחזקו במוסר לקיים כל דבר החמור שיצא מפי החכמים ולא יסמכו לעולם על המקילין אף שרבים יהיו כי

לא מן השם הוא זה עכ"ל וכתב הרב קנין פירות שחזר בו ממה שכתב בחלק א"ח הנ"ל עי"ש דב"ק והנה אף שנראה מדבריו הללו שנכון הוא להחמיר בזה היפך ממה שנראה מדבריו שבחלק א"ח הנ"ל מכל מקום גם בדבריו שבהשמטה הנ"ל מודה הוא דמצד הדין מותר ביום הכיפורים אם עושין כן בצינעא ושאין למחות ביד הנוהגים היתר ואם היה הדבר כמו שדנו אותו שני הגאונים שבשו"ת באר יצחק הנ"ל שאסור ביום הכיפורים משום עינוי כי נהגו לא שבקינן להו ומחינן בידייהו אלא ודאי מותר מן הדין ולכן עתה שכבר פשט ההיתר בכל ישראל אין עוד להרהר בדבר:

איברא דהרב פחד יצחק בערך טאבאק מותר וכו' והביא דבריו הרב עיקרי הד"ט בסי' כ"ט אות ל"ב כתב שהרב עפר יעקב כתב לאסור איסור גמור שאיפת הטאבאק בתענית צבור משום שעל ידי התעניות אדם מקריב חלבו ודמו ועל ידי שאיפת העפר דרך האף מוסיף חרון אף שעיקר התענית להריק מגופו כל מיני זוהמא וישאר גופו זך ונקי כדי שיעלה ריח התענית במקום ריח הקטורת ובא זה ואבד את זה והמופת יוכיח ולכן יש פקפוק איסור בכל התעניות וביום כיפור ותשעה באב שכל חומרי תענית צבור נוהגים בהם איסור גמור ליקח אותו עכ"ל אמנם הטיב אשר דבר והשיב על דבריו הרב עיקרי הד"ט שדבריו טובים ונכוחים דרך תוכחת מוסר וחומרא בעלמא לא לאסור איסור ממש כדבריו וכבר דבר בזה משה איש האלקים הרב לקט הקמח ד' כ"ח שאין מקום לאסרו ובפרט ביום הכיפורים שלא נאסר בו ריח טוב ועל כן גם אם אין בו ריח טוב אין לאסרו וכן היה עושה מעשה בעצמו והרב בית דוד בסי' של"ד אסרו בתשעה באב דוקא אם יש בו ריח טוב ולא ביום הכיפורים והרב אשל אברהם בסי' תרי"ב פסק דמותר ומצוה להריח למלאות מאה ברכות ולשאוף גם כן עפר בחוטם דאינו אסור רק חמשה עינוים ותו לא ואם שורין העפר במים שרופים וכיוצא והוא לח יש לומר דאסור להריח עכ"ל הרב עיקרי הד"ט וציין לעיין למה שכתב שם בסי' ח"י אות מ"א על המחמירים מלשאוף הטאבאק בפסח כששורין אותו בשעורים וכו' עי"ש בשם הרב מור וקציעה בסי' אמ"ת על דברי הרב מגן אברהם בסי' תס"ז סק"י בסופו והרב מים שאל בקונטריס מים ראשונים סוף סי' כ"ב כתב בשם רבנו דורו שהתירו להחזנים שיגעים ביותר ביום הכיפורים לשאוף ביום כיפור אבק הקאוו"א דרך הנחירים אף על פי שיהנה ממנו דרך שבילי הנחירים אשר הם עד הפה וכו' עי"ש ולדעתי העניה יש לפקפק בהיתר שאיפת אבק הקאווא אבל על כל פנים למדנו מדבריו היתר בשופי לשאוף עפר הטאבאק ביום הכיפורים מקל וחומר דשאיפת הקאווא ועיין להרב קנין פירות דף ס"א אות ס"ה ובדף ג"ן אות י"ג מה שציין לענין אם מותר להריח ביום הכיפורים ולא ראיתי מן הצורך

לחפש עוד בספרים בדין זה כי נראה ברור שמותר לשאוף אבק הטאבאק דרך הנחירים ביום הכיפורים:

ועל מה שבא בהתשובה שבספר באר יצחק שהביא ידידי הגביר מוהר"ר ברוך בענדט יצ"ו שחשש הגאון צדיק הראשון מוהר"ר צבי לאסרו גם בשבת משום לתא דשחיקת סממנים הנה הרב באר היטב בסי' שכ"ח סק"ל כתב בשם הרב הלק"ט בח"א סי' ק"א יש להתיר לנשוף בחוטמו עשב הטוטין בשבת אף על פי שינשוף אותו בשביל הנזילה כיון שרוב העולם נושפין אותו בחול וציין לעוון בס"ק ל"ב ושם הביא מה שכתב הרב טורי זהב (על מה שכתב מרן בסעיף מ"א מי שנשתכר שרפואתו לסוך כפות ידיו ורגליו בשמן מותר לסוכם בשבת) דאין ללמוד היתר מזה להנוהגים לשים תוך החוטם אפר העשב כתוש להפיק השכרות כי אותו אפר פעולתו לרפואה לשאר דברים גם כן אף על פי שאינו שכור ושייך בו גזירה דשחיקת סממנים וציין לעיין בסק"ל כנראה שכונתו לומר דדבר זה שנוי במחלוקת בין הרבנים הלק"ט וטורי זהב והרב שערי תשובה על דברי הבאר היטב שבס"ק ל' כתב ובשו"ת מים רבים כתב גם כן להתיר לשאוף טאבאק בנחיריו אף על פי שעושה כן לפי שעליל במיחוש הראש כיון שנתפשט שאיפת הטאבק בנחיריים גדולים וקטנים משום תענוג או משום ריחא ולא מוכחא מילתא דעביד לרפואה וגם מתיר שם למלול צרורות ורגבים של הטאבאק שירד ביותר מחמת הלחות עכ"ל הרב שערי תשובה וקצר מעט בזה כי מי שאין בידו ס' מים רבים יסבו"ר ול"ו ידע דמחלוקת במקומה עומדת ולהרב טורי זהב אסור כמו שנראה מדברי הרב באר היטב דפליגי בהא הלק"ט וטורי זהב:

אמנם באמת הרב מים רבים בתשובתו (והיא בסי' כ"ח) כתב להוכיח שכל דבר שמשתמשים בו אף שלא לצורך רפואה מותר גם למי שיש לו מיחוש וליכא למיגזר ביה דלא מוכחא דלרפואה עבידא וסיים (בד"ה הרי לך) והוא הדין אית לן נמי למימר בשאיפת הטאבאק דלא מוכחא האידנא דלרפואה עבידא כי הוא צורך הבריאים גם כן ומשום הכי מותר ועיין בשו"ת דרכי נועם סי' ט' דחשיב להנאת הטאבק הנאת נפש הנכלל בדין אוכל נפש ומוכרחים עתה אנחנו לומר כי האפר שאסר הרב בעל מגן דוד אינו אפר מעשב הטאבאק אלא עשב אחר שאינו המורגל בין בני אדם הבריאים ומוכחא מילתא דלרפואה עבידא אי נמי איירי בטאבאק אפשר שהטאבאק לא נתפשט בימיו כמו בימינו ומשום הכי אסרו ולנו בארצותינו יש להתירו וכמו שהוכחתי מההיא דחושש במתניו ואסיקנא בסוף פרק שמנה שרצים ורב סבר אי שכיח אין אי לא לא ובאתריה דרב

שכיח משחא דורדא עכ"ל הרי שביאר הרב שגם הרב טורי זהב יודה דמותר על כל פנים בזמן הזה משום שנתפשט כל כך גם אצל הבריאים ולא מוכחא מילתא דלרפואה קעביד: וכתב שם (במים רבים בד"ה והא קמן) שבספר לקט הקמח בד' ט"ל כתב בשם הלק"ט בסי' ק"א שמותר לנשוף בחוטמיו עשב הטאבאק ואין בידי ספר הלק"ט לראות שם מאי אשמעינן דאי בבריא איירי פשיטא דמותר ומהיכא תיתי לאסור ואי בחולה קאי איני יודע מאיזה טעם התירו עכ"ל ואנן דזכינן זכיה דאורייתא שנדפס עתה ספר היקר שו"ת הלק"ט מחדש עינינו הרואות שעם שמתחלת דבריו מהראיות שהביא היה נראה שאינו מתיר אלא לבריאים ולא למי ששואפו משום רפואה (כנראה שהבין מדברי השואל ששואל על בריא שרגיל לשואפו ועל כן השיב על פי ראיות שהביא דכיון שאין לו מכה ולא מיחוש הוי כגומע ביצה חיה דשרי) מכל מקום מדבריו שבסוף התשובה נראה בעליל שגם לרפואה מותר שכתב וז"ל ועוד מצינו שם (שבת ד' קי"א) בחושש במתניו שמותר לסוך שמן לבדו ואפילו שמן ורד במקום שהוא מצוישדרך בני אדם לסוך בו אפילו בלא רפואה ואם כן אף הכא בשאיפת עשב הטאבאק שדרך לשאוף אפילו בלא רפואה דברי אף בשבת וכן מצינו שם ד' ק"ט דרוחצין במי ורד ומי חמתן ובמי טבריה אף שהם מלוחים קצת ואינם ראויין כל כך לרחיצה בעלמא אם לא לרפואה מכל מקום כיון שדרך לרחוץ בהם לפעמים אפילו בחול לרחיצה בעלמא ולא לרפואה מותר לרחוץ ביום השבת דלא מוכחא מלתא דלרפואה עביד נמצינו למדים דמכל הני משמע דאין שום איסור בדבר לשאוף הטאבאק בנחיריו דלא מוכח שהוא לרפואה כיון שרגילים לעשות כן אפילו הם בריאים ודבר זה הוא פשוט עכ"ל הרי הוא כמבואר דגם אם שואפו לרפואה שפיר דמי מהטעם שכתב שגם הבריאים שואפים אותו ולא מוכחא מילתא דמשום רפואה הוא דעביד וממה שכתב הרב פרי מגדים במשבצות על דברי הרב טורי זהב שבס"ק כ"ז בלשון זה ושנו"ף טאבאק אף בריאים עושים כן עיין אליהו רבה אות מ"ז עכ"ל משמע שדעתם להתיר לחולה משום שאף הבריאים עובים כן אמנם השגתי עתה ספר אליהו רבא וראיתי שאחר שהעתיק דברי הרב טורי זהב כתב וז"ל ועשב הנקרא שנו"ף טאבאק הנוהגים במדינות אלו אף בשבת צ"ל (צריך לומר) משום שבריאים עושים כן וצריך עיון עכ"ל הנה מלשון זה אין נראה דפשיטא ליה להיתר שהרי מסיק בצריך עיון ואולי דעת הרב פרי מגדים היא דלו יהי דבר זה ספק הוי ספקא בדרבנן ולקולא:

ועל כל פנים דעת הרבנים הלק"ט ומים רבים ושערי תשובה (שהביא דברי בשתיקה) היא להתיר ונראה שכן היא גם דעת הרב טל אורות בדף ל"ג דאף דממה שכתב בסוף

עמוד ג' ולפי האמור נראה על אבק הטאבאק ששואפין בחוטם ולפעמים נעשה כמו רגבים מדובקים ואי אפשר לנשוף אותו אלא אם כן מפררין אותו דק דק שאם עשה כן בשבת ומפרר אותו דק דק דשרי ואין כאן משום טוחן דהא כבר נטחן מתחלה עכ"ל דמשמע לכאורה דבעיקר שאיפתו פשיטא ליה דשרי ולא נסתפק אלא על פרירתו הנה מזה אין לנו להכריח דסובר להתיר גם לחולה דאפשר דרק לבריאים שרי אבל אם עושה לרפואה אפשר דסבירא ליה דאסור מכל מקום ממה שכתב שם בע"ד (ד"ה ודע) מוכח דדעתו להתיר גם אם עושה משום רפואה שהרי כתב דאסרו חז"ל כל הרפואות בשבת משום גזירה דשחיקת סממנים ומכל מקום יש דברים דלא שייך בהם גזרה דשחיקת סממנים ולמד כן מדברי הרב הלק"ט ח"א סי' ק"א הנ"ל ומדברי הרב דרכי נועם בסי' ט' (דברי הרב דרכי נועם אינם על מה שנשאל הרב הלק"ט וסיים נמצינו למדין שיש דברים דלא שייך בהו לגזור משום שחיקת סממנים עכ"ל והרי הוא כמבואר שדעתו מסכמת לסברת הרב הלק"ט דמותר אף אם עושה משום רפואה והיה מקום לחוש משום שחיקת סממנים: גם הרב עיקרי הד"ט בסי' י"ד אות ח"ן הביא תורף דברי הרב מים רבים שהשיב כהלכה להיתר גמור אף למי שהוא עלול למיחוש הראש וכו' אלא שבמחילת כבוד גאונו כנראה טעה ח"ו בהעתק הדברים והנני מוכרח להעתיק לשונו הטהור ואבאר שיחתי וזהו השיב כהלכה להיתר גמור אף לעלול למיחוש הראש לשאוף עפר הטאבאק דרך נחיריו ולרסק בין אצבעותיו אותן צרורות ומלמולי עפר הנדבק ונצרר יחד מחמת הלחלוחית שבו ולשאפו מיד ושהרב טורי זהב בסי' שכ"ח ס"ק כ"ז שאסר להשים תוך החוטם אפר מעשב כתוש להפיק השכרות הוא עשב שפעולתו לרפואה לשאר דברים לא כן הטאבא"ק שלנו כי הוא גם כן צורך הבריאים ושלא לרפואה גם כן שואפים אותו וכן יש לומר על תשובת הרב דרכי נועם סי' ט' שאינו אותו העשב שאנו קורים אותו טאבא"ק רק אחר ואף אם יהיה אותו ממש מכל מקום יש לנו לומר דבזמנו ומקומו של הרב דרכי נועם הנזכר עדיין לא נתפשט בימיו ובארצותיו כאשר בימינו ובארצותינו ומשום הכי אסרו דכיון שלא היו מורגלים אז בו הבריאים מוכחא דלרפואה עביד מה שאין כן אצלינו (שם סי' כ"א) עכ"ל:

והנה משמעות לשון זה הוא שהרב דרכי נועם אסר לשאוף אפר העשב וכו' (כמו שאסר הרב טורי זהב) ולזה חילוק ידע דלא אמר אלא בזמנו ובמקומו שלא נתפשט וכו' ואחרי המחילה רבה אין הדבר כן וכמעיין בגוף דברי הרב מים רבים ישר יחזה שלא אמר כן על הרב דרכי נועם כי אם על הרב טורי זהב כמו שהעתקתי דב"ק למעלה והשגתי עתה ספר היקר דרכי נועם ועיינתי בתשובתו ואין שם רמז לאסור שאיפת טאבאק דרך נחירים

וגם על הרב מים רבים יש לפקפק שממרוצת לשונו נראה שהרב דרכי נועם מר קעסיק בשאיפת טאבאק דרך הנחירים בשבת וחשיב ליה אוכל נפש כלומר שמשתמשים בו אף הבריאים שלא לצורך רפואה ובמחילת כבוד גאונו אין הדבר כן והרב דרכי נועם לא מיירי בהכי כלל אלא דבריו הם על שתיית הטוטין שמוצצין אותו דרך הקנים (כן היה בזמנו כידוע) אם מותר ביום טוב אי חשיב הנאת נפש או לא וכתב דחשיב הנאת נפש כיעי"ש ולא דבר מענין שאיפת הטאבאק דרך הנחירים ואיך נלמוד זה מזה והרי בימינו שאיפת הטאבאק אינו מצוי כל כך כמו שתיית הטוטין שפרץ לרוב גדולים וקטנים וקטני קטנים ואף אם נאמר דשניהם שוים ונלמוד זה מזה על כל פנים דברי הרב עיקרי הד"ט אינם מדוקדקים כאמור והנה נזדמן כי צדיק בא לבית מלוני מר ניהו ידידי הרב המופלא מוהר"ר גבריאל שבתי איש ירושת"ו יצ"ו ובקשתיו לעיין בדברי הרב עיקרי הד"ט שנראה שאינם מדוקדקים וכו' כנז"ל ואמר שלפום ריהטא נראה כן ואיה"ש יעיין עוד ובשובו לביתו כתב לי וז"ל לדעתי נפל טעות בדפוס שכל הדברים האלו אמרם הרב מים רבים על הרב מגן דוד והרב עיקרי הד"ט הביא כל לשונו של הרב מים חיים (רבים) ובמקום דרכי נועם צריך להיות מגן דוד הגם שהלשון מעט מגומגם עכ"ל יצ"ו וכבר העתקתי לשונו של הרב עיקרי הד"ט והמעיין יכריע אם יתכן לומר כדברי ידידי הרב הנ"ל יצ"ו:

וראיתי בספר ארחות חיים החדש לידידי הגאבד"ק סאפינקא יצ"ו בסי' שכ"ח אות כ"ה שעל מה שציין הרב באר היטב בס"ק ל' לעיין בדבריו שבס"ק ל"ב כתב וז"ל עיין בזה בספר יסוד יוסף שהבין שהטורי זהב חוכך להחמיר במה שקורין שנופף טאבאק ובאשל אברהם מהגה"ק מבוטשאטש כתב דמשמע שהטורי זהב לא היתה כונתו על זה רק על עשבים שנוהגים להתרפאות בהם וכל שכן כל שאין שואפין רק על ידי שמתקנים האבק בא זה אומנות וכן כתב הפרמ"ג בשם אליהו רבה להקל בטאבאק ובסיפר מאורי אור בחלק באר שבע דף קי"ב ע"ב כתב שהבאר היטב סותר דבריו בס"ק ל"ב וגם בשלחן ערוך שאם הוא דרך בריאים גם לרפואה שרי כמו בסעיף ל"ז מ"א וכו' וליכא חשש גומא בלקיחתו וכו' עכ"ל לענייננו הנה הספרים שציין אין מצוים אצלי ומה שכתב בשם הרב יסוד יוסף כן נראה גם מדברי הרב באר היטב בציונו בסק"ל למה שכתב בס"ק ל"ב וגם שם ציין לס"ק ל' ומה שכתב שכן כתב בפרי מגדים בשם אליהו רבה כבר כתבתי למעלה דברי הרב באליהו רבה ומה שכתב בשם הרב מאורי אור לא הבנתי כונת השגתו על הבאר היטב ואיך שיהיה למדנו מדבריו שגם הגאון מבוטשאטש דעתו להתיר שאיפת הטאבאק בשבת גם בספר משנה ברורה הביא הגאון יצ"ו בס"ק קכ"ז בשם האחרונים

שהסכימו דמותר לשאוף טאבאק בנחיריו בין שעושה כן לפי שעלול במיחוש הראש ובין להפיג השכרות דכיון שנתפשט שאיפת הטאבאק לגדולים וקטנים משום תענוג או משום ריח לא מוכחא מילתא דעביד לרפואה:

שוב השגתי חלק השני מספר ארחות חיים החדש הנ"ל וראיתי בסי' תרי"ב אות ו' וז"ל עיין באר היטב ס"ק ה' לענין שנופטאבאק ועיין בשו"ת באר יצחק סי' י"ג, וסי' ט"ו שכתב דאין להחמיר כלל וכן כתב בספר מאורי אור בחלק עוד למועד ד' רל"א ע"א וכו' אלו דבריו יצ"ו ואני מתפלא שנראין הדברים כשני כתובים המכחישים דממה שכתב ידידי הנגיד יצ"ו בשם שתי התשובות שבבאר יצחק (סי' י"ג וסי' ט"ו) מוכח והרי הוא כמבואר שאוסרים שאיפת הטאבאק ביום הכיפורים ואילו ידידי הרב הנ"ל יצ"ו כותב בשמם שאין להחמיר כלל ולא מצינא לאישתעויי ניתי ספרא וניחזי כי ספר הקדוש הזה (באר יצחק) לא ראיתיו מעודי ומי שנמצא בידו יראה איזה יכשר:כא) תנן בפרק יום הכיפורים משנה ג' אכל ושתה בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת ופירשו הטעם דמחד קרא נפקי אכילה ושתיה וחד שמא הוא וכן הוא לשון הרמב"ם בששי מהלכות שגגות דין ה' האוכל ושותה בהעלם אחד ביום הכיפורים אינו חייב אלא אחת אכילה ושתיה אחת היא והיה נראה לי דלאו דוקא שאכל ואחר כך שתה אלא הוא הדין אם שתה ואחר כך אכל בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת כיון שהטעם הוא משום דחד שמא הוא אלא שכן דרך חכמים בכל מקום להקדים אכילה לשתיה כדתנן יום הכיפורים אסור באכילה ובשתיה והכי תנן תו התם האוכל ושותה אין מצטרפין והדר תנן אכל אוכלין שאינן ראויין ושתה משקין וכו' וכן במקומות רבו מספר מקדימין רבותינו האכילה לשתיה ולא עלתה על לבי שתהיה כונת התנא בהקדימו את האכילה ללמוד מזה איזה דין אמנם ראיתי בספר חכמת שלמה (ביאור על השלחן ערוך להגאון מוהרש"ק) שכתב בסי' תרי"ב דמשום הכי תני תנא אכל ושתה בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת לומר דוקא אם בתחילה אכל ואחר כך שתה אינו חייב אלא אחת אבל אם בתחילה שתה ואחר כך אכל חייב שתים ולמד דין זה מדאמרינן בירושלמי אהאי מתניתין (דאכל ושתה אינו חייב אלא אחת) למה דשתיה בכלל אכילה ואין אכילה בכלל שתיה דסיום זה דאין אכילה בכלל שתיה למה איצטריך הכא ולא הוה להו למימר אלא דשתיה בכלל אכילה לכן פירש דהוה קשה להירושלמי אמאי תנא אכל ושתה הוה ליה למיתני שתה ואכל אינו חייב אלא חטאת אחת דהוי רבותא טפי להכי קאמר דאין אכילה בכלל שתיה דבאמת אם שתה ואחר כך אכל חייב שתים משום דאין דרך לשתות ואחר כך לאכול ולכך דוקא באכל ואחר כך שתה שכן הוא דרך שתיה אחר האכילה והשתיה היא בכלל

אכילה אינו חייב אלא אחת אלו תורף דב"ק וסיים ולדעתי הוא דבר דמיסתבר ומוכרח ראה זה חידוש הוא שחידשה תורה דיליה ולי הדל במחילת כבוד גאונו אין דעתי נוחה בחידוש דין זה ולדבריו קשה אדתני סיפא אכל ועשה מלאכה בהעלם אחת חייב שתים ליפלוג וליתני בדידה ולישמועינן שתה ואכל חייב שתים דאף על גב דאכילה ושתיה מישך שייכי בהדדי אפילו הכי משום שאין דרך לשתות ואחר כך לאכול חייב שתים וכל שכן אכל ועשה מלאכה דלא שייך אהדדי דודאי חייב על כל אחת אלא ודאי בין אכל ושתה ובין שתה ואחר כך אכל אינו חייב אלא חטאת אחת דחד שמא להו וחדא מילתא הוו ולא משכחת דחייב שתים אלא באכל ועשה מלאכה שהם דברים חלוקים ועניינים נפרדים.

ומה שדקדק בלשון הירושלמי הנה תמיהני איך לא הביט עין הבדולח בדברי הגאונים קרבן העדה ופני משה שם דהאי ואכילה אינה בכלל שתיה שאמרו בירושלמי לאו אדינא דהאי מתניתין קאי אלא אאומר שבועה שלא אשתה קאמר בירושלמי דאינו אסור באכילה משום דאין אכילה בכלל שתיה כיעויין בדב"ק ואם כן אין מקום ללמוד מזה דאם שתה ואחר כך אכל חייב שתים כדאמר מר הרב מוהרש"ק ודבריו קשים מאד לדעתי הקצרה: כב) נשאל הגאון מוהרש"ל אבד"ק יוזעפוף בספרו ספר החיים בסי' תרי"ב ד' ע' ע"ג (ד"ה עוד) השותה ביצה חיה בכמה היא שיעורה אם דינה כאוכלין ושיעורה ככותבת או דינה כמשקה ושיעורה במלא לוגמיו וכן לענין צירוף בהדי מאן מצטרפת אם בהדי אוכל או בהדי משקה והשיב שאם היה לביצה חיה דין אוכל או משקה לחייבו מן התורה אם אוכלה ביום הכיפורים פשיטא ודאי דדינה כשתיה דהא מבואר בהעור והרוטב ובהרמב"ם פרק י"ד מהלכות מאכלות חסורות דהמחה את החמץ ושתאו דינו כמשקה אף שהיה מתחילה מאכל וכל שכן ביצה שתחלתה רך ונרגש מדהש"ס קרי לריצה חיה אוכל דאמרינן בריש ביצה אוכלא דאפרת הוא ותירץ דלא נחית הש"ס לדקדק בהכי ואי נמי כיון דדרך אכילת הביצה הוא על ידי צליה או בישול שפיר קרי לה אוכל וכו' אלא דאעיקרא ביצה חיה אין לה דין אוכל ולא דין משקה לחייב את האוכלה ביום הכיפורים משום דהויא אוכל שלא כדרך אכילתה שאין דרך ביצה לאוכלה חיה ומהאי טעמא יש בביצה דין בשולי נכרים כמבואר ביו"ד סי' קי"ג משום שאינה נאכלת חיה אלא בדוחק גדול והאריך להוכיח כן מכמה מקומות ועוד נשא ונתן לענין ברכה במאי דקיימא לן בש"ס ופוסקים דעל הבצים מברך שהכל אם הוא דוקא כשאוכלן מבושלים או צלויים או אף אם אוכלן חיים ומסיק דנראה לו עיקר לדינא דביצה חיה לא הויא אכילה ושתיה לא ביום הכיפורים ולא לענין ברכה והנה אמת

שהגאון הנ"ל הוכיח מסיגנון דברי הרמ"א ביו"ד סי' קי"ג שסובר שביצה אינה נאכלת כלל כשהיא חיה או שסובר שאף שנאכלת כשהיא חיה על ידי דוחק גדול חשיב כאינה נאכלת חיה כלל ועל פי זה פסק כנז"ל והוצרך לומר דאף שהפוסקים כתבו בסתם לברך על ביצה שהכל אין כונתם אלא על ביצה צלויה או מבושלת ולא על חיה והכריח כן מדכתבו הפוסקים דעל בשר מברך שהכל ובודאי דהיינו בשר מבושל דאילו בשר חי ודאי אין לברך עליו דהא כתב הרמ"א ביו"ד שם דאינו נאכל כלל על ידי הדחק ובהכרח לומר דבשר שמברכים עליו שהכל הוא מבושל ואם כן הוא הדין בביצה שכתבו לברך לאו בחיה הוא אלא צלויה ומבושלת אלו תורף דב"ק:

אמנם רואה אנכי למרן חיד"א במחזיק ברכה ריש סי' ר"ד שכתב בשם קונטריס כתיבת יד ישן מחידושי דינים מרבני עיר הקדש ירושלים תוב"ב הקדמונים משנת תרס"ט שהאוכל חלמון ביצה כמות שהיא לצחצח הקול יברך כיון שהוא מזוניי אף שאינו נהנה בטעם אכילתו ולפי זה נראה דלגבי יום הכיפורים דביתובי דעתא תלי אם כן כיון שהוא מזוניי וראוי לברך עליו חשיב אוכל גמור ואינו בכלל דברים שאינם ראוים לאכילה גם מה שכתב דביצה האמורה לענין ברכה היינו מבושלת והכריח כן מבשר כנז"ל בהורמנותיה דמר ערביך ערבא צריך דמי יימר דבשר שכתבו הפוסקים לענין ברכה היינו מבושלת והרי שלחן הלכה פסוקה בסי' שי"ח סעיף ב' השוחט לחולה בשבת מותר הבריא לאכול ממנו חי בשבת וכן מבואר בסי' ש"ח סעיף ל"א דבשר חי מותר לטלטלו משום דחזי לאומצא והיינו אפילו בשר בהמה כאשר ביאר הגאון נתיב חיים שם לדעת מרן בשלחן ערוך (שלא כדעת הסוברים דדוקא בשר דמין דרכיך עי"ש בבית חדש ובמגן אברהם ס"ק נ"ו) ועיין במה שכתבתי לעיל אות ח' (בד"ה שוב ראיתי) דמתבאר דבשר חי חזי לאומצא וכיון דחזי לאומצא ודאי דמברך עליו ואם כן דל מהכא ההוכחה מדין בשר לומר דביצה דאיירינן לענין ברכה היינו מבושלת ואיפכא מסתברא למימר דכי היכי דבבשר מוכרחים אנחנו לומר בין במבושלת בין בחיה הכי נמי בביצה איירינן בהכי בין במבושלת בין בחיה צריך לברך ואף אם אכילת בשר חי היא אכילה על ידי הדחק הרי ממה שכתב מרן בסי' ר"ב סעיף ב' דפרי שהוא מר או עפוץ ביותר עד שאינו ראוי לאכילה אפילו על ידי הדחק אין מברכים עליו כלל מתבאר דאם ראוי לברך עליו על ידי הדחק מברכים עליו ואף אם יש חולקים בזה על כל פנים דעת מרן היא כן דכל שנאכל על ידי הדחק טעון ברכה ואם כן לשיטתו ודאי הדין הוא באוכל בשר חי שראוי לאוכלו על ידי הדחק צריך לברך וכיון דחשיב אוכל לענין ברכה חשיב נמי אוכל לגבי

יום הכיפורים ולכן לדעתי הקצרה אינו פשוט לומר כמו שכתב הגאון הנ"ל לא לענין ברכה ולא לגבי יום הכיפורים:

כג) בדין שתיה ביום הכיפורים דחייב אמרינן בש"ס משום דשתיה בכלל אכילה ויש ללמוד דין חדש שאם המחה את המאכל עד שנעשה משקה ואכלו אף שראוי לשתייה אין חייב עליהן ביום הכיפורים לדעת התוספות והרשב"א והוא מדאמרינן בפרק העור והרוטב ד' ק"ך ע"א דאם המחה את החלב או נבלה או את החמץ וגמעו חייב דאף דכתיב בהו אכילה הא כתיב והנפש לרבות את השותה והקשו התוספות והרשב"א למה לי והנפש תיפוק לי דשתיה בכלל אכילה ותירצו התוספות והרשב"א ביאר יותר דדוקא בדברים שדרך לשתותן הוא דהוי שתיה בכלל אכילה אבל דברים שדרכם לאוכלם והמחה אותם ונעשו משקין אין שתיית משקין אלו בכלל אכילה ולכן איצטריך והנפש ואם כן גבי יום הכיפורים דליכא קרא לרבות אם המחה את האוכל וגם לא מצינן למילף יום הכיפורים מהנך דאיכא למיפרך מה להנך שכן שיעורן בכזית מה שאין כן יום הכיפורים דשיעורו בככותבת וכיון דכל איסור שתיה ביום הכיפורים הוא מדשתיה בכלל אכילה ושתיה בכלל אכילה לא נאמר אלא בדברים שדרכן לשתות ולא בהמחה את האוכל ואם כן ביוםהכיפורים דלית לן קרא לרבות אם המחה את האוכל אם כן הדין ברור לפי דברי התוספות והרשב"א דהמחה את האוכל ואכלו ביום הכיפורים אינו חייב עליו אך לפי מה שכתבתי במקום אחר ליישב קושית התוספות על פי חילוק אחר והוא בין היכא דהאיסור מצד החפץ והמאכל דאז לא הוי שתיה בכלל אכילה להיכא דהאיסור מצד האוכל שאז הוי שתיה בכלל אכילה שהאדם דרכו לאכול ולשתות גם כן ולפי זה ביום הכיפורים בכל ענין הוי שתיה בכלל אכילה אף אם המחה דבר גוש ושתאו חייב מלקות וכרת וצריך עיון לדינא ונפקא מינה לדידן לענין אם נפסל לעדות אם הוי איסור שיש בו מלקות או לא אלו תורף דברי הגאון אבד"ק יוזעפוף בספרו ספר החיים בסי' תרי"ב סעיף ט' דף ע"א ע"ב וע"ג ולדעתי הקצרה במחילת כבוד גאונו היסוד שעליו בנה בניינו אין סופו להתקיים דהא מאי דקיימא לן דשתיה אסורה ביום הכיפורים וחייבים עליה כרת לאו משום דשתיה בכלל אכילה היא דאכילה היכא כתיבה ביום הכיפורים ובהדיא אמרינן בש"ס ד' פ"א ע"א אמר ריש לקיש מפני מה לא נאמרה אזהרה בעינוי משום דלא אפשר ליכתוב רחמנא לא יאכל אכילה בכזית וכו' וכיון דלא כתיבא אכילה ביום הכיפורים היכי מצינן למימר דטעמא דאיסור שתיה הוא משום דשתיה בכלל אכילה היא אלא טעמא דאיסור שתיה היא משום דבעינן עינוי ומה שאמרו בגמרא על זה שתיה בכלל אכילה היא לא על לימוד איסור שתיה בו אמרו כן אלא על מה ששאלו

בגמרא דבתורה כתיבי חמשה עינוים ובמתניתין תנן ששה דברים אסורים בו לזה השיבו (בדף ע"ו ע"א) שתיה בכלל אכילה וכלומר דאכילה ושתיה חדא היא ולא איצטריך להו תרי עינויי דמחד עינוי דאמר קרא שמעינן דיענה את עצמו באכילה ובשתיה ופשו להו ארבעה עינוים לשאר הארבעה דברים ומעתה אחרי שלא נאמר ביום הכיפורים לשון אכילה כי אם לשון עינוי והדבר פשוט שאם המחה את המאכל ושתה אותו דעתו מתיישבת בו ולא קיים מצות עינוי מהיכא תיתי לומר שיהא פטור הלא יום הכיפורים ביתובי דעתא תליא והא מייתבא דעתיה וכל בנינו של הגאון הנ"ל אינו שייך אלא אם היה כתוב בתורה לא תאכל והוה ילפינן שתיה מכלל אכילה אז הוה מצינן למימר דלא אסר רחמנא אלא בדברים שדרכן לשתות ולא בהמחה את המאכל אבל מאחר דמדכתיב עינוי הוא דילפינן איסור שתיה איני יכול לצייר בדעתי שאם המחה את המאכל ושתאו שיהיה פטור ודברי הגאון בזה נפלאו ממני:

כד) חולה שיש בו סכנה אם מותר להתרפאות ברפואה שאינה בדוקה וידועה וכן לענין חילול שבת הנה הרב מגן אברהם בריש סי' שכ"ח כתב עיין ביו"ד סוף סי' קנ"ה דבעינן שתהא הרפואה ידועה או על פי מומחה ותמה עליו הרב פרי מגדים באשל אברהם אות א' דבספק נמי ספק פיקוח נפש להקל וביו"ד יש לומר דמיירי בחולה שאין בו סכנה דבאיסור דרבנן אין מתירין בספק כי האי גוונא עכ"ל והנה המעיין בשלחן ערוך הרב מוהרז"ש שם יתיישב לו תמיהתו על המגן אברהם שהוא גם כן פסק כהמגן אברהם דדוקא ברפואה ידועה הוא דמחללינן שבתא ומפרש מה שאמרו אפילו ספק נפשות דוחה שבת דהיינו כשהרפואה ידועה ויש ספק אם החולה הזה יתרפא בה אם לאו דשמא כבר גבר והכביד עליו החולי עד שלא תועיל להחולה הזה כאשר יקרה פעמים רבות אחר שגבר החולי בזה הוא דמחללינן מספק עי"ש ואם כן אזלא תמיהת הפרי מגדים (דאפילו על הספק מחללינן) דזה דוקא על ספק אם יתרפא זה בה אבל רפואה ידועה מיהא בעינן וכן כתב הרב חיי אדם בכלל ס"ק סעיף א' וסעיף ב' דדוקא ברפואה ידועה על פי מומחה או שידוע לכל שהיא רפואה בדוקה: וכן כתב הרב ערך השלחן בסי' שכ"ח אות ב' על מה שכתב מרן בסעיף יו"ד יש מי שאומר שאין צריך מומחה וכו' וספק נפשות להקל וז"ל הר"ן בפרק שמונה שרצים כתב דאפילו היה ספק להם מחללין עליו את השבת והא דתנן ביומא דף פ"ג ע"א מי שנשכו כלב שוטה אין מאכילים אותו מחצר כבד שלו ופירש רש"י דלאו רפואה גמורה היא להתיר איסור בהמה טמאה כבר כתב הרדב"ז בלשונות הרמב"ם סי' קמ"ג דלא התירו ספק נפשות אלא בדבר שרפואתו ידועה שמועיל אבל לא בספק רפואה דילמא יבואו לחלל שבת בדברים דלא יועילו ולא יצילו

וכן לענין להאכילו דברים טמאים דלא כמוהר"ם בן חביב שם עכ"ד הרב ערך השלחן וכעת לא מצאתי דברי הרב מוהרמב"ח שרמז בערך השלחן לידע אם מה שנראה שדעתו להתיר גם בספק רפואה הוא דוקא לענין איסור דברים טמאים או אף באיסור שבת סובר כן וכדעת הרב פרי מגדים הא מיהא דעת הרדב"ז וכן הסכים הרב ערך השלחן דאין היתר אלא ברפואה ידועה וכדעת הרב מגן אברהם:

שוב ראיתי שהספר תוספת יום הכיפורים שלפני הטענו כי עיינתי בו בחידושיו לדף פ"ג ע"א (ששם היא מתניתין דמי שנשכו כלב שוטה וכו') ואין שם דבר מזה כי מתחיל לדבר במה שאמרו שם קרי עליה זורו רשעים מרחם ושוב מדבר במה שאמרו בברייתא מי שאחזו בולמוס מאכילין אותו הקל תחלה טבל ושביעית וכו' שדברים אלו הם אחר המשנה דמי שנשכו כלב שוטה וכו' ולכן לא מצאתי מה שכתב בשמו הרב ערך השלחן אמנם ראיתי שקלקלו המדפיסים כי דברי הרב השייכים אמתניתין דמי שאחזו בולמוס וכו' ומי שנשכו כלב שוטה וכו' הציגום בחידושי הרב על הדף פ"ב וראיתי דב"ק (בד"ה מי שנשכו) שתמה על מה שכתב רש"י בטעמא דאין מאכילין מחצר כבד של כלב שוטה למי שנישוך ממנו משום דלאו רפואה גמורה היא דמשמע דלפעמים מיהא מעלה ארוכה ואם כן למה לא נאכיל אותו מספק דהא ספק נפשות דוחה אפילו שבת החמורה ויותר נראה לפרש דרבנן דאסרי סברי דאינה רפואה כלל ור' מתיא דמתיר סובר שהיא רפואה גמורה ואפילו לא תהיה רפואה גמורה אלא דלפעמים מעלה ארוכה יש להתיך משום ספק נפשות ונראה שהר"ן בהלכות מפני שהוקשה לו כן על דברי רש"י לכן דלג מפירושו תיבת גמורה עכ"ל ומתבאר דגם באיסור שבת סובר כן דמחללינן שבת משום ספק ברפואה:

והנה מה שמפרש בדעת הר"ן דמשום שסובר דאף אם אינה רפואה גמורה אלא לפעמים מעלת ארוכה ולפעמים אינה מועילה בכל זאת הוי ספק להקל לכן השמיט תיבת גמורה קצת קשה שהיה לו להסתייע ולהביא סעד לזה מדברי הר"ן בהלכות בפרק שמנה שרצים על הברייתא שהביא הרי"ף תניא נמי הכי מחמין חמין לחולה בשבת בין להשקותו בין להברותו ואין אומרים נמתין לו עד שיבריא אלא מחממין לו מיד וספקו דוחה את השבת כתב הר"ן על זה וז"ל ואין אומרים נמתין לו שלא ניחום לו חמין בשבת עד שיאמרו הרופאים בודאי שאם ניחום לו חמין יתרפא אבל אם היה ספק להם אם יתרפא אם לאו לא נחלל עליו את השבת קמשמע לן דלא אמרינן הכי והיינו דקתני וספקו דוחה את השבת עכ"ל הר"ן הרי שדעת הר"ן היא דאף אם ספק הוא אם החמין ירפאוהו או לא דוחין את השבת והוא הדין לדידיה אם יש ספק בסם פלוני אם מרפא דלפעמים

מעלה ארוכה ולפעמים אינו מועיל דיש לחלל עליו את השבת דמה לי מים ומה לי סם ואם כן לא נפלאת לומר דבכונה השמיט תיבת גמורה כדאמר רב מוהרמב"ח ואף דלפי מה שכתב הרב ערך השלחן בשם הרדב"ז לחלק בין ספק אם יתרפא חולה זה לספק אם היא רפואה לחולי זו יש לומר דלא אמר הר"ן דמספק מחללין אלא כשהספק הוא מצד החולה הזה דהיינו שיודעים הרופאים שמים חמין יפים לחולי זו רק שמסתפקין אם יועילו לחולה הזה לפי הדרגת חוליו ועל דרך שמתבאר מדברי שלחן ערוך הרב מוהרש"ז כמו שכתבתי למעלה אבל בספק אם רפואה זו מועילה לחולי זו אפשר דסובר דאין מחללין מספק:

מכל מקום הרב מוהרמב"ח דלא שאני ליה בין ספק בחולה לספק ברפואה הנה על פי מדותיו היה לו להסתייע מדברי הר"ן דפרק שמנה שרצים הנ"ל ולומר שמוכח מזה שבכונה השמיט ביומא תיבת גמורה ומרן הפרי חדש בספר מים חוים בליקוטי ארח חיים בסי' שכ"ח על דין שבסעיף ד' מכה של חלל אין צריך אומד וכו' כתב וז"ל כתב הר"ן בפרק שמנה שרצים דאם היה ספק להם אם יתרפא אם לאו מחללין ומשמע דהוא הדין בספקאם היא רפואה ועיין לקמן בסעיף י"א וביומא ד' פ"ג ובהרע"ב והרמב"ם פרק בתרא דיומא משנה ו' וביו"ד סוף סי' קנ"ה בהגהה וצריך עיון עיין סוף סי' רפ"ח עכ"ל הנה גם הוא מדמה ספק רפואה לספק אם יתרפא וכל זה סעד לסברת מרן מוהרמב"ח אלא דלפי מה שהרב פרי חדש מסיק בצריך עיון מכח ההיא דביו"ד סוף סי' קנ"ה דצריך שתהיה רפואה ידועה (והוא מדברי מהר"ם שהביא בתוספת יום הכיפורים כמו שאכתוב להלן בס"ד) מוכח דלא ברירא ליה להשוות ספק רפואה לספק אם יתרפא כמובן: עוד כתב בתוספת יום הכיפורים שם וז"ל וראיתי בספר איסור והיתר בכלל ט"ן שכתב השיב מהר"ם על נכפה אחד שרצה נכרי לרפאותו ולהאכילו שרץ העוף נכפה הוא חולי גדול וכמכה של חלל הגוף דמי ופעמים שמסתכן ונופל לאש או למים אם הרפואה ידועה מותר ואם אינה ידועה אין בידי להתיר עכ"ל ותשובה זו מצאתיה בתשובות מוהר"ם שנדפסו בפראג בסי' ק"ס גם מורם בעל המפה ביורה דעה סוף סי' קנ"ה ועיין בארח חיים סי' ש"א סעיף כ"ז דכל לחש מותר ולא אסרו אלא באותם שבדקו ואינם מועילים יעי"ש ועיין בסי' שכ"ח סעיף ד' דבמכה של חלל עושים לו כל מה שרגילים לעשות בחול וכו' יעי"ש ומשמע לי דכל רפואה טבעית שרגילים לעשות אף שהיא ספק רפואה יכולים להאכילו לחולה אף שהוא דבר איסור או שצריכים לחלל שבת לעשות אותה רפואה מחללין עליו את השבת דספק נפשות להקל ע"כ דברי מרן מוהרמב"ח שם (ושוב שקיל וטרי לבאר דעת הרמב"ם שהיא לחלק בין רפואה שהיא דרך טבע לרפואה שהיא

דרך סגולה כההיא דלהאכיל מחצר כבד של כלב שוטה למי שנישוך ממנו ועמד על דבריו מההיא דיוצאים בביצת החרגול וכו' עי"ש דב"ק באורך):

ולכאורה הדבר תמוה שאחר שראה תשובת מוהר"ם ודברי האיסור והיתר שדוקא אם הרפואה ידועה הוא שיש להתיר ושאם אינה ידועה אין בידו להתיר והיינו כדמשמע מדברי רש"י דלרבנן דקיימא לן כותייהו אין היתר אלא ברפואה גמורה איך מלאו לבו להתיר בספק רפואה וצריך לומר שלא לחלוק על מוהר"ם ואיסור והיתר והרמ"א ביו"ד נתכוון אלא כונתו לפרש מה שאמרו שצריך להיות רפואה ידועה כונתם לומר שתהיה רפואה שדרך הרופאים להשתמש בה אף שאינם יודעים בבירור שהיא מעלת ארוכה שלפעמים אינה מעלת ארוכה מותר משום דאף שהוא ספק ברפואה כיון שספק פיקוח נפש דוחה את השבת בדין הוא שגם זה תדחה את השבת ואין כונתם להצריך שיהיה ידוע להם שרפואה זו מועילה בודאי לחולי זה ובזה מתיישב מה שהרב ערך השלחן לא דחה דברי הרב מוהרמב"ח מכח דברי מוהר"ם והאיסור והיתר והרמ"א שהביא הוא עצמו לפי שאפשר לפרש דבריהם כדמשמע ליה להרב מוהרמב"ח ורק מדברי הרדב"ז ודאי קשה עליו שהרי כתב הרדב"ז דלא התירו אלא בדבר שרפואתו ידועה שמועיל דאלמא בספק אם רפואה זו מועילה או לא לא שרי ואחרי שכן מצינו מפורש בהרדב"ז יש לנו לומר שגם כונת מהר"ם הנ"ל ודעמיה כן היא דמה שכתבו אם הרפואה ידועה מותר היינו שידוע שמועילה ולא סגי באם משתמשים בה על הספק ומכח זה דחה דבריו כן היא דעת הרב ערך השלחן שכן הוא משמעות לשון מהר"ם ואיסור והיתר והרמ"א לפי דעתו ולפי זה גם דעת הרב מגן אברהם היא כן וסרה מעליו תמיהת הרב פרי מגדים:

גם בספר משנה ברורה לידידי הגאון אבד"ק ראדין יצ"ו בסק"ה הביא דברי המגן אברהם ולא הזכיר דעת הפרי מגדים אף שמסתמא ראה את דבריו ובספר נזר ישראל לידידי הגאון אבד"ק גאווזדאוויץ יצ"ו בסי' כ"ה אות ב' פסק כהמגן אברהם וביאורו (ליקוטי רימ"א) שם הביא מה שתמה הפרי מגדים וכתב שכן הקשה בהגהות הג' רב"ף ביו"ד סוף סי' קנ"ה הרי דאף שראה דברי הפרי מגדים סתם כדעת המגן אברהם ואולי גם הפרי מגדים אף דקשיא ליה דברי המגן אברהם לא עצר כח לפסוק בהיפך:

וכן מתבאר שהיא דעת הגאון חתם סופר בחלק יו"ד סי' של"ט שנשאל בכהן שיש לו חולי נכפה רחמנא ליצלן מסוכן מאד לפעמים נופל באחת הפחתים ובא באש ובמים ונמצא בספר שיתן ידו ליד עכו"ם מת ויאמר לחש זה קח ממני החולי שאינו מזיק לך ולי אתה מטיבו וכבר ניסה אחד רפואה זו ונתרפא ולכן שואל אם הכהן מותר לסמוך על זה לטמא עצמו במגע על מת עכו"ם והשיב הנה כיון שיש ספק נפשות בהחולי אם

היתה הרפואה בדוקה ואיתמחי גברא וקמיע (לפי הנראה לישנא בעלמא נקט) פשוט שאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש אך מסתפק מעלתו שנראה לו שאין הרפואה בדוקה כל כך אם יש לסמוך על הספק לכאורה אין איסור דאורייתא (ניתר) על הספק אך דעת רבינו תם דביום שנטמא הכהן שוב אין באותו יום תוספת טומאה ומן התורה מותר לטמאות עצמו עוד וכו' וכו' וכן דעת רש"י וכן פסק הרא"ם בספר היראים בסי' שי"א והראב"ד מיקל יותר וכו' וספר היראים שם סובר דנכרי אינו מטמא אפילו במגע אף שהיא ממש דעת יחיד מכל מקום חזי לאיצטרופי ואם כן אם יארע יום שמת עליו ישראל בשכונתו באופן שנטמא באותו יום שוב יש לסמוך על רש"י ורבינו תם והרא"ם והראב"ד ומצורף לזה אידך דרא"ם דנכרי אין בו איסור מגע ויכול לסמוך במקום ספק סכנה אלו תורף דב"ק ומה שסיים ויכול לסמוך במקום ספק סכנה נראה שכונתו שאף אם היה ספק סכנה היה יכול לסמוך בזה וכל שכן בנדון שנשאל שהוא ודאי סכנה שכן כתוב בציור השאלה שמסוכן מאד וכו' וכבר כתבתי (בד"ה עוד כתב בתוספת) מה שהשיב מוהר"ם דנכפה הוא חולי גדול וכמכה של חלל וכו' אלא ודאי שכונתו שאף אם היה רק ספק סכנה היה יכול לסמוך על כל הכתוב בתשובתו ומתבאר שמה שנסתפק הרב השואל הוא לפי שאינה רפואה בדוקה כל כך ומה שהשיבו הגאון חתם סופר להתיר הוא כשיהיה באופן שאין בו אלא איסור דרבנן על פי מה שנסמוך על דעת רבינו תם ודעמיה אבל להתיר איסור תורה על ידי רפואה שאינה בדוקה דעתו היא דאסור כן מתבאר מדב"ק והוא מסכים לדעת רבנן קדישי הנ"ל ואף שיש לדחות דשניא ההיא שאינה רפואה על פי הטבע רק בדרך סגולה אבל ברפואה שהיא בדרך טבע אפשר שהיה מתיר אף ברפואה שאינה ידועה אך אין נראה לי כן בכונתו דהא לא נחית לחילוק זה כלל וגם אינו מוסכם שיש לחלק בין רפואה שבדרך הטבע וכו' כנודע ואם כן היה לו לבאר דבריו אלא ודאי סתמו כפירושו דלדעתו אין היתר לאיסור תורה אלא ברפואה ידועה ובדוקה:

וראיתי להרב פתח הדביר בסי' שכ"ח אות ב' שהביא דברי המגן אברהם והפרי מגדים הנ"ל וכתב שיש לדקרק מלשון רבינו הטור דלא כהרב מגן אברהם והוא שבטור כתב דלחולי שיש בו סכנה מצוה לחלל את השבת והשואל הרי זה שופך דמים וסיים הרי הכתוב אומר וחי בהם ולא שימות בהם עכ"ל ודקדק על זה שמה שכתב הרי הכתוב וכו' היה צריך לכתוב לפני מה שכתב והשואל וכו' והרב הפרישה נדחק בזה והוא כתב ליישב דהריב"ה שכתב בסדר זה להורות נתן שלא כדברי הרב מגן אברהם ותורף דב"ק הוא שהכריח דמה שלמדו בש"ס מקרא דוחי בהם דאפילו על הספק מחללין את השבת

היינו בין אם הספק הוא ברפואה זו אי מרפאה או לא ובין אם ידוע לו שסם פלוני הוא רפואה לחולי זה אלא שמסופק בסם זה שבידו אם הוא אותו הסם פלוני (שמרפא חולי זה) או אין זה אותו הסם אלא הוא סם אחר ואפילו הכי מחללין מספק דכל זה אנו למדין מוחי בהם כמו שכתב הרב שערי תשובה בסי' שכ"ט בשם הרב קול בן לוי בתשובה סי' ב' וזו היא כונת רבינו הטור דאחר שכתב דהשואל הרי זה שופך דמים סיים והרי הכתוב אומר וחי בהם דבכלל מה שאמרו השואל הרי זה שופך דמים היינו נמי ששואל לאחרים לברר ספקו שמסתפק על הרפואה או על הסם כנז"ל כי חושש לחילול שבת בלא תועלת ואדהכי והכי מתאחר מלעשות הרפואה הרי זה שופך דמים דהדין נותן דבכל ספק שיסתפק מחללין את השבת ולזה סיים שהרי הכתוב אומר וחי בהם דמניה ילפינן דמחלל את השבת מספק אלו תורף דב"ק להוכיח מזה שלא כדעת הרב מגן אברהם ועם שלדעתי הקצרה אין מזה הכרח שזו היתה כונת רבינו הטור על כל פנים מצאנו חבר להרב פרי מגדים במה שדחה דברי המגן אברהם מטעמא דקיימא לן דאף על הספק מחללין ואית להו תנאדמסייע מר ניהו מרן מוהרמב"ח הנז"ל דהכי סבירא ליה כמו שכתבתי למעלה:

אלא דתמיה לי על הרב פתח הדביר די כל רז לא אניס ליה והרגיל בספרו הקדוש יודע ומכיר שדרכו בקודש חופש כל חדרי בעניינא דקעסיק בדברי הפוסקים ראשונים ואחרונים ומדוע אם כן העלים עיני קדשו מדברי הרב ערך השלחן באותו פרק באותו סי' (שכ"ח) וכל לגבי דידי אילו הוה חזי הרב פתח הדביר דברי הרב ערך השלחן בזה לא היה מחליט לדחות דברי הרב מגן אברהם על פי דקדוק בלשון רבינו הטור אחרי שמה שהבין הוא בכונת הרב מגן אברהם (במה שכתב דבעינן שתהיה רפואה ידועה) שרוצה לומר שיהא ידוע שרפואה זו מעלת ארוכה לחולי זה כן כתב מפורש הרדב"ז כמו שכתב בשמו הרב ערך השלחן (הנז"ל בד"ה וכן כתב הרב) ואף דמסייע ליה דברי מרן מוהרמב"ח שרמז הרב ערך השלחן מכל מקום הא חזינן דהרב ערך השלחן סמך על הרדב"ז ודלא כהרמב"ח וכו' ומה גם דבאמת הכי מוכח להדיא מפשט דברי מהר"ם שהביא האיסור והיתר כנז"ל וכיון שמרן מוהרמב"ח לא ראה דברי מי שגדול מר ניהו הרדב"ז ראוי ודאי לפסוק כהרדב"ז וכדפסק הרב ערך השלחן והא קחזינן למרן הפרי חדש בסי' שכ"ח הנז"ל (בד"ה מכל מקום) דאף דהוה משמע ליה לסברא פשוטה להשוות ספק ברפואה לספק אם יתרפא בכל זאת הצריך עיון לפי שראה מה שכתב הרמ"א בסוף סי' קנ"ה והם דברי מוהר"ם שבאיסור והיתר דבעינן רפואה ידועה ואם כן איך נוכל להחליט לדחות דברי הרב מגן אברהם על פי איזה דקדוק מסדור לשון

הטור לכן נראה ודאי שהרב פתח הדביר כתב כן לפי שלא ראה דברי הרב ערך השלחן שהכריע על פי דברי הרדב"ז דבעינן רפואה ידועה כנז"ל (ועיין לקמן בד"ה אחר החיפוש וכו' שהבאתי דברי הרב פתח הדביר בח"ב שהזכיר דברי הרדב"ז וערך השלחן הנ"ל):
הן אמת שדברי רבינו הרדב"ז בענין זה לכאורה נראים כסותרים למה שכתב הוא עצמו בתשובה אחרת והיא בחלק ד' סי' אל"ף קל"ח (כן הוא בדפוס ווארשא תרמ"ב ובדפוסים ישנים לפי הנראה מדברי הרב מוהריק"ש בספר ערך לחם סי' שכ"ח היא בחלק א' סי' ס"ו) שנשאל על חולה שיש בו סכנה ואומר שצריך הוא לתרופה פלונית שיש בה חילול שבת והרופא אומר שאינו צריך לאותה תרופה שדעת הרב השואל לדמותו לחולה אומר שצריך לאכול ביום כיפור והרופאים אומרים אינו צריך דהדין הוא דמאכילין אותו משום דלב יודע מרת נפשו והחכמים חלקו עליו דלא שייך בתרופות הא דלב יודע וכו' דזה תלוי בבקיאות ואין החולה בקי וסומכין על דברי הרופא שאומר אינו צריך ואין מחללין השבת ובתשובתו אחר שהאריך בזה סיים במסקנא וז"ל הכלל העולה מדברי אלה דטעמא דלב יודע מרת נפשו שייך בין באכילה בין בתרופה אלא שיש חילוק דבאכילה אפילו הרופא אומר שהמאכל מזיקו שומעין לחולה אבל אם אומר שצריך לתרופה פלונית והרופא אומר שאותה תרופה יזיקהו שומעין לרופא משום סכנת חולה ואפילו בחול אבל אם אמר החולה צריך אני לתרופה פלונית ורופא אומר אינו צריך לה אבל לא תזיקהו שומעין לחולה דלב יודע מרת נפשו וכל שכן אם הרופא אומר אינו מסוכן אצל אותה תרופה אבל תועילהו דודאי מחללין ואפילו אם תמצא לומר דספיקא הוי ספק נפשות להקל ואפילו ספק ספיקא עכ"ל משמע דמה שכתב דאף אי הוי ספיקא ספק נפשות להקל רוצה לומר שאף אם הוא ספק שתועילהו כמו שאמר הרופא או לא תועילהו או שהרופא בעצמו מסופק אם תועיל לו או לאו בכל זאת הולכין להקל משום דספק נפשות להקל וזה היפך ממה שכתב באותה תשובה שהביא הרב ערך השלחן דאם יש ספק אם תרופה זו מועילה או לא אין מחללין שבת עליה וצריך לומר דמה שכתב דאפילו בספק אם תועילהו מחללין היינו דוקא בגוונא דמיירי שהחולה אומר שצריך לאותה תרופה שבזה הדין נותן שאם הרופא יאמר שאינו צריך אבל לא תזיקהו דשומעין לחולה משום דלב יודע וכו' על זה קאמר דכל שכן אם הרופא אומר שתועילהו דאפילו נחשוב אמירת הרופא לספק אם תועילהו ותיבת ואפילו וכו' כלומר דאפילו וכו' בכל זאת מחללין עליו את השבת כיון שהחולה אומר שצריך ולב יודע וכו' או אפשר דמה שכתב ואפילו אם תמצא לומר דספיקא הוי קאי אעיקרא דמילתא דהוה פשיטא ליה דגם בתרופות אמרינן לב יודע וכו' וקאמר דאפילו אם הוא ספק אי גם בתרופות אמרינן לב

יודע או לא הוי ספק נפשות ולהקל אבל אם הספק הוא ברפואה עצמה אם תועיל לחולי זה או לא הנה בזה כבר גילה דעתו בתשובה שהביא הרב ערך השלחן דאין מחללין על ספק כזה ותשובת הרדב"ז הלזו הביאה בקצרה הרב מגן אברהם בסי' שכ"ח סק"ו בשם הרב כנסת הגדולה וז"ל חולה אומר צריך אני לתרופה פלונית ורופא אומר אינו צריך שומעים לחולה ואם הרופא אומר שאותה תרופה תזיקהו שומעים לרופא רדב"ז ח"א ס"ו כ"ה והרב מחצית השקל נרגש ממה שכתב במגן אברהם סי' תרי"ח סק"ג בשם הרדב"ז וחילק ידע בין מאכל לתרופה דבמאכל שומעים לחולה אף כשהרופא אומר שמזיקו ובתרופה כשהרופא אומר שמזיקו שומעים לרופא:

ועיינתי בגוף תשובת הרב קול בן לוי שרמז הרב שערי תשובה בסי' שכ"ט שציין הרב פתח הדביר (והיא לענין אם ידוע שסם פלוני הוא רפואה לחולי זה אלא שאנחנו מסופקים בהסם שיש בידנו אם זה הוא אותו הסם פלוני ונחלל השבת בשבילו או אין זה אותו הסם פלוני שמרפא חולי זה שכתב הרב דגם זה בכלל ספק נפשות להקל הוא ומחללים עליו את השבת) וראיתי שמכלל הראיות שהביא לדינו הנ"ל אחת היא מתשובת הרדב"ז הנ"ל וז"ל (אחר שהעתיק תורף דברי מסקנת הרדב"ז) צא ולמד לנדון דידן דאף דמספקא לן ברפואה עצמה אי הויא רפואה או לא עבדינן ליה ולא חיישינן לחילול שבת וכדברי הרדב"ז דהא התם נפל הספק באותה תרופה דהחולה אומר שזו היא תרופתו ורפא ירפא והרופא אומר איננה כלל דהשתא הוי כשני רופאים החלוקים בסם אחד שאחד אומר זה ירפא חולי זה ואחד אומר לא ירפא והורה דאזלינן לקולא אף שלא יהא אלא ספק ואילו ספק רפואה כנדון דידן לחומרא לא היה הרב שם מיקל דלא עדיפא מספק רפואה והיא היא אלא משמע דספק רפואה בכלל עכ"ל הנה הרב הבין מתשובת הרדב"ז הלזו כמו שהבנתי אני הדל שדעתו להתיר אף בספק רפואה שאינו ידוע בבירור שרפואה זו מועילה אלא יש ספק שמא אינה מועילה ובכל זאת חשיב כספק נפשות ולקולא וכנראה לא ראה הרב התשובה שבלשונות הרמב"ם שהביא הרב ערך השלחן (מדלא הזכירה) ואולי אם היה רואה אותה היה נדחק לפרש בדבריו כמו שכתבתי אנכי ההדיוט כדי שלא יהיו דברי הרדב"ז סותרים אהדדי בדין זה:

עוד ראיתי שם (קול בן לוי) בתחלת התשובה שהביא דברי רש"י אההיא דמי שנשכו כלב שוטה דטעמא דאין מאכילין אותו מחצר כבד שלו הוא לפי שאינה רפואה גמורה ורצה ללמוד מזה לנדונו דאין מחללין מספק ודחה זה ושוב הביא דברי הרמב"ם בפירוש המשנה שם ואין הלכה כר' מתיא בן חרש וכו' כי זה אינו מועיל אלא בדרך סגולה וחכמים סוברים כי אין עוברים על המצות אלא ברפואה בלבד רוצה לומר בדברים

המרפאים בטבע והוא דבר אמיתי הוציאו הדעת וכו' אבל להתרפאות בדברים המרפאים בסגולתן אסור וכו' עכ"ל וסיים ולפי דבריו צריך לומר שמה שהתירו בשבת לצאת בשן שועל וביצת החרגול וכו' משום רפואה אף שרפואתן דרך סגולה וכמו שכתב הרב שם בפירוש המשנה הוא משום שאין שם איסור תורה כיון שהוא דרך מלבוש וכמתבאר מדברי הרב בחבורו בהלכות שבת פרק י"ט ועיין שם במ"מ (אמר המחבר כן כתב הרב מוהרמב"ח הנז"ל בד"ה עוד כתב בתוספות) ואיך שיהיה נראה דעיקר הטעם לרבנן דמחלקינן בין רפואה טבעית לסגולית הוא משום שהוא ספק שכיון שרפואה זו אינה מצד הדעת אלא דרך סגולה הוי על צד הספק שאפשר שתועיל ואפשר שלא תועיל שאין השכל מסכים שתועיל אלא הפעולה הוכיחה ואין זה מופת חותך בדעת האנושי אמטו להכי אסור כיון שהדבר ספק אוף הכי בנדון דידן דהוי ספק דאסור ומכל מקום יש לדחות דלא אמרו אלא בדברים המרפאין בסגולתן משום שכחם חלוש אינם מצד הדעת ואפילו על צד הספק בדעתהאנושי אינו אלא הוא על צד מקרה ומי יודע אם כה יקרה תמיד ואפשר שלא כל הזמנים ולא כל העתים שוין ולא המקבלים ולא העושים אמטו להכי אסור אבל נדון דידן שהדבר ספק מצד הדעת ואפשר שיעשו אותה וחי אפשר דעבדינן לה והוא בכלל אומרים ספק נפשות להקל עכ"ל ונראה דלאו דחויי הוא דקמדחי אלא האמת שכן נראה כונת הרמב"ם דמה שאין הלכה כר' מתיא בן חרש לאו משום שעל הספק אין מחללין את השבת אלא משום שאין מחללין על תרופה שהיא דרך סגולה וכדכתב הרב והרי הוא כמבואר כן בדברי הרמב"ם:

שוב הביא (הרב קול בן לוי) מה שכתבו בהגהות מיימוני בהלכות מאכלות אסורות פרק י"ד שאלו לרבנו על נכפה וכו' והן הן הדברים שהביא מרן מוהרמב"ח הנז"ל (בד"ה עוד כתב בתוספת) בשם האיסור והיתר ותשובות מהר"ם ורצה הרב קול בן לוי ללמוד מזה לנדונו דכיון שהוא ספק אין מחללין דהא קאמר דבעינן שתהא רפואה ידועה וכתב לדחות דיש לחלק דשאני התם דהספק נפל בהרפואה עצמה אם הסם הזה מרפא או לא וכיון שאין הרפואה מומחית משום הכי אסור אבל בנדון דידיה שידוע שסם פלוני הוא מרפא ורק הספק הוא שמא הדבר שיש בידינו עתה איננו אותו הסם הידוע שמרפא אפשר דעבדינן ליה מספק ולא חיישינן לחילול שבת כיון שאם הוא אותו הסם הידוע ודאי רפא ירפא ואנכי הדל בהורמנותיה דמר לא שמיע לי כלומר לא סבירא לי חילוק זה דהא מוהר"ם לא התיר אלא ברפואה ידועה ואמר מר שרפואה ידועה דאמר מהר"ם היינו שידוע בודאי שמרפאת וכיון שאמר מהר"ם שאם אין הרפואה ידועה אין להתיר הרי הכל נכנס באין הרפואה ידועה בין שמסופקים אם סם פלוני מרפא בין אם ידוע

שסם פלוני מרפא ורק מספקא לן אם סם זה שבידנו הוא אותו הסם שמרפא ועל כולם הוא אומר שאין בידו להתיר מספק ועוד הביא שם לפשוט ספקו מדברי הר"ן בהלכות בפרק שמנה שרצים בההיא דמחמין לו חמין וכו' שהבאתי למעלה (בד"ה והנה מה שמפרש) וצדד לדחות ראיה זו וחזר וקיימה:

ועוד הביא ראיה מדברי הרשב"א במיוחסות סי' רע"א במי הנשבע שלא לשחוק בקוביא ונשתטה וחזר ונשתפה אך לא לגמרי אלא עתים חלים עתים שוטה ופעם אחת שחקו לפניו ומצא מרגוע ונשאל אם מתירין לו לשחוק והשיב כיון דאיכא רוח רעה אפשר דאתי לידי סכנה ומשום יתובי דעתא שרינן ליה אלא שאני מסופק שמא עילא מצא לשחוק ולא תתישב דעתו בכך ואפשר דמן הספק נשאלין אם יש בו דעת לשאול וכו' שאין זה איסור דאורייתא כל שלא פרט לרבים וכו' ואי נמי משום שיש כאן ספק נפשות עכ"ל (אמר המחבר תשובת הרשב"א הלזו הביאה מרן הבית יוסף ביו"ד סי' רכ"ח קרוב לסופו בדפום קאניסבערג היא בדף קכ"א ע"א ולהקל למצוא הדברים גם בדפוסים אחרים אסמן שהיא בין הגהת הבדק הביא המתחלת וגם מדברי הרא"ש וכו' להמתחלת כתב הריב"ש בח"ב) והא התם דספק הוא אם השחוק ירפאהו ואפילו הכי דעתו להקל ואם איתא דספק רפואה לחומרא לא היה מקום להתיר שם אלא משמע דאף על ספק רפואה לא חיישינן לאיסור תורה אלא שנסתפק אם יש בו סכנה ושמא עילא מצא לשחוק יען כי אין השכל מסכים דעל ידי שחוק יתרפא השוטה מכל מקום חש לה היות שבאותו פעם ששחקו לפניו מצא מנות ומידי ספיקא מיהא לא נפיק ובנדון דידן משמע דלדידיה שפיר מחללינן את השבת בספק רפואה ולפי מה שכתבתי יש להסכים דעת הגהות מיימוניות דלעיל לדעת הרשב"א דהכא שאני שבא הנסיון לחולה זה עצמו לפי דבריו אף דמידי ספק לא נפיק לית לן בה מה שאין כן בנדון דידהו דלא איתמחי ובהא סלקינן ונחתינן דאפילו ספק רפואה דוחה את השבת עד כאן דברי הרב קול בן לוי שרמז הרב שערי תשובה וציין לעיין באשל אברהם (שבשלחן ערוך הקטנים) מה שכתב בשם תשובת גנת ורדים ואיני צריך להעתיק לשון האשל אברהם כי עתה נמצא לרוב בהש"ע הקטנים הנדפסים בזמנינו רק זאת אגיד השערת דעתי כי מה שכתב הרב אשל אברהם בזה הן הן דברי הרב קול בן לוי וכמדומה שבטעות נרשם באשל אברהם גנת ורדים סי' ב' וצריך להיות קול בן לוי סי' ב' כי לפי הרשום בזכרוני כשמביאים הפוסקים דברי הרב גנת ורדים מסמנים החלק והכלל והסימן לומר (בדרך משל) חלק א"ח או יו"ד וכיוצא כלל פלוני סימן פלוני ולא יספיק להם לכתוב הסימן בלבד כן היא השערתי ומי שיש בידו ספר גנת ורדים ישכיל על דבר: ומצאתי תשובה שלמה באריכות גדולה בספר

שמש צדקה בחלק יו"ד סי' כ"ט בעניינים אלו ושם ראיתי שבאיזה דברים כיונה דעתי העניה לדעת קדושים בתשובה הנ"ל ובאיזה דברים יש סתירה מדב"ק למה שכתבתי אנכי ההדיוט ולא אוכל להעתיק אף תמצית הדברים של הרב השואל והרב המחבר רק אכתוב קצת מדברי הרב המניה מר בריה דהרב המחבר במה שנוגע למה שאנחנו עוסקים (אם מחללין את השבת על רפואה שאינה ידועה) והוא שבהגהה ג' כתב (בד"ה ועוד ראיתי) שהרב משאת משה בחלק יו"ד סי' ה' חתר למצוא היש מי שחולק על דברי ההגהות מיימוניות הנז"ל (בד"ה שוב הביא) ודק ואשכח תשובת הרשב"א במיוחסות . סי' רע"א (הנז"ל בד"ה ועוד הביא ראיה) ואחר שהעתיק דברי הרשב"א כתב וזה שלא כדברי ההג"מ דסברי דבספק רפואה דלא ברור אם זה הסם פסקו לחומרא ובעו רפואה ידועה ואף שבספר קול בן לוי בסוף דבריו רצה להסכים דעת הרשב"א לדעת ההגהות (כמו שכתבתי לעיל בשמו) אף אם נודה לדבריו מכל מקום תשובת הרדב"ז סי' ס"ו גם הוא מודה דחולקת על ההגהות וכו' (הביא תשובת הרדב"ז וגם מה שכתב עליו הרב קול בן לוי כמו שכתבתי למעלה בד"ה ועיינתי) וסיים שכן כתב הרב משאת משה וז"ל והלום חזי הוית לדברי הרדב"ז בתשובה והובאו דבריו במהריק"ש סי' שכ"ח אשר מתוכם היה נראה להקל בשגם לא ברירא מילתא שזה מעלה ארוכה לחולי זה שהרי כתב דאפילו שאל החולה דברים שאינם רגילות לעשותם לאותו חולי שומעין לו אלא אם כן רופא אומר שמזיקו דמשמע דוקא היכא דהרופא גזר אומר דאזוקי מזיק הוא דאין עושין הא היכא דאינו מזיקו אף על גב דאין זה מהתרופות הרגילות דכל שלא כענינו מגן שוה עבדינן ליה ומחללין את השבת ואם כן נגמור מינה דבנדון דידן שהרופא אומר דאין זה מענין ההוא ורגיל לחליו כל שאינו אומר שמזיקו מאכילין אותו אף על פי שאינה מיוחדת לו דאם לא יועיל לא יזיק דלא תהא איסור מאכל הסם האסור חמיר טפי ממלאכת השבת דזו בסקילה וזו באיסור לאו עכ"ל וכל שכן הוא היכא דאין כאן מי שיאמר דאין זו רפואה מענין החולי ההוא רק שאין ידוע להם וכל זה דלא כהגהות מיימוניות הנ"ל:

ואף שהרב שלא ראה תשו' הרדב"ז במקומה כמו שכתב שם רצה להשיא דעת הרב ז"ל לדבר אחר ולומר דהתם שאני משום דהחולה גופיה שאל דיתנו לו אותה הרפואה וכיון דמסוכן הוא עבדינן ליה נייח נפשיה אי נמי משום דלב יודע מרת נפשו וכו' וסיים וכך יפה לי לפרש דברי הרב אם דברי התשובה יוכלון שאת כי היכי דלא נשוייה להרב חולק להדיא אכת מרבוואתא הסוברים דכל שאינו ידוע די תהוי ארכא לשלותיה לא ספינן ליה מספיקא כמדובר עכ"ל באמת אמרו חכם עדיף מנביא דתנאי התנה אם דברי התשובה

יוכלון שאת ואילו בדברי הרדב"ז איפכא קא חזינן דאף שמתחלה התיר מטעמים אלו מכל מקום בסוף דבריו פסיק ותני להתיר בלאו הכי בכל מילי דספק וכתב ואפילו אם תמצא לומר דספיקא הוי ספק נפשות להקל ואפילו ספק ספיקא (וכמו שהאריך שם בתשובת משאת משה הנ"ל בתשובתו להוכיח דאפילו בספק ספיקא אזלינן להקל עי"ש) באופן דמוכרחים אנו לומר דהרדב"ז פליג בהא אהגהות מיימוניות הנ"ל וכן נראה מדברי ספר קול ן' לוי הנ"ל דעם היות שבההיא תשובת הרשב"א טרח להסכימה עם סברת (כנראה חסר איזה תיבות וכונתו מובנת) בהאיך דהרדב"ז לא כתב כלום אלמא דבהא מסכים דפליג אהגהות מיימוניות: ועוד בה ההיא ראיה שכתב הרב שם מההיא דמחמין חמין וכו' ופירש הר"ן וכו' (הם הדברים אשר כתבתי בד"ה והנה מה שמפרש) וכבר כתב שם דהספק הוא אם החמין ירפיאהו להדרגתחולי זה או לא וזו שאמר אם מתרפא רוצה לומר על ידי החמין הללו אם היא רפואה טבעית לחולי זה ואפילו הכי ספק דוחה את השבת הרי דהיכא דהרפואה אינה ידועה לחולי זה אלא מסופקת עם כל זה מחללינן עליו השבת דלא כהג"מ הנ"ל אלמא לפי דבריהם הדבר פשוט להתיר אף אי ליכא רפואה ידועה ולא רופא מומחה ובמקום פלוגתא היה לנו לומר ספק נפשות להקל וגם בספר קול ן' לוי מסיק דאפילו ספק רפואה דוחה את השבת ואף בכנסת הגדולה (ביורה דעה סי' פ"ד) אות קי"ד הביא דהדמשק אליעזר תמה על ההגהות שהוא חומרא גדולה ושלדעתו יש להתיר אפילו אינה רפואה ידועה בחולי שיש בו סכנה:

אמר המחבר מדברי הרב הללו משמע שהרב דמשק אליעזר מתיר לחלל את השבת ברפואה שאינה ידועה ואין אצלי ספר דמשק אליעזר לעיין בגוף דב"ק וממה שהביא בשמו בכנסת הגדולה אין נראה כן והילך דברי הכנסת הגדולה אם בטל העכו"ם השרץ בששים לרפואה מותר אף על פי שבטלו כיון שלא בטלו ישראל הגהות מיימוניות פרק ד' מהלכות מאכלות אסורות, בשם ר"י הביאו רש"ל בפרק אלו טרפות סי' קכ"ז וכתב דמשק אליעזר בסוף פרק אלו טרפות ומאד החמירו שלא להתיר דל אתי נראה דשרי אפילו לישראל אפילו אין הרפואה ידועה כיון דמיירי בחולה שיש בו סכנה ואפשר שמדמהו לקמיע שאינה מומחית דאין כותבים בשבת אפילו שיש בו סכנה דאף על גב דיש לחלק דשבת חמור משרץ דאיסור שבת סקילה ואיסור שרץ לאו לבד וצריך עיון עכ"ל הכנסת הגדולה והרי הוא כמבואר שדעת הרב דמשק אליעזר היא לחלק ברפואה שאינה ידועה בין איסור לאו לאיסור שבת דאית ביה סקילה (ויש להעיר מהא דאמרינן בעלמא מה לי איסור לאו מה לי איסור כרת ואין כאן מקומו) ואולי יש בגוף הספר עוד דברים שמשמעותם שאף בשבת יש להתיר ספק רפואה במקום פקוח נפשות ומי שנמצא בידו

ספר הנ"ל ישכיל על דבר (עתה נחזור לדברי הרב המגיה בשמש צדקה הנ"ל): גם האיש משה גדול מאד הרב מוהר"ם בן חביב שם בשיטתו אחר שהביא דברי ההגהות הנ"ל כתב משמע לי וכו' (הביא מה שכתבתי בשמו לעיל בד"ה עוד כתב בתוספת) נראה מדבריו שבא לחלוק על ההגהות דבעו רפואה ידועה דהיינו דידעינן שמועילה לחולי זה וקאמר דכל שהרפואה היא טבעית שרגילין לעשות דהיינו דבר שהורגלו לעשותו דהוא דרך טבע ולא דרך סגולה כגון תלית עשב וכו' אף על פי שהוא ספק רפואה דהיינו שאין ידוע אם מועיל רפואה זו להדרגת חולי זה ואם היא ראויה לו או לא עם כל זה מספק עושה ולפי זה הרב הנ"ל אזיל בשיטת הנך רבוואתא דלא כהגהות:

ועם כי אפשר לומר דכשיטת ההגהות מיימוניות מצאתי ובא לאפוקי מהנראה מפירוש רש"י דהיכא דהרפואה לפעמים מעלה ארוכה ולפעמים לא נמצא דאינה רפואה גמורה ואין מתרפאין בה לזה קאמר דכל רפואה טבעית שרגילין לעשות פירוש שהיא ידועה לאותו חולי ודרכן להועיל לפעמים אף על פי שהיא ספק רפואה פירוש שאינה רפואה גמורה שלפעמים מרפא ולפעמים לא והוא ספק אם תועיל הפעם יכולין וכו' אכן אין פשט לשונו מראה כך אלא הראשון עיקר דהספק הוא ממש ברפואה דהיינו אם היא רפואה להדרגת חולי זה או לא עכ"ד ההגהה שבשמש צדקה ומתוך מה שכתבתי למעלה נקל להבין מה שיש להעיר על דברי קדשו ועל כל פנים מתבאר שדעתו נוטה להקל במקום סכנה אפילו בספק רפואה וכל זה הוא סיוע שיש בו ממש לדעת הרב פרי מגדים שהסכים לדבריו הרב פתח הדביר כנז"ל: אלא שלפי הנראה גם מעיני הרב המגיה בשמש צדקה נעלמו דברי הרדב"ז שבלשונות הרמב"ם שהביא הרב ערך השלחן בסי' שכ"ח (הנז"ל בד"ה וכן כתב הרב ערך השלחן) שכתב מפורש דבעינן שתהא רפואה ידועה שמועיל וכו' ודלא כמוהר"ם בן חביב וכו' עי"ש והרב המגיה הנ"ל שסמך על מסקנת הרב מוהרמב"ח אפשר שהוא לפי שלא ראה דברי הרדב"ז שבלשונות הנ"ל (והיא בחלק חמישי סימן אלף תקכ"ו בדפוס ווארשא תרמ"ב ובדפוס ישן לפי הנראה היא בסי' קנ"ג ובערוך השלחן ציין סי' קמ"ג) והוא שנשאל על מה שכתב הרמב"ם דביצת החרגול וכיוצא אין מרפאין אלא בדרך סגולה ובכל זאת קיימא לן דיוצאין בביצת החרגול וכו' ואילו בההיא דמי שנשכו כלב שוטה כתב בפירוש המשנה דאין הלכה כר' מתיא בן חרש שמתיר להאכיל מחצר כבד כלב שוטה כשנישוך ממנו שזה אינו מועיל אלא בדרך סגולה וחכמים סוברים שאין עוברים על המצות אלא בדברים המרפאים בטבע וכו':

והשיב דשאני הנהו שאין איסור הוצאתן אלא מדרבנן שאינו מוציאן כדרך המוציאין בידו וכו' אלא דרך מלבוש וכו' ואחר שסיים לבאר דבריו כתב ועיקר דברי הרמב"ם צריכים עיון דכיון שמודה שהם מרפאים בסגולה אמאי אין מאכילים אותו לייתובי דעתיה כדאמרינן גבי סומא יולדת שמדליקין לה נר בשבת ואפילו על ספק ספיקא של פקוח נפש דוחין כל המצות דכתיב וחי בהם בהם ולא שימות בהן ובשלמא לפירוש רש"י שכתב דאף שנהגו ברפואה זו אינה רפואה גמורה להתיר לו איסור בהמה טמאה על כך יש לומר דאף שהתירו ספק נפשות הני מילי בדבר שרפואתו ידועה ודאי דכיון שהדבר ידוע שדבר זה מועיל לחולי זה מאכילין אותו אף שהחולי הוא ספק נפשות אבל לא ספק תרופה והטעם שאם היו מתירים ספק רפואה היו באים לחלל שבת בדברים שלא יועילו ולא יצילו כהבלי הנשים והטפשים וכן לענין להאכילו דברים טמאים אבל לדברי הרמב"ם קשה שנראה מלשונו שהם מרפאים אלא שרפואתם בסגולה ורצה לומר שמפני זה השמיט הרמב"ם דין מי שנשכו כלב שוטה וכו' מחבורו הגדול ושקיל וטרי בזה וסיים וז"ל ויש לתרץ דעת הרמב"ם דסבירא ליה דרפואות הסגולות אינן רפואה כלל ואפילו ספק רפואה אין בהם כדי לחלל שבת או לאכול דבר האסור מן התורה וכן יש לדקדק ממה שכתב בהלכות שבת פרק י"ט יוצאין בכל דבר שתולין משום רפואה והוא שיאמרו הרופאים שהוא מועיל ולא כתב שהוא מרפא ובפירוש המשנה כתב עלה וכמו זה יאמרו בעלי הסגולות כי כשיוקח מסמר מעץ הצלוב ויתלו על גרגרת מי שיש לו קדחת שלישית יועיל לו הרי שאין הרב מסכים לרפואת הסגולות ומשום הכי השמיטה ואי משום יתובי דעתיה של נשוך מה נפשך אם אין יודע שהוא בשר הכלב ליכא ישוב דעת אדרבא נפשו קצה בו ויוסיף בחולי עכ"ל וכנראה יש חיסור לשון בסוף דבריו ואחר תיבות ישוב דעת צריך להוסיף ואם יודע החולה שזה בשר הכלב אין לו בזה ישוב דעת אדרבא וכו':

הרי שכתב מפורש דלפירוש רש"י ניחא משום שלא התירו בספק פיקוח נפש אלא בדבר ידוע שבודאי מועיל לחולי זה אבל לא בספק רפואה וכמו שכתב הרב ערך השלחן בשמו ולכן הוצרך לומר דמה שכתב הר"ן בפרק שמנה שרצים דגם על ספק מחללין היינו דוקא כשידוע שרפואה זו מועילה לחולי זה רק שספק הוא אם תועיל לחולה הזה לפי הדרגת חוליו כנז"ל שאין לפרש בדברי הרדב"ז שכל שהרופאים משתמשים ברפואה זו אף שאין יודעים שמועילה לחולי זה מכל מקום כיון שדרך הרופאים להשתמש בה מיקרי רפואה ידועה ולא מיקרי אין הרפואה ידועה אלא מה שהנשים וכן הטפשים עושים בהבליהם דזה לא יתכן בכונתו שהרי דבריו הם על דברי רש"י שכתב שאף שהרופאים

נהגו ברפואה זו אינה רפואה גמורה וכו' דמתבאר דמה שהרופאים עושים אותה לא מהני מפני שאינה רפואה גמורה אלא ספק רפואה אם כן מוכח דסובר דספק רפואה אף שהרופאים משתמשים בה לא מהניא לחלל עליה שבת ולהאכיל דבר האסור מן התורה והוא היפך ממה שנראה מתשובתו שבחלק ד' סי' אלף חל"ק הנז"ל (בד"ה הן אמת שדברי רבינו הרדב"ז וכו' אם לא שנדחוק כמו שכתבתי שם): ואחר שעיינתי בתשובת הרדב"ז שבלשונות הרמב"ם הנ"ל נראה לי הדל שיתכן ליישב שלא תהיו שתי התשובות סותרות והוא דאף שכתב בכונת רש"י דמה שהוא ספק ברפואה עצמה אינו נכלל באמרם ספק נפשות להקל האמת שהוא דוחק גדול שמשמעות הדברים הוא ששורת הדין נותנת להקל בכל מין ספק אף בספק ברפואה רק שחכמים החמירו בספק פיקוח נפש משום שמא יבואו לחלל את השבת בדברים שאיו בם מועיל והדברתמוה אם מן הדין מותר לחלל שבת על חולה זה בספק רפואה זו איך יאמרו חכמים שלא להציל נפשו של זה מפני החשש שמא יבואו לחלל עם חולה זה או עם חולה אחר בדברים שלא יועילו ולא יצילו דבר זה כמו זר נחשב ואדרבא היה להם לחוש שלא לחוב בדמו של זה אלא שהרדב"ז הוצרך לומר כן לדעת רש"י שנראה בעליל מדבריו שכל שהוא ספק אין מחללין וזה לא יתכן דהא ספק פיקוח נפש דוחה כל התורה כולה לכן הוצרך להסביר ולחלק כנז"ל וכל זה הוא לפירוש רש"י (שכתב בטעמייהו דרבנן דסברי שאינה רפואה גמורה) אבל בפירוש הרמב"ם שלא כתב טעם זה (שאינה רפואה גמורה) נוכל לומר לדעתו שגם בספק רפואה מחללין את השבת וכל התורה כולה אלא דטעמייהו דרבנן דאסרי להאכילו מחצר כבד הוא משום שאינה רפואה כלל דרפואות הסגולות לא חשיבי רפואות כלל אבל אם היה בהן לכל הפחות ספק אם מרפאות היו מודים רבנן שמותר להאכילו דבכל ספק בפיקוח נפש אזלינן לקולא וכן מתבאר מלשונו הטהור שכתב לדעת הרמב"ם דרפואות הסגולות אינן רפואות כלל ואפילו ספק רפואה אין בהם כדי לחלל שבת וכו' דמוכח להדיא דאם היה בהן ספק רפואה הוה מחללינן עלייהו שבת וכל איסורין שבתורה והרי זה סותר מה שכתב למעלה דבספק רפואה אין מחללין את השבת אלא ודאי צריך לומר דאף שכתב כן לפי דברי רש"י על צד הכרח כמו שכתבתי מכל מקום לדברי הרמב"ם אין לנו הכרח לומר כן אלא ספק ברפואה להקל שומעים ומסתמא ודאי דעתו באמת לפסוק כהרמב"ם כדרכו בקודש שעל הרוב נמשך אחר דעתו ואם כן סברתו לענין דינא היא דגם בספק ברפואה הולכים להקל וכדעת מרן מוהרמב"ח ומה שהרב ערך השלחן דחה דברי הרב מוהרמב"ח על פי דברי הרדב"ז במחילת כבוד

גאונו אין נראה לי הדל כן ונהפוך הוא והרדב"ז תנא דמסייע להרב מוהרמב"ח הוא ולפי האמור דברי.

שתי תשובות הרדב"ז עולות בקנה אחד דבין בזו (שבלשונות הרמב"ם) ובין בזו (שבחלק ד' סימן אלף חל"ק) דעתו היא בכל ספק להקל בין ברפואה ידועה וספק אם יתרפא חולה זה ובין בספק ברפואה עצמה אי מרפאה תו לא בכל ענין דנין להקל בספק פיקוח נפש כן נראה לדעתי הקצרה והבוחר יבחר: והנה השגתי ספר איסור והיתר שנדפס מחדש עם הגהות זר זהב לרב גדול בדורנו יצ"ו והנני מעתיק מה שכתב בענין זה על דברי האיסור והיתר כלל ט"ן סי' ל"ה (ואם אין הרפואה ידועה אין בידי להתיר) וז"ל ואם אין הרפואה וכו' וכן כתב הרמ"א יו"ד סי' קנ"ה כל חולה שמאכילין לו איסור צריכים שתהא הרפואה ידועה או על פי מומחה ועיין בתוספת יום הכיפורים על יומא ד' פ"ג ובתשובה שמש צדקה שעמדו על לשון זה דמאי שנא הא דרפואה מכל פיקוח נפש וכו' עי"ש בדבריהם ובאמת מצאתי כן להדיא בהר"ן כדבריהם שכתב בפרק שמנה שרצים וכו' (הביא לשונו שכתבתיו למעלה בד"ה והנה מה שמפרש) וסיים אלא נראה כונת רבינו (האיסור והיתר) כן דלא סמכינן על כל הדיוט הבא ואומר שיתנו להחולה רפואה זו מאיסור זה כי ראה לאחר שהיה חולה בחולי זה נרפא על ידי רפואה זו כדרכן של הדיוטים שאומרים כן תמיד לא סמכינן עלייהו ועל זה קאמר הרמ"א אם לא שתהא הרפואה ידועה היינו שנודע ומפורסם לרבים שאיסור זה מרפא זהרופאים גם כן נותנים זה לחולי כזה כמו חלב סוסיא שמפורסם בזמנינו למחלת הרזון ומה שכתב או על פי בקיאים היינו רופאים אפילו נכרים וכן נראה מדברי הגר"א בביאורו וצריך עיון במגן אברהם סי' קכ"ח סק"ט במה שכתב שם מה שאין כן הרבון דאין הרפואה ידועה משמע לכאורה להיפך מדברי דהא שם הרפואה ואמירת רבונו של עולם היא בגמרא ואם כן ידעינן בודאי שפעמים מועיל רק שאינו מועיל תמיד כי אם למי שזוכה ואמאי קורא לזה המגן אברהם אין הרפואה בדוקה ועיין בתשובת הרשב"א ח"ד סי' רמ"ה שכתב בשם הרב ר' אהרן שכותבים כל קמיע בשבת עצמו לחולה שיש בו סכנה או ליולדת היכא דאינהו תבעי ליתובי דעתייהו אף על פי שאין אנו יודעים אם הוא מומחה אם לאו אבל אם אינם תובעים אלא שאמר חכם אחד יש לי קמיע אחת שמועיל לאותו חולי אפשר שאין כותבים אותו בשבת מספק אלא אם כן נודע דאיתמחי קמיע או אתמחי גברא שרוצה לכתוב הקמיע עכ"ל ומשמע שלא כדברינו אך אפשר שדוקא בקמיע החמור (נראה דצריך להיות החמיר) אבל לא ברפואות טבעיים וזה לשון הגהות מיימוניות מקור דין זה והמחאת רפואה שמא אין צריך המחאה גדולה כמין הקמיע שאם השרץ מרפא

מכח חזוק טעמו אין צריך המחאה כל כך כמו בקמיע שאין בקמיע אלא מכח מזל שהם וכיוצא בהם יפה כחם ומותר ואף דאמרינן בפרק המפלת (ד' ל' ע"ב) דאיכא גופא דלא מקבל סמא ואם אין הרפואה מומחה אין בידי להתיר יותר מקמיע שאין מומחה וחולה ביום כיפור שאנו מחמירין קצת להצריך מומחין עכ"ל מוכח מדבריו דמיירי בכי האי גוונא שידענו שזה השר (נראה שצריך להיות הסם) הועיל לאיש אחר ולא נתחזק עדיין שהוא מרפא עכ"ד הרב זר זהב יצ"ו:

וכפי הנראה כשכתב דבריו הנ"ל לא עיין בו בפרק בהתשובה שבשמש צדקה שהזכיר רק כתב כן על פי הרשום בזכרונו כ צדקה עמד על לשון זה וכו' שבאמת מה שחשב למציאה ראיה כדבריהם מדברי הר"ן בפרק שמנה שרצים כבר זכה בה הרב קול בן לוי והביא דבריו הרב המגיה לשמש צדקה כמו שהעתקתי בשמו לעיל (בד"ה ועוד בה ההיא ראיה) ומה שכתב בכונת דברי האיסור והיתר והרמ"א דבריו נכונים וכן מה שכתב שאפשר שלא החמיר הרשב"א אלא בקמיע (שאין בקמיע אלא בכח מזל) הם דברים נכוחים לפום ריהטא אמנם ראיתי למרן חיד"א בברכי יוסף סי' ש"א אות ו' שהביא מה שהרמב"ם מחלק בין רפואה טבעית לרפואה שהיא דרך סגולה ושהעלה הרדב"ז דרפואות הסגולות אינן אף ספק רפואה וכו' ושוב כתב (בד"ה אכן ראיתי) שהרב אדמת קדש בחלק יו"ד סי' ו' הוכיח דהרמב"ן והרשב"א פליגי על הרמב"ם ולא שאני להו בין כשהרפואה היא בדרך סגולה לכשהיא בדרך רפואה בטבע ושכתב הרב אדמת קודש דהלכתא כוותייהו ושכן כתב הרב פרי הארץ וכו' (וסיים בברכי יוסף דלעת הפנאי צריך לעמוד לברר דעת הרמב"ן והרשב"א וכו') הנה לפי דברי הרב אדמת קודש נראה שלא נוכל לומר כמו שכתב הרב יצ"ו דלא החמיר הרשב"א אלא בקמיע וכו' והנה הרב יצ"ו לא העלה דבר ברור לדינא וכבר כתבתי למעלה דברי הרב המגיה לספר שמש צדקה שדעתו נוטה להקל בספק רפואה וגם כתבתי (בד"ה ואחר שעיינתי) שכן היא דעת הרדב"ז בהתשובה שבלשונות הרמב"ם מלבד אשר כמה גדולים הסכימו להקל בספק רפואה כמו שהבאתי למעלה:

ובשו"ת בשמים ראש סי' ט"ל כתב בהגהה יש לי עיון בהך דרבי מתיא בן חרש דמאכיליו מחצר כבד ופליגי רבנן עליה ובעו רפואה בדוקה ולענין שבת ספיקא נמי דוחה ואולי שאינה בדוקה לאו ספק מיקרי כלל עכ"ל ושם בכסא דהרסנא כתב (בד"ה ושאלת) שתירוץ הרב המגיה נכון בסברא אלא שדחוק לומר דלרבנן אפילו ספק רפואה לא הוי עי"ש בלשון רש"י והרי אפילו ספקות וספקי ספקות משוינן ליה כודאי אצל פיקוח נפש ויש לי סברות רבות וחילוקים שונים אלא שקשה לבנות דינים להחמיר בנושא

חמור הזה שהוא פיקוח נפש ולפום ריהטא יש להביא ראיה דספק רפואה מחללין שבת דהא משום חיי שעה דחינן שבת ולא עוד אלא דמשמע דאף על ספקות דלעיל הכי דינא לחיי שעה וכן נראין להדיא דברי הרמב"ם ואילו בפרק אין מעמידין ד' כ"ג אמרינן לחיי שעה לא חיישינן הרי דמעמידין חיי שעה באחריות משום ספק רפואה עי"ש בתוספות שדבריהם צריכים עיון ועיין בענין רופא אומר צריך ורופא אומר אינו צריך ודוק ועדיין יש מקום לחלק אלא שכבר כתבתי שקשה בעיני לומר כל כך חילוקים בענין הזה ועוד צריך להעמיק עיון בפירוש רפואה בדוקה עכ"ל העתקתי כל דב"ק למען דעת שרחוק הדבר בעיני הרב להחמיר בנושא הזה והסברא מכרעת לילך בזה לקולא והוא תנא דמסייע למה שכתבתי לעיל (בד"ה ואחרי שעיינתי) על דברי הרדב"ז ומתבאר מדבריו דבספק רפואה דעתו נוטה קצת להקל אלא שלא החליט ועל כל פנים יש לתמוה שלא זכר פסק הרמ"א שביו"ד סוף סי'קנ"ה ודברי האיסור והיתר והגהות מיימוני בשם מוהר"ם שהבאתי למעלה שכתבו שצריך שתהיה רפואה ידועה ואף אם נאמר בכוונתם כמו שביאר הרב זר זהב יצ"ו על כל פנים היה לו להביא דבריהם ולבארם באופן הנ"ל: ודאתאן עלה (אם מחללין את השבת לחולה שיש בו סכנה ברפואה שאינה ידועה) ראיתי שנשאל על זה הגאון בשו"ת מוהר"ן יפה סי' כ"ג והאריך מאד בדין פיקוח נפש דוחה את השבת אם הותר או דחויה שבת אצל פיקוח נפש ובסוף התשובה (בד"ה וכיון) כתב על דברי ההגהה שבשו"ת בשמים ראש סי' ט"ל דרפואה שאינה בדוקה אינה בכלל ספק שהוצרך לומר כן מכח ההיא דאין מאכילין מחצר כבד) שאין הכרח משם לפי מה שכתב הרמב"ם בפירוש המשנה שם דמה שאין מאכילין אותו הוא משום שהיא בדרך סגולה ואם כן כיון שאינה בדוקה הוי כקמיע שאינו מומחה שאין יוצאים בה בשבת עכ"ל ואיני מבין בעניותי מאי קא דחי דהא הרב המגיה שם קושיתו היתה על פירוש רש"י שכתב בטעמא דרבנן דסברי דאין מאכילין אותו דהוא משום שאינה רפואה גמורה שהרי כתב הרב המגיה ופליגי רבנן עליה ובעו רפואה בדוקה וכו' ופשוט דרפואה בדוקה דקאמר היינו רפואה גמורה שבדברי רש"י ולזה הוצרך לומר דשאינה בדוקה לאו ספק מיקרי אבל לפירוש הרמב"ם לא הוה קשיא ליה דפשט דברי הרמב"ם מורים דמחלק בין רפואה שהיא בטבע לרפואה שהיא בדרך סגולה ולאו דוקא כשאינה בדוקה ומשום דדמי לקמיע שאינה מומחה כדאמר מר אלא אף אם היא בדוקה סובר הרמב"ם דלא ניתנו האיסורין לידחות אצל רפואה כזו כן הוא פשט דברי הרמב"ם (אלא שהרדב"ז מדקשיא ליה עלה הוצרך לומר דלדעתו אינה רפואה כלל כמו שכתבתי בשמו לעיל בד"ה והשיב) והרב המגיה שבבשמים ראש לא הזכיר ואף לא רמז לפירוש הרמב"ם כי

אם רמז לפירוש רש"י ולפירושו הוא שהוליד לומר דאינה בדוקה אינה בגדר ספק ואם כן אינו מובן מה שדוחה דבריו על פי פירוש הרמב"ם:

וסיים הרב (מוהר"ן יפה) שם ומכל מקום הדין אמת דמשום רפואה שאינה בדוקה אין מחללין את השבת כדכתב הרב מגן אברהם בריש סי' שכ"ח והביא ראיה מדברי הרמ"א ביו"ד סי' קנ"ח והרב פרי מגדים שם כתב וז"ל ומה שכתב שהרפואה ידועה צריך עיון דבספק נמי ספק פיקוח נפש להקל וביורה דעה יש לומר בחולה שאין בו סכנה דאיסור דרבנן אין מתירין כי האי גוונא ולא עיין במקור הדין שהוא מהגהות מיימוניות כמו שכתב בדרכי משה שם ומבואר שם דאפילו חולה שיש בו סכנה אין מאכילין אותו איסור ברפואה שאינה בדוקה שכן כתבו בפרק י"ד מהלכות מאכלות אסורות שאלו לרבי על נכפה שרצה נכרי אחד לרפאותו ולהאכילו שרץ העוף והשיב כי נכפה חולי גדול הוא וכמכה של חלל דמי ומותר אם הרפואה ידועה ואם אינה ידועה אין להתיר ואף דאמרינן בפסחים דהוה שייף לברתיה גוהרקי דערלה אותה רפואה ידועה היתה עי"ש שהאריך והכי דייק לשון המשנה ביומא ד' פ"ב חולה מאכילין אותו על פי בקיאין וכן עיקר: ומכא שכן מה שהוא בגדר סגולה אף דמההיא דקמיע שאינה מן המומחה מהא דאין יוצאין בה בשבת אין ראיה דיש לומר דשאני התם דאפשר לו לישב בביתו מכל מקום הדבר פשוט כמו שכתבתי ובסנהדרין ד' מ"ז גבי קבריה דרב דהוו שקלי מניה עפרא לאישתא וקרקע עולם אינה נאסרת משמע היכא דנאסר אסור ליקח ממנו לרפואה אין להביא ראיה לנדון דידן דהתם על כרחין גם רפואה שאינה בדוקה מהני ממה נפשך דאם באמת יתרפא מוטב ואם לאו הרי אין כאן איסור כלל דאינו נהנה כלל וצריך לומר דהתם הוי חולה שאין בו סכנה ועוד יש ליישב בכמה גווני עכ"ל:

והנה אף שבמה שהשיב על דברי הגאון פרי מגדים שלא עיין במקור הדין דמבואר דמיירי בחולה שיש בו סכנה וכו' הצדק אתו גם ידידי הגאבד"ק בארדיטשוב יצ"ו בספר תהלה לדוד ריש סי' שכ"ח דחה דברי הפרי מגדים שלא עיין במקור הדין וכו' ומתבארת דעתו להחמיר דבעינן רפואה ידועה ועמד שם לבאר גדר רפואה ידועה מה היא עי"ש מכל מקום בעיקר סברת הגאון פרי מגדים דאף משום רפואה שאינה ידועה מחללין את השבת וכל התורה כולה כבר נתבאר מכל מה שכתבתי למעלה דשלמים וכן רבים קיימי בסברתו שכל ספק שבפיקוח נפש דוחה את השבת לא שנא אם הרפואה ידועה והספק הוא בחולה זה אם תועיל לו לפי הדרגת חוליו לא שנא אם הספק הוא ברפואה עצמה אם מועילה לחולי זה בכל ענין הולכין להקל:

ובספר ארחות חיים שנדפס מקרוב לידידי הגאבד"ק סאפינקא יצ"ו ראיתי בסי' שכ"ח אות ג' שכתב בשם ספר חקר הלכה שדעתו להקל בזה ולפי שספר הנחמד הזה (ארחות חיים) עדיין לא נתפשט במקומות אלו אעתיק דב"ק ככתבו וכלשונו וזהו מצוה לחלל את השבת עיין מגן אברהם סק"א והפרי מגדים תמה עליו דהא ספק פיקוח נפש להקל כמבואר בסי' תרי"ח וביו"ד סוף סי' קנ"ה מיירי בחולה שאין בו סכנה לענין איסור דרבנן ועיין בספר חקר הלכה ח"ב דף ו' ע"א שכתב דאין ראיה מיו"ד הנז' אבל בגוף הדבר נראה שדעת המגן אברהם היא דוקא כשהרפואה היא מענייני הרפואות רק שאנו מסופקים אם הרפואה מהני לחולי זה או לא אמרינן ספק פיקוח נפש להקל מה שאין כן אם אין ידוע לנו כלל אם זה הוא מענייני רפואה או לא אמרינן לחלל השבת מספק שמא היא רפואה וסיים ומכל מקום כיון שראית מגן אברהם מסי' קנ"ה נדחה ודעת הרב פרי מגדים דאין לחלק נוכל לסמוך בזה בפיקוח נפש היכא שמסופקים באמת שמא היא רפואה יעי"ש עוד פרטי דינים בזה ועיין עוד בפרי מגדים באשל אברהם סוף סי' תס"ח עכ"ד הארחות חיים וספר חקר הלכה ח"ב הנ"ל אין אצלי וכנראה מה שכתב שאין ראיה מיו"ד הוא מטעם שכתב הפרי מגדים דשם מיירי בחולי שאין בו סכנה וכו' וכו' ואם לכך נתכוון כבר כתבתי אשר היו תמהים על הפרי מגדים שלא עיין במקור הדין דמבואר דמיירי בחולי שיש בו סכנה ולפי מה שביאר בכונת המגן אברהם והפרי מגדים למדנו דאף בספק ברפואה אם רפואה זו מהניא לחולי זה או לא סבירא ליה להרב מגן אברהם שאם הדבר הוא מענייני הרפואות עושים אותה משום ספק פיקוח נפש והרב פרי מגדים סובר דאף אם מסופקים אם דבר זה הוא מענייני רפואה או לא אזלינן להקל וסובר הרב חקר הלכה דיש לסמוך בזה ודברי הפרי מגדים שציין הם בחולה שיש בו סכנה ואומרים הרופאים שצריך להקיזו דם (בערב יום טוב שהמנהג שלא להקיז בשום ערב יום טוב כמו שכתב הרמ"א בסוף סי' תס"ח) שרי מידי דהוה אחולה ביום הכיפורים שמאכילין אותו איסור תורה על פי רופאים וספק פיקוח נפש נמי שרי עכ"ל ולא ביאר לנו כונתו בציון זה מה עניינו למה שאנו עסוקים אם אין הרפואה ידועה אם מחללין עליה:

אחר החיפוש ראיתי מה שכתב הרב פתח הדביר בעניינים אלו בח"ב סי' ר"ך אות ב' ושם הביא דברי הרבנים פרי חדש ותוספת יום הכיפורים ותשובת הרדב"ז שהביא הרב ערך השלחן שהבאתי דב"ק למעלה ותורף דבריו הוא על מה שנשאל במי שחלם בליל שבת ונפשו עגומה אם מותר לעשות לו הטבת חלום או לא משום אל ישאל אדם צרכיו בשבת שהרי אומרים לו מטיבי החלום טבא הוא וטבא ליהוי וכו' ובתשובתו ביאר דהא דאל ישאל וכו' לאו דוקא צרכי עצמו אלא אף צרכי אחרים אין לשאול ולכן היה נראה

לו לדחות ההטבת חלום לליל מוצאי שבת אלא שמעולם לא נהגו כן אלא מטיבים ביומו בבוקר משום שבלילה הוא זמן התעוררות הדינים וכו' ואף במוצאי שבת וכו' שוב ראה מפורש להרב סדר היום והביא דבריו הרב אליהו רבה שם שמותר להטיב החלום בשבת אף שאומרים רחמנא לישוייה לטב אין לחוש דעל פיקוח נפש ואפילו על ספק דוחין את השבת להדיא כל שכן כאן שאין הדיחוי כל כך שוב ראה דברי הרב מגן אברהם סי' קכ"ח ס"ק ע' על אמירת הרבון בשעת ברכת כהנים שנחלקו הספר פתרון חלומות עם תשובת הגאונים והמגן אברהם הסכים לדברי תשובת הגאונים שאין לומר הרבון אני שלך וכו' שאמרו בברכות דף ה"ן ע"ב משום איסור תחינה בשבת אלא אם כן מתענה תענית חלום והפתרון חלומות חלק וכתב אם מותר להתענות כל שכן שמותר לומר הרבון והמגן אברהם השיב דתענית הוא ודאי מבטל החלוםלכן מותר מה שאין כן הרבון שאינו ודאי והרי בהיתר איסור משום פיקוח נפש בעינן רפואה ידועה כדאיתא ביו"ד סוף סי' קנ"ה וכו' ונמצא דבאמירת הרבון איכא פלוגתא ומסתמא הוא הדין בהטבת חלום ונשא ונתן באריכות כדרכו בקודש ושוב בדף פ"ה עמד לבאר מה שנראה שני דינים סותרים דקיימא לן ספק פיקוח נפש דוחה כל התורה וקיימא לן נמי דאין להתיר איסור מפני פיקוח נפש אלא ברפואה ואמאי הא רפואה שאינה ידועה חשיבא ספק והרי משום ספק דוחין כל התורה והביא דברי הרבנים ערך השלחן בסי' שכ"ח שהבאתי לעיל (בד"ה וכן כתב הרב ערך) ותוספת יום הכיפורים שהבאתי לעיל (בד"ה שוב ראיתי שהספר) ופרי חדש בליקוטי א"ח סי' שכ"ח שהבאתי לעיל (בד"ה מכל מקום הרב) ובתר דשקיל וטרי כתב ליישב שני הדינים הנ"ל בשני דרכים והשני נוח לו ליישב בו דברי הרב מגן אברהם והוא זה דהרב מגן אברהם סבירא ליה דאף דכשהרפואה ידועה לאותו החולי וספק אם תועיל לחולה זה לפי הדרגת חוליו הדין הוא דמחללין עליו את השבת משום דספק פיקוח נפש דוחה כל התורה כולה מכל מקום כשיש ספק ברפואה זו אם מועילה לחולי זה או לא אין מחללין עליה בספק זה וכמו שכתב הרדב"ז בלשונות הרמב"ם והביא דבריו הרב ערך השלחן וכו' וכו' ואמירת הרבון חשיבא רפואה שאינה ידועה ולכן סובר הרב מגן אברהם דאין לאמרו בשבת ולדידיה הוא הדין להטבת חלום וכו' ומסיק לענין השאלה הנ"ל דאף דלכאורה היה נראה להקל כדעת הרב סדר היום דאין כאן אלא איסור דרבנן (דאל ישאל אדם צרכיו בשבת) מכל מקום נכון לצאת ידי סברת הרב מגן אברהם ויעשו ההטבה בליל מוצאי שבת אלו תורף דב"ק:

הרי דכל יקר ראתה עינו דברי רבני האחרונים שהבאתי אנכי הדל ולא נעלם ממנו דבר ואין לתמוה עליו במה שלא הביא דברי הרב פרי מגדים שבסי' שכ"ח שחלק על הרב

מגן אברהם כמו שכתבתי ברישׁ אות זו דהשת"א הכא לאו בהאי דינא קעסיק למיפסק הלכתא כי אם לבאר דברי הרב מגן אברהם ואין נפקא מינה אם יש חולקים עליו או לא אמנם מה שיש לתמוה הוא על מה שכתב בסי' שכ"ח לאשר ולקיים סברת הרב פרי מגדים וכתב עלה הנפק מדברי רבינו הטור שם ואני ההדיוט תמהתי עליו שלא ראה דברי הרדב"ז והרב ערך השלחן דקיימי בשיטת הרב מגן אברהם וכו' ועתה תגדל התימה עליו איך במחילת כתה"ר שכח משנתו שבח"ב סי' ר"ך שהביא דברי הרדב"ז והרב ערך השלחן דקיימי בשיטת הרב מגן אברהם ולכל הפחות היה לי להזכיר דעתם ולכתוב שמדברי רבינו הטור נראה לו כסברת הרב פרי מגדים ואז היתה הרש"ת ביד המעיין להכריע אם לפסוק כהמגן אברהם דקיימי כוותיה הרדב"ז וערך השלחן או כהפרי מגדים דדייקי כוותיה דברי רבינו הטור לא כן עתה שלא הזכיר דברי הרדב"ז וערך השלחן הנה המעיין בדב"ק ל"ו ידון רוחו לפסוק כהרב פרי מגדים דמסייעי ליה דברי הטור:

ומה גם דלפי מה שכתב הרב בח"ב סי' ר"ך הנ"ל בתוך דברי הישוב לסתירת שני הדינים אליבא דהרב מגן אברהם שכדברי הרב ערך השלחן יש להוכיח מדברי מוהר"ם ריקאנטי שהובא בשיירי כנסת הגדולה סי' תרי"ח שריב"א חלה ביום כיפור ואמרו הרופאים אם לא יאכל ודאי ימות ואם יאכל שמא יחיה ואמר ברי ושמא ברי עדיף ולא אכל ומת תנצב"ה וכתב הרב אליהו רבה שם סק"ב דמשמע דמצד הדין אף במעשה דריב"א מותר רק הוא החמיר על עצמו וכן כתב מרן חיד"א במחזיק ברכה שם בשם הרדב"ז דפוס פיורדא סי' תמ"ד דבכי האי גוונא מאכילין אותו בעל כרחו מספק שמא יחיה וסיים הרב פתח הדביר הרי דכשהרפואה היא ודאית כמו אכילת לחם לרעבים הגם דלחולה זה הוי ספק אם יחיה מצד כובד חוליו אפילו הכי מותר מספק נפשות ולא אמרינן כיון שאין ההצלה ודאית נדינהו כמו אכילת חצר כבד כלב שוטה דמזה מוכח דגם אינהו סברי האי חילוקא בין ספק רפואה לספק אם יתרפא דלא כהרב פרי חדש ומהתימה על הרב ערך השלחן שלא זכר דברי הריב"א ואליהו רבה דקיימי כוותיה ולא דברי הרב פרי חדש דסובר בהיפך עכ"ל (וסיים ליישב בזה שני הדינים אליבא דהרב מגן אברהם כיעי"ש) הרי דהרב עצמו מביא וקורא דשלמים וכן רבים סברי לחלק בין ספק אם יתרפא לספק בגוף הרפואה דכשאין הרפואה ידועה לא אמרינן ספק נפשות להקל וזו היא דעת הרב מגן אברהם שבסי' שכ"ח ואם כן הדבר תמוה מה שנראה מדבריו שבסי' שכ"ח דנקיט כהרב פרי מגדים על פי דקדוקו מלשון רבינו הטור כנז"ל היפך כל הפוסקים הנז"ל:

איברא דכשאני לעצמי במחילת כבוד גאונו איני מבין דב"ק בהוכחתו מדברי הרבנים הנ"ל דסברי לחלק בין ספק יתרפא לספק רפואה שאם היו דבריהם על איזה נדון שהיה

ספק ברפואה והיו מחמירים בו היה לנו הכרח מזה דבספק ברפואה לא אמרינן ספק נפשות להקל אבל אחרי שבנדונם הם המדברים ברפואה ודאית וספק אם תועיל לחולה הזה וכתבו להקל משום ספק נפשות איך נוכל להוכיח מזה דכשהספק הוא ברפואה הולכין לחומרא הלא בדין שבנדונם הכל מודים בו דהולכים להקל ובדין ספק ברפואה לא מיירו כלל ואם כן יכולים אנו לומר דאינהו סברי בטעמא דאין מאכילין מחצר כבד דהוא משום דסברי רבנן דאינה רפואה כלל וכדכתב הרב מוהר"מ בן חביב הנז"ל (בד"ה שוב ראיתי שהספר) וגם הרב פתח הדביר שם קודם לכן הביא דבריו בדף פ"ה ע"ב כיעויין שם אף גם זאת תשובת הרדב"ז ללשונות הרמב"ם סי' קנ"ג הביאה שם קודם לכן בדף פ"ה ע"ב (בד"ה ברם איכא) ושם באותה תשובה החליט הרדב"ז לדעת הרמב"ם דטעמא דסברי רבנן דאין מאכילין מחצר כבד הוא משום שאינה אף ספק רפואה ואם כן לשיטתייהו ודאי אין לנו שום הכרח מההיא דחצר כבד דבספק רפואה הולכים לחומרא ואי הכי היכי מצינן לאוכוחי מדברי הפוסקים המדברים אעובדא דריב"א שכתבו להקל בודאי רפואה וספק אם יתרפא דסברי דבספק ברפואה עצמה סוברים להחמיר כדאמר רב פתח הדביר ואנכי לא ידעתי הא מיהא לפי שיטתו ודאי קשה איך בסי' שכ"ח דחה סברת הרב מגן אברהם אחרי ששלמים וכן רבים קיימי כוותיה ולענין דינא מתבאר מכל האמור למעלה שיכולים אנחנו לסמוך בספק פיקוח נפשות להקל אף בספק אם רפואה זו מועילה או לא כשהדבר ההוא הוא מענייני רפואה ותו לא מידי:

ואנכי חזון הרבתי להגאון עטרת חכמים בתשובה לאבן העזר סי' ל' שהביא (בד"ה וליתר) מה שכתוב באיסור והיתר כלל ט"ן בשם מהר"ם ונפסק כן ביו"ד סוף סי' קנ"ה דבעינן רפואה ידועה וכתב על זה שדבריו צריכים ביאור ובסוף התשובה כתב (בד"ה ומדי דברי) שהפרי מגדים כתב על דברי המגן אברהם בריש סי' שכ"ח דההיא דיורה דעה סוף סי' קנ"ה יש לומר דמיירי באין בו סכנה אבל המעיין בגוף דברי האיסור והיתר יראה שכתב דין זה על חולה שיש בו סכנה ולכן כתב דצריך לומר דשם לא נאמרה הרפואה באכילת שרץ מפי רופא רק מעכו"ם שלא היה רופא על כן לא רצה מהר"ם להתיר על סמך דבריו רק אם ידוע מבלעדי (אולי צריך להיות מבלעדו) הרפואה זו ודעת לנבון נקל שכל הרפואות שעושים במאכלות אסורות שיש עליהם אזהרת כרת או מיתה לחולה שיש בו סכנה אף שידוע ששייך רפואה כזו לחולאת כזאת מכל מקום אין להחליט שתהא לרפואת תעלה לאיש ההוא וממילא תמיד ספק בתועלת הרפואה ועם כל זה מותר והיינו משום דגם ספק פקוח נפש דוחה וכמו כן כשהספק מצד הרפואה ואף כשיש רק ספק בסכנה וגם ספק ברפואה מכל מקום מותר דגדול כח הצלת נפש

מישראל עכ"ל והוא תנא דמסייע להקל בפיקוח נפש גם בספק ברפואה ועיין לקמן בסימן זה אות כ"ה מה שכתבתי בשם שו"ת הרי בשמים מהדורא תניינא סי' קב"ץ:

כה) חולה נכפה מכמה שנים ורופא מומחה לרבים מצא רפואה ונתרפאו בו כמה בני אדם וגם זה החולה משהתחיל להתעסק ברפואה זו עלתה לו ארוכה זה כשנה אחת והוא ששותה שלש כפות מעריצי"ן בכל יום ערב ובוקר וצהרים וחזקה עליו פקודת הרופא שלא יעבור יום אחד מבלי לשתות המעריצי"ן שאם יחסר יום אחד תשוב המחלה לאיתנה ולכן שאל החולה אם מותר לו לשתותו ביום כיפור והשיב הגאון אבד"ק סטרי יצ"ו בשו"ת הרי בשמים מהדורא תניינא סי' קב"ץ דנכפה הוי כחולה שיש בו סכנה כדכתב באיסור והיתר כלל ט"ן סי' ל"ה בשם מהר"ם ואפשסיים שם דאם אין הרפואה ידועה אין בידו להתיר והובא במגן אברהם ריש סי' שכ"ח הנה בפרי מגדים שם תמה דהא ספק פיקוח נפש להקל ובשו"ת עטרת חכמים כתב דמיירי דאותו הנכרי שאומר הרפואה אינו רופא אבל אם יאמר רופא רפואה זו אפילו ספק ברפואה מותר ועיין בירושלמי פרק במה אשה הלכה ב' נאמן רופא לומר קמיע זו רפאתי בו ושניתי ושלשתי ר"ש בשם ר"ז ריפא לאדם אחד נאמן לאדם אחד לשנים נאמן לשנים לשלשה נאמן לכל אדם וכן פסק בארח חיים סי' ש"א סעיף כ"ה ובשפתי כהן סי' קפ"ז ס"ק כ"ח כתב בשם הבית חדש לרואה דם מחמת תשמיש שאם עשה הרופא רפואה זו לאשה אחרת קודם שנתחזקה והועיל לה יכולה אשה זו לסמוך עליו אף לאחר שנתחזקה ואם כן ברופא זה שריפא כמה אנשים ברפואה זו הרי איתמחי גברא ורפואה יש להתיר בודאי עיין טורי זהב סוף סי' פ"ד שהביא דברי רש"ל בשם תשובת ר"ג על נכפה שהוא כמכה של חלל ומותר להאכילו מאכל שיש בו שרץ העוף אם הרפואה בידוע ואף שבתשובת חתם סופר יורה דעה סי' ע"ו הוכיח מתשובת הרא"ש דנכפה לא הוי חולי שיש בו סכנה הלא מסיק שם דהוא ספק פלוגתא והולכין בפקוח נפש להקל ועיין בית יוסף יורה דעה סי' רכ"ח שמביא שם תשובת הרשב"א לענין מי שנשבע מל דעת רבים שלא לשחוק שמתיר לשחוק כשאוחזתו רוח רעה לפרקים כששחק יום אחד ונוח לו דהוי פיקוח נפש ע"ש (אמר המחבר עיין לעיל בסי' זה אות כ"ד בד"ה ועוד הביא ראיה) וכן הוא בשלחן ערוך ארח חיים סוף סי' פר"ח הנרדף מפני רוח רעה הוי חולי שיש בו סכנה והא דאיתא בא"ח סי' שכ"ח סעיף ל"ה דאסור לאשה להתיז מחלבה על מי שנשף בו רוח רעה דלית בו סכנה וצריך לומר שאין זה רוח רעה שבסימן רפ"ח דהתם הוי סכנה כפירוש רש"י תענית כ"ב ע"ב שנכנס בו רוח שד ורץ והולך ושמא יטבע בנהר או יפול וימות ולכך הוי

יש בו סכנה ואין זה אותו רוח רעה אבל נכפה יש בו סכנה ויכול הנכפה הנ"ל לשתות המעריצי"ן ביום כיפור:

כו) מה שלא תיקנו ברכה על מצות עינוי ביום הכיפורים היה נראה לי הטעם פשוט משום שלא תקנו ברכה אלא על דבר שהוא במעשה להתעטף בציצית להניח תפילין וכיוצא אבל על מצוה שהיא בלא מעשה לא תקנו ברכה כמו שלא תקנו ברכה על קיום הלאוין וכמו שכתבתי בשדי חמד חלק הכללים במערכת הבי"ת אות מ ובקונטריס פאת השדי שם באות ז וזה פשוט ומוסכם דעל מניעה אין שייך לברך ואם כן איך יברך על מה שאינו אוכל ושותה דאם כן יהיה כל היום כולו יושב ומברך כן נראה טעם פשוט אך ראיתי בספר יפה ללב חלק הששי (הנספח לספר לב חיים ח"ג) בהשמטות שבתחלת הספר שהביא חקירת חכם אחיו הרב יוסף יצ"ו למה לא תיקנו לברך אשר קדשנו וכו' לענות נפש או להתענות ביום הכיפורים שהרי זו אחת מכל מצות שבתורה ונמנית במנין התרי"ג כמו שכתב הרמב"ם בספר המצות מצוה קס"ד וכן שאר רבואתא מוני המצות וכו' והרה"ג המחבר יצ"ו בשתים עלתה לו ליישב חקירה זו א) על פי מה שכתבו הקדמונים דעל מצוה הבאה בעבירה אין מברכין כגון השבת גזלה ורבית וכן עריפת פטר חמור ושריפת נותר וכיוצא ואם כן כיון דמצות עינוי ביום הכיפורים באה על חטא לכפר על עונותינו כדכתיב בפרשת אחרי תענו את נפשותיכם וכו' כי ביום הזה יכפר עליכם וכו' וכן כתב רבינו החינוך במצוה שי"ג משרשי המצוה שהיה מחסדי השם יתברך על בריותיו לקבוע יום אחד לכפר על החטאים וכו' וכן כתב רבינו הטור בריש סי' תר"ד וכו' וכיון שהברכה באה לתקן מה שחטא לכן אין זה מברך ב) דמצות עינוי היא מערב עד ערב ומתנאי המצות כדי לברך עליהן ברכה ראשונה אחת היא שתהא נגמרת כמו שכתב הרב באר עשק סי' ק"ג ובמצוה זו איכא למיחש שמא יאחזנו בולמוס ולא אתי עשה דהשלמה לגמור המצוה כדין ענינו בסי' תקס"ה סעיף ג' לסברת היש אומרים ובצירוף טעם הראשון גם השליח צבור לא יברך אלו תורף דב"ק והנה הטעם השני אינו נוח לי לפי שיש לפקפק קצת דאף למה שכתב הרמ"א שנהגו בכל התעניות אפילו בתענית צבור שלא לומר ענינו אלא במנחה (ואין כן מנהגינו אלא בתענית צבור אומרים אותו גם בשחרית) מכל מקום אם נדמה ברכה על העינוי לענינו היה להם לתקן ברכה על העינוי בעלות המנחה דומיא דאמירת עננו ואף שכל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן מכל מקום במצוה שאי אפשר לברך קודם לעשיה אם המצוה נמשכת מברך עליה אף אחר העשיה וכיון שברכה זו אי אפשר לברכה קודם עשיה היה לנו לברך בזמן המנחה

שבזמן קצר כזה לא חיישינן לשמא יאחזנו בולמוס כמו שאין חוששין לזה ואומרים עננו במנחה ועם שיש לחלק בין אמירת עננו לברכה כמובן מכל מקום מידי פקפוק לא יצא: אמנם הטעם הראשון קשה הימנו דלדעתי הקצרה אין הנדון דומה לראיה דבהשבת גזלה וכיוצא אם אדם יודע שלא גזל וכיוצא אינו במצוה זו כלל אבל מצות עינוי ביום הכיפורים הדבר פשוט שאף אם יודע בבירור שלא חטא כלל מיום הכיפורים שעבר עד יום הכיפורים הזה וכן מי שנעשה בר מצוה בליל יום הכיפורים שאף אם חטא קודם לכן מכל מקום מן התורה לא יחשוב ה' לו עון בכל זאת לא דרשינן טעמא דקרא לפטרו ממצות עינוי ואם כן כיון שממצוה זו אין פוטר אותו וכל אדם בריא בחיובא לענות את נפשו ביום הכיפורים בין אם חטא בין אם לא חטא אין זה דומה להשבת גזל שאין המצוה באה אלא אם כן חטא לכן בדין הוא שלא לברך דהלואי לא חטא ולא יעשה המצוה אבל מצות עינוי שאף אם לא חטא חייב לקיים המצוה למה לא יברך לכן נראה לדעתי הקצרה הטעם שכתבתי נכון משום שאין מברכים אלא על מעשה ולא על המניעה:

כז) חולה אומר צריך לאכול ורופא אומר שאדרבא אם יאכל יזיק לו נשאל הגאון בשו"ת כנף רננה סי' ס"א למי שומעים ובתשובתו הביא דברי המגן אברהם בסי' תרי"ח סק"ג דשומעים לחולה ואילו בסי' שכ"ח סק"ו בענין התרופה אם חולה אומר שצריך לתרופה פלונית והרופא אומר שאדרבא תזיקהו שומעין לרופא והמחצית השקל ביאר לחלק בין אכילה דשומעין לחולה כדי שלא יחזק עליו הרעב לתרופה שהרופא בקי ביותר ולזה הביא (בכנף רננה) תורף דברי הרדב"ז שבח"א סי' ס"ו דגם ברפואה אמרינן לב יודע מרת נפשו אלא שברפואה אם יאמר הרופא שיזיק לו רפואה זו שומעין לרופא ובאכילה בכי האי גוונא שומעין לחולה אף שהרופא אומר שהאכילה תזיק לו והביא מה שאמר ר' ינאי בדף פ"ג דחולה אומר צריך ורופא אומר אינו צריך שומעין לחולה משום דלב יודע וכו' ופריך פשיטא ומשני מהו דתימא דרופא קים ליה טפי קמשמע לן והא דתנן מאכילין אותו על פי בקיאים דמשמע דעל פי עצמו לא מוקמינן לה בדאמר לא צריכנא ודקדק אמאי לא משני דאשמועינן רבותא דאפילו רופא אומר שהמאכל מזיקו והחולה אומר שצריך לאכול שומעין לחולה ועוד דקדק איזה דקדוקים בסוגית הש"ס וכתב דאם החולה אומר שצריך לאכול בסתם ואינו אומר על מאכל פלוני מוכח דלבו יודע שצריך הוא לשבור רעבונו ובזה פשוט דאפילו יאמר הרופא אינו צריך שומעין לחולה אבל אם אומר שצריך למאכל פלוני מובן שאין כונתו משום שמרגיש צער רעבון רק משום שמדמה בדעתו שמאכל זה יועיל למחלתו ובזה הוא דהיה סלקא דעתין לומר דשומעין לרופא דבקי טפי ואשמועינן ר' ינאי דגם בזה שומעין לחולה וכדכתב

הרדב"ז דגם ברפואות אומרים לב יודע וכו' כל שהרופא אינו אומר שמזיק לו ופריך ממתניתין דמאכילין אותו על פי בקיאים דמיירי במאכל פלוני דומיא דרישא עוברה שהריחה וכו' ומוקי לה בדאמר החולה לא צריכנא וכו' (נשא ונתן עוד בזה וכתב בסוף התשובה) ועיין ביד אפרים שמחלק דבתרופה שמבחוץ הרופא יותר בקי ויודע אם יזיק אבל מבפנים החולה יותר בקי ויודע שלא יזיק ע"ש אבל דברי הרדב"ז מבוארים דאין חילוק בין מבחוץ לבפנים דלעולם רופא קים ליה טפי אם יזיק והכי משמע מדאמר מר בר רב אשי אפילו מאה רופאים אומרים אינו צריך ולא אמר רבותא אפילו אומרים שיזיק אבל הא מיהא יש לומר באין חשש נזק החולה בקי טפי כשאומר צריך אפילו נגד מאה רופאים שאומרים אינו צריך ובמידי דאכילה לשבר רעבון כשחולה אומר צריך הרי הרעבון גורם לו סכנה ואם כן אין לחוש לרופא האומר שיזיק כיון דכשלא יחכל נמי איכא בודאי סכנת רעבון ולכן שומעין לחולה שאמר צריך אלו תורף דב"ק:כח) קשיא ליה להרב השואל לשון מרן בסי' תרכ"ג סעיף ב' תפלת נעילה כשחמה בראש האילנות כדי שישלים אותה סמוך לשקיעת החמה וצריך לקצר בסליחות שבאמצע תפלה וכו' כדי שיגמור קודם שקיעת החמה עכ"ל דמאחר שמתחיל אותה כשהחמה בראשי אילנות היינו סמוך לשקיעת החמה דכשהחמה בראשי אילנות תיכף ומיד היא שוקעת ואין כאן זמן לומר התפלה ולגומרה קודם שקיעת החמה והשיב הרב המפורסם בדורו מוהר"י פראג"י בתשובות מהרי"ף (שנדפסו עתה) בסי' ו' דתרי שקיעות הוו א) כשישקע גלגל חמה תחת האופק גופה נכסה ועדיין אורה מאיר בעולם והרקיע כולו מזהיר מאורה ב) כשתשקע אור החמה מתחת האופק שמנה עשרה מעלות אז אור החמה כלה מן הרקיע והיא סוף שקיעה ומתחילת השקיעה הנ"ל עד סוף שקיעה הנ"ל היא כדי מהלך אדם בינוני ארבעה מילין ועל השקיעה השנית הוא שכתב מרן כדי שישלים אותה סמוך לשקיעת החמה שבכל מקום שאומרים שקיעת החמה הכונה היא השקיעה השנית וציין כמה מקומות שאומרים הפוסקים שקיעת החמה והכונה היא סוף שקיעה דהיינו צאת הככבים כגון בריש סי' תקס"ב כל תענית שלא שקעה עליו חמה וכו' ובסימן רס"א יש אומרים שצריך להוסיף מחול על הקדש וזמן תוספת זה הוא מתחילת השקיעה וכו' וכן בהלכות יום הכפורים סי' תר"ח כתב מעין זה וכן בהלכות חנוכה סי' תער"ב אין מדליקין נר חנוכה אלא עם סוף שקיעתה והביא עוד כן מדברי הפוסקים בשאר מקומות וביאר עוד דמה שאמרו בפרק במה מדליקין משתשקע החמה הוי בין השמשות ושיעורו שלשה רבעי מיל הוא מסוף השקיעה דאילו מתחילת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ הוא יום גמור ונמשך שיעורו בכדי שיעור מהלך שלשה מילין ורביע דאותו זמן

אינו בין השמשות ששיעור בין השמשות הוא רק שלשה רבעי מיל וביאר מה שאמרו כוכבים בינונים שהן בינונים בגדולה ובאורה שאם היו בינונים בגדולה ולא באורה או באורה ולא בגדולה אינם נקראים בינונים שוב ביאר דין תפלת הנעילה שהיא מתחלת בזמן נעילת שערי היכל והוא כשהחמה בראשי הדקלים ומזמן נעילת שערי היכל עד נעילת שערי שמים יש שהות הרבה ותפלת נעילה צריכה להיות בזמן נעילת שערי היכל דוקא ולא קודם לכן וצריכה להיות ביום דוקא אלא שאין קפידא להיות ביום אלא דוקא עד שיגמור חזרת התפלה אבל הסליחות ותחנונים שאחר התפלה אין קפידא להיות בלילה אלו תורף דב"ק ועיין בקונטריס פאת השדי לחלק הכללים במערכת הבי"ת (הוא שדי חמד חלק י"א) אות ב' מה שכתבתי בענין בין השמשות:

כט) בעל קרי אם מותר לטבול ביום הכפורים הנה בירושלמי דפסחים בפרק מקום שנהגו הלכה ד' איתא תניא (לענין הדלקה בליל כיפור) אפילו בתי כנסיות ובתי מרחציות לכן צריכה אפילו מקום שלא נהגו להדליק מדליקין עד כאן והקשה הרב קרבן העדה בשירי קרבן בבתי מרחצאות למה להו נר הא יום הכפורים אסור ברחיצה יש לומר לטבילת בעלי קרי דקיימא לן בעל קרי יורד וטובל ביום הכפורים כדאמרינן בפרק יום הכפורים עכ"ל הנה מה שכתב דקיימא לן בעל קרי טובל ביום הכפורים אין כונתו לומר דאנן הכי קיימא לן אלא כונתו לומר דהירושלמי נקיט הכי דהכי אתמר בירושלמי פרק יום הכפורים סוף הלכה א' בעלי קריין טובלין כדרכן ביום הכפורים ומתבאר שם דאף מי שראה קרי בערב יום הכפורים אם שכח לטבול בו ביום טובל כדרכו ומשמע ודאי דטובל גם בלילה ולזה צריך נר אבל ודאי מודה הרב דאנן לא קיימא לן הכי כמבואר בפוסקים בסי' תרי"ג בסעיף י"א דבעל קרי אינו טובל ביום כפור אפילו אם רגיל לטבול בשאר ימות השנה לתפלה וכן מבואר שם בסעיף י"ב דאשה אסורה לטבול אפילו הגיע זמן טבילתה ביום הכפורים והרמב"ם בשלישי מהלכות שביתת עשור אף שפסק שכל חייבי טבילות טובלין כדרכן בין בתשעה באב ובין ביום הכפורים כתב לענין בעל קרי דאינו טובל (רק מקנחו וכו' ככתוב בשלחן ערוך שם) משום דטבילת בעל קרי בזמן הזה אינו אלא מנהג ואין מנהג להתיר דבר האסור וכו' וכן פסק הגאון מוהרז"ש בש"ע שלו אות י"ט וכתב טעמו של הרמב"ם עי"ש ובספר מתא דירושלים בפסחים על דברי הירושלמי הנ"ל כתב בזה הלשון תני אפילו בתי כנסיות ובתי מרחצאות עיין בשירי קרבן דתמה הלא רחיצה אסור ביום הכפורים דקיימא לן כל חייבי טבילות טובלין כדרכן בין בתשעה באב בין ביום הכפורים עיין רמב"ם פרק ג' משביתת עשור ודוקא בזמן הזה שאין לנו טבילה בזמנה פוסק בשלחן ערוך דאסור לאשה לטבול וצריך עיון דברי הרב

הלבוש בסוף סימן תרי"ג דסותר למה שכתב בסי' תקנ"ד ס"ג ח' ועיין בא"ז (אליהו זוטא) שם ועיין שפתי כהן ונקודת הכסף בסי' קצ"ז מה שהאריך בענין טבילה בזמנה מצוה עכ"ל והנה מה שכתב בראשית מאמר דברים ככתבן אינם מובנים וכנראה יש חיסור לשון וכונתו ליישב תמיהת השירי קרבן ואמר שאין לנו צורך לאוקמי ההיא דהירושלמי דבתי מרחצאות דצריך נר משום בעלי קריין דאף משום הנשים צריך נר משום דקיימא לן דחייבי טבילות טובלין כדרכן מעיקר הדין אלא דבזמן הזה הוא דאסורה לטבול וכו' ואם לכך נתכוון אומר אני דלפי מה שמתבאר מדברי הרמב"ם הנ"ל דטבילת בעל קרי גריעא מטבילת כל חייבי טבילות וכן מסודרים שני הדינים בשלחן ערוך דין בעל קרי בסעיף י"א ודין האשה בסעיף י"ב ודרך הפוסקים על הרוב הוא להמריך הדברים בדרך לא זו אף זו והרב הלבוש נקט דין האשה בלשון אפילו עי"ש בסעיף י"ב אם כן יפה אשמועינן רבותא הרב שירי קרבן דאפילו בעל קרי מותר לטבול ביום הכפורים לדעת הירושלמי כמבואר בירושלמי דיומא הנזכר לעיל:

והנה בהא דאמרינן בירושלמי הנ"ל דתני מדליקין בבתי כנסיות ובתי מרחצאות במסורת הש"ס מראה מקום הוא לתוספתא פרק ג' דפסחים והתם איתא פונדקאות ובית המים (במקום בתי כנסיות ומרחצאות) וכתב במנחת בכורים (פירוש התוספתא להרב בעל ספר החרדים) בית המים לטבול בהן בעל קרי דסבירא ליה בעל קרי מותר לטבול ביום הכפורים כמבואר בפרק יום הכפורים ומדליקין אף במקום שנהגו שלא להדליק ולכאורה קשה פירושו דהא במתניתין דפרק בני העיר דף ז"ך ע"ב תנן וחכמים אומרים מוכרים אותו חוץ מארבעה דברים למרחץ ולבורסקי לטבילה ולבית המים אלמא דטבילה לחוד ובית המים לחוד ובפירוש בית המים כתב רש"י שם שני פירושים וז"ל בית המים לכביסה אי נמי לבית מי רגלים והכא בתוספתא אי אפשר לפרש כפירוש ראשון דכביסה ביום הכפורים מאי עבידתא וכמו שכתב מרן מוהרד"ף בפירושו על התוספתא הנ"ל להכריח מזה כפירוש שני של רש"י במגילה הנ"ל ויתכן לומר שמפני זה מחק בהגהות הגר"א שלש תיבות ראשונות שבדברי רש"י (לכביסה אי נמי) משום דבתוספתא הלזו מוכח דבית המים לאו היינו לכביסה ואין לנו אלא פירוש אחד דהיינו לבית מי רגלים ורבינו עובדיא כתב כלשון רש"י וצריך להגיה בדבריו כבדברי רש"י וצריך לדעת מי הזקיקו להרב מנחת בכורים לפרש בית המים שבתוספתא זו שלא כפירוש רש"י בבית המים שבמתניתין דבמגילה ואולי מפני שראה שברייתא זו הובאה בירושלמי דפסחים הנ"ל ושם הגירסא בתי מרחצאות לכן להשוותם פירש בית המים שבברייתא זו בית הטבילה דלשון זה כשהוא לעצמו יפה מתפרש על בית הטבילה

אלא דכשהוא עם טבילה בהכרח לפרשו בענין אחר ובית הכנסת דתני בירושלמי יתכן לפרש דלא על בית הכנסת לתפלה קאמר אלא היינו פונדק דתני בתוספתא ובית הכנסת דהכא הכונה מקום כניסת רבים דהיינו פונדק וכמעט מוכרחים אנחנו לפרש כן שהרי אורחיה דתנא תוספאה למיתני מאי דשייר תנא דמתניתין ובית הכנסת הא תנא ליה תנא דמתניתין בפרק מקום שנהגו דקתני ומדליקין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אלא ודאי דהאי בית הכנסת דתני בתוספתא כלומר מקום כניסת רבים והיינו פונדקאות ואף על גב דבתוספתא תני מקום שנהגו להדליק מדליקין מקום שנהגו שלא להדליק אין מדליקין והאי כבר תני לה תנא דמתניתין בפרק מקום שנהגו כבר נרגש מזה מרן מוהרד"ף בחסדי דוד וכתב שבא לחדש כאן סברת רשב"א ולבאר טעם לשני המקומות דבין מקום שנהגו להדליק ובין מקום שנהגו שלא להדליק הטעם הוא מחשש שלא יבא לידי וכו':ודאתאן עלה (אם מותר בעל קרי לטבול ביום כיפור) הנה מצאתי תשובה לרבינו האי גאון בתשובותיו הנדפסות עם הביאור איי הים (להגאון מוהר"ם חזן) שכתוב בה מפורש (לפי הגהת האיי הים) שבעל קרי אינו טובל ביום כיפור הלא היא בסי' קע"ד והא לך לשונו וטעמו ונימוקו וששאלתם הרואה קרי ביום הכפורים חייב לטבול דתנו רבנן הרואה קרי ביום הכפורים יורד וטובל ומבערב ישפשף וכן בשאר ימות השנה יטבול משום נקיות אבל כך ראינו ביום הכפורים אין (כתב הרב המגיה דצריך לסיים אין הדין כן) אבל יש לומר בשאר ימים בזמן שהיה מחנה דכתיב והיה מחניך קדוש וכתיב ויצא אל מחוץ למחנה ולא יבא אל תוך המחנה אבל בזמן הזה שהכל טמאים מטומאה חמורה והיא טומאת מת שהרי אין פרה אדומה מה הנאה יש לבעל קרי בטבילה והרי כבר טמא מטומאה חמורה שאי אפשר שלא נגע בעצם המת או בקבר או שנכנס לאהל המת או שנגע בקטנותו במת אף על פי שעברו עליו מאה שנה וטבל בכל מימות שבעולם לא עלתה לו אלא באפר הפרה הילכך אין צריכין בעלי קריין טבילה אלא רחיצה יפה ומעולה לנקות עצמן לבד וכן המשמש מטתו כך כבעל קרי מפני שהם שוים עכ"ל הרי שכתב דביום הכיפורים אין הדין כן כלומר כמו שאמרו בברייתא שהביא דתנו רבנן הרואה קרי וכו' ואף בשאר ימים אינו צריך טבילה מהטעמים שכתב אלא סגי ברחיצה לנקיות ואפשר דהכונה רחיצת כל גופו משום נקיות אבל ביום כפור אין צריך אף רחיצה כזו אלא לקנח וכו' ככתוב בשלחן ערוך סי' תרי"ג סעיף י"א והוא כסברת הר"ם ורבינו תם שהובאו בטור סוף סי' תרי"ג (ולא על הרמב"ם קאמר רבינו הטור כי אם על הר"ם שהביא המרדכי שהורה כשנשאל על כהן שראה קרי ביום הכפורים לרחוץ הלכלוך וכו' והביאו מרן הבית יוסף כן נראה מלשון רבינו הטור שאם היתה כונתו על הרמב"ם היה

מעתיק לשונו כדרכו בשאר מקומות) אלא דקצת קשה לי דמשמע מתשובה זו דרחיצה זו אינה מעכבת התפלה אף בשאר ימות השנה שמותר לרחוץ ולטבול לפי שאינה אלא משום נקיות בעלמא ואילו ממה שכתב בשמו רבינו הטור בהלכות קריאת שמע סי' פ"ח מתבאר יפה בהיפך והוא שאחר שכתב דאיכא מאן דאמר דהא דבטלו לטבילותא דוקא לדברי תורה אבל לתפלה בעי טבילה או רחיצה בתשעה קבין סיים ורבינו האי כתב כיון דבגמרא ליכא האי מילתא בהדיא נקוט מנהג כל ישראל בידך שבעלי קריין אף על פי שאין להם מים אין מתפללין עד שירחצו עכ"ל הרי מפורש דסבירא ליה דרחיצה זו מעכבת התפלה היפך המובן מתשובה הנ"ל ועל כל פנים ביום הכפורים שמן הדין אסור ברחיצה סבירא ליה דאינו טובל בו לפי הגהת האיי הים הנ"ל:

וראיתי להרב מוהר"י מבארונה בתשובה תוך סי' מ"ט שכתב וז"ל העיד לפני בחור אחד שמהר"י וייל אמר לו שיטבול ביום כיפור לקריו כדי להתפלל בטהרה ותמיהני שהרי רבינו תם אסר וכו' ואולי טעמא דידיה משום דאמרינן ביומא ובפרק כל כתבי ואפילו למאן דאמר טבילה בזמנה לאו מצוה טבלינן ביום כפור להתפלל כל היום אף דאינהו סברי דבעי טבילה לדברי תורה מכל מקום כיון דנהגינן לטבול ביום כפור לזה עצמינו כמלאכים על פי המדרש (הלשון מגומגם והכונה מבוארת) קבלנו עלינו חובה לכן טבלינן ביום כיפור לקרי דמנהג מבטל הלכה וכן כתב רש"י בפרק קמא דשבת דאמנהג סמכינן ולא יהבינן מתנות כהונה כל שכן דמנהג מבטל מנהג כיון דבכל השנה נהגינן כבן בתירא וביום כפור לא נהגינן כותיה שהרי מנהג לטבול לנקיות אם כן קבלנו עלינו חובה אלא כיון דאיכא ספק אם קבלנו עלינו או לא אין מברכין עליה אבל בלא ברכה טבלינן דאי לא טביל לבו נוקפו ולא מצי להתפלל וכיון דהיום חייב בארבע תפלות פשיטא דטבלינן לקרי למי שלבו נוקפו עכ"ל והנה כבר כתבתי למעלה לשון הרמב"ם בהלכות שביתת עשור דכיון דטבילה לבעל קרי היא בזמן הזה מנהג אין מנהג לדבר האסור וזה כנגד היסוד של הרב ותימה שלא הזכיר דברי הרמב"ם כלל ועוד איני מבין בעניותי מה ענין מנהג מבטל הלכה לכאן דהתינח אם היה מנהג לטבול משום קרי ביום הכפורים עצמו אבל המנהג לטבול משום נקיות כדי להדמות למלאכים הוא בערב יום כיפור ואם כן איך נתיר לטבול ביום כיפור היפך הדין משום מה שנוהגים כן בערב יום כיפור דילמא עד כאן לא נהגו הכי אלא בערב יום כיפור דלית ביה דררא דאיסורא אבל ביום כיפור דאיכא דררא האיסור רחיצה לא נהגו בה משום להדמות למלאכים גם אסוף דבריו יש לפקפק במה שכתב שקבלנו עלינו חובה והדר אמר רב דאיכא ספיקא אי קבלנו עלינו חובה ונראין הדברים כסותרים תוך כדי דבור ועוד אי מספקא לן אם

קבלנו חובה ומפני ספק זה אי אפשר לנו להתיר לברך הכי נמי נימא שמפני ספק זה לא נוכל להקל להתיר איסור רחיצה ביום הכיפורים והיה לו לכתוב איזה טעם וסברא להקל באיסור הרחיצה מבאיסור הברכה שאינה צריכה:

ובמפתחות הספר (שו"ת מהר"י מבארונה הנ"ל) כתב הרב המגיה בדף קכ"ד ע"א דהרב שיירי כנסת הגדולה בסי' תרי"ג הביא דברי הרב מוהר"י בארונה הנז"ל ושכתב על דבריו ולא נהגינן כן והוא כתב על זה ומהר"י סג"ל סי' קכ"ב כתב דיש להורות לשואל לפי מה שהוא האדם וכן כתב שם תוך סי' רל"ב עכ"ל והרב עיקרי הד"ט בסי' ל"א אות י"ט הביא בקיצור הוראת מוהר"י מבארונה ודברי הרב שיירי כנסת הגדולה ומהר"י סג"ל הנ"ל עי"ש וספר שיירי הנ"ל אין מצוי אצלי לראות דברי קדשו למה תלה הדבר במנהג הלא כיון שדין זה שנוי במחלוקת הקדמונים ומרן פסק כהאוסרים הא ודאי הכי איבעי לן למינקט ואולי כונתו להעיד על המנהג בין הספרדים אף במקומות שלא קבלו עליהם כל הוראות מרן:

ובספר האשכול בהלכות תפלה סוף סי' א' כתב דיש מי שסובר דחציצה פוסלת בטבילה לקרי אפילו במיעוטו ושהביאו ראיה מדתניא ביומא דף פ"ח הרואה קרי ביום הכפורים יורד וטובל ומבערב ישפשף ופירשו מבערב היינו מערב יום הכפורים ישפשף גופו בחמין שאם יראה קרי ביום הכפורים יוכל לטבול עצמו בלא חציצה ולא נהירא האי פירושא דמי שכיח כולי האי קרי ביום הכפורים שיכין עצמו בערב יום הכפורים לכך וישפשף ועוד למה לא אדכר בשום דוכתא גבי טבילה ישפשף חוץ מזו וסיים וז"ל ונראה כפירוש הגאון רבינו יצחק והכי קאמר אם ראה קרי ביום הצום יורד וטובל דאין צריך לשפשף וכו' ואם מבערב שהוא ליל כיפור ראה קרי כשיטבול למחר ביום ישפשף וכו' עיין שם (וכדבריו כתבו בתוספות ישנים בדף פ"ח ע"א עי"ש שדחו פירוש רש"י ובחרו בפירוש רבינו יצחק מר ניהו הרי"ף) ובסימן ב' כתב הרואה קרי ביום הכפורים בזמן הזה אי מחוייב בטבילה או ברחיצה בעלמא צריך עיון יש מי שאומר שאין צריך האידנא רחיצה הרואה קרי ביום הכפורים ואנן חזי לן דצריך רחיצה כמו בחול ואי משום שאסור להושיט אצבעו במים ביום כפור מצינו היכא דאיכא צד מצוה התירו כגון ההולך לקבל פני רבו וכו' כל שכן בעל קרי שאינו יוכל להתפלל שצריך לרחוץ בתשעה קבין וכל שכן ביום הכפורים שצריך טהרה יתירה כן כתב רבינו יהודה וכיון שמותר לרחוץ בתשעה קבין הוא הדין שיכול לטבול טבילה גמורה עכ"ל וכתב הגאון נחל אשכול דרבינו יהודה הנ"ל מר ניהו בעל ספר העתים וכתב שדעת הרי"ף ובעל הלכות גדולות ורב סעדיא גאון כרבינו בעל האשכול ובדעת הרא"ש כתב דאף על גב שגם הוא הביא הברייתא

דשלהי יומא הרואה קרי ביום הכפורים יטבול ומבערב ישפשף (כמו שהביאה הרי"ף) לא הביאה אלא להודיענו שצריך שפשוף דבסי' כ"ד כתב שאין לברך הטובל בערב יום הכפורים מחמת קרי שבכל השנה אין טובלים לקרי שאין חובה לטבילה זו דלא עדיף מערבה (וכתב שהם דברי הרי"ץ בן גיאת בשערי תשובה סי' ר"ב ושכן כתב הרמב"ם) ומה שנהגו לטהר מקרי לתפלת יום הכפורים סמכו אמדרש ביום הכפורים ישראל נקיים כמלאכים אבל הרי"ף שסתם בברכות כרב האי שלא יתפלל בלא רחיצה בתשעה קבין או טבילה ומביא ביומא ברייתא דהרואה קרי כצורתה נראה דסבירא ליה כרבינו בעל האשכול דאף בזמן הזה טובל בעל קרי ביום הכפורים אבל הרא"ש סובר כהרמב"ם דאינו טובל ביום כיפור וכן כתב בהלכות גדולות ברכות כ' ודבריו סותרים זה את זה הביאם הטור בשמו בסי' פ"ח וסימן תרי"ג אך ידוע שבהלכותגדולות שבידינו נתערבו בו הלכות גדולות מר"ש מקאיירא והלכות פסוקות לרב יהודאי גאון ומאן דאמר הא לא אמר הא ובשערי תשובה סי' רצ"ה נזכר שרב האי גאון הורה לטבול אף ביום כיפור אבל תשובה קע"ד אם היא מרב האי גאון על כרחין הכונה שם דגם רחיצה בתשעה קבין מהני דאי לא תימא הכי סותר דבריו בכמה מקומות אלו תורף דב"ק:

ולפי זה נראה שדעת רבינו יצחק בן גיאת היא שבעל קרי לא יטבול ביום כפור כיון שאינו אלא מנהג וכדעת הרמב"ם והרא"ש ולכאורה אין נראה כן ממה שכתוב בספר שערי שמחה (ונקרא גם בשם מאה שערים והוא פסקי הלכות לרבינו יצחק אבן גיאת) בעמוד ב"ן וז"ל ומסקנא כל חייבי טבילות טובלין כדרכן וכו' והרואה קרי ביום הכפורים יורד וטובל ומבערב משפשף דמצוה לשפשף פירוש יורד וטובל לאלתר שעדיין שכבת זרע לחה היא ואפשר לו בלא שפשוף אבל אם אינו טובל לאלתר כגון שראה מבערב בתחלת הלילה יורד וטובל ומשפשף בשרו פירוש יחוף את בשרו שלא ישאר שכבת זרע על בשרו כלום ואית דמפרש אם טבל ביום הכפורים אינו צריך לשפשף לא שנא שאר יומי לא שנא יום הכפורים מותר עכ"ל (עי"ש בהמפרש יצחק ירנן שכתב על האית דמפרש שצריך עיון פירושו) נראה מזה שדעתו מסכמת לדינא דבעל קרי טובל ביום הכפורים ודוחק לומר אליביה כדרך שכתב בנחל אשכול אליבא דהרא"ש דבשלמא לגבי הרא"ש שמצינו לו שגילה דעתו באותו חיבור עצמו (בפסקים) שאין טבילה זו אלא מנהג נוכל לומר שלא הביא ברייתא זו אלא להשמיענו דין השיפשוף אבל הריצ"ג שלא הודיענו בחבור זה שטבילת בעל קרי בזמן הזה אינה אלא מנהג והביא ברייתא זו בהלכותיו נראה שדעתו בחבור זה הוא דבעל קרי טובל ביום הכפורים וכן נראה קצת מדבריו שם בהלכות תשעה באב עמוד כ"ב שאחר שכתב שאסור ברחיצה כתב ואם להעביר

הזוהמא מותר שאמר מר רב האי לא אמירה הלכתא בהדיא בתשעה באב ובדין הוא דהוה מילתא כמילתא דאבל דלא חזינא דאית בהון הפרש והכי נהגא עלמא אלא היכא דצריך טבילה לטהרה וסמכו רבנן על ההיא דתניא כל חייבי טבילות טובלין כדרכן בין בתשעה באב בין ביום הכיפורים וסיוע לדבריו וכו' עיין שם ועם שברייתא זו על שאר חייבי טבילות מיתנייא ולא על בעל קרי מכל מקום כיון שדעת רב האי גאון היא שאף ביו"כ טובל לקרי כמו שכתב בשמו בנחל אשכול אם כן צריך לומר דמה שכתב הריצ"ג בשמו דלטהרה מותר לטבול היינו אף משום קרי ואם כן נראה קצת שסובר כמותו דמשום קרי מותר לטבול בין בתשעה באב בין ביוה"כ:

ומה שכתב בנחל אשכול שדברי ההלכות גדולות סותרים וכו' הנה בספר שפת אמת (ביאור על ההלכות גדולות לידידי הגאון מוהרא"ש מרגליות אבד"ק ראקישאק יצ"ו) ח"א בהלכות ברכות פרק ג' דף ח' ע"ד כתב ליישב דברי בעל הלכות גדולות וז"ל והשתא נהוג עלמא לקמן בהלכות יום הכפורים כתב רבינו הגאון והיכא דחזי קרי ביום כיפור טביל ומברך ואין סותרים שני דינים הללו כמו שראיתי מי שסובר כן דלקמן משמיענו רבינו דאין בזה משום איסור רחיצה ביום הכפורים כיון דאיכא צד מצוה אבל אינו מחוייב בזה כיון דכבר בטלוה לטבילותא ומה שכתב שם ובריך יש לומר דהיינו דוקא ביום הכפורים משום קדושת היום שהיא מצוה רבה להתפלל בטהרה לכן יוכל לברך אבל בשאר הימים שאינו חובה גם אין מצוה כל כך יש לומר דמודה שאינו מברך עכ"ל ואחרי שרבינו הטור כתב שני הדינים בשם בעל הלכות גדולות קשה לומר שגם בהלכות גדולות שביד הטור נתערבו בו הלכות וכו' (כמו שכתב בנחל אשכול על ההלכות גדולות שבידינו) לכן נראה יותר מה שיישב הרב הנ"ל יצ"ו אך בחלקות ישית בין שאר ימות השנה ליום כיפור ומה שכתב על רבינו האי גאון שאם התשובה דסי' עק"ד היא ממנו צריך לומר שהכונה היא שגם רחיצה מהני הנה מה שכתוב בשערי תשובה סי' קע"ד הן הן הדברים שבהתשובה שבספר איי הים וכנראה לא נחית הגאון נחל אשכול להגיה בדבריו כמו שהגיה הגאון בעל איי הים וכבר הצגתי דבריו למעלה וניכרים הדברים שיש חיסור לשון וצריך להגיה כמו שכתב באיי הים:

ורבינו הרקח בהלכות יום הכפורים סי' רי"ז פסק דטובל ביום כיפור וכתב שבמדרש הרנינו בפסיקתא רבתי אמר ר' אבא בשם ר' אחא ובלבד שירחץ במקום צנוע שלא התירו אלא לטהרתך לכפר מעונותר וכן הוא הלשון בירושלמי דפרק יום הכפורים הנז"ל טובלין בצינעא וכו' וכן בשיבולי הלק"ט בסדר יום הכפורים סי' שט"ו הביא מה שכתב בעל עשרת הדברות דהשתא דקיימא לן כר' יהודה דאמר אין דברי תורה מקבלים טומאה

אסור לטבול ולכתחלה נמי (כלומר בעלמא) מנהגא הוא דאיכא אתרא דנהיגי לטבול בעלי קריין ואיכא אתרא דלא נהיגי ולא דחי לעינוי וסיים (בשיבולי הלק"ט) ונראה בעיני שמצוה ומותר לטבול (נראה שצריך להיות שמותר ומצוה לטבול) שלא נאסרה אלא רחיצה של תענוג עכ"ל ובספר המנהיג בסוף הלכות צום כיפור בסי' ע"ב הביא מחלוקת אם מותר לטבול ביום הכיפורים והביא בסוף דבריו ויש אומרים דלתפלה יכול לטבול ביום הכיפורים דלא אמר ר' יהודה אלא לדברי תורה דכתיב הלא כה דברי כאש אבל לתפלה לא וכן פסק בפירושי רבינו חננאל ונראין דבריו וכן עושין אנשי ארץ ישראל וכן מנהג פרובינצ"א לטבול ביום כיפור וכן עיקר עכ"ל גם בספר האגור בהלכות יום הכיפורים סי' תתקל"ח הביא מחלוקת זו וקצת נראה שדעתו כדעת האוסרים לטבול הבעל קרי ביום הכיפורים אבל אינו מוכרח עיין שם והרב צדה לדרך במאמר רביעי כלל חמישי פרק ששי כתב בפירוש דבעלי קריין אין טובלין ושאר חייבי טבילות טובלין כדרכן ועתה שאין טבילה בזמנה מצוה ימתין עד למחר עכ"ל גם בספר תניא רבתי בהלכות יום הכיפורים סי' פ' ד' פ"ו ע"ב (ד"ה תשמיש) הביא מה שכתב בעל עשרת הדברות דטבילת בעלי קריין במנהגא תלי ובאתרא דידן לא נהוג ונהגו לטבול בערב יום כיפור עכ"ל ולא הביא שום דעה דבעל קרי מותר לטבול כדי להתפלל ומה שכתב שם בסוף עמוד א' ותניא כל חייבי טבילות טובלין כדרכן בתשעה באב וביום כיפור היינו לשאר חייבי טבילות חוץ מבעל קרי שאינו אלא מנהג:

והכריח הגאון בית חדש בסוף סי' תרי"ג דלדעת הר"י ברצלוני שהביא רבינו הטור דטובל ביום כיפור לאו דוקא ברואה ביום הכיפורים ומשום דטבילה בזמנה מצוה אלא הוא הדין בראה בערב יום כיפור אם לא טבל בו ביום טובל ביום כיפור אף על גב דלאו טבילה בזמנה היא והא דלא איירי הר"י ברצלוני בהכי (אלא נקט רואה קרי ביום הכיפורים) היינו משום דהוי מילתא דלא שכיחא שכבר נהגו כל העולם לטבול בערב יום כיפור וכו' עי"ש הוכחתו מלשון רבינו הטור אבל לא כתב מנא להו להסוברים דאף אם ראה בערב יום כיפור ולא טבל בו ביום דמותר לטבול ביום הכיפורים ודילמא תנא דברייתא תנא דווקנא הוא ובדוקא נקט רואה קרי ביום הכיפורים אמנם כבר כתבתי בתחילת אות זו שמתבאר מלשון הירושלמי בפרק יום הכיפורים דאף בכי האי גוונא טובל ביום הכיפורים והוא דמייתי התם ברייתא דתני בעלי קריין טובלים כדרכם בצינעא ביום הכיפורים ובעי למימר דפליגא אדריב"ל דאמר אין קרי אלא מתשמיש המטה דהא ביום הכיפורים ליכא תשמיש ומשני פתר לה בששימש את מטתו מבעוד יום ושכח ולא טבל אלמא דאף הרואה בערב יום כיפור הדין נותן שטובל ביום כיפור ואף דדחי פתרון זה

מדתניא מעשה בר' יוסי בר חלפתא שטבל בצינעא ביום הכיפורים ומי אית לך למימר באותו קדוש בשוכח ע"כ נראה ודאי דהדין היוצא מההוא שינויא (דאף אם ראה בערב יום כיפור טובל ביום כיפור) לא נדחה רק מה שהיינו רוצים לתרץ דלא תיפלוג ברייתא אדרבי יהושע בן לוי נדחה וקושטא קאי דיש קרי גם מדבר אחר אבל אין הכי נמי דמי שראה בערב יום כיפור ולא טבל בו ביום יכול לטבול ביום כיפור ובספר ראבי"ה למסכת ברכות בפרק ג' סי' ס"ג הביא מה שהקשו אדריב"ל מהא דתניא בעלי קריין טובלים כדרכם בצינעא ביום הכיפורים והתם ליכא תשמיש ומאי דמשני בשימש מבעוד יום ושכח ולא טבל ולא הביא מה שדחו זה מההיא מעשה דר' יוסי בר חלפתא ואיני יודע טעמו אם מפני שלא היה גורס זה בירושלמי או דנקיט לדינא כדריב"ל(אף שזה דוחק אחרי שר' אבא ור' יונה ור"י חולקין אדריב"ל) ואיך שיהיה על כל פנים מבואר דראבי"ה סובר שגם הרואה בערב יום כיפור טובל ביום כיפור כמו שמתבאר מהירושלמי והיינו טעמייהו דמאן דסברי הכי כמו שהכריח הרב בית חדש וכתב שדעת רבינו הטור היא כהאוסרים לטביל ביום הכיפורים וכן כתב הוא דקיימא לן הכי עי"ש:

הנה ערכתי לפני הקורא מערכה מול מערכה הללו אוסרין והללו מתירין לטבול לקריו ביום הכיפורים ולכל אחת משתי הדעות יש שרים רבים ונכבדים ולענין דינא נראה דאנן בדידן אין לנו אלא פסק מרן בסי' תרי"ג סעיף י"א והיא סברת הרמב"ם והרא"ש והטור ועוד כמה גדולים עליונים למעלה דאפילו מי שרגיל לטבול לקריו לתפלה אסור לטבול ביום כיפור אלא אם לח הוא מקנחו במפה ודיו ואם יבש הוא או שנתלכלך רוחץ מקומות המלוכלכים לבד ומתפלל וכן פסק הרב הלבוש וכל רבני האחרונים פוסקי הלכות הבאים אחריהם (עיין חיי אדם ומטה אפרים ושלחן ערוך הרב וקיצור שלחן ערוך להרב מוהרש"ג) והכי אית לן למינקט לחומרא וכמדומה לי שכן מנהג פשוט בכל המקומות ולא שמענו בזמננו מי שיתיר לטבול: הן אמת שהרב זכור לאברהם בח"א במערכה זו ד' מ"ג סוף ע"ב הביא פסק מרן בסי' תרי"ג דאסור לטבול וכתב דהחמ"י בסוף פרק ד' מהלכות יום הכיפורים חולק ומתיר לטבול למי שרגיל תמיד כל ימיו לטבול לקריו עי"ש ולפי הנראה לא ראה הרב זכור לאברהם מה שכתב בשיירי הנ"ל שאין כן מנהגנו וספר חמ"י אין אצלי לראות סמוכות שלו שאף שמכל הרשום למעלה מתבאר יפה שסברא זו (לטבול ביום כיפור כדי להתפלל) לא נפלאת היא ושרים רבים סוברים כן מכל מקום גם את זה לעומת זה הן רבים המחמירים ואוסרים ומרן הבית יוסף אשר אנחנו נגררים אחריו פסק כן וגם רבותינו האשכנזים הרמ"א והלבוש ובית חדש והבאים אחריו סברו וקבילו סברא זו ואם כן מי זה יערב לחלוק על זה ומה גם

לפי מה שהעיד מרן השיירי כנסת הגדולה שכן המנהג פשיטא ודאי דאין לשנות ואין לזוז מפסק מרן דאסור לטבול ביום כיפור אף מי שרגיל וכו' וכן ראיתי להרב פחד יצחק באות הקו"ף (מערכת קרי ד' ס' ע"א) שבתחילה העתיק לשון הברייתא דסוף יומא כולה כמות שהיא הרואה קרי ביום הכיפורים יורד וטובל וכו' וכו' ושוב כתב מי שרואה קרי בזמן הזה אם לח הוא מקנחו וכו' ואסור לרחוץ גופו או לטבול וכו' (כלשון מרן בסי' תרי"ג הנ"ל) עי"ש ומצאתי ראיתי שהרב נחמד למראה ח"ב בדף קי"א סוף ע"ג הביא גם הוא שהחמ"י חולק ומתיר וכו' וכתב על זה שבזמן הרב מר אביו היה מעשה שאירע קרי ביום כיפור לשליח צבור תלמיד חכם עצום וירא שמים אשר דרכו תמיד היה לטבול לקריו כדי להתפלל ושאל להרב מר אביו ואסר לו לטבול והתפלל בלא טבילה ועלתה לו שנה בצהלה הרחמן יצילנו מכל פגע ומחלה ולא תאונה אלינו רעה קטנה או גדולה אכי"ר (תיקון לרואה קרי ח"ו רשמתי לקמן בסי' ד' אות ג' עיין שם):

ובספר ארחות חיים (החדש) בסוף סי' תרי"ג ראיתי שכתב בשם ספר אור עינים ח"ב בהקדמה כלל כ"ד דאם אירע ח"ו מקרה לילה ביום הכיפורים לא יאמר שום דבר שבקדושה עד שיטבול תכף באור בוקר ובאם לא יטבול הוא ובני ביתו עומדים בסכנה גדולה וכתב שכמה וכמה באו לפניו וצוה להם לטבול תיכף וללבוש חלוק לבן ולאחר התפלה בירך אותם ולכולם עלתה להם שנה טובה ומתוקה ואם שאין דעתי נוחה בזה ובפרט כמו שלא ציוה להם לטבול בצינעא שכבר כתבתי למעלה (בד"ה ורבינו הרוקח) על פי הפסיקתא דצריך לטבול בצינעא וכתבתי שכן הוא בירושלמי כנז"ל ואשר הגזים שהם בסכנה ח"ו כבר הבאתי מעשה רב (מר אביו של הרב נחמד למראה שהיה רב גדול בזמן הגאון בעל חקרי לב) שהורה בהיפך לתלמיד חכם עצום ורב שהיה תמיד טובל כדי להתפלל להוציא רבים ידי חובתם ואסר לו לטבול והתפלל בלא טבילה ועלתה לו שנה כי כל לבבות דורש ה' וברוך היודע שלכבוד תורתו הקדושה אשר קדשנו במצותיו וציונו לענות נפשותינו ביום אדיר בימי שנה חשך עצמו מלבא אל בית המים בכל זאת לרגל מלאכתי מלאכת שמים לא מנעתי מהביא הדברים האלה בקונטריסי והמעיין את אשר יבחר יקרב אליו ועיין שם עוד מה שהביא מתורת מר חותנו הגאון יצ"ו בענין זה:

ל) מי שחלה בכאב עינים ויש לו בחולי הרע הזה מים (ימים) רבים ונלאו רוב הרופאים בכמה תרופות ולא הועילו ואומרים הרופאים שאם יתענה ביום כפור יהיה סומא ויש סכנה עצומה על עיניו נסתפק בספר דגל מחנה אפרים הנדפס מחדש ממש (להרה"ג בדור שלפנינו מוהר"ר אפרים לאנייאדו) בא"ח סי' ג' ד' י"ב ע"א אם מותר לו לאכול ביום כפור ובתשובתו הביא סוגיא דפרק אין מעמידין ד' כ"ח אמר רב עוירא אמר רב

עין שמרדה מותר לכחלה בשבת ושפסקו הפוסקים שכל שיש סכנת עורון חשיב יש בו סכנת נפשות דשורייני דעינא באובנתא דלבא תלו והזכיר דברי מרן שבסי' שכ"ח סעיף ט' החושש בעיניו וכו' ושקיל וטרי קצת בזה ומסיק שהדין פשוט וברור שמותר לאכול ביום הכיפורים וכן על מה שנשאל בחולה זה שאמרו הרופאים המומחים שרפואתו לשתות חלב חמורתא בכל יום העלה שהדין פשוט וברור לדרדקי דבי רב דכל שכן הוא שמותר אלו תורף דב"ק והאמת שנראה כמשנה שאינה צריכה אמנם כיון דחזינא דאיכפל תנא לאשמועינן נכון לכתוב דין זה בשם אומרו למען יהל שפתי צדיק דובבות:

סימן ד (בענין מוצאי יום הכיפורים) א) על מה שכתב הרמ"א בסי' תרכ"ד סעיף ה' יש אומרים להבדיל על נר של בית הכנסת וכתב הרב מגן אברהם שם ששבת מערב יום כיפור ראיתי בס' מעין גנים (עצי לבונה ח"ב) בנימוקיו על א"ח שחידש דלפי מה שכתב הרב תוספת יום טוב בפרק ח' דמסכת ברכות משנה ו' בשם רבינו יונה ורש"י דאם הנכרי חטה הנר הוי מלאכה אם כן לא הוי נר של בית הכנסת אור ששבת כיון שהנכרי מתקן כל הנרות לקבל השעוה ומטה את כל הנרות וגם עשה עמהם מלאכה במה שנוטל השעוה דהוי גרם כיבוי ולא הוי נר ששבת אלא הנר שלא שלט בה יד הנכרי כלל וזה לא שכיח ואף שמדליקין נר אחר מהם לא מהני ביום הכיפורים דהוי כמוציא מן האבנים כדכתב המגן אברהם בסק"ד עכ"ל: והנה מה שנראה שכל תמיהתו היא על מה שכתב הרמ"א שיש אומרים להבדיל על נר של בית הכנסת נראה דאין זה מן התימה דיש לומר דמה שכתבו היש אומרים הנ"ל הוא להבדיל על העששית הדולקת בבית הכנסת והיא משמן ויד הנכרי מסולקת הימנה ואין לו עסק בה ליטול דבר ממנה כמו בשאר נרות שהם של שעוה או שידליקו נר אחד מהעששית הזו ויברך על אותו הנר והוא נר ששבת שהרי אין הנכרי מתעסק בה כלל אלא חקירתו היא על מה שנוהגין שכל אחד מוליך לביתו הנר שהדליק בערב יום כיפור בבית הכנסת ומוליכו כשהוא דולק ועליו הוא מברך או שמדליק ממנו נר אחר ומברך עליו על זה תסוב חקירת חכם הנ"ל דנראה דלאו שפיר עבדי בהכי:

ב) נראה לי שמותר ברחיצה ובכל הדברים קודם שיבדיל כן כתב הרב מגן אברהם ריש סי' תרכ"ד וביאר דבריו הרב מחצית השקל דדוקא בשאר עינוים הוא דמתיר אבל לא באכילה ושתיה קודם הבדלה וכן פסק הרב מטה אפרים סי' תרכ"ד ס"ב אך הרב שואל ומשיב במהדורא תליתאה ח"א סי' קכ"ט הביא מעשה שלמדן אחד הורה לעשות וגם הוא עשה כן בליל מוצאי יום כיפור שהשליח צבור האריך בנעילה חצי שעה אחר צאת הכוכבים וצמא למים שמותר לו לשתות אף כי לא הבדיל ולא התפלל ערבית ואחד

מהבעלי בתים חרף וגדף את הלמדן על הוראתו והלמדן תובע כבודו ושואל הדין והשיב דיפה אמר הלמדן ושכן מבואר במגן אברהם סי' תרכ"ד ומה שהקשה במחצית השקל ממה שכתב המגן אברהם בסי' תצ"א דצריך עיון אם מותר לאכול חמץ במוצאי פסח קודם שהבדיל יפה כתב לחלק דאכילה אסור קודם הבדלה אבל שתית מים מותר ולדעתי יש ליישב בפשיטות דיום הכיפורים דהתענה כל היום דיש לחוש לסכנה בודאי מותר על כלפנים הלמדן יפה אמר ויפה הורה והבעל הבית יש לדונו לכף זכות כי לא ידע מדברי המגן אברהם והיה נראה בעיניו כאיסור גמור גם על כל פנים הוא מדברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור וגם יש לחוש שמא יתירו גם קודם צאת הכוכבים ויפייס את הלמדן ויקבל פיוס כי לפי מה שחשב הבעל הבית הוא דבר זר ולאו כולי עלמא דינא גמירי עכ"ד ולי הדל מה שאמר הלמדן לחלק בין אכילה לשתיה אין נראה כן מדברי הפוסקים בסי' רצ"ד וסי' רצ"ו וסי' רצ"ט אלא משמע דבין אכילה בין שתיה אסור קודם הבדלה ומה שכתב להתיר משום חשש סכנה הנה ודאי שאם יש לחוש לסכנה אין לך דבר שעומד בפני סכנה אך מסתמא קשה להאמין שיהיה בזה חשש סכנה אם לא ישתה עד שיבדיל על היין או בתפלה ואם באמת צמא כל כך עד שיש לחוש אפילו בחשש רחוק שיבא לידי חשש ספק סכנה יודיע צערו לרבים ולא יהיה נראה כמיקל דרך זילזול כמי שפורק משא מעליו ולא יהיה חשש חילול השם חלילה ולא גרע זה ממאי דקיימא לן ביו"ד סי' רמ"ב סעיף יו"ד שלא להורות דבר התמוה לרבים אם אינו אומר טעם ומראה פנים ואם כן בנדון דידן גם כן אם אינו מודיע צערו נראה לרבים כמתיר את האיסור וכל זה לשיטת הגאון שואל ומשיב דמן הדין מותר לשתות קודם הבדלה:

אמנם ראיתי בספר מנחת קנאות בקונטריס מנחת פתים שבסוף הספר שמתוספות פרק בתרא דיומא ד' פ"ז ד"ה מתפלל נראה דאסור עי"ש ודוק עכ"ל ודברי התוספות הם שעל מה שאמרו בברייתא דבערבית מוצאי יום הכיפורים מתפלל שבע מעין שמנה עשרה כתבו פירש רשב"ם טעמא משום דכיון דאכתי הוא בתענית חשוב כיום הכיפורים להכי מתפלל שבע ולפי שכבר פנה היום וחול הוי להכי מתפלל מעין שמנה עשרה עכ"ד התוספות וממה שכתבו דאכתי הוא בתענית וכו' משמע ליה להרב שדעת התוספות היא שאסור להפסיק התענית קודם ערבית ונראה שאינו מוכרח לומר כן דאפשר כונתם לפי שדברו בהוה שכן דרכן של בני אדם שאחר הנעילה מתפללים ערבית בעודם בתעניתם ולא מפני שצריך להיות כן: ומדברי התוספות בפרק תפלת השחר ד' כ"ט ע"א ד"ה ונכללה בהביננו היה נראה שאסור להפסיק התענית קודם שיתפלל ערבית שכתבו מאי דאמרינן בנדה פרק קמא ד' ח' כל השנה מתפלל י"ח חוץ ממוצאי יום הכיפורים

הוא מפני טורח צבור מפני התענית ואם איתא דמותר להפסיק קודם ערבית היה להם לחכמים לתקן שיפסיקו תעניתם ואחר כך יתפללו ערבית ולא לשנות נוסח התפלה מכל השנה אבל נראה שאין מזה הכרח לפי שאם היו מתקנים לפסוק התענות קודם ערבית היו צריכים כל העם לילך לבתיהם להפסיק והיה להם טורח צבור לשוב אחר כך להתאסף יחד להתפלל בצבור שמסתמא אין רצון הצבור להתפלל ביחיד בפרט בלילה הזאת וגם יש לחוש שתתטפנו שינה ומתבטל לגמרי כדאמרינן בפרק קמא דברכות ד' ד' ע"ב שלא יאמר אוכל קימעא ואשתה קימעא ואישן קימעא וכו' לכן התקינו להתפלל מעין שמנה עשרה:

ג) נשא ונתן באמונה לאמתה של תורה הגאון כתב סופר בסי' ק"י במה שאמרו רבותינו בשילהי מסכת יומא הרואה קרי ביום הכיפורים ידאג כל השנה ואם עלתה לו שנה מובטח לו שהוא בן עולם הבא וזו הלכה העלה להשיב לשואלו על תלמיד חכם מופלג שוקד על לימודו אשר קרה לו מקרה בלתי טהור בליל יום כיפור ומסלסל בצער"ו מפחד ה' ומהדר גאונו דאם יש לתלות בשבעה דברים שבודקים את הזב ליכא סימן להרע או להטיב ואין לדאוג כל כך ושומר נפשו ירחק מרוב אכילה ושתיה ודברים המביאים לידי קרי ועכשיו שכל הירא הוא חושב מחשבות בערב יום הכיפורים למעט ולהרחיק מדברים המרבים זרע ומהרהר ביום וגם בליל יום כיפור הוא מלא רתת ופחד ואומרים מזמורים המסוגלים לזה ורוב המחשבה והרהור בזה גורמים לבא לידי זה ויש לתלות בו דלאו סימנא מילתא היא ואין לדאוג כל כך ומכל מקום לא יתיאש מהפורענות ומן הרחמים כמו שכתב מוהרי"ל ותלמיד חכם לא יחמיר להתענות שלא יתבטל מלימודו ח"ו ויוסיף שקידה בעסק התורה ויוסיף על לימודו והתיקון לזה (לשאר אדם) יעויין בקרבן נתנאל פרק יום הכיפורים סי' כ' ובעבודת הקודש להגאון הקדוש חיד"א ובתשובת מוהרי"ל סי' רל"ב ועיין בספר קנין פירות בקונטריס ספרא דחיי ד' ל"ט ע"ב הובא סדר התיקון לרואה קרי גם ידידי הרה"ג מוהר"ף יצ"ו בספר יפה ללב בסי' תרט"ו אסף איש טהור תיקונים לזה מפי סופרים וספרים וק"י בהם (י"ח תיקונים) ע"ש ועתה השגתי ספר פחד יצחק מערכת הקו"ף ושם (באות קרי) ראיתי תיקון לזה באריכות עי"ש:

ונסתפק הרב טהרת המים במערכת החי"ת אות ל"א לפי מה שכתבו הטעם דידאג כל השנה משום שמסתמא הרהר ביום ובא לידי טומאה זו או משום דשנאוי הוא לפני המקום ברוך הוא וזה מסתמא הוא מעבירות שבין אדם למקום ואם כן לפי מה שפסק הרמב"ם בשני מהלכות תשובה דעבירות שבין אדם למקום אסור לפרסם והוי כחילול

השם ח"ו יהיה אסור למי שאירע לו כן לילך אצל חכם לשאול ממנו תיקון לנפשו על אשר אירע לו כדי שלא לפרסם חטאו שבינו למקום או דילמא כדי לבקש תיקון לנפשו אם ילך אצל חכם בכובד ראש ובהכנעה גדולה בוכה ומתאבל לבקש רפואה מן התורה שרי והעלה כצד זה אבל על כל פנים לא יגלה דבר זה לאחרים כי זה ודאי עזות פנים לפרסם חטאו ללא צורך ומה הבריות יאמרו מה שהרהר ביום וכו' או ששנאו וכו' ונמצא שם שמים מתחלל ח"ו: ד) אונן במוצאי יום כיפור נשאל הגאון מוהרי"ל בספר יוסף אומץ בנימוקיו על א"ח סי' תקנ"ז ד' כ"ה ע"א אם יכול להבדיל למחר אחר הקבורה כמו בהבדלה דשבת דלפום ריהטא לא דמי לשבת כמו שכתב הטורי זהב ביו"ד סי' שצ"ו דשלשה ימים אחר השבת הוא זמנו אבל גבי יום הכיפורים ל"ל זה אמנם אחר העיון נראה שיכול להבדיל כי המעיין בתורת האדם להרמב"ן שהובא בהרא"ש סוף מסכת תענית שכפל ושילש למאן דאמר בפסחים ד' ק"ו וק"ז דאין מבדיל אלא כל היום כולו ותו לא והיא דעה שניה שבסי' רצ"ט לא הוי היום תשלומין דמוצאי שבת אלא כל דתקון בלילה הוי היום שלאחר הלילה כמו הלילה כמו קידוש דלילה עי"ש ואולם הרא"ש במסכת ברכות סבירא ליה שעיקר החיוב במוצאי שבת הוא וביום הוא תשלומין ואנן לא פסקינן הכי כמ"ש ביו"ד הנ"ל גבי אונן ומה שכתב הטורי זהב שם דוקא למאן דאמר עד שלשה ימים היינו לא מיבעיא למאן דאמר עד יום אחד דבודאי היום הוא בכלל הלילה כמו שכתב הרמב"ן אלא אף למאן דאמר עד שלשה נמי אמרינן כן משום דלא תיקשי ממחבר סי' רצ"ט הנ"ל ומה שמבדילין במוצאי תשעה באב צריך לדחוק כדכתב מגן אברהם ס"ק ב' ועיין היטב בר"ן פסחים בדף הנ"ל עכ"ל ואני הדל כתבתי בס"ד בשדי חמד מערכת הה"א אות ט"ו בדין הבדלת מוצאי יום טוב אם יש לה תשלומין ועד כמה נמשך התשלומין ובדף כ"ז ע"ג (בד"ה והשגתי) הבאתי דברי הרב הנ"ל וכתבתי שם דלפי מה שכתבו רבני האחרונים שהבאתי שם שאין להבדיל ביום אסרו חג דכל שעברה ליל מוצאי יום טוב אין להבדיל עוד הכי נמי במוצאי יום הכיפורים אין להבדיל עוד ושב ואל תעשה עדיף במילי דברכות ושוב הבאתי מה שכתב ידידי הגאון מוהרש"ל הכהן מוילנא יצ"ו בספרו הנחמד בנין שלמה ונשאתי ונתתי בדב"ק לך נא ראה:

ה) מה שלא תקנו רבותינו לעשות שני ימים יום הכיפורים משום ספיקא דיומא כמו בשאר ימים טובים מבואר בדברי הפוסקים בסי' תרכ"ד דאנחנו בקיאים בקיבועא דירחא ורק משום מנהג אבותינו בידינו ובדבר שיש חשש סכנה לתשושי כח להתענות שני ימים רצופים גם אבותינו לא נהגו בו משום שאין רוב צבור יכולים לעמוד וכו' ועיין בדברי הגאונים מוהרז"ש בשלחן ערוך שלו ומטה אפרים בסי' תרכ"ד, ובספר יוסף אומץ

(אשכנזי להגאון מוהרי"ל) בנימוקיו על א"ח בדף כ"ו סוף ע"ד כתב דאפשר ליתן טעם כי באמת רוב שנים אין אלול מעובר ואף דלגבי שאר ימים טובים חששו למיעוט מכל מקום גבי יום הכיפורים שכיון דדחינן קיבועא דירחא שלא יבא יום הכיפורים ביום הששי או ביום הראשון משום ירקא או מתיא אם כן אם היו מתקנים שני ימיםלפעמים יהיו שלשה ימים רצופים אסורים במלאכה דהיינו אם יהיה יום הכיפורים בחמישי בשבת וסיים וצריך עיון והוא טעם נכון גם לכשחל יום הכיפורים ביום שני בשבת או ביום רביעי משום ירקא וכו' בשני ימים כמו שדחו קביעא דירחא וכל שכן כשיזדמן יום הכיפורים ביום חמישי ולא ידעתי למה הצריך עיון בזה ועיין עוד להגאון טורי אבן לראש השנה ד' כ' ע"ב (בד"ה אמר לו) שכתב דמה שאין צריך לעשות שני ימים יום הכיפורים מספק שמא עברו לאלול הוא משום דאזלינן בתר רוב שנים דאין אלול מעובר וכתב באור זרוע הגדול בחלק שני סוף סי' רפ"א (אחר שהביא מה שאמרו בירושלמי פרק קמא דחלה הלכה א' קרוב לסופה דאבוה דשמואל עשה שני ימים ומת) הילכך אין לעשות כן והעושה כן הואיל וראיתי רבותי עושים לא אמחה בידו ואם בא לימלך בי אני אומר שלא לעשות עכ"ל גם בתשובות מוהר"ם ריקאנטי סי' קס"ז כתב דמשמע מהירושלמי הנ"ל שאין לעשות כן אך סיים דרבינו יהודה חסיד ורבינו אבי העזרי היו נוהגין לעשותם.

ואם יש חשש בזה משום לא תתגודדו עין בשדי חמד מערכת חול המועד אות י"ד (בד"ה ודע): ו) העושים שני ימים יום כיפור איך יתנהגו לענין הבדלה נראה שאין יכולים להבדיל בליל שני (כלומר בלילה שאחר יום שני של יום כיפור) כי אם החכמים לא תקנו יום שני לי"ט (אולי נכון להיות ליו"כ ורוצה לומר ליום כיפור) ועבר יום אחד בלי הבדלה אין יכולים להבדיל עוד דדוקא בשבת סובר הרא"ש דג' ימים הוי הזמן כי נמשכים אחר שבת כמו שכתב הרא"ש גבי ת"ב אבל גבי יו"ט ל"ל הכי וגם התם רבים חולקים שאין תשלומין אלא יום אחד אבל לאחר מעת לעת אין לו תשלומין ואם כן אינם יכולים להבדיל בליל שני ואף אם ישמעו הבדלה במוצאי יו"ט ראשון מאחר מ"מ לשיטתם דהוא ספק א"כ אינם יכולים להבדיל עוד במוצאי יו"ט שני מתרי טעמי חדא דעבר זמנו ועוד דילמא הוי יום ראשון לאמת יו"כ וכבר יצאו מאחר וא"כ האיך יצאו ידי הבדלה על ספק יום שני ולכאורה הבדלה ביום הכיפורים חיוב גמור הוא ע"כ נראה לי דיבדיל ביום שני סמוך לחשיכה כמו גבי שבת אם הוא אונס עיין (סי' רצ"ג) דיכול להבדיל ביום וא"כ יכוין לצאת מטעם ממה נפשך אם אתמול היה יו"כ יהיה הבדלה זו על יום אתמול כי כל היום מותר להבדיל דהוי כמו הלילה כמ"ש לעיל (בסי' תקנ"ו) גבי

אונן במוצאי יו"ט ואם היום הוא יו"כ א"כ יהיה הבדלה על יום זה כמו גבי אונס בשבת בסי' הנ"ל ויצא ידי הבדלה מטעם ממ"נ כן נ"ל עכ"ל וזה לפי שיטתו דהיום של אחר יו"ט שייך להבדיל בו אך לפי מ"ש בשדי חמד מערכת ה' שרשמתי לעיל באות ד' שלא תקנו חכמים להבדיל על יום טוב אלא בליל מוצאי יום טוב ולא ביום עי"ש בשם כמה מרבני האחרונים נראה דלדעתם אין שייך תיקון זה:

ז) דעת מרן בריש סי' תרכ"ד היא שאין מברכים על הבשמים בהבדלה במוצאי יום הכיפורים אף כשחל בשבת וכתב הרב שלחן גבוה דטעמו משום שנגרר אחר הרמב"ם ועוד דספק ברכות להקל ותימה הוא שלא ראה מה שכתבו האחרונים דאין שייך בזה ספק ברכות להקל דהרי הוא נהנה ושפיר מברך רק מה שיש לחוש הוא משום הפסק שלדעת הסוברים שאין לברך במוצאי יום כיפור על הבשמים אף כשחל בשבת הרי ברכה על הבשמים הויא הפסק ואף שהרב טורי זהב הביא ראיה דלא הויא ברכה על הבשמים הפסק הרי הרב אליהו רבה דחה ראיתו בשתי ידים והביא דעות כמה פוסקים שלא לברך וכתב גם כן שכן המנהג ומסיק דיש הפסק אם יברך והויא ברכת היין לבטלה ואין להורות לצבור לברך כיון שכבר נהגו שלא לברך על פי השלחן ערוך והלבוש ומנהגים ומטה משה והשיירי כנסת הגדולה כתב שכן פשט המנהג ואין להשגיח על מה שבסידורים שלנו בסדר הבדלה דמוצאי יום הכיפורים כתוב שמנהגנו לברך דליתא דבין האשכנזים ובין הספרדים מנהג פשוט הוא על פי דעות הפוסקים שלא לברך וכן סובר הרב שלחן גבוה וכו' וכו' אלו תורף דברי הרב טהרת המים בקונטריס שיורי טהרה במערכת היו"ד אות כ"ג ד' פ' ע"א ומרן החבי"ף בספר מועד לכל חי סי' י"ט אות ק"ט ציין בזה ספרי' רבים וסיים ובספרי רוח חיים העליתי דאחר ההבדלה תכף יברך על הבשמים וכן הגיד לי עט"ר הרב החסיד הפרד"ס שכן הוא מנהגו הטוב לצאת ידי כל הדעות ועיינתי בספר רוח חיים ומפורש שם שאחר שישתה הכוס ויברך על הגפן יברך על הבשמים ולא ידעתי אם הוא לעיכובא שתהיה אחר ברכת על הגפן ומה טעם לזה כי נראה יותר נכון לברך אחר טעימת או שתיית הכוס כדי להסמיכה לברכת היין בכל מאי דאפשי' ושם ברוח חיים הביא סברות הרבה פוסקים שצריך לברך על הבשמים (במקומה) ושיש אומרים לברך על הבשמים אף כשחל יום הכיפורים בחול אלא שלא נהגו כן ונהרא נהרא ופשטיה והריחו ביראת השם וריח לו כלבנון: השמטות עוד למערכת יום הכפורים סי' ג' אות ג' קודם הד"ה וכתב הרב מגן אברהם בדף מ"ט ע"ד שורה מ"ה.

ועתה אחר ששלחתי קונטריסי להדפיסו בעה"י השגתי ספר חדש (הוא אצלי) שו"ת עזרת ישראל להגאון מוהרר"ש איסר שפירא אבד"ק מעזריטש וראיתי בסי' ס"ד שעמד לבאר דין זה דשלשה ימים דיולדת אי בעינן מעת לעת בין לענין שבת ובין לענין יום הכפורים ובתשובתו הביא מקור הדין ודברי הפוסקים המדברים בזה ואחר שנשא ונתן בזה כתב (בד"ה עכ"פ) וז"ל אחרי אשר זכינו שדעת הלכות גדולות והרא"ש בתשובה ובפסקיו והתוספות במנחות דף ס"ד והראב"ד בספר האשכול והרשב"א והריטב"א והאור זרוע דהני ימים שלשה שבעה שלשים הם מעת לעת ומהרי"ף ותוספות בגיטין אין שום הכרח שחולקים על זה היאך אפשר לפסוק היפך כל הני אריוותא ובודאי הדין ברור דחשבינן מעת לעת ביולדת לענין שבת ולענין יום הכפורים עכ"ל והמעיין בכל הכתוב לחיים בענין זה ישר יחזה כי תלי"ת כבר ראו עיני דברי כל הגדולים שהביא בספר היקר הנ"ל (ויש גם כן ספרים שלא הזכירם הרב הנ"ל ומסתמא לא היו הספרים ההם אצלו) אך את זה ראיתי שהביא מן החדש מספר שנות חיים להגאון מוהרש"ק (אשר אינו מצוי אצלי) בסי' מ"ג שחתר להביא ראיות דהני שלשה ושבעה ושלשים לא בעינן מעת לעת והביא תורף ראיותיו ודחה אותם ובמסקנתו כתב ולזאת תבנא לדינא דשלשה שבעה ושלשים דיולדת חשבינן משעה לשעה משעת הלידה לענין שבת ולענין יום הכפורים עכ"ל והאמת שכפי סיגנון הדברים שכתב בשמו תשובה ניצחת השיבו על כל ראיותיו כמו שיראה הרואה: